

**Algemene Volks- en Woningtelling
op 1 maart 1991**

**DE BEVOLKINGSEVOLUTIE
DE BEVOLKING NAAR LEEFTIJD EN
GESLACHT**

Monografie nr. 1

2001

**Ministerie van Economische Zaken
Nationaal Instituut voor de Statistiek**

**Federale Diensten voor Wetenschappelijke,
Technische en Culturele Aangelegenheden**

**Algemene Volks- en Woningtelling
op 1 maart 1991**

**DE BEVOLKINGSEVOLUTIE
DE BEVOLKING NAAR LEEFTIJD EN
GESLACHT**

M. Debuisson, T. Eggerickx, J.-P. Hermia, M. Poulain

**met medewerking van
L. Dal, M. Foulon**

**GÉDAP – Centre d'étude de Gestion Démographique pour les
Administrations Publiques (U.C.L.)**

**Algemene coördinatie volkstellingsmonografieën:
R. Lesthaeghe, H. Van der Haegen, B. Van doninck, E. Wiliquet**

**Verkrijgbaar bij het Nationaal Instituut voor de Statistiek
Leuvenseweg 44, 1000 Brussel**

**Italiëlei 124 bus 85, 2000 Antwerpen
Coupure Rechts 620, 9000 Gent**

België : 14,87 €

**Postrekening nr 000-2005886-23 van het NIS,
Leuvenseweg 44 – 1000 Brussel
Internet-site: <http://statbel.fgov.be>**

Nr. 1

Auteursrecht voorbehouden.

Het reproduceren van de inhoud van deze publicatie is niet toegelaten, noch geheel, noch gedeeltelijk, noch in de oorspronkelijke, noch in bewerkte vorm, tenzij met schriftelijke machtiging vanwege het Nationaal Instituut voor de Statistiek.

Het gebruiken van de inhoud van deze publicatie als toelichting of bewijsvoering in een artikel, een boekbespreking of een boek is toegestaan, mits de auteur en de bron duidelijk en nauwkeurig worden vermeld.

De auteur(s) is (zijn) verantwoordelijk voor de analyse van de basisgegevens alsook de commentaren.

Verantwoordelijke uitgever: Claude CHERUY, Leuvenseweg 44, 1000 Brussel.

WOORD VOORAF

Al meer dan een eeuw betekenen de volkstellingen om de tien jaar een omvangrijke administratieve operatie, maar ook de gelegenheid een echte socio-economische balans van de bevolking op te maken op het niveau van al de administratieve eenheden in het Rijk. De telling is een erg belangrijk werktuig om de kenschetsende elementen van onze bevolking te kennen. Het is een momentopname van de demografische, economische, sociale en culturele realiteit in het land. Doordat ze exhaustief is, biedt de telling aan de professionele en wetenschappelijke wereld vele mogelijkheden voor de exploitatie van de gegevens.

In die optiek vond het Nationaal Instituut voor de Statistiek het bijzonder nuttig om de gegevens uit de telling van 1991 te integreren in het door de Diensten van de Eerste Minister - Diensten voor Wetenschap, Techniek en Cultuur (D.W.T.C.) - ontwikkelde "Valoriseringsprogramma voor de federale socio-economische databanken". Er werd dus een budget vrijgemaakt voor de uitwerking van een coherent programma om te komen tot een geheel van Monografieën van de telling. Er werden een veertigtal ontwerpen ingediend, die door een college van Belgische en buitenlandse experts werden getoetst aan criteria van kwaliteit en conformiteit aan de doelstellingen van het "Programma".

Uiteindelijk werden elf monografieën uitgekozen, die in deze verzameling zijn opgenomen. Zij is de vrucht van een nauwe samenwerking tussen de D.W.T.C., het N.I.S., de auteurs en de professoren R. Lesthaeghe (VUB) en H. Van der Haegen (KUL), die instonden voor de wetenschappelijke coördinatie van het project.

Een atlas van de telling zal eveneens gerealiseerd worden in het kader van dit project.

Lijst van de monografieën (publicatie in 1997, in volgorde van beschikbaarheid van de studies)

- 1 De bevolkingsevolutie. De bevolking naar leeftijd en geslacht.
- 2 Bevolkingsmigraties
- 3 De allochtone bevolking van België
- 4 Huishoudens en gezinnen
- 5 Nuptialiteit en vruchtbaarheid
- 6 Werkgelegenheid en regionale sociaal-economische structuren
- 8 Werkgelegenheid voor vrouwen en segregatie
- 9 Scholarisatie, onderwijsniveau en tewerkstelling
- 10 Huisvesting in sociaal-economisch en geografisch perspectief
- 11 Verstedelijking en pendel

Op het einde van elk boekdeel komt een abstract in het Engels.

NB Monografie nr.7 (Ruimtelijke dimensie van de werkgelegenheid) wordt niet uitgegeven. De inhoud ervan komt in andere monografieën aan bod, zoals nr. 6 over werkgelegenheid en regionale sociaal-economische structuren.

De promotoren danken alle personen die het op welke wijze ook mogelijk hebben gemaakt dit project te verwezenlijken. In het bijzonder gaat hun dank naar Roger Vanrenterghem (N.I.S.), en Patrick Deboosere (Steunpunt Demografie) voor hun beschikbaarheid en efficiëntie bij het leveren van de basisgegevens.

INHOUDSTAFEL

INLEIDING	8
1. DE BEVOLKINGSEVOLUTIE VAN 1831 TOT 1991	9
1.1. België: een overzicht	9
1.1.1. België telt vandaag 2,5 maal meer inwoners dan in 1830	9
1.1.2. De determinerende rol van de natuurlijke aangroei in de evolutie van de Belgische bevolking	11
1.1.3. De daling van de nataliteit en de vruchtbaarheid	12
1.1.4. Vandaag wordt men gemiddeld tweemaal zo oud als 150 jaar geleden	15
1.1.5. Van emigratieland in de 19de eeuw naar immigratieland in de 20ste eeuw	18
1.2. Brussel, Vlaanderen en Wallonië: een regionaal verschillende evolutie	20
1.2.1. De evolutie van het bevolkingscijfer	20
1.2.2. De invloed van de natuurlijke aangroei en het migratiesaldo op de bevolkingsevolutie van de drie gewesten	22
1.2.3. Nataliteit en mortaliteit: een sterk verschillende regionale evolutie	25
2. DE EVOLUTIE VAN DE STRUCTUUR VAN DE BEVOLKING NAAR LEEFTIJD EN NAAR GESLACHT VAN 1846 TOT HEDEN	30
2.1. Overzicht van de evolutie van de leeftijds piramiden van de bevolking van België en zijn gewesten	30
2.1.1. De veroudering van de bevolking en de vervrouwelijking van de oudere bevolking	30
2.1.2. Lege klassen, volle klassen en structurele effecten	30
2.2. De leeftijds piramiden van de gewesten: de impact van de differentiële evolutie van de vruchtbaarheid en de rol van de migraties	34
2.3. De demografische veroudering van België: steeds minder jongeren, steeds meer ouderen	39
2.3.1. In minder dan een eeuw nam de gemiddelde leeftijd met 10 jaar toe	39
2.3.2. Ontgroening en vergrijzing van de leeftijds piramide: naar een numeriek evenwicht tussen het aantal jongeren van minder dan 20 jaar en het aantal 60-plussers	41
2.3.2.1. De bevolking jonger dan 20 jaar: tussen 1880 en 1995, bijna halvering van hun relatief belang	43
2.3.2.2. De bevolking ouder dan 60 jaar. Een groep die steeds talrijker wordt... en steeds ouder	44
2.3.2.3. Naar een onafwendbare demografische veroudering. In de 21ste eeuw zijn er meer 60-plussers dan jongeren (<20 jaar)	52
2.3.3. De leeftijdsgroep van 20 tot 59 jaar: de veroudering binnen de actieve-leeftijdsgroep	55

2.3.3.1. Sedert 150 jaar maakt de bevolking in de actieve-leeftijdscategorie meer dan de helft van de bevolking uit	55
2.3.3.2. De veroudering van de bevolking binnen de actieve-leeftijdscategorie	57
2.3.3.3. De afhankelijkheidsgraad van de niet-actieve leeftijdsklassen op de actieve leeftijdsklassen	57
2.4. De vervrouwelijking van de oudere bevolking	66
3. DE BEVOLKING VAN DE BELGISCHE GEMEENTEN: LOOP VAN DE BEVOLKING EN LEEFTIJDSTRUCTUUR	68
3.1. De evolutie van het bevolkingscijfer van de Belgische gemeenten van 1831 tot 1991	68
3.2. De evolutie van het bevolkingscijfer van de Belgische gemeenten van 1993 tot 1998: de invloed van de verstedelijking	73
3.2.1. De bevolking van de meeste Belgische gemeenten neemt toe	74
3.2.2. De demografische dynamiek van de gemeenten en de verstedelijking	79
3.3. De demografische determinanten van het bevolkingscijfer van de gemeenten: natuurlijke aangroei en migratiesaldo	81
3.3.1. De respectieve impact van de natuurlijke aangroei en van het migratiesaldo	81
3.3.1.1. De beslissende rol van het migratiesaldo	81
3.3.1.2. De natuurlijke aangroei van de gemeenten (1993-1998)	85
3.3.1.3. Het migratiesaldo van de gemeenten (1993-1998)	89
3.3.1.4. De loop van de bevolking in de voornaamste woonmilieus (1993-1998)	90
3.3.2. Het migratiesaldo per leeftijdsgroep	93
3.3.2.1. De migratiekalender	93
3.3.2.2. De attractiviteit of de «afstoting» van de gemeenten: de leeftijd als bepalende factor	93
3.4. De leeftijdsstructuur van de bevolking op gemeentelijke schaal	107
3.4.1. Grote verscheidenheid van de leeftijdspiramiden	107
3.4.2. De demografische veroudering op gemeentelijke schaal	115
3.4.2.1. De gemiddelde leeftijd van de bevolking in 1998 en de evolutie tussen 1993 en 1998	115
3.4.2.2. Het aandeel van de jongeren (<20 jaar) in 1998 en hun evolutie tussen 1993 en 1998	123
3.4.2.3. Het aandeel van de 60-plussers in 1998 en hun evolutie tussen 1993 en 1998	129
3.4.2.4. Het aandeel van de 80-plussers in 1998 en hun evolutie tussen 1993 en 1998	135
3.4.2.5. De statistische verhoudingen tussen de grote leeftijdsgroepen in 1998	136

3.4.3. De potentiële beroepsbevolking: de 20-59-jarigen	141
3.4.3.1. Het aandeel van de bevolking tussen 20 en 59 jaar in 1998	147
3.4.3.2. De statistische verhouding tussen de economisch actieve en de niet-actieve bevolking: de afhankelijkheidsgraad in 1998	151
3.4.3.3. De veroudering van de potentiële beroepsbevolking in 1998	151
BESLUIT	157
BIBLIOGRAFIE	159
BIJLAGEN	162
LIJST TABELLEN	174
LIJST FIGUREN	175
LIJST KAARTEN	177
SUMMARY	179

INLEIDING

Leeftijd en geslacht zijn de twee basisvariabelen van de demografische analyse. Het zijn tevens de twee belangrijkste variabelen waarrond de productie van de demografische resultaten van de volkstelling georganiseerd zijn. Deze eerste monografie van de volkstelling van 1991 is veel ruimer dan de studie van de kenmerken van de bevolking naar leeftijd en naar geslacht. Talrijke bladzijden zijn gewijd aan de bespreking van de evolutie van het bevolkingsaantal, de natuurlijke aangroei en het migratieoverschot, de vruchtbaarheid en de sterfte, zowel op het niveau van België als van de drie samenstellende gewesten evenals van de 589 gemeenten.

Twee hoofddoelstellingen vormen de leidraad bij deze studie. De eerste doelstelling is de grote tendensen weergeven van de demografische evolutie van België en zijn drie gewesten sedert 1831. Een van de belangrijkste bijzonderheden van deze studie is dat zij de langst mogelijke betrouwbare historische reeksen heeft pogen samen te stellen. Zo beschikken we voor de studie van de migraties, de geboorte- en sterftecijfers over jaarlijkse gegevens voor de periode gaande van 1831 tot 1996. De structuur van de bevolking naar leeftijd en naar geslacht steunt op de verschillende Belgische volkstellingen tussen 1846 en 1991. Deze reeks wordt vervolledigd door de gegevens van 1995 afkomstig uit de reeks *Demografische Statistieken*; tevens wordt ook een beeld van de toekomst geschetst, aan de hand van de gegevens van het gemiddelde scenario van de jongste demografische projecties van het Planbureau. De grootste moeilijkheid van dit werk was de samenstelling van homogene gegevenreeksen voor de drie Belgische gewesten. Omwille van de vergelijkbaarheid is het noodzakelijk met een “identiek grondgebied” te werken. Wij hebben dus rekening gehouden met de grondgebiedwijzigingen die de administratieve geschiedenis van deze drie gewesten kenmerken. De drie gewesten worden beschouwd met hun huidige ruimtelijke samenstelling.

De tweede doelstelling van deze monografie is enerzijds het kenmerkende demografische verloop van de drie gewesten van België sinds de onafhankelijkheid beschrijven en anderzijds de aandacht vestigen op de recente dynamiek en demografische structuur op het niveau van de 589 Belgische gemeenten. De gemeentelijke analyse berust op twee interpretatiemiddelen. Het eerste middel is cartografisch. Elke geanalyseerde variabele wordt op kaart voorgesteld op schaal van de 589 gemeenten. Het tweede instrument groepeerde de gemeenten in verschillende woonmilieus volgens de typologie van de stadsgewesten van het Nationaal Instituut voor de Statistiek van 1996.

1. DE BEVOLKINGSEVOLUTIE VAN 1831 TOT 1991

1.1. BELGIE: EEN OVERZICHT

1.1.1. BELGIE TELT VANDAAG 2,5 MAAL MEER INWONERS DAN IN 1830

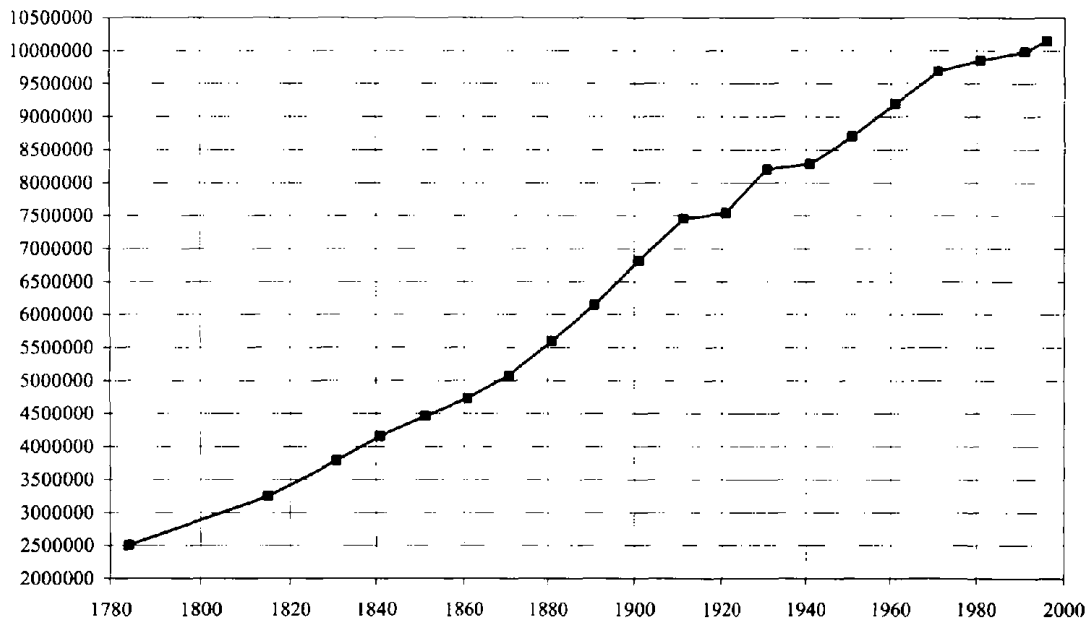
Voor de telling van 1784 liet de toestand van de statistische documentatie niet toe om de Belgische bevolking met een aanvaardbare foutmarge te schatten. Toch lijkt in de tweede helft van de 18e eeuw het demografisch elan minder verstoord te worden door dodelijke voorvallen, zoals onder andere de pest, dysenterie en hongersnoden. In 1784 telt België ongeveer 2 500 000 inwoners. In de eerste decennia van de 19de eeuw wordt de demografische vooruitgang die ingezet werd in de eeuw van de Verlichting bestendig. Rond 1815 zou België, volgens het huidige grondgebied, 3 250 000 inwoners tellen.

Tot in 1914 neemt de bevolking toe met een hoog ritme (figuren 1 en 2, tabel 1). Aan de vooravond van de Eerste Wereldoorlog is de kaap van 7 miljoen inwoners ruimschoots overschreden. Op minder dan een eeuw tijd is de bevolking dus verdubbeld, en de demografische toename in de 19de eeuw is waarschijnlijk de grootste ooit. Niettemin getuigt de curve van de bevolkingstoename toch nog van enkele rampzalige gebeurtenissen. Vooreerst heeft men tussen 1845 en 1856 voedselcrisisen, samengaande met enkele epidemieën van cholera en van typhus. Vervolgens breekt in 1866 een cholera-epidemie uit, vijf jaar later gevolgd door een erge pokkenepidemie.

In de loop van de 20ste eeuw ziet de bevolkingsevolutie er gans anders uit; relatief neemt de bevolking veel minder snel toe, wat niet belet dat de kaap van 10 miljoen inwoners overschreden wordt in 1992. In de eerste helft van de 20ste eeuw weerspiegelt de bevolkingsevolutie onvermijdelijk de twee wereldoorlogen. Tussen 1915 en 1919 neemt de bevolking met 174 000 personen af (2,3% van de bevolking); dit wordt meestal toegeschreven aan de verliezen door de oorlog, aan de epidemie van Spaanse griep en aan de geboortedaling. Na de oorlog herneemt de bevolkingstoename vlug, maar deze toename is van korte duur. In het begin van de jaren dertig daalt het groeipercentage, het wordt negatief in 1939, vanaf het midden van de Tweede Wereldoorlog wordt het terug positief. In cijfers uitgedrukt bedraagt het demografisch verlies van de Tweede Wereldoorlog ongeveer 163 000 personen (1,9% van de bevolking).

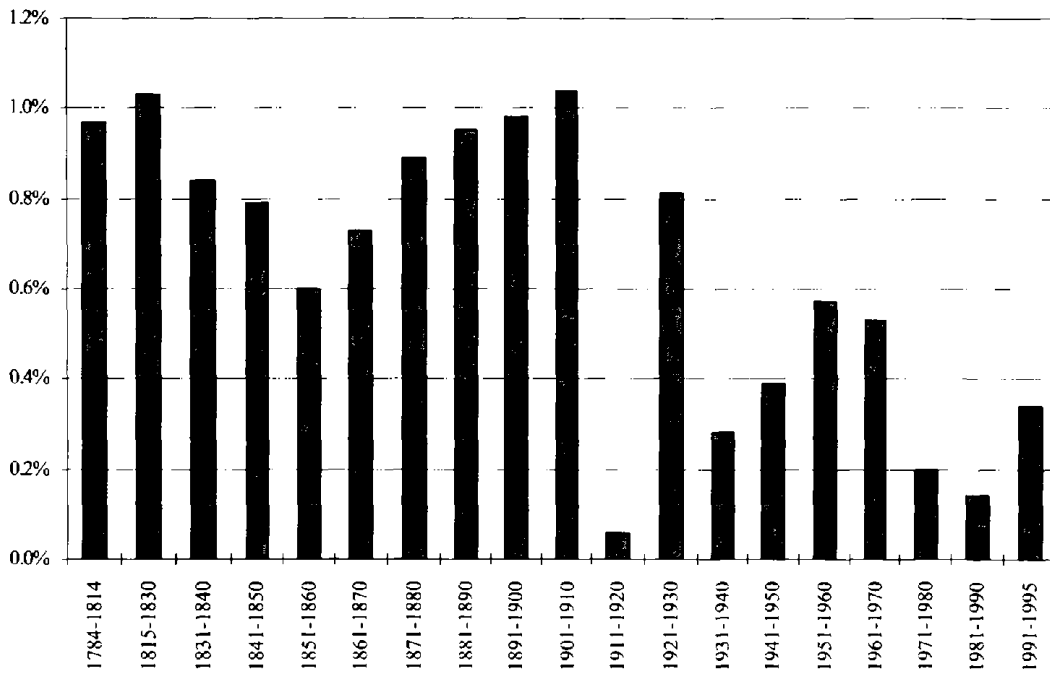
Tijdens de jaren vijftig en de "golden sixties" neemt de bevolking redelijk vlug toe. Deze toename is wel niet te vergelijken met deze van de vorige eeuw, maar de groei bedraagt toch ongeveer 0,5 à 0,6% gemiddeld per jaar. Vanaf de jaren 1968-1969 ontstaat er een trendbreuk; de groeipercentages dalen gestaag en tussen 1976 en 1983 flirtten deze voortdurend met de "zerogroei". Sindsdien neemt men een licht herstel waar, maar dit volstaat nochtans niet om uit sommige discoursen het doemscenario van de ontvolking te bannen. Het verloop van de bevolkingsevolutie van België tijdens de laatste twee eeuwen – versnelling, daarna vertraging van de groei – lijkt sterk op dit van de buurlanden.

Figuur 1. Evolutie van het bevolkingscijfer van België van 1784 tot 1996

Bron: NIS

Figuur 2. Evolutie van de gemiddelde jaarlijkse groeipercentages van de Belgische bevolking

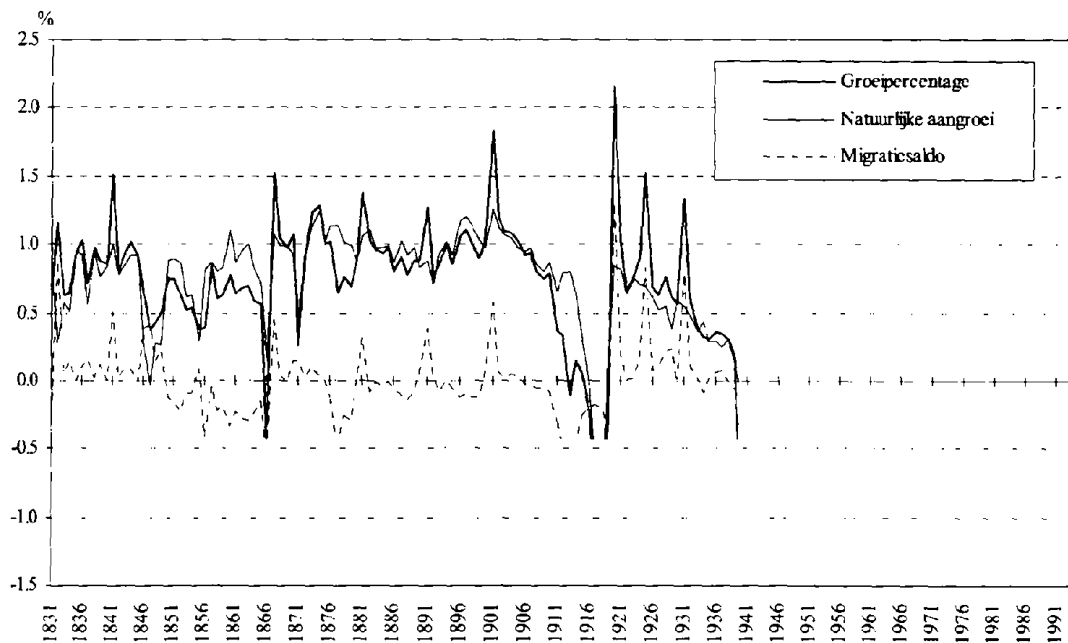
Bron: NIS

1.1.2. DE DETERMINERENDE ROL VAN DE NATUURLIJKE AANGROEI IN DE EVOLUTIE VAN DE BELGISCHE BEVOLKING

De evolutie van een bevolkingscijfer wordt beïnvloed door de intensiteit van vier factoren: geboorte, sterfte, immigratie en emigratie. De eerste twee samen vormen de natuurlijke aangroei en de laatste twee het migratieoverschot. Het saldo van de natuurlijke aangroei en het migratiesaldo bepaalt de toef of afname van het bevolkingsaantal.

Zoals de curven van figuur 3 bewijzen speelt het migratiesaldo slechts een secundaire rol in de evolutie van het Belgische bevolkingscijfer; de toename is bijna volledig toe te schrijven aan de natuurlijke aangroei. In de 19de eeuw is de evolutie van de groeipercentages quasi identiek aan deze van de natuurlijke aangroei, die altijd positief is. De curven volgen een zelfde verloop en de schommelingen erin worden door dezelfde conjuncturele factoren verklaard. Indien men de jaarlijkse schommelingen buiten beschouwing laat, neemt de natuurlijke aangroei toe in de loop van de 19de eeuw (tabel 1); dit bewijst dat het verschil tussen geboorte- en sterftecijfers constant toeneemt. In de 20ste eeuw verandert de trend. Geleidelijk wordt het verschil tussen geboorte- en sterftecijfers kleiner zodat de natuurlijke aangroei vermindert. Terzelfder tijd, naargelang de immigratiegolven, wordt het belang van het migratiesaldo groter. Dit is vooral het geval na de Tweede Wereldoorlog, tussen 1962 en 1975 en in de loop van de jongste jaren. De evolutie van het teken van het migratiesaldo bewijst dat België in de 19de eeuw een emigratieland was en omgekeerd, in de 20ste eeuw een immigratieland dat meer mensen aantrekt dan afstoot.

Figuur 3. Jaarlijkse evolutie van de componenten van de loop van de Belgische bevolking (1831-1996)

Bron: NIS

Deze uitenclopende tendensen van de evolutie van het bevolkingscijfer en de samenstellende delen, natuurlijke aangroei en migratiesaldo, in de 19de en de 20ste eeuw worden veroorzaakt door twee demografische transitie die elkaar beïnvloeden; de eerste betreft de geboorte en sterfte en de tweede, de immigratie en emigratie.

Tabel 1. De componenten van de loop van de bevolking, bruto-geboorte- en sterftcijfers in België, in de 19de en de 20ste eeuw (gemiddelde jaarlijkse percentages)

Decennia	Loop van de bevolking			Bruto-geboortecijfer (‰)	Bruto-sterftcijfer (‰)
	Groeipercentage (%)	Natuurlijke aangroei (%)	Migratiesaldo (%)		
1831-1840	0,84	0,72	0,12	33,4	26,2
1841-1850	0,79	0,61	0,18	30,4	24,3
1851-1860	0,60	0,77	-0,17	30,1	22,4
1861-1870	0,73	0,85	-0,12	32,0	23,6
1871-1880	0,89	0,97	-0,08	32,5	22,8
1881-1890	0,95	0,97	-0,02	30,3	20,6
1891-1900	0,98	1,00	-0,02	29,3	19,4
1901-1910	1,04	0,99	0,05	26,5	16,6
1911-1920	0,06	0,27	-0,21	18,2	15,6
1921-1930	0,81	0,62	0,19	19,4	13,2
1931-1940	0,28	0,30	-0,02	15,7	12,7
1941-1950	0,39	0,21	0,18	15,5	13,4
1951-1960	0,57	0,49	0,08	16,9	12,0
1961-1970	0,53	0,38	0,15	16,0	12,1
1971-1980	0,20	0,10	0,10	12,9	11,9
1981-1990	0,14	0,10	0,04	12,1	11,1

Bron: NIS

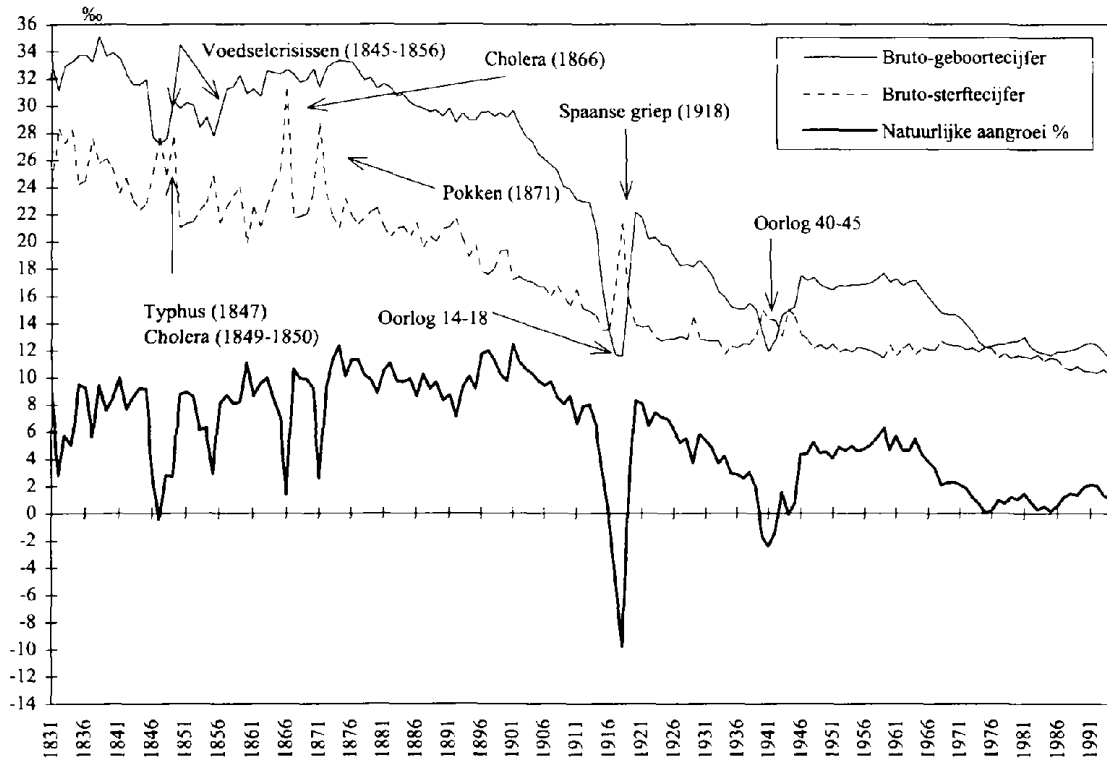
1.1.3. DE DALING VAN DE NATALITEIT EN DE VRUCHTBAARHEID

De evolutie van geboorte en sterfte in de loop van de laatste twee eeuwen past in het kader van de "demografische transitie". Heel schematisch gaat het over de overgang van een toestand met hoge geboorte- en sterftcijfers naar een toestand met lage geboorte- en sterftcijfers. Het is de overgangsfase tussen deze twee demografische situaties, namelijk wanneer de klassieke faseverschuiving tussen de twee fenomenen optreedt - de geboortedaling begint vroeger dan de sterftedaling - die aan de bron ligt van de vlugge stijging van de bevolking in de 19de eeuw.

Gedurende de eerste driekwart van de 19de eeuw blijven de geboortecijfers hoger dan 30‰ (figuur 4). Deze schijnbare stabiliteit werd wel verstoord door de voedselcrisissen van de jaren 1845-1856 waardoor de geboortecijfers beneden de 30‰ daalden. Na 1856 herstelden de geboortecijfers zich zeer vlug door de verbeterde economische situatie. Slechts vanaf ongeveer 1875 zet de onomkeerbare daling van de geboortecijfers zich in, op het ogenblik van de eerste grote industriële crisis. Het einde van deze economische crisis stemt eveneens overeen met een korte periode van stabiliteit van de geboortecijfers, na 1890. Vanaf het begin van de 20ste eeuw zijn de geboortecijfers in vrije val. Na het einde van de Eerste Wereldoorlog volstaan de "uitgestelde geboorten" niet om een nieuwe stijging te veroorzaken. Integendeel, bij het aanbreken van de Tweede Wereldoorlog bedragen de geboortecijfers nog maar 15‰, de helft van de waarde van een eeuw eerder. Naderhand blijven de geboortecijfers

door de “uitgestelde geboorten” en de “babyboom” gedurende een twintigtal jaar rond 17‰ schommelen. Daarna herneemt de dalende beweging onherroepelijk. Vandaag is het geboortecijfer, een van de laagste ter wereld, zoals dit ook in onze buurlanden is, ongeveer driemaal kleiner dan 150 jaar geleden.

Figuur 4. Jaarlijkse evolutie van de bruto-geboorte- en sterfecijfers in België, in de loop van de 19de en de 20ste eeuw

Bron: NIS

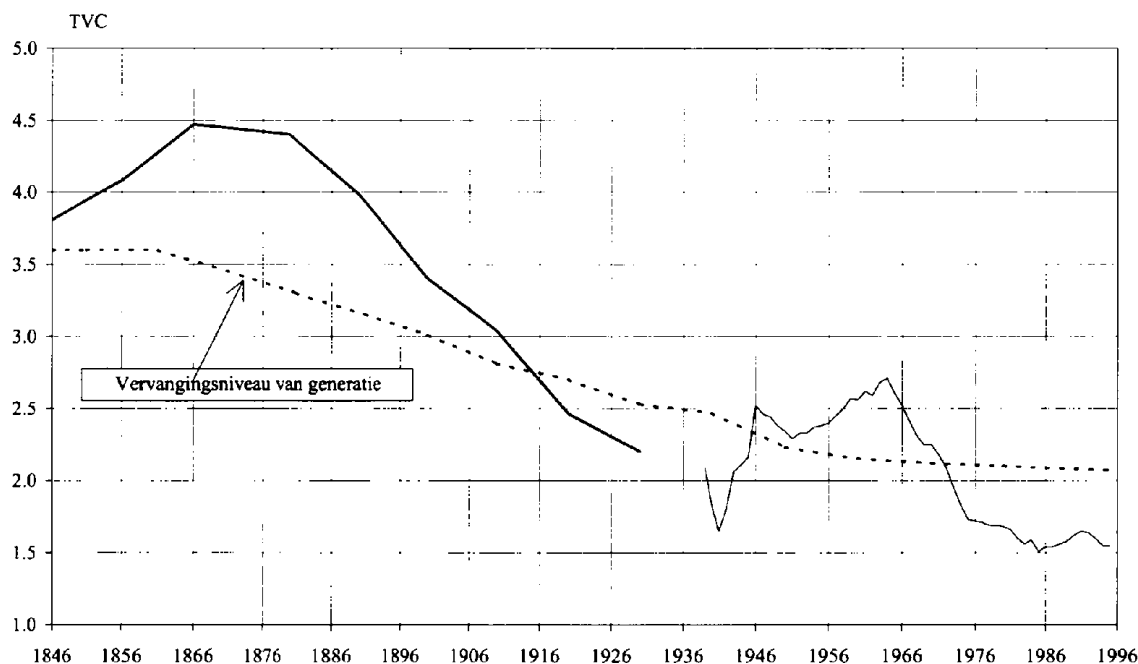
Het bruto-geboortecijfer is maar een onnauwkeurige weergave van het gedrag inzake vruchtbaarheid, want deze indicator drukt het aantal geboorten uit ten opzichte van de totale bevolking in plaats van ten opzichte van de specifieke bevolking die deze kinderen voortbrengt – de vrouwen van 15 tot 50 jaar. Daarom gebruikt men dikwijls een totaal vruchtbaarheidscijfer¹. Over het algemeen stemt de evolutie van deze vruchtbaarheidsindex in de loop van de 19de en de 20ste eeuw in grote lijnen overeen met het verloop van de bruto-geboortecijfers (figuur 5), zoals dit voorheen beschreven werd. Tussen 1846 en 1866, in volle industrialiseringsperiode, stijgt de vruchtbaarheid; tussen 1866 en 1880 is er een stagneringsfase met een maximale vruchtbaarheid van 4,5 kinderen per vrouw. Vanaf 1880, de periode van de grote economische depressie van het einde van de 19de eeuw, daalt de vruchtbaarheid snel en bereikt in 1930 de waarde van 2,2 kinderen per vrouw. Tussen de twee wereldoorlogen is de vruchtbaarheid reeds ruim onder het vervangingsniveau gedaald (figuur 5). De naoorlogse “recuperatie”- en “babyboom”-periode wordt gekenmerkt door een stijging van de vruchtbaarheid; in

¹ Dit is een index op een welbepaald ogenblik die overeenstemt met de som van de vruchtbaarheidscijfers per leeftijd of per leeftijdsgroep.

Concreet, deze som stemt overeen met het gemiddeld aantal kinderen dat een vrouw zou baren die, op elke leeftijd van haar vruchtbare jaren, het specifieke gedrag zou vertonen van elke leeftijd zoals ze simultaan geobserveerd worden tijdens de observatieperiode.

1963-1964 bedraagt de vruchtbaarheid 2,7 kinderen per vrouw. De jaren 1965-1966 luiden het einde van de "babyboom"-periode in. De vruchtbaarheidcijfers zijn in vrije val: in 1973 zakt de vruchtbaarheid onder het vervangingsniveau² en de laatste jaren schommelt ze tussen 1,5 à 1,7 kinderen per vrouw. Zoals we het later meer in detail zullen bestuderen is de eeuwenoude daling van de vruchtbaarheid de belangrijkste verantwoordelijke voor de demografische veroudering van onze maatschappij, en meer bepaald voor het inkrimpen van de basis van de leeftijds piramiden.

Figuur 5. Evolutie van het totaal vruchtbaarheidscijfer (TVC) van België van 1846³ tot 1995

Bron : NIS, Lesthaeghe (1973)

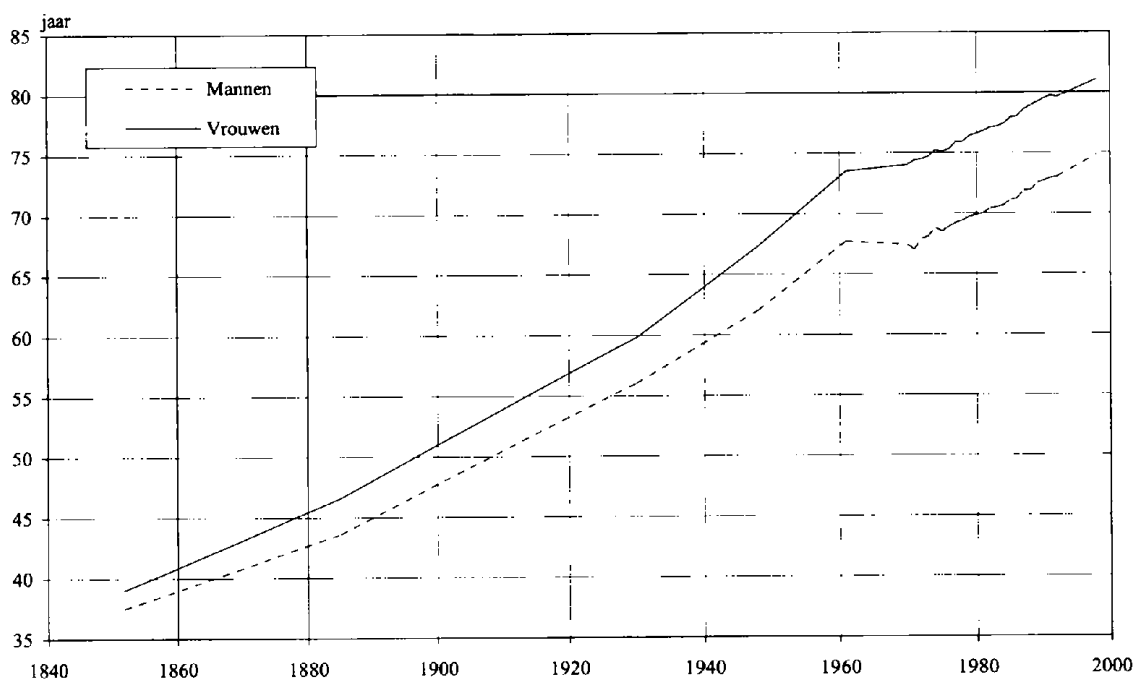
² Op dit ogenblik ligt dit niveau of deze drempel op 2,1 kinderen per vrouw. Met een totaal vruchtbaarheidscijfer van 2,1 kinderen, wordt elke moeder vervangen in de volgende generatie, wat ongeveer met 25 jaar overeenstemt, door een meisje dat op haar beurt het leven kan schenken aan een meisje enzovoort. Zo zal de bevolking van elke generatie constant blijven. Deze drempel was heel wat hoger in de 19de eeuw en in het begin van de 20ste eeuw omdat de levensverwachting van de vrouwen tot aan hun vruchtbare levensperiode toen heel wat lager was. Inderdaad, de vervangingsdrempel is gelijk aan het bruto-reproductiecijfer vermenigvuldigd met de sekseratio (2.05). Het bruto-reproductiecijfer op zijn beurt wordt bekomen door het netto-reproductiecijfer te delen door de kans om de gemiddelde vruchtbare leeftijd te bereiken. De vervangingsdrempels voor de 19de en de 20ste eeuw werden door R. Lesthaeghe geleverd.

³ De waarden voor de periode tussen 1846 en 1930 zijn schattingen van het totaal vruchtbaarheidscijfer gebaseerd op het totaal vruchtbaarheidscijfer dat door A. Coale werd op punt gesteld (Sardon, 1995). We hebben de kwaliteit van deze schattingen getest voor de recente periode, waar we over waargenomen TVC beschikken. Het verschil tussen de geschatte waarden en de waargenomen waarden bedraagt slechts 1 à 2 tiende.

1.1.4. VANDAAG WORDT MEN GEMIDDELD TWEEMAAL ZO OUD ALS 150 JAAR GELEDEN

De sterfecijfers volgen in grote lijnen dezelfde dalende tendens als de geboortecijfers. De laatste 20 jaar zijn de twee cijfers bijna identiek, zodat de natuurlijke aangroei ongeveer nul bedraagt. Dit moet wel een beetje genuanceerd worden. Vooreerst, in het begin van de 19de eeuw, was het verschil tussen geboorte- en sterfecijfers groot en men nam zelfs een stijgende tendens waar. Daarna daalden de sterfecijfers het eerst (tabel 1 en figuur 4), vanaf 1831 werd dit zichtbaar. Tussen 1831 en 1890 dalen de sterfecijfers met meer dan 20% en tussen 1890 en 1940 met bijna 40%. Sindsdien, rekening houdend met de veroudering van de bevolking en vooral met de gevoelige toename van het aandeel oude mensen, is de vooruitgang minder spectaculair (tussen 1940 en 1991 bedraagt de daling maar 13%). Deze dalende tendens wordt wel enkele malen verstoord door conjuncturele gebeurtenissen en dit uit zich door enkele pieken in de curve. We vermelden de epidemie van tyfus in 1847, cholera in 1849-1850 en vooral in 1866, pokken in 1871, de Spaanse griep in 1918. Ten slotte hebben de twee wereldoorlogen ook een stijging van de sterfecijfers veroorzaakt (figuur 4).

Figuur 6. Evolutie van de levensverwachting bij de geboorte naar geslacht in België

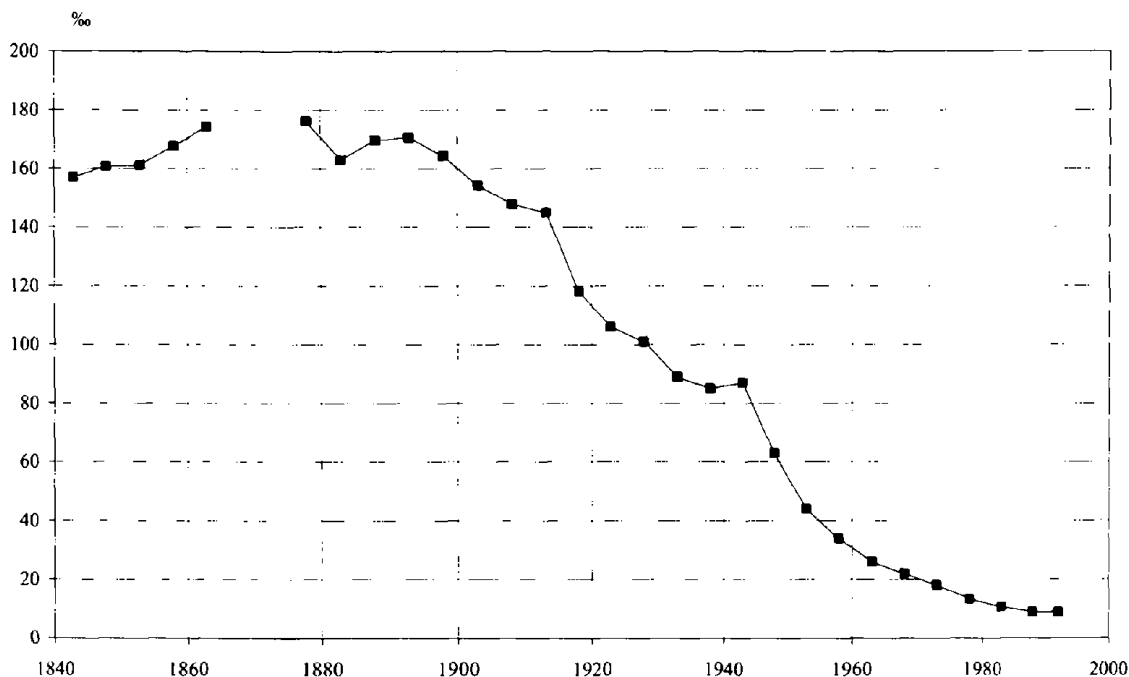
Bron: NIS, André, Pereira-Roque (1974)

Juist zoals het bruto-geboortecijfer is ook het bruto-sterfecijfer een elementaire, maar gebrekkige graadmeter. Sterven doet iedereen zonder uitzondering, maar de kans om te sterven is niet even groot voor elke leeftijdsgroep⁴. De meest gebruikte synthetische indicator om de intensiteit van de sterfte te meten is de levensverwachting bij de geboorte. Sedert de tweede helft van de 19de eeuw, onder invloed van de geneeskundige vooruitgang, de verbeterde persoonlijke en publieke hygiëne en de algemene verhoging van de levensstandaard, is de sterfte continu gedaald en de levensverwachting bij

⁴ Een bevolking met een groot aandeel oude mensen heeft meer kans om hogere sterfecijfers te registreren en heeft dus ook een hoog bruto-sterfecijfer.

de geboorte toegenomen (figuur 6). Van 38 jaar rond 1850 is deze laatste gestegen tot 47 jaar in 1900. Alle leeftijdsgroepen hebben niet gelijktijdig voordeel gehaald uit de vooruitgang in de mortaliteit in de 19de eeuw. In het algemeen is de kindersterfte (0-1 jaar) niet wezenlijk gedaald (figuur 7), terwijl de sterfte van kinderen van 1 tot 4 jaar wel gevoelig gedaald is, van 140‰ in het midden van de 19de eeuw naar minder dan 70‰ in het begin van de 20ste eeuw.

Figuur 7. Evolutie van de kindersterfte (vijfjaarlijkse gemiddelden) in België

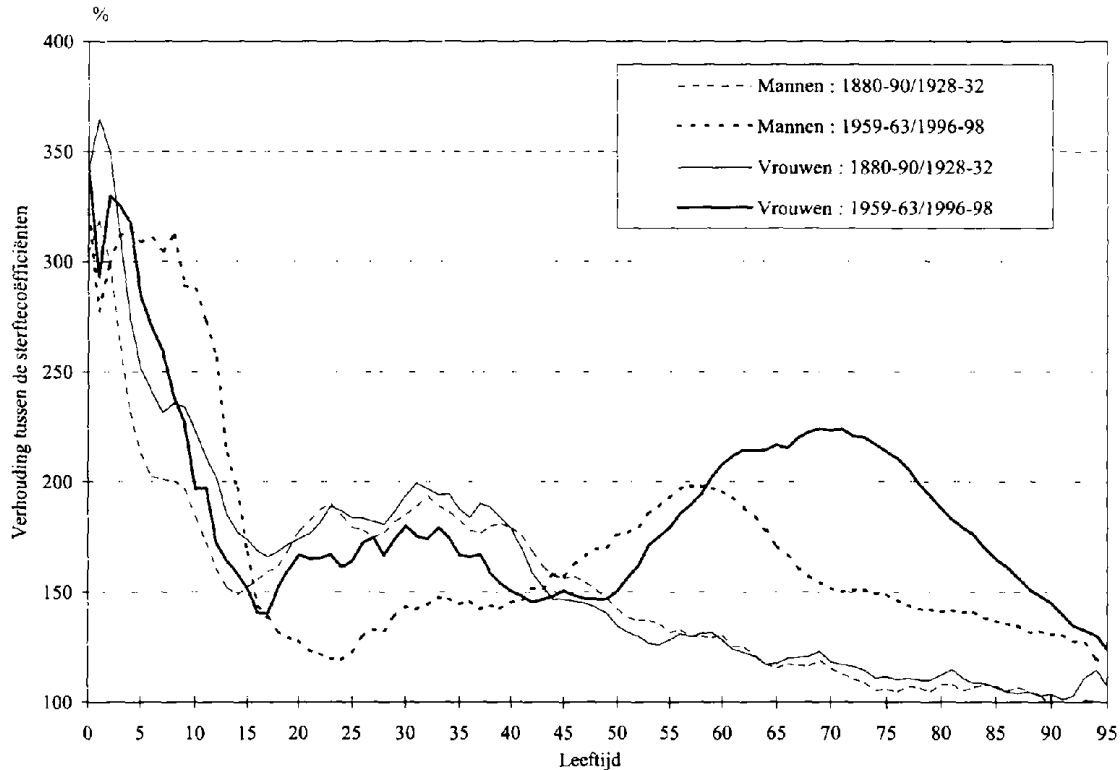
Bron: NIS, Masuy-Stroobant (1983)

In de 20ste eeuw neemt de gemiddelde levensduur spectaculair toe. In 1910 overschrijdt deze 50 jaar, deze bereikt bijna 65 jaar in 1947 en bedraagt nu meer dan 76 jaar. In de achteruitgang van de sterfte kunnen twee fases onderscheiden worden. De eerste eindigt rond 1960 en betreft de belangrijke daling van de sterfte veroorzaakt door infectieziekten. Recent heeft de wijziging van de levenswijze (gezondere voeding, ontwikkeling van preventieattitude...) en de vooruitgang in de strijd tegen organische degeneratieziekten zoals de cardiovasculaire aandoeningen en kanker, de levensverwachting gevoelig doen stijgen.

Alle leeftijdsgroepen hebben niet gelijktijdig en in dezelfde mate geprofiteerd van de vooruitgang inzake sterfte in de 20ste eeuw. In de daling van de sterfte speelt de evolutie van de kindersterfte een belangrijke rol (figuur 7). De politiek inzake kindbescherming, de bloei van de kinderverzorging, de vooruitgang van de publieke en de persoonlijke hygiëne, de stijging van de levensstandaard, maar eveneens, de zwangerschapsbegeleiding en de vooruitgang van de geneeskunde hebben de kindersterfte beneden 10‰ doen dalen. Of anders gezegd, een zuigeling heeft vandaag twintigmaal minder kans om te sterven voor de leeftijd van 1 jaar dan in de 19de eeuw. Figuur 8 illustreert, naar geslacht en per leeftijdjaar, de vooruitgang in de sterftcijfers tussen twee welbepaalde perioden. Tussen 1880-1890 en 1928-1932 is het onweerlegbaar dat de grootste winst geboekt werd bij de kinderen jonger dan 5 jaar en meer bij de meisjes dan bij de jongens. Bij de volwassenen neemt het verschil tussen de twee geslachten af en algemeen boeken de volwassenen tussen 20 en 40 jaar duidelijk meer winst bij de sterftedaling dan deze ouder dan 60 jaar. Indien we de sterftecoëfficiënten van 1959-1963

en van 1996-1998 vergelijken, stellen we enerzijds vast dat de daling van de sterfte van jonge kinderen de belangrijkste verantwoordelijke is voor de stijging van de levensverwachting bij de geboorte, maar dat anderzijds het belangrijkste gegeven voor de actuele evolutie de winst is geboekt door vrouwen van 55 tot 80 jaar (figuur 8).

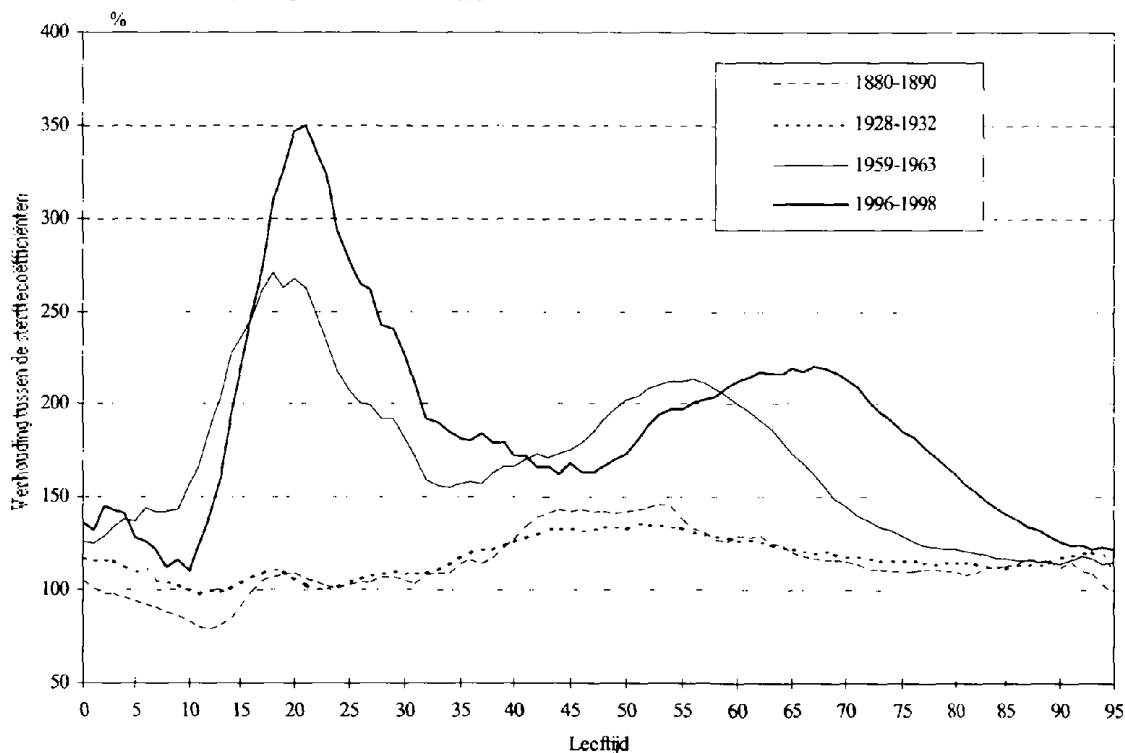
Figuur 8. De daling van de sterfte naar leeftijd en naar geslacht tussen 1880-90 en 1928-32 en tussen 1959-63 en 1996-98 (verhouding tussen de sterftecoëfficiënten – voortschrijdend gemiddelde over vijf jaar)

Bron: NIS

Een ander belangrijk kenmerk van de evolutie van de mortaliteit in de 20ste eeuw is de toename van het verschil tussen de mannen en de vrouwen. In het midden van de 19de eeuw werden vrouwen reeds gemiddeld ouder dan mannen. Sindsdien zijn de verschillen steeds toegenomen: rond 1885 bedraagt het verschil 3 jaar, rond 1930 iets minder dan 4 jaar, rond 1960 6 jaar en in 1998 iets meer dan 6 jaar (figuur 6). Vandaag heeft een man een gemiddelde levensverwachting van 75 jaar en een vrouw van 81 jaar. Deze grotere mannelijke sterfte, vooral daterend van na de Tweede Wereldoorlog (figuur 9), zou te wijten zijn aan schadelijke sociale gedragingen (alcoholisme, roken...) en het blootgesteld zijn aan zekere risico's (auto-ongevallen, werkongevallen, vervuiling...) die meer eigen zijn aan mannen. De intensiteit van deze mannelijke oversterfte is dus niet gelijk op elke leeftijd en figuur 9 toont duidelijk aan dat tussen 18 en 30 jaar - een leeftijd waarop auto-ongevallen onder andere vooral de mannelijke helft van de bevolking treffen - de verschillen het meest uitgesproken zijn. Zo ook heeft een man tussen 45 en 75 jaar gemiddeld tweemaal meer kans om te overlijden dan een vrouw.

Figuur 9. Evolutie van de mannelijke "over"sterfte naar leeftijd in België (verhouding tussen sterftecijfers van mannen en van vrouwen – voortschrijdend gemiddelde over vijf jaar)

Bron: NIS

1.1.5. VAN EMIGRATIELAND IN DE 19DE EEUW NAAR IMMIGRATIELAND IN DE 20STE EEUW

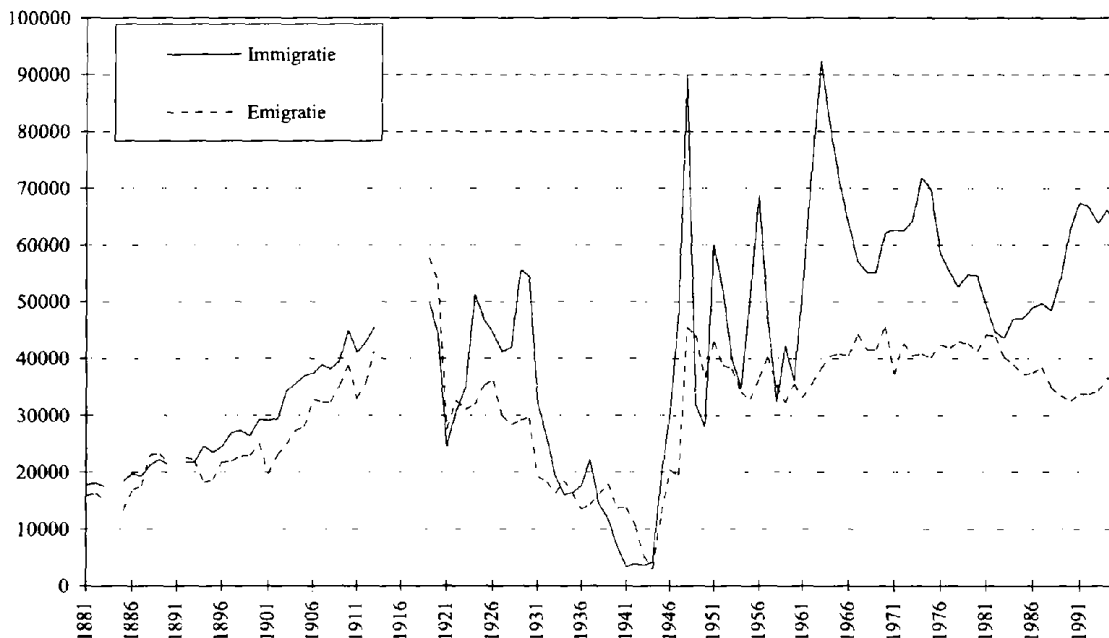
Internationale statistieken over migratie moeten met de nodige voorzichtigheid behandeld worden, vooral wat de emigratie betreft. Toch kunnen de migratiebalansen enkele aanwijzingen geven over het teken en de chronologie van de flux (figuur 3 en tabel 1). Zo zijn in de 19de eeuw de migratiesaldi meestal negatief, wat van België dus een emigratieland maakt. Naar waar trekken deze Belgen? Voornamelijk naar Frankrijk en meer bepaald naar de departementen Nord, Pas-de-Calais en Ardennes, evenals naar Parijs. De omvang van deze migratie over korte afstand is zeer moeilijk te schatten, vooral omdat er naast definitieve vertrekbewegingen ook zeer veel tijdelijke of seizoenmigraties zijn. Volgens de Franse tellingen zou de Belgische aanwezigheid in Frankrijk haar piek bereiken in 1886 en meer dan 480 000 personen bedragen. Vermelden we, dat volgens de volkstelling van 1990, er in Frankrijk maar 56 000 mensen met Belgische nationaliteit wonen.

In de 19de eeuw vormden de Verenigde Staten van Amerika en Canada een andere aantrekkingspool voor de Belgen. Nochtans, op schaal van het land was de transatlantische migratie slechts een marginaal fenomeen indien men deze vergelijkt met de binnenlandse migraties en met wat er in andere Europese landen gebeurd is. Halverwege de eeuw moet deze migratiekoorts die enkele duizenden landelijke gezinnen van Waals-Brabant, van het Naamse en van het zuiden van de provincie Luxemburg, deed wegtrekken, vooral beschouwd worden als een antwoord op de overbevolking van het platteland, op de verdoken werkloosheid en op een quasi-endemische armoede. Rond 1870-1880 is het de beurt aan de industriearbeiders, vooral mijnwerkers en glasblazers van de streek van Charleroi, om te bezwijken voor de aantrekkingskracht van de «Nieuwe Wereld». Deze emigratie gaat verder in

het begin van de 20ste eeuw, maar nu zijn de Vlamingen in het overwicht en maken meer dan de tweederde uit van de migranten. Nog altijd zijn de gegevens hierover schaars en onnauwkeurig. Volgens Amerikaanse tellingen zou het aantal inwoners dat in België geboren is in 1870 12 000 bedragen, in 1890 22 000 en in 1910 50 000.

Na de «Grote Oorlog» neemt men het omgekeerde waar en België wordt een immigratieland (figuur 10). Terwijl de immigranten in de 19de eeuw vooral van de buurlanden afkomstig zijn, worden nu buitenlandse arbeiders aangetrokken vanuit Centraal-Europa, vooral uit Polen, en uit Italië. De economische crisis van de jaren '30, de wil om het werk van de Belgische arbeiders te beschermen, nopen de overheid controle- en restrictiemaatregelen in te voeren jegens de buitenlandse immigratie. Na de Tweede Wereldoorlog herneemt de immigratie, maar nu wordt ze georganiseerd op basis van internationale akkoorden. De immigranten waren eerst en vooral van Italië afkomstig, daarna diversifieert het herkomstgebied progressief: eerst Spanje, dan Portugal en Griekenland, daarna en vooral Marokko en Turkije.

Figuur 10. Jaarlijkse evolutie van het aantal immigranten en emigranten in België

Bron: NIS

In 1974 beperkt de Belgische regering vrijwillig de immigratie tot de gezinshereniging en weigert nog nieuwe arbeidsvergunningen af te leveren. De buitenlandse immigratie ging verder maar veranderde van karakter: van mannelijk en volwassen werd ze familiaal. Nog recenter, sinds 1989, vormen de asielzoekers de nieuwe lichten immigranten in ons land. Deze migratie is in de loop van enkele jaren een van de enige mogelijkheden geworden om in Europese landen binnen te komen en er te verblijven. In zekere zin is dit een antwoord op het sluiten van de grenzen voor vreemde arbeidskrachten, terwijl het potentieel aantal emigranten voortdurend toeneemt in de landen van het Zuiden, maar ook in Oost-Europa.

1.2. BRUSSEL, VLAANDEREN EN WALLONIE⁵: EEN REGIONAAL VERSCHILLENDE EVOLUTIE

De hoofdkenmerken van de Belgische demografie tijdens de twee vorige eeuwen mogen de regionale verschillen niet verbergen. Boven op de geografische, economische en sociale diversiteit enten zich nog culturele en ideologische contrasten waardoor de bevolking aan weerszijden van de taalgrens van elkaar verschilt. Dit duale België bestaat ook op demografisch gebied. Het Brusselse Gewest onderscheidt zich eveneens door een atypische demografische evolutie, maar dit kan eerder verklaard worden in het kader van het verstedelijkingsproces van de grote agglomeraties.

1.2.1. DE EVOLUTIE VAN HET BEVOLKINGSCIJFER

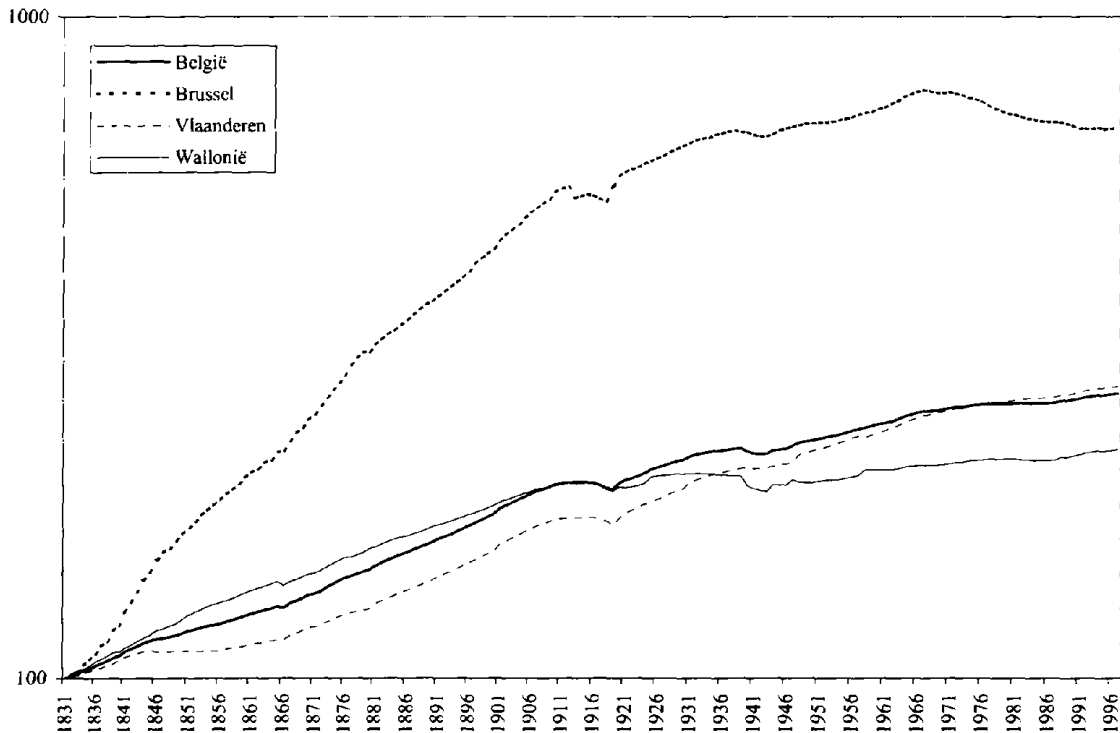
Bij de Belgische onafhankelijkheid telt Wallonië, in zijn huidige territoriale begrenzing, iets meer dan 1 500 000 inwoners, terwijl Vlaanderen er 2 000 000 telt en het Brusselse Gewest slechts 140 000. Het contrast in bevolkingsdichtheid is opvallender. In 1831 heeft Wallonië, dat gemiddeld minder verstedelijkt is en waar het reliëf meer uitgesproken is, een bevolkingsdichtheid van 95 inwoners/km² terwijl Vlaanderen 160 inwoners/km² telt en het Brusselse Gewest bijna 900 inwoners/km².

Tijdens de eerste decennia van de 19de eeuw neemt de Vlaamse en Waalse bevolking vlug toe met een ritme van 1% per jaar. Maar vanaf 1831 is het aangroeiritme van de twee gewesten totaal verschillend. De industrialisatie van Wallonië gaat gepaard met een snelle bevolkingsaan groei. Tijdens de eerste helft van de 19de eeuw en dit tot in 1880, is het jaarlijkse groeipercentage van de bevolking van Wallonië altijd groter dan dit van de bevolking van Vlaanderen (figuur 11). Als gevolg hiervan groeit het relatieve aandeel van de Waalse bevolking van bijna 40% in 1831 naar 43% rond 1870 (tabel 2). Maar dit dynamisme blijft niet duren. De Waalse demografische groei vertraagt en kan de industrie de nodige arbeidskrachten voor zijn ontwikkeling en diversificatie niet leveren. Van het einde van de 19de eeuw tot in 1970 neemt het relatieve aandeel van de Waalse bevolking gestaag af om dan nog maar 32,7% te bedragen. Sindsdien blijft dit aandeel constant.

Na een eerder sombere eerste helft van de 19de eeuw, gekenmerkt door hongersnoden en epidemieën in de periode 1846-1856, door de teloorgang van de vlasnijverheid die weigert zich aan de nieuwe productieregels aan te passen, herstelt de «Vlaamse demografie». De groeipercentages die een bijzonder lage waarde hadden bereikt tussen 1840 en 1860, nemen langzaam terug toe. Van 1880 tot 1930, met uitzondering van de oorlogsjaren, neemt de bevolking jaarlijks met 1% toe. Daarna dalen de groeipercentages, maar ze blijven, nu nog steeds, lichtjes hoger dan deze van de Waalse bevolking. In 1991 bedraagt het relatieve aandeel van de bevolking van Vlaanderen 57,8% van de bevolking van het Koninkrijk, 1% meer dan in 1831.

⁵ De gewesten worden beschouwd met hun huidige ruimtelijke afbakening. Zo bijvoorbeeld wordt het arrondissement Halle-Vilvoorde systematisch bij Vlaanderen gevoegd, het Brusselse Gewest wordt gedurende de ganse periode beschouwd als bestaande uit de huidige 19 gemeenten, de oude gemeenten L'Écluse en Zétrud-Lumay behoren steeds tot het arrondissement Nivel... We zijn er ons bewust van dat er dus veel anachronismen voorkomen, maar we hebben de voorkeur gegeven aan de mogelijkheid om te vergelijken. Algemeen gesteld kunnen gebiedswijzigingen, transfers van een gemeente van een gewest naar een ander gewest de heersende trend van de regionale demografie niet wijzigen.

Figuur 11. Relatieve evolutie van de bevolking van de drie Belgische gewesten (1831=index 100)

Bron: NIS

De evolutie van de bevolking van het Brusselse Gewest in de loop van de laatste twee eeuwen kadert in het verstedelijkingsproces. Sinds het begin van de 19de eeuw is België het toneel geweest, zoals de meeste West-Europese landen, van een radicale herverdeling van de bevolking over het grondgebied. Nochtans greep de verstedelijkingsgolf van de 19de eeuw plaats buiten het traditionele netwerk van kleine en middelgrote steden en dus, in zekere mate, ook buiten Vlaanderen. De groei van de industriesteden in Wallonië en van de as Brussel-Antwerpen was de belangrijkste factor voor de stedelijke groei in België in de 19de eeuw. Tijdens die eeuw neemt de Brusselse bevolking met gemiddeld bijna 2% per jaar toe, met een piek van 3% per jaar in de periode tussen 1840 en 1850. De evolutie van de bevolking van de Brusselse gemeenten gebeurt niet simultaan. Er zijn verschillende fases. Eerst groeit de bevolking van de «vijfhoek», nogal vlug gevolgd door de demografische explosie van de gemeenten van de eerste gordel. In 1890 is de bevolking van de «vijfhoek» verdubbeld en bereikt een recordaantal inwoners, namelijk 150 000 inwoners (wat overeenstemt met een maximale dichtheid van 800 inwoners/km²), en die van de voorsteden is vertienvoudigd sinds 1831. Aan de vooravond van de 20ste eeuw woont een Belg op tien in het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest. De centrumgemeenten zijn nochtans verzadigd en het verschijnsel van stedelijke deconcentratie gaat gepaard met het suburbanisatieverschijnsel. De groeizone verplaatst zich en de bevolking van de residentiële gemeenten van de tweede gordel groeit in aanzienlijke mate. Bevolkingsafname in het centrum en bevolkingstoename in de perifere gemeenten leiden er alles bij elkaar genomen toe dat de groei van de Brusselse bevolking in de 20ste eeuw slabakt, geleidelijk afneemt om zelfs negatief te worden vanaf het einde van de jaren '60. De periurbanisatie vervangt de suburbanisatie en de bevolkingsgroei gebeurt nu in de gemeenten van het arrondissement Nijvel, Halle-Vilvoorde en in mindere mate Leuven, in plaats van in de gemeenten van de tweede gordel.

Tabel 2. Evolutie van het bevolkingscijfer van België en van zijn gewesten (cijfers van de volkstellingen)

Jaar van de volkstelling	Bevolkingscijfers				Relatief aandeel van de bevolking (%)		
	België	Brussel	Vlaanderen	Wallonië	Brussel	Vlaanderen	Wallonië
1831	3786556	140322	2142006	1504228	3,7	56,6	39,7
1846	4337198	211634	2348739	1776825	4,9	54,2	40,9
1856	4529465	260754	2353380	1915331	5,8	52,0	42,2
1866	4827834	309321	2443231	2075282	6,4	50,6	43,0
1880	5520016	436710	2726141	2357165	7,9	49,4	42,7
1890	6069317	520163	3004831	2544323	8,6	49,5	41,9
1900	6693546	626075	3325314	2742157	9,4	49,7	40,9
1910	7423784	761898	3722716	2939170	10,3	50,2	39,5
1920	7465782	806451	3732082	2927249	10,8	50,0	39,2
1930	8092004	892183	4138973	3060848	11,0	51,2	37,8
1947	8512195	955929	4552524	3003742	11,2	53,5	35,3
1961	9189741	1022795	5064399	3102547	11,1	55,1	33,8
1970	9650944	1075136	5416583	3159225	11,1	56,2	32,7
1981	9848647	997293	5630129	3221225	10,1	57,2	32,7
1991	9978681	954045	5768925	3255711	9,5	57,8	32,7
1998	10170226	950597	5898824	3320805	9,3	58,0	32,7

Bron: NIS (1831-1991: volkstelling; 1998: Demografische statistieken, 3C, 1998)

1.2.2. DE INVLOED VAN DE NATUURLIJKE AANGROEI EN HET MIGRATIESALDO OP DE BEVOLKINGSEVOLUTIE VAN DE DRIE GEWESTEN

In de loop van de laatste twee eeuwen beïnvloeden de natuurlijke aangroei en de migratiesaldi de evolutie van het bevolkingscijfer in de drie gewesten op een verschillende manier (tabel 3 en figuur 12). Bekijken we eerst Vlaanderen. Zowel in de 19de als in de 20ste eeuw is de rol van de natuurlijke aangroei, die altijd positief is, beslissend. De inzinking van de natuurlijke aangroei die overeenstemt met de Eerste Wereldoorlog, vormt wel een breuk tussen de toenemende natuurlijke aangroei van de 19de eeuw en de daling in de 20ste eeuw. De rol van de migratiesaldi in de 19de eeuw is erg ongunstig. Deze saldi zijn erg negatief in de periode 1850-1860. Dit stemt overeen met de eerste golf van Vlaamse immigratie naar de Waalse industriegebieden als gevolg van de «grote economische depressie» van Vlaanderen. Een tweede golf, van 1871 tot aan de «Grote Oorlog», is gericht naar de grote steden, de Waalse industriebekkens, maar ook naar Frankrijk en naar de Verenigde Staten. Hier ook is deze emigratie een antwoord op de landbouwcrisis die Vlaanderen, toen nog hoofdzakelijk een landelijk gebied, treft in de laatste decennia van de 19de eeuw. Tijdens de 20ste eeuw zijn de migratiesaldo minder uitgesproken en minder systematisch negatief. De migratiestromen tussen Vlaanderen en Wallonië zijn erg afgenomen en tijdens de laatste decennia profiteert het Noorden van het land van de stadsvlucht uit Brussel.

Tabel 3. Evolutie van de loop van de bevolking in de drie Belgische gewesten

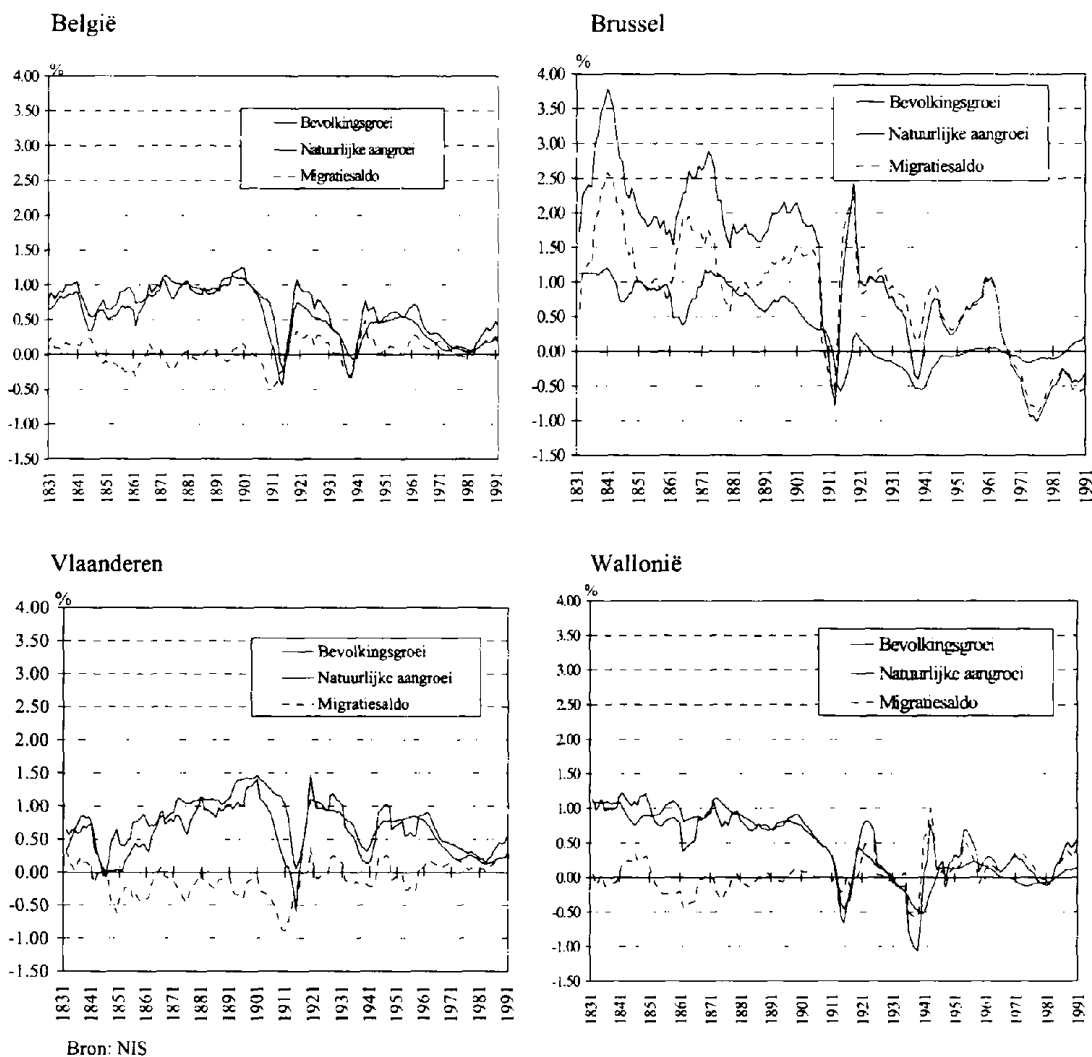
Decennia	Brussels Gewest			Vlaanderen			Wallonië		
	Groei (%)	Nat. aang. (%)	Migr. sal. (%)	Groei (%)	Nat. aang. (%)	Migr. sal. (%)	Groei (%)	Nat. aang. (%)	Migr. sal. (%)
1831-1840	2,04	1,12	0,92	0,68	0,41	0,27	1,03	1,08	-0,05
1841-1850	3,26	0,95	2,31	0,32	0,35	-0,03	1,13	0,92	0,21
1851-1860	1,99	0,97	1,02	0,20	0,59	-0,39	0,92	0,96	-0,04
1861-1870	2,03	0,65	1,38	0,62	0,81	-0,19	0,66	0,93	-0,27
1871-1880	2,40	1,01	1,39	0,67	0,97	-0,30	0,88	0,98	-0,10
1881-1890	1,76	0,85	0,91	0,98	1,11	-0,13	0,77	0,83	0,06
1891-1900	1,87	0,67	1,20	1,02	1,26	-0,24	0,75	0,75	0,00
1901-1910	1,98	0,49	1,49	1,14	1,36	-0,22	0,70	0,66	0,04
1911-1920	0,60	-0,13	0,73	0,03	0,59	-0,56	-0,04	-0,04	0,00
1921-1930	1,02	0,05	0,97	1,04	1,01	0,03	0,45	0,28	0,17
1931-1940	0,49	-0,25	0,74	0,73	0,73	0,00	-0,42	-0,15	-0,27
1941-1950	0,32	-0,29	0,63	0,59	0,58	0,01	0,12	-0,19	0,31
1951-1960	0,51	-0,02	0,53	0,65	0,80	-0,15	0,46	0,16	0,30
1961-1970	0,56	0,01	0,55	0,73	0,64	0,09	0,17	0,09	0,08
1971-1980	-0,71	-0,12	-0,59	0,37	0,24	0,23	0,21	-0,08	0,29
1981-1990	-0,42	-0,03	-0,39	0,26	0,17	0,09	0,11	0,00	0,11

Bron: NIS

De situatie van Wallonië verschilt wel een beetje van die van Vlaanderen. Weliswaar was in de 19de eeuw en de eerste decennia van de 20ste eeuw de bevolkingstoename in het Zuiden van het land vooral veroorzaakt door de natuurlijke aangroei. Nochtans, alhoewel de natuurlijke aangroei steeds positief blijft en veel groter dan de migratiesaldi, stagneert hij toch tussen 1831 en 1871; dan zet de daling zich in die uiteindelijk uitmondt in een natuurlijke aangroei die quasi gelijk is aan nul, zelfs negatief is sedert het begin van de jaren 1970. Terwijl de migratiesaldi in de 19de eeuw rond de nulgroei schommelen, wordt het belang van de migratiesaldi groter na de Tweede Wereldoorlog en ze worden de stuwende kracht van de demografische groei. Enerzijds stemmen de pieken in de curve van de migratiesaldi overeen met de grote buitenlandse immigratiegolven en anderzijds is Wallonië en meer bepaald Waals-Brabant de grote begunstigde van de Brusselse periurbanisatie. We vestigen er eveneens de aandacht op dat in Wallonië, in de 19de evenals in de 20ste eeuw, de jaarlijkse schommelingen in de curve van de bevolkingstoename veroorzaakt worden door de schommelingen in de migratiesaldi.

De snelle bevolkingstoename van het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest in de 19de eeuw kan niet enkel toegeschreven worden aan de natuurlijke aangroei. Wel blijft de natuurlijke aangroei, alhoewel hij daalt, er positief en met waarden die vergelijkbaar zijn met de Waalse. Maar het belang van de natuurlijke aangroei in de hoofdstad verdwijnt in het niets indien men naar de migratiesaldi kijkt. Temeer, daar zij juist zoals in Wallonië, de jaarlijkse schommelingen in de bevolkingsgroei sturen.

Figuur 12. Evolutie van de componenten van de loop van de bevolking in de drie Belgische gewesten (voortschrijdend gemiddelde over vijf jaar)

Indien we de schommelingen van de migratiesaldi gedurende de laatste twee eeuwen meer in detail bestuderen kunnen we hier drie zaken uit afleiden:

- Over de ganse periode (tabel 3) nemen de migratiesaldi af, vooral na 1880, en vanaf het einde van de jaren 1960 worden ze negatief. Tot dan was het Brussels Gewest een aantrekkingsgebied; sinds ongeveer dertig jaar zijn de migratiesaldi er negatief.
- In de 19de eeuw ging elke tijdelijke achteruitgang (1845-1850 en 1862-1868) vervolgens continue daling (vanaf 1873-1874) van de natuurlijke aangroei gepaard met een quasi-gelijktijdige groei van de migratiesaldi. Gaat het hier over een quasi-autoregulerend compensatie-effect?
- De evolutie van de migratiesaldi geeft maar onnauwkeurig de verschillende urbanisatiefases van het Brussels Gewest gedurende de laatste twee eeuwen weer, want een belangrijk deel van de migratiestromen greep plaats tussen de verschillende Brusselse gemeenten, eerst van de oude landelijke gemeenten naar het stadscentrum, dan van dit laatste naar de periferie. De stedelijke

ontwikkeling gebeurde straalsgewijze vanuit het historische hart van de agglomeratie. De overweldig van de Zenne, de sanering van de meest ongezonde wijken, de aanleg van de centrale boulevards, de groei van de tertiaire sector, de reconversie van de bewoning in vele niet-residentiële vormen, de vermenigvuldiging van de grote verkeersaders... hebben de bewoonbare oppervlakte doen inkrimpen, de stedelijke leefomgeving verloederd en de bevolking geleidelijk steeds verder uit het stadscentrum verdreven. Parallel met deze centrifugale expansie was ook een centripetale aantrekkingskracht van de hoofdstad actief, zodat de migratiesaldi positief bleven tot het einde van de jaren '60. Sindsdien is de emigratie belangrijker dan de immigratie. De uitbreiding van het autowegennet, en meer in het bijzonder de verbetering van de invalssassen van de hoofdstad, heeft in belangrijke mate bijgedragen tot de periurbanisatie. Zo ook mag de trend van terugkeer naar het platteland, uitermate belangrijk in het begin van de jaren '70, de verbetering van de levensstandaard van de bevolking en de ermee samenhangende wens van meer ruimte, niet los gezien worden van dit proces.

1.2.3. NATALITEIT EN MORTALITEIT: EEN STERK VERSCHILLENDE REGIONALE EVOLUTIE

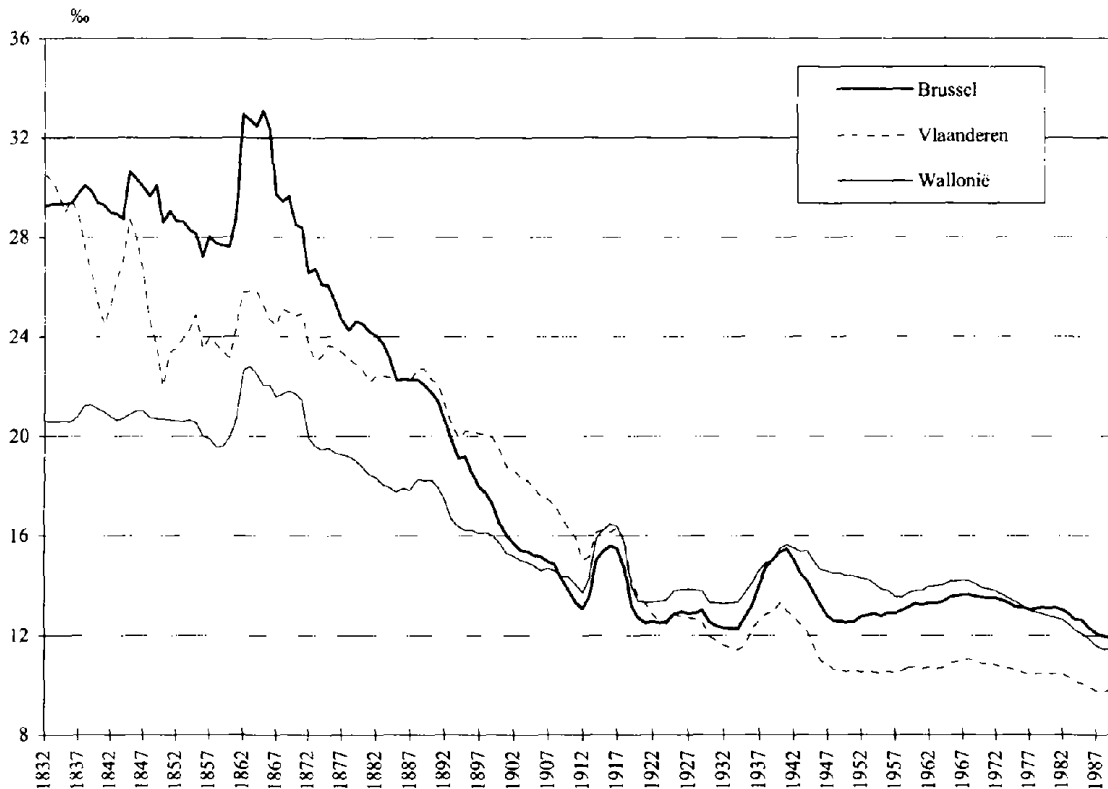
De kenmerkende evolutie van de natuurlijke aangroei van de bevolking van de drie gewesten wordt logischerwijze veroorzaakt door niveau- en trendverschillen van de nataliteit en de mortaliteit (figuren 13 en 14 en tabel 4). Tijdens de eerste helft van de 19de eeuw zijn de verschillen in de nataliteit tussen Vlaanderen en Wallonië verwaarloosbaar. De grootste contrasten tussen de twee taalstreken betreffen de mortaliteit. Gedurende de eerste helft van de 19de eeuw heeft Wallonië een groter natuurlijk accres dan Vlaanderen omdat de sterfte er veel lager is. Gedurende de ganse 19de eeuw heeft Vlaanderen hogere sterftecijfers dan Wallonië. Het verschil is vooral groot bij de kleine kinderen. In 1890 bedraagt de kindersterfte in het Noorden van het land ongeveer 190‰ en slechts 140‰ in het zuidelijke deel. In sommige Vlaamse arrondissementen bereikt 1 kind op 4 zijn eerste verjaardag niet; in de Waalse arrondissementen bedraagt de verhouding 1 op 7. Men neemt dezelfde tegenstellingen waar bij de kinderen tussen 1 en 5 jaar. In 1890 bedraagt de sterfte van jonge kinderen (1 tot 5 jaar) 120‰ in Vlaanderen en 80‰ in Wallonië. Deze hogere sterfte van kinderen, kenmerkend voor het Vlaanderen van de 19de eeuw, zou het gevolg zijn van een duidelijke economische en sociale onderontwikkeling, maar ook van verschillen in voedingsgewoonten van zuigelingen, opvoedingsstijl en scholingsgraad van de moeders...

Zo ook kenmerkt het Brusselse Gewest zich, alhoewel het in de eerste helft van de 19de eeuw uitzonderlijk hoge geboortecijfers heeft dankzij een gunstige leeftijdsstructuur, toch ook door hoge sterftecijfers. De niet te stuiten verstedelijking gebeurde niet zonder strubbelingen en ging meestal gepaard met minder goede levensomstandigheden, wat dan weer een weerslag had op de morbiditeit en mortaliteit van de bevolking.

Alhoewel het niveau van de mortaliteit verschilt in de drie gewesten is de evolutie van de bruto-sterftecijfers in de 19de eeuw er globaal gelijklopend (figuur 13). In de eerste helft van de 19de eeuw wordt een eerste fase gekenmerkt door een trage daling. We vestigen wel de aandacht op de zware tol die Vlaanderen betaald heeft voor de voedsel- en economische crisis van de jaren 1845-1856. Een tweede piek, maar deze maal gemeenschappelijk aan de drie gewesten, stemt overeen met de cholera-epidemie van 1866 en de pokkenepidemie van 1871. Na deze rampzalige jaren dalen de sterftecijfers zeer vlug. Tussen 1870 en 1910 daalde de mortaliteit met bijna 50% in Brussel, met 30% in Wallonië en met meer dan 25% in Vlaanderen (tabel 4). Nog voor het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog waren de regionale verschillen in de mortaliteit nagenoeg verdwenen. In de loop van de 20ste eeuw dalen de sterftecijfers geleidelijk; deze evolutie wordt enkel door de twee wereldoorlogen verstoord. Maar het grootste verschil met de vorige eeuw is de gewijzigde positie van Vlaanderen en Wallonië. Nu heeft Vlaanderen systematisch lagere sterftecijfers dan het Zuiden van het land. Zo blijkt uit de

laatste sterftetafels (1991-1993) dat de levensverwachting bij de geboorte 71,4 jaar bedraagt in Wallonië, 72,7 jaar in Brussel en 74,0 jaar in Vlaanderen. De regionale verschillen zijn kleiner bij de vrouwen: 79,0 jaar in Wallonië, 79,7 in Brussel en 80,2 jaar in Vlaanderen.

Figuur 13. Evolutie van de bruto-sterftecijfers in de drie Belgische gewesten (voortschrijdend gemiddelde over vijf jaar)

Bron: NIS

Bekijken we nu de evolutie van de nataliteit. Tijdens de eerste helft van de 19de eeuw hadden Vlaanderen en Wallonië vergelijkbare geboortecijfers. We vestigen er wel de aandacht op dat reeds in het tweede kwart van de 19de eeuw de nataliteit en de vruchtbaarheid dalen in de landelijke gebieden tussen Samber en Maas, op de plaats waar de ijzerindustrie in de Middeleeuwen tot ontwikkeling kwam. Vanaf 1870-1875 zijn de geboortecijfers in vrije val in de zuidelijke helft van het land en in Brussel, terwijl de Vlaamse curve geen noemenswaardige daling vertoont voor het begin van de 20ste eeuw (figuur 14). De vruchtbaarheid binnen het huwelijk vertoont een identiek verloop. Wallonië en Brussel verschillen dus van Vlaanderen door een vroegere en snellere daling van de nataliteit en de wettige vruchtbaarheid. Tussen 1870 en 1910 daalde de nataliteit met 45% in Brussel en met 31% in Wallonië. Tussen 1900 en 1910 flirtte de Brusselse en de Waalse nataliteit met de 20‰-drempel, terwijl ze in Vlaanderen boven 30‰ blijft. Hoe deze evolutie en verschillen verklaren, die op enkele nuances na, ook de vruchtbaarheid kenmerken?

In de «pre-transitie»-maatschappij, waar koppels nog geen vrijwillige geboortebeperving toepassen, waren de normen op gebied van nuptialiteit de voornaamste demografische regulator en de vruchtbaarheid was in belangrijke mate ongecontroleerd. Het traditioneel auto-regulerend mechanisme betreft enkel de eerste geboorte die uitgesteld wordt door later te huwen. Het gedrag inzake vruchtbaarheid binnen het huwelijk wordt sterk beïnvloed door de instituties en de sociale

gedragingen. Zeer schematisch gesteld stemt de transitie van de vruchtbaarheid overeen met de overgang van een vruchtbaarheid met sociale controle naar een vruchtbaarheid waar de individuele keuze overheerst. De geboortebeperving, die eerst ingang vindt in Wallonië en in Brussel, is het gevolg van een doeltreffende contraceptie, een vastberaden malthusianisme en wordt door een steeds groeiend aandeel koppels toegepast. De grote gezinnen worden een minderheid terwijl het kleinere gezin met twee à drie kinderen stilaan de norm wordt.

Figuur 14. Evolutie van de bruto-geboortecijfers in de drie Belgische gewesten (voortschrijdend gemiddelde over vijf jaar)

Bron: NIS

Deze verandering gebeurde parallel met andere transformaties of radicale maatschappelijke evoluties. Vermelden we bijvoorbeeld de industrialisatie, de verstedelijking, de ontkerstening, de ontwikkeling van het onderwijs... Alhoewel, nationale en regionale waarnemingen bewijzen dat de modernisering van de maatschappij geen noodzakelijke voorwaarde is voor de daling van de vruchtbaarheid. Een massa globale verklarende hypothesen hebben tot hertoe geen sluitende verklaring gegeven.

In België heeft de ontkerstening een beslissende rol gespeeld in het afremmen of het versnellen van de dalende beweging, en deze kan dus ook de tijdelijke faseverschuiving in de regionale evolutie van de nataliteit en de vruchtbaarheid verklaren. Maar het staat buiten kijf dat de toename van de laïcisering in Wallonië en in de grote agglomeraties niet losstaat van het industrialisatie- en verstedelijkingsproces. Dit proces is de verspreider van de nieuwe progressieve ideeën, maar is in de steden en industriële cités ook verantwoordelijk voor de grotere demografische druk die leidt tot verhoogde woondichtheid, individualisme, armoede, werkloosheid, ... en, ten slotte, voor het invoeren van nieuwe familiale normen en een gewijzigde houding ten opzichte van kinderen. De onomkeerbare vruchtbaarheidsdaling zou hierdoor veroorzaakt worden.

Tabel 4. Evolutie van de geboorte- en sterftecijfers in de drie Belgische gewesten

Decennia	Brussel		Vlaanderen		Wallonië	
	Bruto-geboortecoëfficiënt (‰)	Bruto-sterftecöefficient (‰)	Bruto-geboortecoëfficiënt (‰)	Bruto-sterftecöefficient (‰)	Bruto-geboortecoëfficiënt (‰)	Bruto-sterftecöefficient (‰)
1831-1840	40,4	29,3	34,4	30,3	31,4	20,6
1841-1850	39,2	29,8	29,7	26,2	30,2	21,0
1851-1860	37,7	28,1	29,4	23,5	29,9	20,3
1861-1870	37,1	30,7	32,6	24,6	30,6	21,4
1871-1880	36,9	26,9	33,9	24,2	30,1	20,4
1881-1890	31,7	23,4	33,3	22,2	26,5	18,2
1891-1900	26,6	19,9	33,7	21,1	24,5	17,1
1901-1910	20,4	15,6	31,6	18,2	21,5	14,9
1911-1920	13,1	14,5	21,9	16,0	14,9	15,3
1921-1930	13,3	12,7	23,0	13,0	16,3	13,6
1931-1940	10,3	12,8	19,3	12,0	12,2	13,7
1941-1950	11,4	14,3	17,8	12,0	13,2	15,1
1951-1960	12,5	12,7	18,6	10,6	15,7	14,1
1961-1970	13,5	13,4	17,1	10,8	14,9	14,0
1971-1980	12,1	13,3	13,1	10,7	12,8	13,5
1981-1990	12,4	12,7	11,9	10,2	12,3	12,3

Bron: NIS

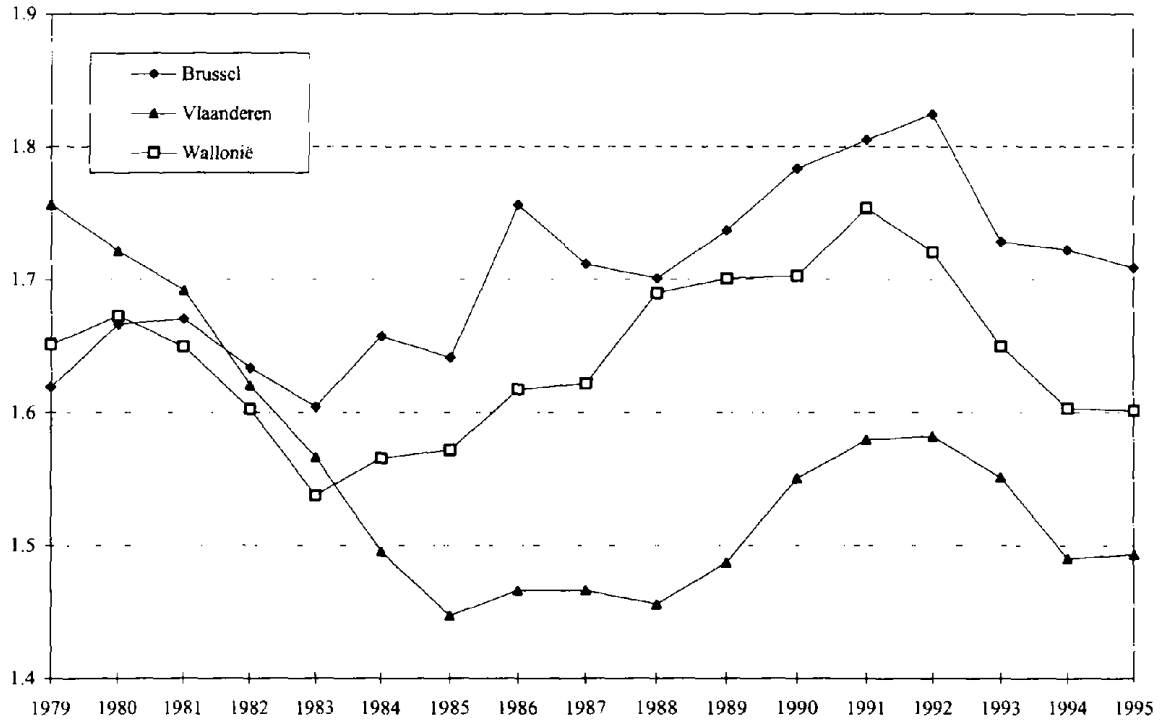
Wat er ook van zij, vanaf het begin van de 20ste eeuw zet de daling van de nataliteit en de vruchtbaarheid zich ook in Vlaanderen onherroepelijk in. Indien men abstractie maakt van het belangrijke geboortedeficit ten gevolge van de Eerste Wereldoorlog, daalde de Vlaamse nataliteit met 30% tussen 1900 en 1930. Niettegenstaande deze daling blijft het peil toch op een respectabele afstand van dat van Brussel en Wallonië, die aan de vooravond van de Tweede Wereldoorlog bijna tot 10‰ gedaald zijn. De inhaalbeweging van de nataliteit na de oorlog werd gevolgd door een zeer vruchtbare periode die men "babyboom" gedoopt heeft. Maar vanaf 1965-1966 start een nieuwe fase van daling van nataliteit en vruchtbaarheid. De synthetische vruchtbaarheidsindex daalt onder het vervangingsniveau (2,1 kinderen per vrouw) rond 1973, de geboortecijfers zijn gedaald tot het niveau van de sterftecijfers, zodat de natuurlijke aangroei ongeveer gelijk is aan nul of zelfs negatief. In de jaren '70 verdwijnen ook de regionale verschillen in de nataliteit (figuur 12). Sedert het begin van de jaren '80 zijn de nataliteit en de vruchtbaarheid in Brussel en Wallonië hoger dan in Vlaanderen. In de drie gewesten worden de laagste vruchtbaarheidswaarden ooit bereikt tussen 1983 en 1985. Sindsdien, na een licht herstel dat toch niet boven het vervangingsniveau uitsteeg, is het totaal vruchtbaarheidscijfer sinds 1992 weer aan het dalen in de drie gewesten (figuur 15).

Hoe kan die daling van de vruchtbaarheid en de nataliteit sinds het midden van de jaren '60 nu verklaard worden? De verspreiding van de anti-conceptiepil, en in mindere mate de legalisatie van abortus, zijn waarschijnlijk noodzakelijke maar onvoldoende voorwaarden om de daling van de vruchtbaarheid te verklaren. Heden ten dage beheersen de koppels hun vruchtbaarheid perfect en ze wensen een minder talrijke kroost dan vroeger; meestal komt dit neer op de afwijzing van het derde kind. In het gezinsproject wordt het ideaal aantal kinderen afgewogen tegenover andere doelstellingen en een zekere welvaart; de komst van een derde kind zou dit kunnen in de war sturen. Het is duidelijk dat de ontwikkeling van de consumptiemaatschappij, de blijvende gevolgen van de economische crisis, de verbetering van de levensomstandigheden van de vrouw, of het massaal intreden van de vrouwen in het arbeidsproces de vruchtbaarheid grondig beïnvloed hebben. Bovendien hebben de diepgaande mutaties binnen het traditionele gezin - het ongetrouwd samenwonen, het definitieve

celibaat, de echtscheidingen, de eenoudergezinnen... - ook de intensiteit van de nataliteit en vruchtbaarheid beïnvloed.

Als besluit kunnen we stellen dat de 19de eeuw de mechanismen in gang gezet heeft - daling van de vruchtbaarheid en van de mortaliteit - van de demografische veroudering van de westerse landen.

Figuur 15. Recente evolutie van het totaal vruchtbaarheidscijfer in de drie Belgische gewesten

Bron: NIS

2. DE EVOLUTIE VAN DE STRUCTUUR VAN DE BEVOLKING NAAR LEEFTIJD EN NAAR GESLACHT VAN 1846 TOT HEDEN

2.1. OVERZICHT VAN DE EVOLUTIE VAN DE LEEFTIJDSPIRAMIDEN VAN DE BEVOLKING VAN BELGIE EN ZIJN GEWESTEN

2.1.1. DE VEROUDERING VAN DE BEVOLKING EN DE VERVROUWELIJING VAN DE OUDERE BEVOLKING

De demografische transitie en meer in het bijzonder de evolutie van haar determinanten - daling van de vruchtbaarheid en van de mortaliteit - heeft diepgaande wijzigingen veroorzaakt in de structuur van de bevolking naar leeftijd en naar geslacht. De huidige configuratie van de leeftijdspiramide is gedeeltelijk het resultaat van een proces dat meer dan een eeuw geleden werd ingezet, de veroudering van de bevolking (figuur 16). Dit proces heeft geleidelijk het evenwicht in de leeftijdsstructuur van de bevolking verstoord: de numerieke verhoudingen tussen de leeftijdsklassen, tussen de beroepsbevolking en de niet-actieve bevolking. Indien men het effect van de verlenging van de levensduur voegt bij dit van de daling van de vruchtbaarheid, verandert geleidelijk het uitzicht van de leeftijdspiramide; tot het einde van de 19de eeuw vertoont die de klassieke driehoekige vorm (figuur 17). De versmalling aan de basis gaat gepaard met een breder worden van de top, kenmerken van een verouderde bevolking. Men spreekt zo over een veroudering via de basis van de piramide, gevolg van de dalende vruchtbaarheid en een veroudering via de top van de piramide, gevolg van de daling van de sterfte bij de volwassen bevolking. Parallel met de veroudering van de ganse bevolking stelt men eveneens een vervrouwelijking vast van de oudere leeftijdsklassen. De mannelijke oversterfte is de hoofdverantwoordelijke voor deze toenemende dissymmetrie naarmate men de top van de leeftijdspiramide nadert.

2.1.2. LEGE KLASSEN, VOLLE KLASSEN EN STRUCTURELE EFFECTEN

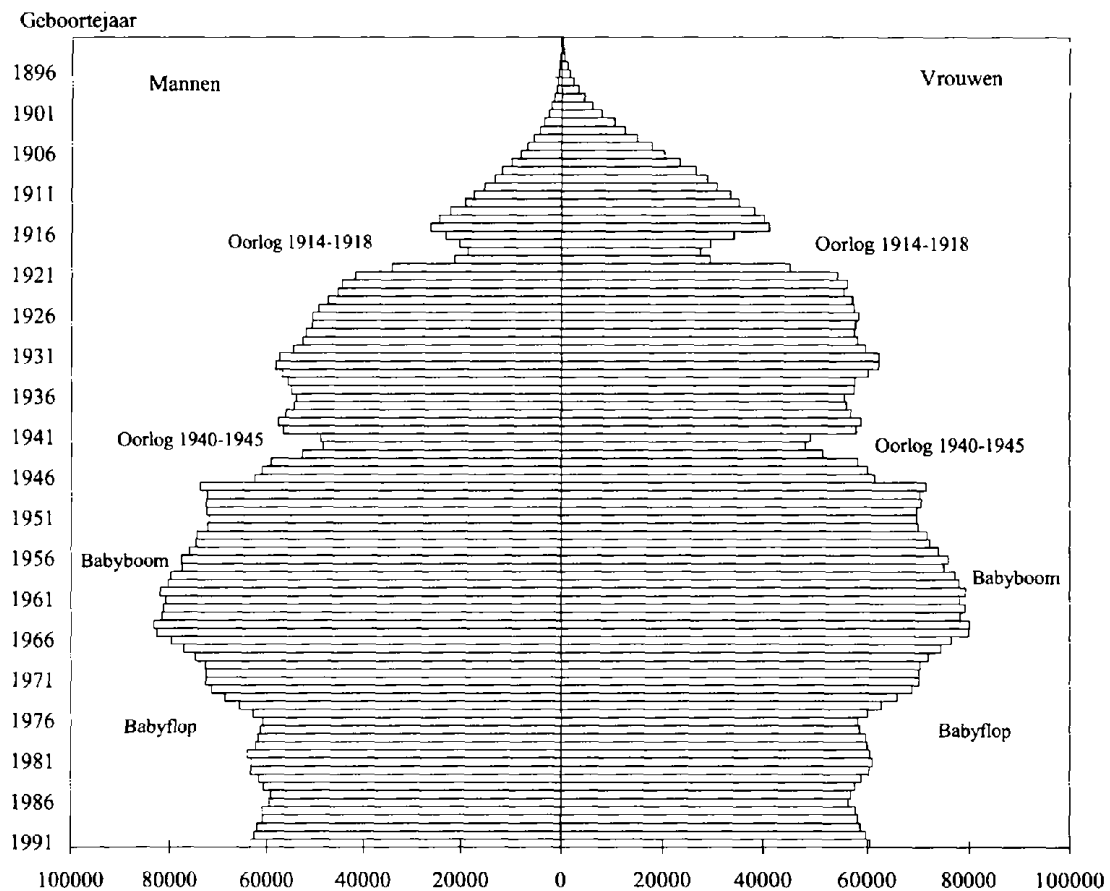
De leeftijdspiramide weerspiegelt niet enkel de grote periodes van de demografische transitie maar ze draagt eveneens de sporen van de grote conjuncturele verschijnselen van de Belgische geschiedenis. Deze zijn vooral zichtbaar als «lege klassen», gevolg van een ondernataliteit of, zeldzamer van een oversterfte in welbepaalde leeftijdsgroepen. De meest uitgesproken voorbeelden zijn de geboortedeficits ten gevolge van de twee wereldoorlogen, waarvan de gevolgen nu nog voelbaar zijn. Deze «lege klassen» genereren op hun beurt «structurele effecten», want, met een zelfde vruchtbaarheid, geeft een minder talrijke bevolking automatisch aanleiding tot de geboorte van een kleiner aantal kinderen⁶. Zo ook zal, wanneer deze «lege klassen» ouder worden, het relatieve aandeel van deze laatste in de totale bevolking afnemen. Meestal worden deze «lege klassen» opgevolgd door «volle klassen», wat overeenstemt met een inhalen van de «uitgestelde» geboorten tijdens deze woelige jaren. Deze «volle klassen» van de naoorlogse periode zoals de babyboom-generatie, geven, gezien hun

⁶ Op een zekere manier werd dit structureel effect verbonden aan de lege klassen, wat overeenstemt met de geboorten tijdens de Eerste Wereldoorlog, nog versterkt tijdens de Tweede Wereldoorlog. Tijdens de oorlogsjaren kwam de bevolking geboren tussen 1914 en 1918 in de vruchtbare leeftijd.

groot aantal, aanleiding tot een groot geboortepotentieel wat in zekere mate de effecten van de vruchtbaarheidsdaling kan tenietdoen. Ten slotte zal er, wanneer deze talrijkere leeftijdsgroepen, geboren tussen 1945 en 1965, geleidelijk aan met pensioen gaan, vanaf 2005, een sterke veroudering van de bevolking optreden.

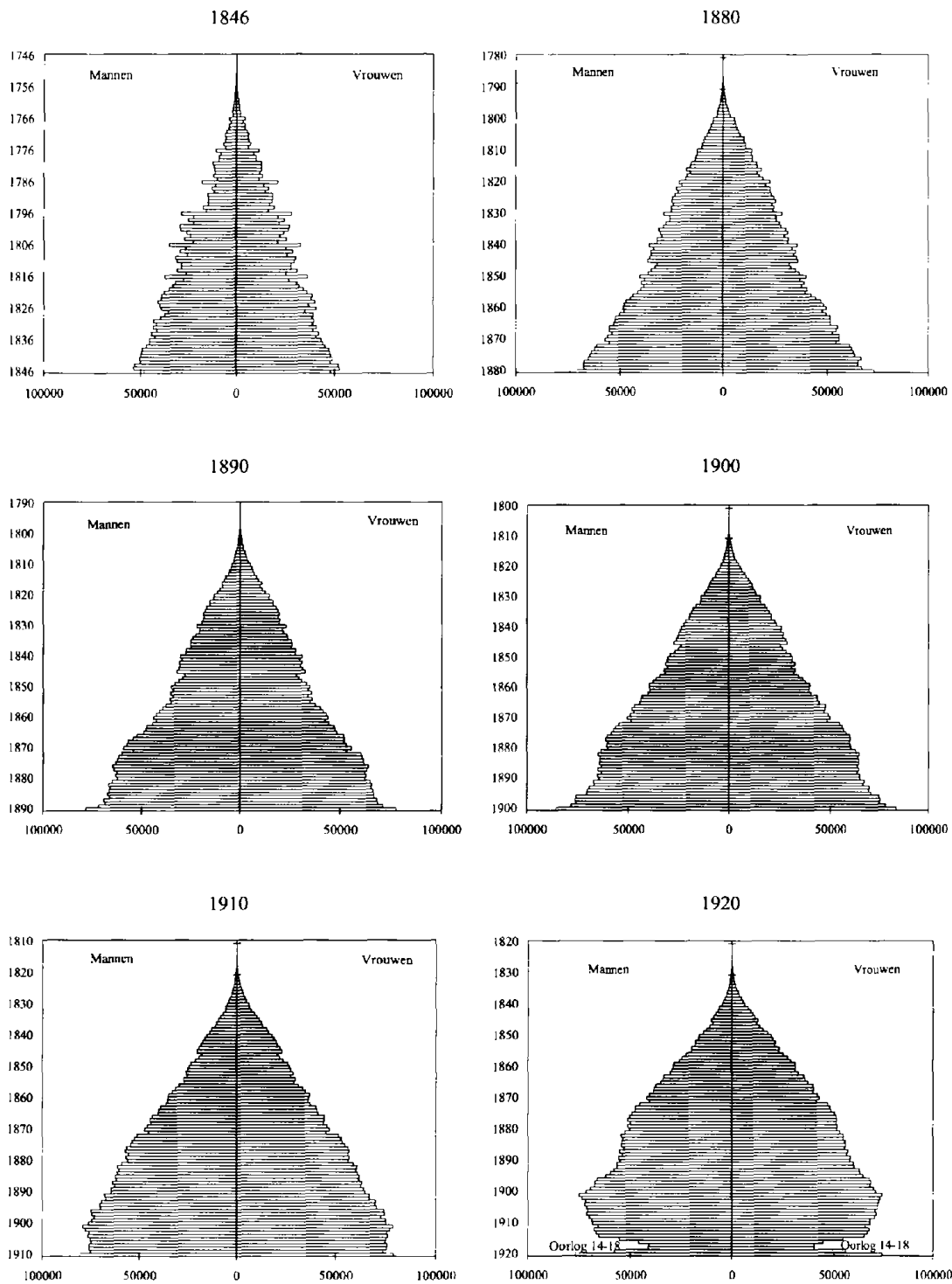
Samengevat, de algemene tendens evenals de conjuncturele schommelingen van het demografisch gedrag van de vroegere en huidige bevolking boetseren de veroudering vandaag en morgen. De leeftijdspiramide is niet enkel een weerspiegeling van de demografische geschiedenis van een land, maar het is eveneens een zeer belangrijk instrument om de toekomstige demografische ontwikkeling te voorspellen.

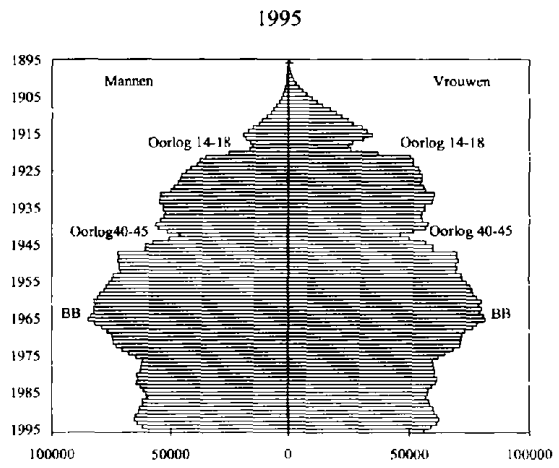
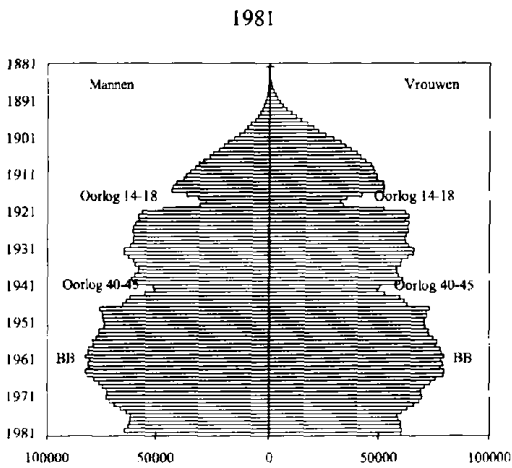
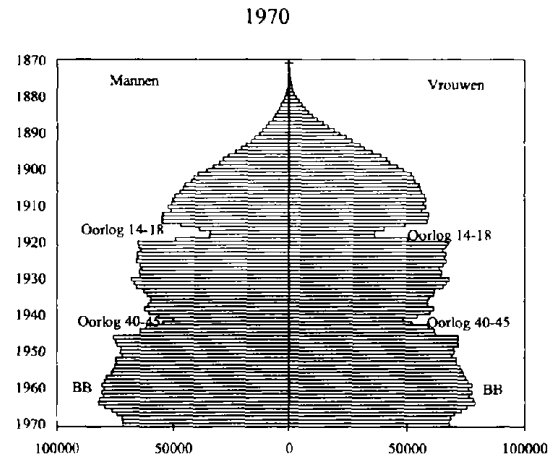
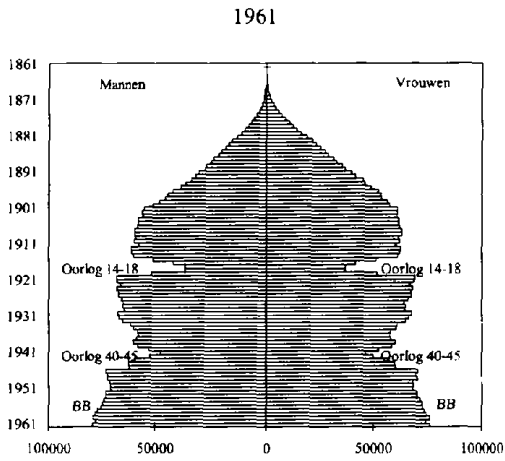
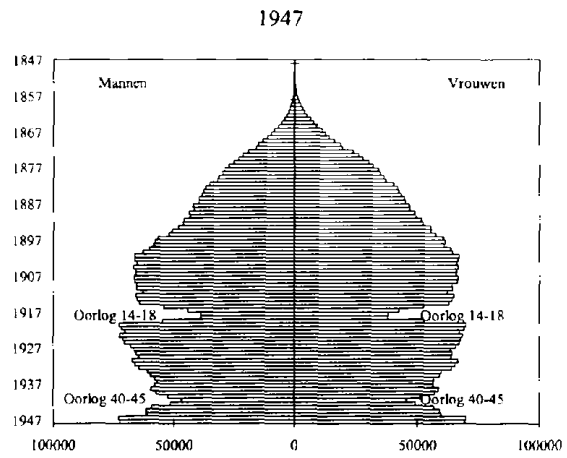
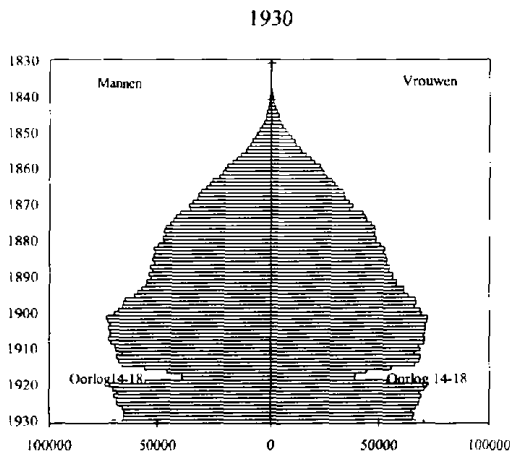
Figuur 16. De leeftijdspiramide van België op 1-3-1991 (absolute cijfers)

Bron: NIS

Figuur 17. Evolutie van de leeftijds piramide van België (absolute cijfers)

Bron: NIS

2.2. DE LEEFTIJDSPIRAMIDEN VAN DE GEWESTEN: DE IMPACT VAN DE DIFFERENTIELE EVOLUTIE VAN DE VRUCHTBAARHEID EN DE ROL VAN DE MIGRATIES

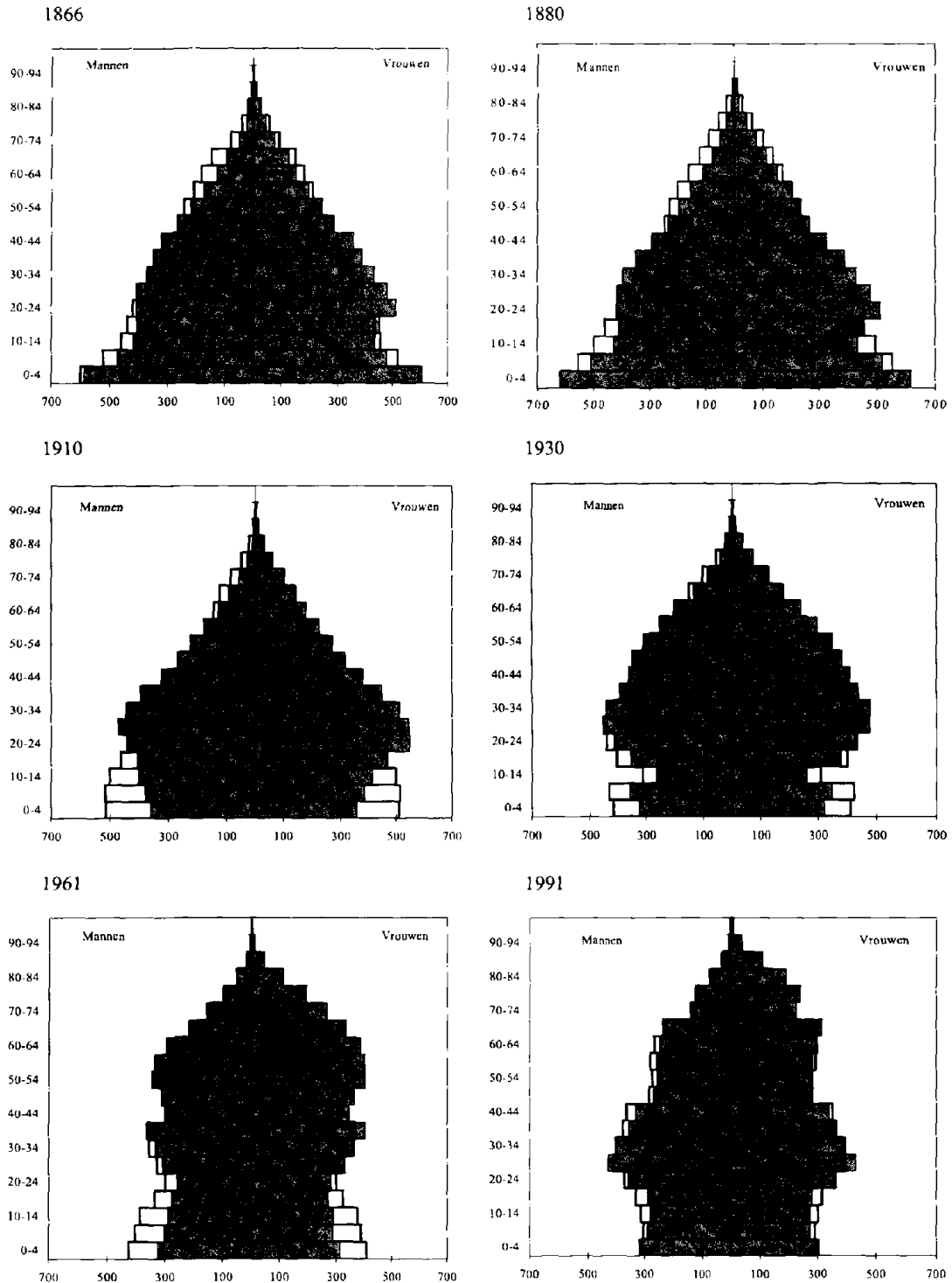
En hoe is de toestand op het niveau van de gewesten? In het algemeen is de evolutie van de regionale piramiden⁷ gelijklopend met deze van het land; men stelt er ook de geleidelijke inkrimping van de basis vast evenals de uitzetting aan de top, ook de diepe inkepingen ten gevolge van de denataliteit tijdens de twee wereldoorlogen zijn zichtbaar. Maar, rekening houdend met een verschillende demografische geschiedenis, en meer bepaald met de chronologie van de evolutie van de vruchtbaarheid en de impact van de migratiestromen, vertonen de regionale leeftijdspiramiden een aantal specifieke kenmerken (figuur 18).

⁷ Rekening houdend met de beschikbaarheid van gegevens over de leeftijds- en geslachtsstructuur van de bevolking en met de gebiedswijzigingen van het arrondissement Brussel, zijn de regionale cijfers dikwijls maar schattingen. Vanaf de volkstelling van 1866 wordt de betrouwbaarheid van de gegevens groter. De meeste problemen betreffen het Brusselse Gewest. Inderdaad, de volkstellingen van 1846 en van 1856 geven enkel de leeftijds- en geslachtsstructuur van de stad Brussel. Deze telt respectievelijk 58,5 en 58,9 % van de bevolking van het Brusselse Gewest in zijn huidige configuratie. De volkstellingen van 1866, 1880, 1890, 1900 en 1910 leveren gegevens over de leeftijdstructuur en de structuur naar sekse van de gemeenten met meer dan 10 000 inwoners. Voor 1866 beschikken we zo over gegevens voor de gemeenten Anderlecht, Brussel, Elsene, Molenbeek, Schaarbeek en St-Joost-ten-Node, wat overeenstemt met 80% van het Brusselse Gewest. Voor 1880 en 1890 komen daar nog de gemeenten Etterbeek, Laken, St-Gillis en Ukkel bij. Voor deze twee jaren hebben we dus gegevens over 92% van de bevolking van het Brusselse Gewest. In 1900 hebben ook Jette en Koekelberg meer dan 10 000 inwoners en in 1910 is het de beurt aan Vorst. Voor deze twee jaren bereiken we 93% van de bevolking van het Brusselse Gewest. In 1920 levert de volkstelling enkel gegevens over de leeftijdsstructuur van de bevolking voor gemeenten met meer dan 20 000 inwoners. In deze categorie zitten de gemeenten Anderlecht, Brussel, Etterbeek, Vorst, Elsene, Laken, Molenbeek, Schaarbeek, St-Gillis, St-Joost en Ukkel, wat overeenstemt met 87% van de bevolking van het huidige Brusselse Gewest. Ten slotte, de volkstellingen van 1930, 1947 en 1961 leveren de gegevens over de leeftijd enkel op niveau van de arrondissementen. Toentertijd bestond het arrondissement Brussel niet enkel uit de 19 gemeenten van het huidige Brusselse Gewest, maar ook uit de gemeenten van het arrondissement Halle-Vilvoorde. Toch stelden deze maar 26% van de bevolking van het geheel voor in 1930 en 1947 en 29% in 1961.

Vernits Wallonië uit de provincies Henegouwen, Luik, Luxemburg en Namen evenals uit het arrondissement Nijvel bestaat zijn de gegevens homogeen sedert de volkstelling van 1880. Voor de oudere volkstellingen, waar geen gegevens beschikbaar zijn per arrondissement, wordt Wallonië herleid tot de 4 vermelde provincies. In 1846, 1856 en 1866 woonde slechts 8% van de Waalse bevolking in het arrondissement Nijvel. Wat Vlaanderen betreft beschikken we in 1846, 1856 en 1866 enkel over de statistieken van de provincies Antwerpen, West-Vlaanderen, Oost-Vlaanderen en Limburg, of over 85% van de totale bevolking. Van 1880 tot 1920 werd de provincie Brabant, met uitzondering van het arrondissement Nijvel en de Brusselse gemeenten waar we over gegevens beschikten, toegevoegd. Voor deze tellingen is de bevolking van Vlaanderen in zeer lichte mate overschat. Ten slotte, voor de tellingen van 1930, 1947 en 1961, houden we geen rekening met de cijfers over het huidige arrondissement Halle-Vilvoorde, dat op dat ogenblik deel uitmaakt van het arrondissement Brussel. Vlaanderen wordt geamputeerd van bijna 8% van zijn bevolking.

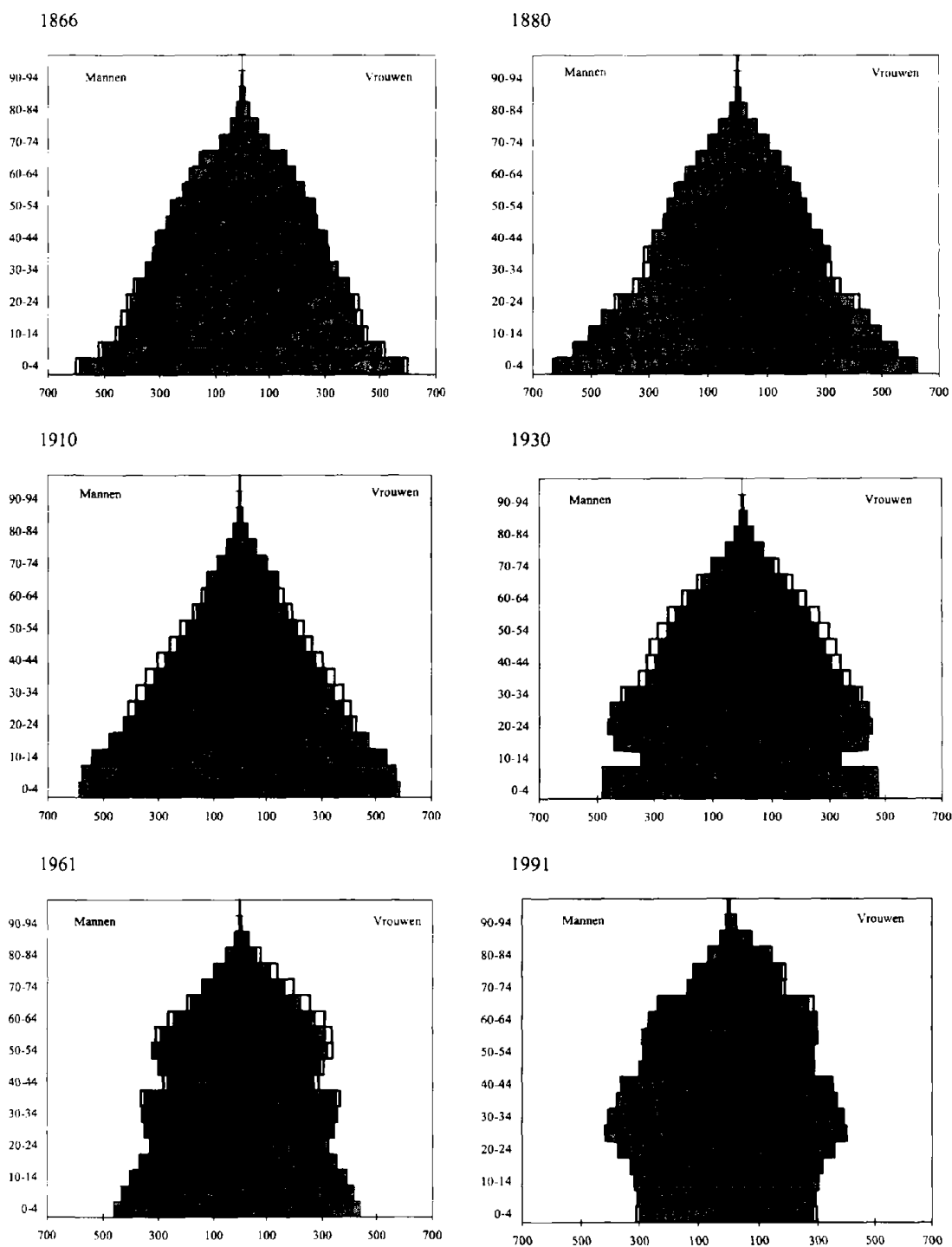
Samengevat, we beschikken over disparate gegevens, maar ermee rekening houdend dat de wijzigingen ten opzichte van de actuele grenzen van de regio's over het algemeen nogal miniem zijn, menen we dat de relatieve cijfers van deze studie de werkelijkheid zeer sterk benaderen.

Figuur 18a. Vergelijkende evolutie van de leeftijdspiramiden van de bevolking van het Brusselse Gewest en van België (teruggebracht op een zelfde aantal) (bron: NIS)

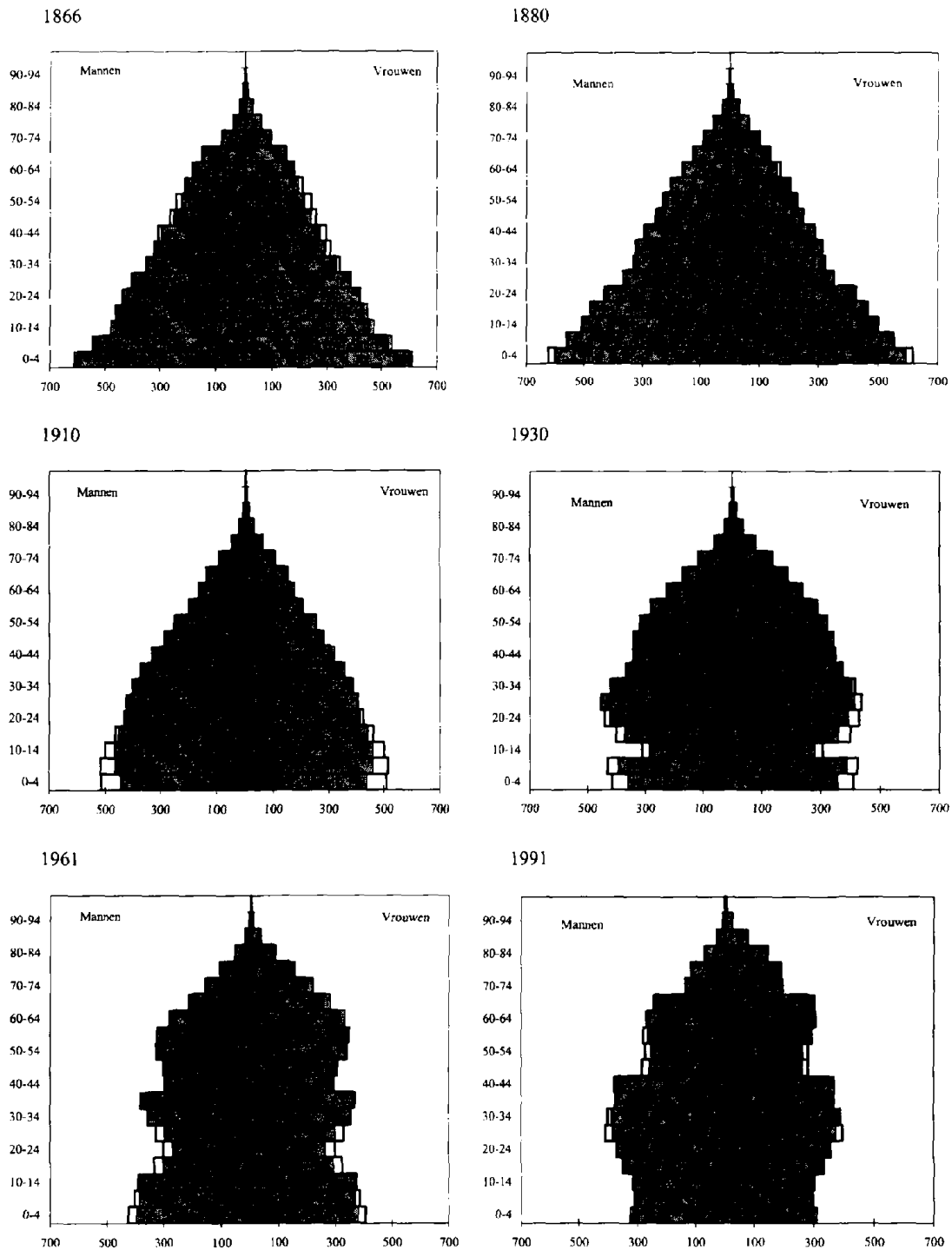
Fijne lijn en grijze achtergrond: Brussels Gewest
 Dikke lijn en witte achtergrond: België

Figuur 18b. Vergelijkende evolutie van de leeftijdspiramiden van de bevolking van het Vlaamse Gewest en van België (teruggebracht op een zelfde aantal) (bron: NIS)

Fijne lijn en grijze achtergrond: Vlaams Gewest
 Dikke lijn en witte achtergrond: België

Figuur 18c. Vergelijkende evolutie van de leeftijdspiramiden van de bevolking van het Waalse Gewest en van België (teruggebracht op een zelfde aantal) (bron: NIS)

Fijne lijn en grijze achtergrond: Waals Gewest
 Dikke lijn en witte achtergrond: België

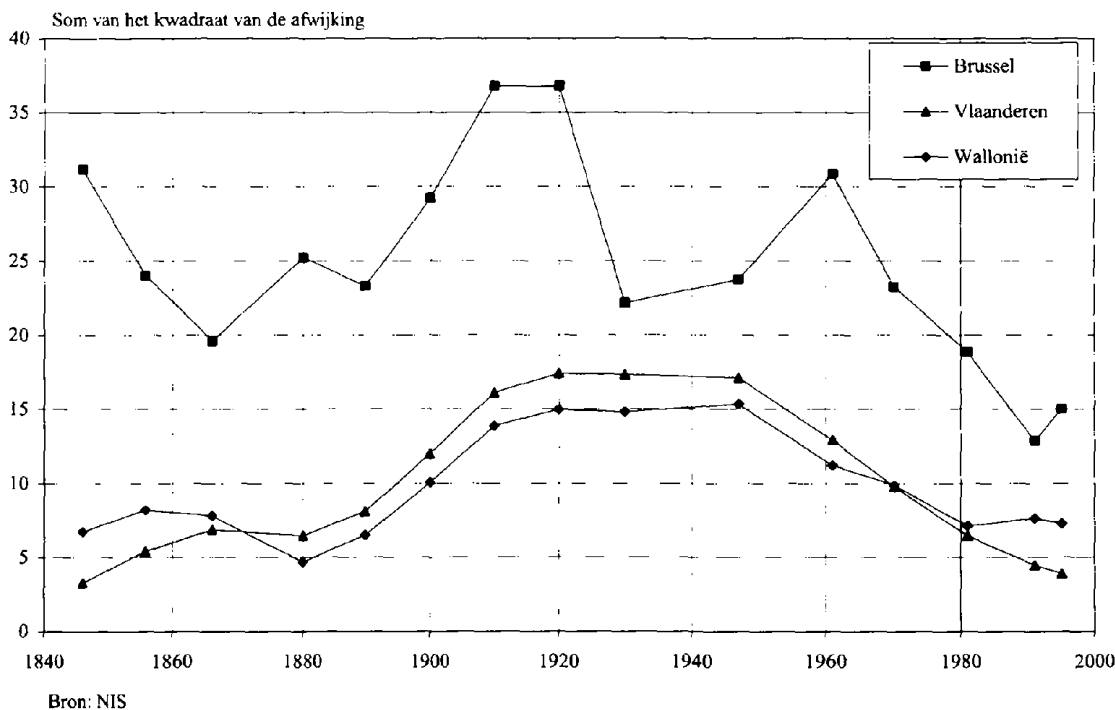
De leeftijdspiramiden van 1866 en van 1880 van Vlaanderen en van Wallonië verschillen niet wezenlijk van deze van België op dezelfde datum. Men stelt enkel voor Wallonië een lichte mannelijke oververtegenwoordiging in de actieve-leeftijdsklassen vast, gevolg van de immigratie naar de industriegebieden, onder andere vanuit Vlaanderen. In het geval van Brussel is de sterke aantrekkingskracht van de hoofdstad in de 19de eeuw verantwoordelijk voor de oververtegenwoordiging van de groep van de 20-45-jarigen en vooral van het groot vrouwelijk aandeel in deze leeftijdsklassen. In de 19de eeuw waren de migraties van vrouwen vooral gericht naar administratieve en commerciële centra en stonden in functie van de tewerkstelling als huispersoneel, terwijl de mannen vooral in het overwicht waren in de migratiestromen naar de industriegebieden. Deze kenmerken van de leeftijds- en geslachtsstructuur van de Brusselse bevolking blijven geldig tot medio de 20ste eeuw, zelfs indien de piramide van 1930 een dalende tendens vertoont voor het relatieve belang van de vrouwen in de actieve-leeftijdperiode.

De Brusselse nataliteit heeft ruimschoots geprofiteerd, minstens tot in 1870-1880, van deze relatieve overvloed van volwassenen in de vruchtbare leeftijdperiode. Daarna zullen deze volwassenen, niettegenstaande hun aantal, er niet meer in slagen de daling van de nataliteit en de vruchtbaarheid te compenseren. Deze daling is reeds goed zichtbaar in de Waalse en Brusselse leeftijdspiramiden van het begin van de 20ste eeuw, terwijl de leeftijdspiramide van Vlaanderen in 1910 gekenmerkt wordt door een oververtegenwoordiging van kinderen beneden de 15 jaar, teken van een nog altijd hoge nataliteit en vruchtbaarheid. Niettegenstaande de vruchtbaarheid in het Noorden van het land in het begin van de 20ste eeuw daalt, behoudt de Vlaamse leeftijdspiramide tot in het begin van de jaren '80 verhoudingsgewijs grotere aantallen aan de basis dan Wallonië of Brussel. Zo weegt de differentieële evolutie van de vruchtbaarheid sterk door op het niveau van de regionale veroudering.

Vandaag zijn de verschillen in de regionale bevolkingsstructuur naar leeftijd en geslacht veel kleiner. De Vlaamse en Waalse leeftijdspiramiden zijn op enkele kleine verschillen na identiek. Ze vertonen namelijk een belangrijke inkrimping aan de basis en een verbreding en vervrouwelijking aan de top. Figuur 19 geeft een duidelijk beeld van de recente homogenisering van de leeftijdsstructuur van de Vlaamse en Waalse bevolking. Deze stelt voor elke volkstelling en voor elk gewest de evolutie voor van de som van het kwadraat van de afwijkingen in de relatieve structuur, per leeftijdsgroep van 5 jaar, tussen de bevolking van een gewest en de Belgische bevolking. Hoe kleiner de waarde van deze indicator, hoe groter de overeenkomst tussen de leeftijdsverdeling van een gewest en deze van België. De tijdsverschuiving van een dertigtal jaar in de daling van de nataliteit en de vruchtbaarheid in Vlaanderen en Wallonië, heeft geleidelijk de verschillen in leeftijdsstructuur van hun respectievelijke bevolking doen toenemen. Tussen 1910 en 1947 zijn deze het minst homogeen. Sindsdien zijn de verschillen verminderd en heden ten dage kan men stellen dat de leeftijdsstructuur van Vlaanderen en Wallonië bijna een perfecte kopie zijn van deze van België... zoals dit ook 150 jaar geleden het geval was.

Alhoewel de leeftijdspiramide van de Brusselse bevolking sterk op die van de Belgische bevolking lijkt, vandaag meer dan vroeger, zijn er toch ook waarneembare verschillen, die verband houden met de impact van de binnenlandse migraties. Inderdaad, de leeftijdsstructuur van de Brusselse bevolking vertoont een lichte oververtegenwoordiging van de jongvolwassenen van 25 tot 35 jaar. Het is bekend dat Brussel vooral deze bevolkingsgroep aantrekt. De zoektocht naar een eerste betrekking en de emancipatiedrang, het voortzetten van de studies of het huwelijk, zijn verklarende factoren voor de aantrekkingskracht van Brussel op deze leeftijdsgroep. Rond de leeftijd van 35 jaar, het tijdstip van de vaste betrekking en de quasi-definitieve grootte van het huishouden, verlaten deze gezinnen Brussel om een huis te verwerven in de periurbane gebieden. Dit is dan meteen de verklaring waarom de leeftijdsgroep van 35-45 jaar, evenals deze van kinderen van 10-20 jaar, relatief ondervertegenwoordigd is.

Figuur 19. Naar een homogenisering van de regionale leeftijdsstructuur (som van het kwadraat van de afwijking van de relatieve structuur, per leeftijdsgroep van 5 jaar, van de bevolking van een gewest en van België)

2.3. DE DEMOGRAFISCHE VEROUDERING VAN BELGIE: STEEDS MINDER JONGEREN, STEEDS MEER OUDEREN

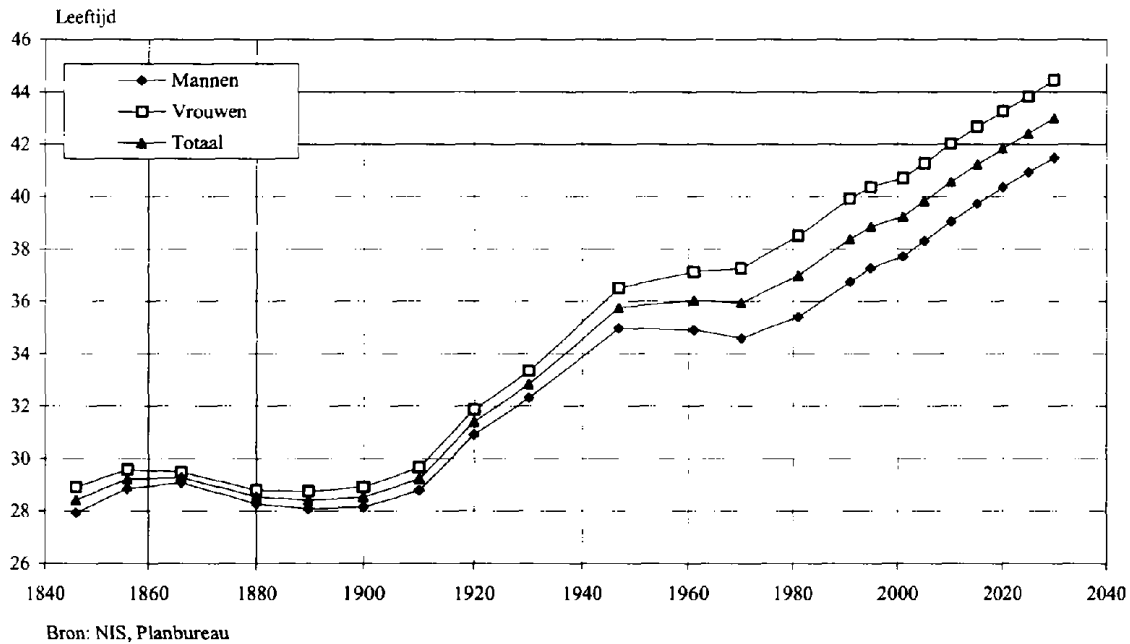
2.3.1. IN MINDER DAN EEN EEUW NAM DE GEMIDDELTE LEEFTIJD MET 10 JAAR TOE

De demografische veroudering is een voorbeeld van een gewijzigde leeftijdsstructuur; dit vertaalt zich onder andere in een toename van de gemiddelde leeftijd van de bevolking. Deze wordt beïnvloed door het aantal geboorten en de leeftijdsverdeling bij de sterften. Indien men aanneemt dat het aantal geboorten en sterften in evenwicht is en dat de gemiddelde leeftijd bij overlijden het dubbele bedraagt van de gemiddelde leeftijd van de bevolking, dan zou de bevolking stabiel blijven. Indien de componenten van de natuurlijke aangroei een dalende of stijgende tendens vertonen of indien de gemiddelde leeftijd bij overlijden daalt of toeneemt, zal de gemiddelde leeftijd toenemen, de leeftijdsstructuur wijzigen en de veroudering van de bevolking zichtbaar worden.

In de loop van de 19de eeuw blijft de gemiddelde leeftijd van de bevolking stabiel en bedraagt 28 à 29 jaar, terwijl de waarde van deze indicator tussen 1900 en 1995 toeneemt van 28,5 jaar tot 38,9 jaar. Deze toename greep in verschillende fases plaats, een fase van vlugge toename tussen 1900 en 1947, een stagnatiefase tussen 1947 en 1971 en opnieuw een fase van vlugge toename van 1971 tot vandaag. De recente bevolkingsprognoses voorzien dat in 2030 de gemiddelde leeftijd van de Belgische bevolking 43 jaar zou bereiken (figuur 20 en tabel 5). De evolutie van deze indicator volgens het

geslacht vertoont dezelfde trend, maar het verschil tussen mannen en vrouwen is na de Tweede Wereldoorlog toegenomen. Van 1846 tot 1930 overtreft de gemiddelde leeftijd van de vrouwen die van de mannen met 0,5 à 1 jaar. In 1947 bedraagt het verschil reeds 1,5 jaar en heden ten dage is dit opgelopen tot ongeveer 3 jaar.

Figuur 20. Evolutie van de gemiddelde leeftijd van de Belgische bevolking

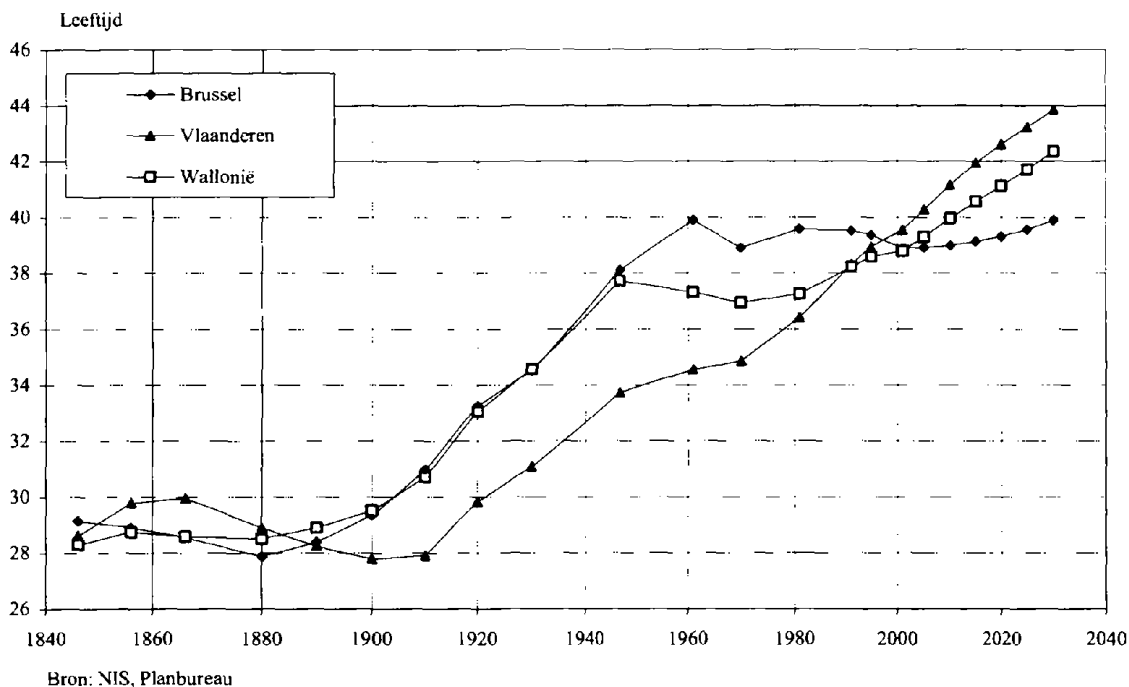

Er bestaat een duidelijke correlatie tussen de evolutie van de gemiddelde leeftijd van de bevolking en deze van de vruchtbaarheid. Zo stemt de beginfase van de versterking van de veroudering van de bevolking en van de toename van de gemiddelde leeftijd overeen met de belangrijke daling van de vruchtbaarheid voor de Tweede Wereldoorlog. De stagnatiefase van deze verouderingsindicator valt samen met de inhaalbeweging van de geboorten na de oorlog en met de babyboom, terwijl de recente toename van de gemiddelde leeftijd kan verklaard worden door de vruchtbaarheidsdaling die zich op het einde van de jaren '60 inzette, maar ook met de recente daling van de mortaliteit op hoge leeftijd. Deze laatste factor is ook verantwoordelijk voor het uiteengroeien van de gemiddelde leeftijd van de mannen en de vrouwen.

In de 19de eeuw is het profiel van de evolutie van de gemiddelde leeftijd verschillend in de drie landsdelen (tabel 5 en figuur 21). Ten gevolge van de vroege daling van de vruchtbaarheid en de nataliteit in het Brusselse Gewest en in Wallonië, neemt de gemiddelde leeftijd er sinds 1880 toe. Daartegenover verjongt de bevolking van Vlaanderen tussen 1866 en 1900 en verouderd slechts na de «Grote Oorlog». Tijdens de eerste helft van de 20ste eeuw neemt het verschil in gemiddelde leeftijd tussen enerzijds het Brusselse Gewest en Wallonië en anderzijds Vlaanderen, toe. In 1947 bedraagt de gemiddelde leeftijd 38 jaar in Brussel en Wallonië en bijna 34 jaar in Vlaanderen. Na de Tweede Wereldoorlog wijzigt de situatie. De gemiddelde leeftijd neemt nog altijd toe in Brussel en bereikt 40 jaar in het begin van de jaren '60. Sindsdien is de waarde van deze indicator gestabiliseerd tussen 39 en 40 jaar. De massale aankomst van de bevolking met vreemde nationaliteit, met globaal genomen een jonge leeftijdsstructuur, heeft bijgedragen tot het indijken van de veroudering van de bevolking van de hoofdstad. In Vlaanderen neemt de gemiddelde leeftijd sinds 1910 gestaag toe en heeft die van de twee andere gewesten nu ingehaald. Ten slotte is de gemiddelde leeftijd in Wallonië lichtjes

afgenomen in de periode tussen het einde van de Tweede Wereldoorlog en het begin van de jaren '70. Sindsdien stijgt de gemiddelde leeftijd weer, maar de toename van de gemiddelde leeftijd is er kleiner dan in Vlaanderen. Algemeen, naar het voorbeeld van de recente evolutie van de leeftijds piramiden, vervagen de regionale verschillen, maar de laatste prognoses gewagen van nieuwe regionale verschillen, ten gevolge van de lagere Vlaamse vruchtbaarheid (figuur 15).

Figuur 21. Evolutie van de gemiddelde leeftijd van de bevolking van de Belgische gewesten

2.3.2. ONTGROENING EN VERGRIJZING VAN DE LEEFTIJDSPYRAMIDE: NAAR EEN NUMERIEK EVENWICHT TUSSEN HET AANTAL JONGEREN VAN MINDER DAN 20 JAAR EN HET AANTAL 60-PLUSSERS

De veroudering van de bevolking is het resultaat van het effect van de vermindering van het aandeel jongeren (ontgroening= veroudering van de basis van de piramide) en de vermeerdering van het aandeel ouderen (vergrijzing=veroudering aan de top van de piramide). Vanuit historisch standpunt is de veroudering van de basis tot voor kort altijd belangrijker geweest dan de veroudering van de top. Anders gezegd, de daling van de vruchtbaarheid en de daling van het relatieve aandeel van de jonge leeftijdsgroepen die er het gevolg van was, waren gedurende een lange periode de voornaamste motor van de demografische veroudering. Omgekeerd, de eeuwenlange daling van de mortaliteit speelt slechts een beperkte rol in de veroudering, want hoewel ze op elke leeftijd een winst in mensenlevens betekent, zijn het toch vooral de jongeren die ervan geprofiteerd hebben. Bijgevolg, bij gelijkblijvende vruchtbaarheid, heeft de achteruitgang van de sterfte bijgedragen tot een zekere verjonging aan de basis van de piramide en tot een gematigde veroudering aan de top. Maar de veroudering aan de top is toch wel sterk toegenomen na de Tweede Wereldoorlog, want, en in toenemende mate, profiteren vooral de ouderen van de toegenomen levensduur. Sedert 1970 zijn vruchtbaarheid en mortaliteit samen verantwoordelijk voor de toename van de demografische veroudering.

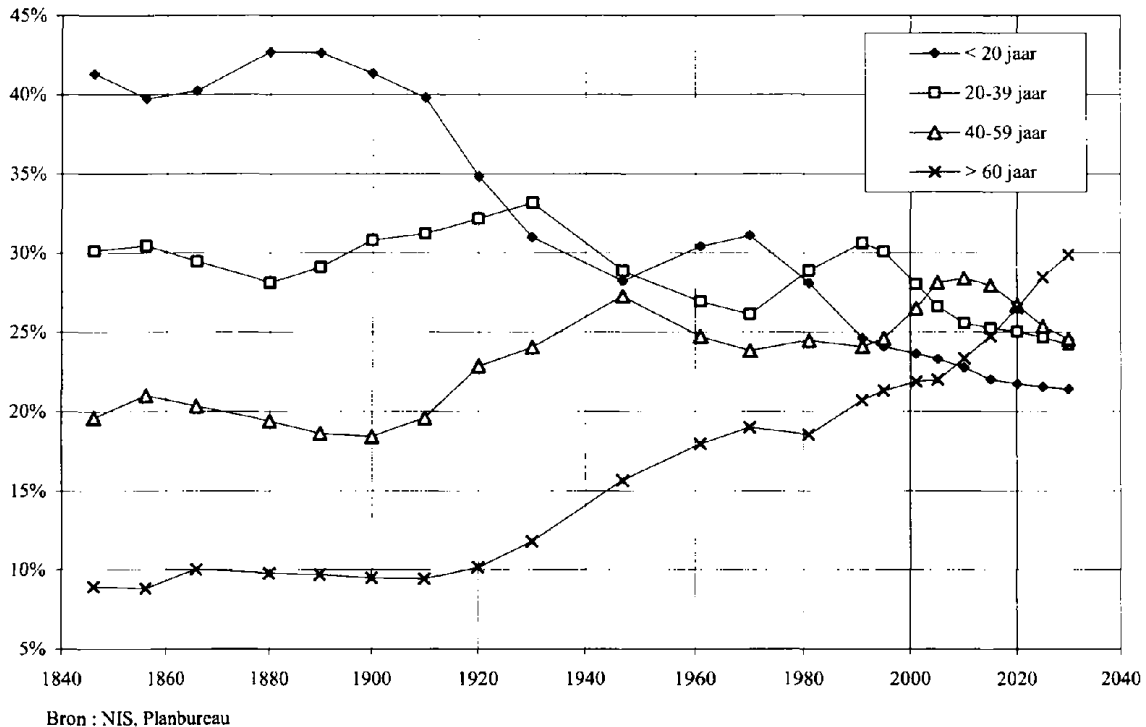
Tabel 5. Evolutie van de gemiddelde leeftijd van de bevolking van België en van de gewesten (in jaren)

Jaar	België			Brussels Gewest			Vlaanderen			Wallonië		
	Mannen	Vrouwen	Totaal	Mannen	Vrouwen	Totaal	Mannen	Vrouwen	Totaal	Mannen	Vrouwen	Totaal
1846	27,93	28,91	28,42	27,98	30,22	29,15	28,19	29,04	28,62	27,83	28,79	28,30
1856	28,85	29,57	29,21	28,06	29,70	28,91	29,46	30,10	29,78	28,41	29,09	28,75
1866	29,07	29,48	29,28	27,92	29,13	28,56	29,78	30,13	29,95	28,41	28,76	28,59
1880	28,28	28,79	28,54	26,95	28,70	27,88	28,70	29,10	28,90	28,30	28,73	28,51
1890	28,08	28,74	28,41	27,33	29,30	28,39	27,96	28,53	28,25	28,63	29,17	28,90
1900	28,15	28,91	28,53	28,21	30,34	29,35	27,48	28,10	27,79	29,21	29,84	29,52
1910	28,78	29,65	29,22	29,91	31,90	30,98	27,59	28,25	27,92	30,30	31,12	30,71
1920	30,91	31,86	31,39	32,78	34,75	33,25	29,46	30,20	29,83	32,61	33,49	33,05
1930	32,32	33,34	32,84	33,51	35,41	34,51	30,74	31,41	31,07	34,03	35,10	34,57
1947	34,97	36,51	35,75	36,81	39,26	38,11	33,25	34,19	33,73	36,78	38,68	37,73
1961	34,91	37,12	36,04	37,83	41,06	39,89	33,79	35,29	34,55	35,96	38,56	37,31
1970	34,59	37,26	35,95	36,59	40,91	38,90	33,88	35,82	34,86	35,30	38,51	36,95
1981	35,40	38,50	36,98	37,04	41,80	39,57	35,18	37,63	36,42	35,39	39,01	37,26
1991	36,75	39,92	38,37	37,11	41,68	39,52	36,96	39,63	38,31	36,36	39,97	38,22
1995	37,27	40,36	38,85	37,06	41,44	39,37	37,63	40,24	38,95	36,76	40,30	38,59
2005	38,31	41,28	39,83	36,91	40,77	38,91	38,98	41,54	40,27	37,49	40,97	39,29
2015	39,73	42,67	41,23	37,40	40,76	39,13	40,61	43,23	41,94	38,15	41,63	39,95
2030	41,48	44,44	42,99	38,39	41,30	39,88	42,45	45,18	43,84	38,77	42,22	40,56

Bron: NIS, Planbureau

De dubbele veroudering van de bevolking kan met grotere precisie gevat worden door de evolutie van de grote leeftijdscategorieën te bestuderen. Meestal deelt men de bevolking in in leeftijdscategorieën die min of meer overeenstemmen met de sociale en economische organisatie van de maatschappij, en rekening houdt met hun respectievelijke rol. Zo deelt men de bevolking in in een groep jongeren (< dan 20 jaar) die de kinderen en de adolescenten omvat die economisch afhankelijk zijn, de groep van 20-59 jaar die overeenstemt met de potentieel actieve volwassenen en ten slotte de groep van de 60-plussers die met de gepensioneerde volwassenen samenvalt.

Figuur 22. Evolutie van de bevolking volgens grote leeftijdscategorieën in België

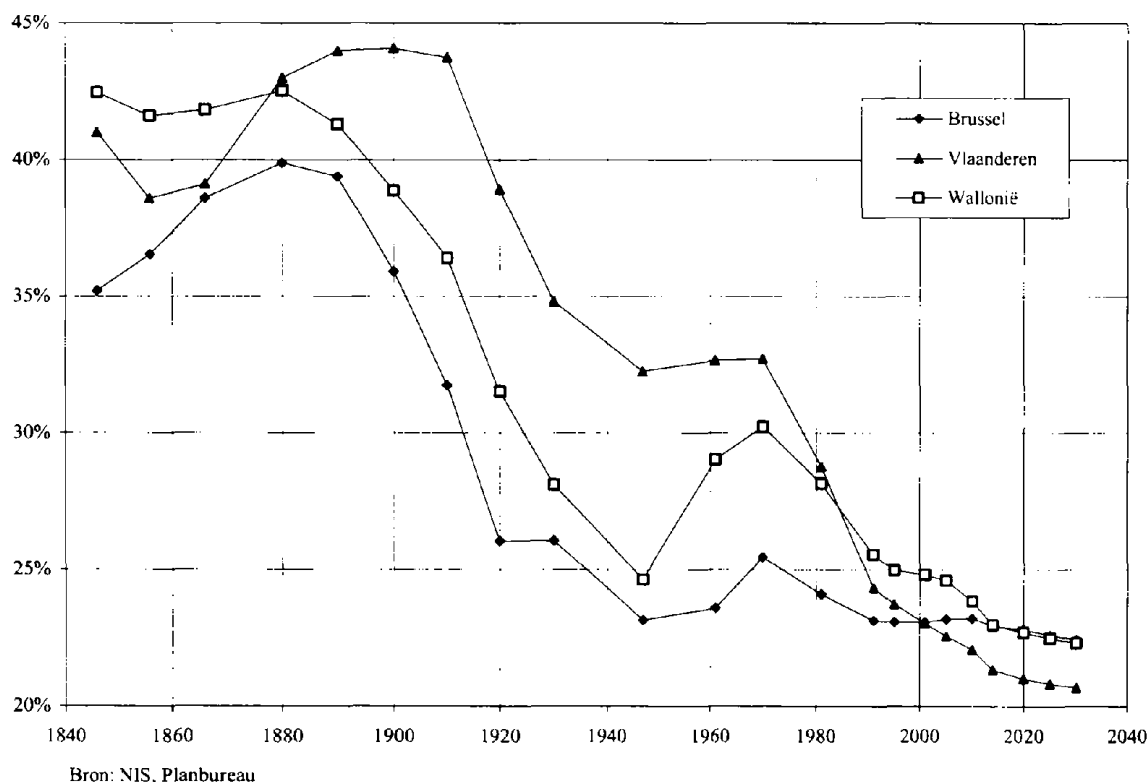

2.3.2.1. De bevolking jonger dan 20 jaar: tussen 1880 en 1995, bijna halvering van hun relatief belang

Tot in 1910 vertegenwoordigden de jongeren van minder dan 20 jaar ongeveer 40% van de totale bevolking van België. Hun relatief aandeel bereikte een maximum in 1880 (43%), voor de daling van de vruchtbaarheid en de nataliteit, die gevolgd werd door de daling van hun aandeel in de bevolking. De evolutie van deze twee bewegingen sinds de laatste decennia van de 19de eeuw vertoont dezelfde sequenties: snelle daling van het aandeel van de bevolking jonger dan 20 jaar tussen 1880 en 1947 ten gevolge van de bruske daling van de vruchtbaarheid in dezelfde periode, lichte stijging van hun aandeel tussen het einde van de Tweede Wereldoorlog en 1970 verbonden aan de uitgestelde geboorten van de naoorlogse periode en de babyboom en ten slotte weer een sterke daling van deze leeftijdsgroep na 1970, te verklaren door de recente achteruitgang van de vruchtbaarheid. Vandaag bedraagt hun relatief aandeel nog maar 24% (figuur 22 en tabel 6) en dit zal waarschijnlijk verder blijven dalen in de toekomst.

Over het algemeen volgt de regionale evolutie van deze leeftijdsgroep een zelfde schema en wordt deze ook sterk beïnvloed door het peil en de beweging van de nataliteit en de vruchtbaarheid (figuur 23 en tabel 6). Zo stelt men bijvoorbeeld vast dat het aandeel van de groep jonger dan 20 jaar pas in 1910 is beginnen dalen in Vlaanderen, of met ongeveer 30 jaar vertraging ten opzichte van het Brusselse Gewest en Wallonië. Vervolgens, tot het begin van de jaren '80, was het aandeel van deze leeftijdsgroep het grootst in Vlaanderen, gevolgd door Wallonië en dan door Brussel. Logischerwijze vindt men dezelfde rangorde terug bij de intensiteit van de nataliteit in de loop van de 20ste eeuw (tabel 4). Vandaag is het aandeel jongeren, niettegenstaande de regionale verschillen vervaagd zijn, het hoogst in Wallonië.

Figuur 23. Evolutie van het relatief aandeel van de bevolking jonger dan 20 jaar in de drie Belgische gewesten

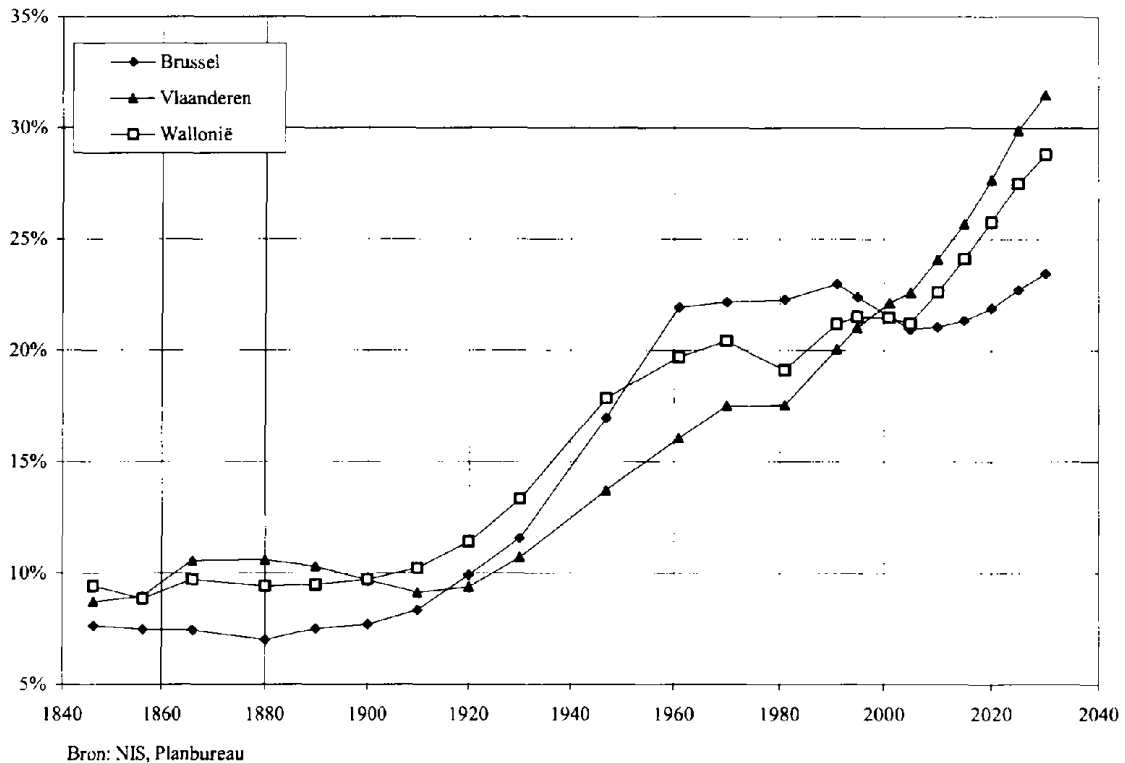
2.3.2.2. De bevolking ouder dan 60 jaar. Een groep die steeds talrijker wordt... en steeds ouder

Tot in 1920 overschrijdt het relatieve aandeel van de 60-plussers nooit 10% van de Belgische bevolking. Sindsdien neemt hun aandeel toe en bedraagt nu 21% van de bevolking (figuur 22 en tabel 7). Tussen 1970 en 1980 neemt hun aandeel echter wel lichtjes af omdat tijdens dit decennium de minder talrijke generatie, geboren tijdens de Eerste Wereldoorlog, 60 jaar wordt.

Deze vlugge toename van het aandeel van de bevolking ouder dan 60 jaar vindt men eveneens terug bij de regionale evoluties (figuur 24 en tabel 7). In de 19de eeuw is het aandeel 60-plussers het hoogst in Vlaanderen, maar het verschil met Wallonië is gering. Na de Tweede Wereldoorlog inverseert deze verhouding en vindt men in het Noorden van het land de kleinste percentages 60-plussers. Tussen 1900 en 1947 treft men de hoogste percentages aan in Wallonië en sedert het einde van de Tweede

Wereldoorlog in het Brusselse Gewest. Deze verschillen tussen de 3 gewesten van België zijn wel eerder het gevolg van een verschillende evolutie van het aandeel jongeren dan van eventuele verschillen in levensduur. Vandaag zijn de relatieve waarden van de 60-plussers quasi-gelijk in de drie gewesten. En hoe staat het met de toekomst? De laatste bevolkingsprognoses voorspellen een totale omkeer in de recente «hiërarchie». In tegenstelling met de twee andere gewesten zal het relatieve aandeel van de 60-plussers in het Brusselse Gewest tot in 2010 met enkele procenten dalen. De hoofdstad zou in de toekomst het kleinste aandeel 60-plussers tellen. Omgekeerd, het relatieve aandeel van deze leeftijdsgroep zal in Vlaanderen en Wallonië blijven toenemen en zal in 2010 respectievelijk 31,5% en 28,8% van de bevolking bedragen (tegenover 23,4% in het Brusselse Gewest).

Figuur 24. Evolutie van het relatief aandeel van de 60-plussers in de drie Belgische gewesten

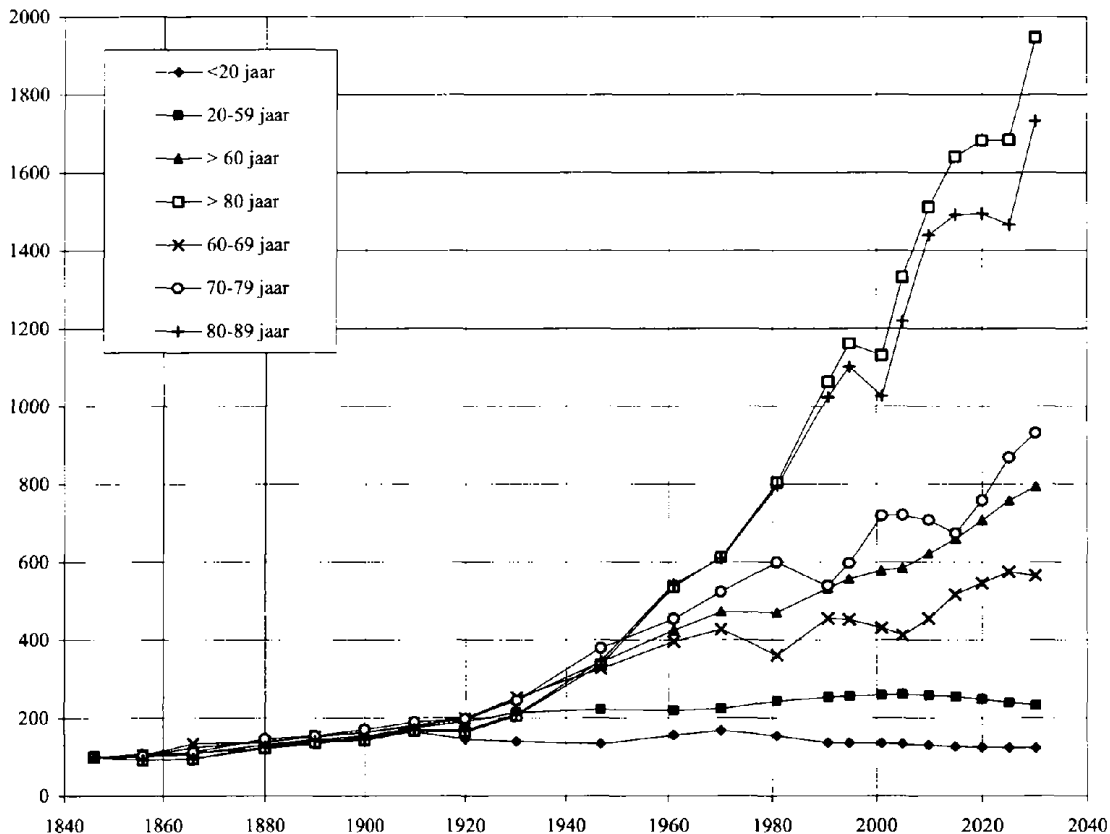
In theorie, rekening houdend met de daling van het relatieve aandeel van de jongeren, kan het aandeel van de oudere bevolking toenemen zonder stijging van hun absoluut aantal. Maar figuur 25 toont dat de veroudering van de bevolking sinds 1920 gepaard gaat met een zeer vlugge toename van het aantal 60-plussers. In 1846 wonen er in België bijna 400 000 personen ouder dan 60 jaar. In 1900 bedraagt hun aantal 634 000 en in 1920 1 331 000. Vandaag zijn er dit 2 158 000, wat 5,5 maal meer is dan 150 jaar geleden en driemaal meer dan aan de vooravond van de Eerste Wereldoorlog. In vergelijking hiermee zijn de jongeren vandaag nauwelijks talrijker dan in 1846 en in deficit sinds 1970. Ten slotte, alhoewel de groep tussen 20 en 59 jaar 2,5 maal talrijker is in 1995 dan in 1846, stagneert hun absoluut aantal sinds 1930. Anders gezegd, het dominante kenmerk van de evolutie van de leeftijdsstructuur van de Belgische bevolking sinds de Tweede Wereldoorlog is wel de opmars van het absolute aantal, maar ook van het relatieve aandeel, van de bevolking op gevorderde leeftijd.

Tabel 6. Evolutie van het relatief aandeel van de bevolking jonger dan 20 jaar

Jaar	België			Brussels Gewest			Vlaanderen			Wallonië		
	Mannen	Vrouwen	Totaal	Mannen	Vrouwen	Totaal	Mannen	Vrouwen	Totaal	Mannen	Vrouwen	Totaal
1846	41,96%	40,67%	41,32%	36,20%	34,26%	35,19%	41,67%	40,34%	41,00%	43,01%	41,91%	42,46%
1856	39,98%	39,49%	39,74%	37,36%	35,75%	36,52%	38,88%	38,28%	38,58%	41,66%	41,53%	41,60%
1866	40,36%	40,11%	40,23%	40,11%	37,23%	38,59%	39,22%	38,97%	39,10%	41,73%	41,91%	41,82%
1880	43,04%	42,35%	42,69%	41,75%	38,21%	39,88%	43,32%	42,66%	42,99%	42,67%	42,37%	42,52%
1890	42,94%	42,30%	42,62%	41,40%	37,65%	39,39%	44,18%	43,77%	43,98%	41,46%	41,15%	41,30%
1900	41,79%	40,91%	41,34%	38,12%	34,00%	35,90%	44,48%	43,67%	44,07%	38,99%	38,76%	38,87%
1910	40,28%	39,31%	39,79%	33,61%	30,13%	31,74%	44,13%	43,35%	43,74%	36,60%	36,17%	36,39%
1920	35,51%	34,15%	34,83%	27,97%	24,43%	26,04%	39,49%	38,36%	38,92%	31,97%	31,06%	31,51%
1930	31,53%	30,50%	31,01%	27,34%	24,88%	26,05%	35,20%	34,40%	34,80%	28,40%	27,78%	28,09%
1947	28,96%	27,52%	28,23%	24,84%	21,66%	23,15%	32,79%	31,72%	32,25%	25,11%	24,16%	24,63%
1961	31,74%	29,16%	30,42%	25,98%	21,55%	23,59%	33,61%	31,72%	32,66%	30,42%	27,70%	29,03%
1970	32,46%	29,78%	31,09%	27,73%	23,46%	25,45%	33,70%	31,74%	32,71%	31,84%	28,72%	30,23%
1981	29,42%	26,83%	28,10%	26,23%	22,22%	24,10%	29,78%	27,79%	28,77%	29,74%	26,65%	28,15%
1991	25,79%	23,49%	24,61%	25,05%	21,44%	23,14%	25,23%	23,43%	24,32%	27,00%	24,19%	25,55%
1995	25,19%	23,02%	24,08%	24,78%	21,53%	23,08%	24,62%	22,89%	23,74%	26,34%	23,69%	24,98%
2005	24,38%	22,23%	23,28%	24,67%	21,81%	23,18%	23,41%	21,72%	22,56%	26,06%	23,23%	24,60%
2015	23,08%	21,00%	22,01%	24,22%	21,73%	22,94%	22,19%	20,49%	21,33%	24,36%	21,68%	22,97%
2030	22,42%	20,38%	21,38%	23,51%	21,41%	22,44%	21,55%	19,83%	20,68%	23,66%	21,03%	22,30%

Bron: NIS, Plambureau

Figuur 25. Evolutie van de Belgische bevolking volgens grote leeftijdscategorieën, in relatieve waarden (1846 – 100)

Bron : NIS, Planbureau

Buiten de algemene verzwarening van de top van de leeftijds piramide, stellen we een belangrijke veroudering vast binnen de groep van 60 jaar en ouder. Dit stemt overeen met het ontstaan en de ontwikkeling van de vierde leeftijd, meestal omschreven als de groep van de 80-plussers. Tot in 1930 telt die groep maar 1% van de Belgische bevolking. Sindsdien groeit hun aandeel en dit bedraagt vandaag bijna 4% (tabel 7). Dit cijfer lijkt misschien onbelangrijk, maar de toename van het relatieve aandeel van de bevolking ouder dan 80jaar wordt beter ingeschat indien men de verhouding maakt tussen hun aandeel en dit van de 60-plussers (figuur 26). Tot de Tweede Wereldoorlog bedraagt het aandeel van de 80-plussers in de bevolking ouder dan 60 jaar slechts 10%. Sindsdien is hun belang enkel maar toegenomen en bedraagt nu 18% in België, in Vlaanderen en in Wallonië en 22% in het Brusselse Gewest.

In absolute waarden is de groep van de 80-plussers de leeftijdsgroep met de sterkste toename sinds 1930 (figuur 25). Toen waren er iets meer dan 68 000 80-plussers. In 1995 bedraagt hun aantal meer dan 386 000, of 5,7 maal meer dan ongeveer zestig jaar geleden. Figuur 25 ontleedt de evolutie van de 60-plussers door er tienjaarlijkse leeftijdscategorieën in te onderscheiden. Sinds ongeveer 30 jaar is de evolutie van het aantal per leeftijdscategorie des te sneller naarmate de beschouwde groepen ouder worden. Indien sinds 1970 het aantal personen in de leeftijdsgroepen van 60-69 jaar en van 70-79 jaar weinig is toegenomen, is het aantal personen tussen 80-89 jaar verdubbeld en tussen 90-99 jaar bijna verdriedubbeld. Ook telt men in 1961 minder dan 100 honderdjarigen in België; in 1995 overschrijdt hun aantal de 600.

Tabel 7. Evolutie van het relatief aandeel van de 60-plussers en de 80-plussers

De 60-plussers

≥60 jaar (%)	België			Brussels Gewest			Vlaanderen			Wallonië		
	Mannen	Vrouwen	Totaal	Mannen	Vrouwen	Totaal	Mannen	Vrouwen	Totaal	Mannen	Vrouwen	Totaal
1846	8,32%	9,56%	8,94%	6,08%	9,07%	7,63%	8,16%	9,25%	8,71%	8,80%	10,04%	9,42%
1856	7,97%	9,67%	8,82%	6,40%	8,44%	7,46%	8,14%	9,76%	8,95%	7,97%	9,73%	8,84%
1866	9,57%	10,42%	10,00%	6,60%	8,18%	7,44%	10,21%	10,91%	10,56%	9,24%	10,20%	9,71%
1880	9,35%	10,20%	9,78%	5,92%	7,95%	7,00%	10,29%	10,90%	10,59%	8,90%	9,90%	9,40%
1890	9,18%	10,20%	9,69%	6,30%	8,56%	7,51%	9,89%	10,70%	10,30%	8,94%	10,05%	9,49%
1900	8,92%	10,02%	9,47%	6,34%	8,85%	7,69%	9,26%	10,08%	9,67%	1,00%	10,32%	9,71%
1910	8,74%	10,11%	9,43%	6,96%	9,52%	8,34%	8,65%	9,60%	9,13%	9,40%	11,05%	10,22%
1920	9,37%	10,92%	10,16%	8,26%	11,30%	9,91%	8,84%	9,90%	9,38%	10,51%	12,29%	11,40%
1930	11,02%	12,56%	11,80%	10,13%	12,86%	11,56%	10,24%	11,15%	10,70%	12,36%	14,28%	13,32%
1947	14,46%	16,77%	15,63%	14,93%	18,77%	16,96%	13,12%	14,29%	13,71%	16,21%	19,46%	17,84%
1961	15,97%	19,83%	17,94%	18,38%	24,96%	21,93%	14,83%	17,28%	16,06%	17,13%	22,13%	19,69%
1970	16,53%	21,31%	18,97%	18,16%	25,65%	22,15%	15,77%	19,21%	17,50%	17,34%	23,32%	20,42%
1981	15,64%	21,29%	18,53%	17,66%	26,35%	22,28%	15,24%	19,76%	17,53%	15,74%	22,28%	19,12%
1991	17,68%	23,59%	20,70%	18,56%	26,91%	22,97%	17,47%	22,57%	20,05%	17,79%	24,37%	21,18%
1995	18,34%	24,15%	21,30%	18,21%	26,17%	22,38%	18,47%	23,52%	21,02%	18,13%	24,65%	21,48%
2005	19,19%	24,66%	21,98%	17,39%	24,25%	20,95%	20,11%	25,00%	22,58%	18,02%	24,18%	21,20%
2015	22,13%	27,29%	24,76%	18,26%	24,23%	21,33%	23,26%	28,00%	25,66%	21,12%	26,87%	24,10%
2030	27,21%	32,41%	29,87%	20,79%	25,98%	23,44%	29,01%	33,85%	31,46%	25,74%	31,64%	28,80%

Bron: NIS, Planbureau

De 80-plussers

≥80 jaar (%)	België			Brussels Gewest			Vlaanderen			Wallonië		
	Mannen	Vrouwen	Totaal	Mannen	Vrouwen	Totaal	Mannen	Vrouwen	Totaal	Mannen	Vrouwen	Totaal
	1846	0,70%	0,84%	0,77%	0,45%	0,86%	0,66%	0,66%	0,75%	0,71%	0,77%	0,95%
1856	0,58%	0,76%	0,67%	0,28%	0,63%	0,46%	0,58%	0,72%	0,65%	0,63%	0,83%	0,73%
1866	0,54%	0,77%	0,65%	0,30%	0,55%	0,43%	0,53%	0,76%	0,64%	0,58%	0,82%	0,70%
1880	0,66%	0,82%	0,74%	0,28%	0,52%	0,41%	0,71%	0,81%	0,76%	0,67%	0,88%	0,77%
1890	0,65%	0,87%	0,76%	0,33%	0,57%	0,46%	0,73%	0,91%	0,82%	0,62%	0,90%	0,76%
1900	0,60%	0,82%	0,71%	0,31%	0,63%	0,48%	0,70%	0,87%	0,79%	0,55%	0,82%	0,69%
1910	0,62%	0,87%	0,74%	0,32%	0,69%	0,52%	0,70%	0,89%	0,80%	0,59%	0,90%	0,74%
1920	0,60%	0,86%	0,73%	0,35%	0,77%	0,58%	0,63%	0,82%	0,72%	0,63%	0,96%	0,80%
1930	0,67%	1,01%	0,84%	0,49%	0,98%	0,74%	0,68%	0,91%	0,80%	0,72%	1,17%	0,94%
1947	1,05%	1,57%	1,31%	0,87%	1,61%	1,26%	1,02%	1,34%	1,18%	1,18%	1,87%	1,53%
1961	1,57%	2,31%	1,94%	1,56%	3,13%	2,41%	1,51%	1,90%	1,71%	1,65%	2,68%	2,18%
1970	1,56%	2,64%	2,11%	1,70%	3,76%	2,80%	1,51%	2,18%	1,85%	1,60%	3,02%	2,33%
1981	1,76%	3,63%	2,72%	2,17%	5,35%	3,86%	1,75%	3,16%	2,46%	1,67%	3,89%	2,82%
1991	2,15%	4,87%	3,54%	2,61%	6,53%	4,68%	2,19%	4,56%	3,39%	1,95%	4,93%	3,48%
1995	2,32%	5,24%	3,81%	2,74%	6,85%	4,89%	2,37%	4,97%	3,68%	2,11%	5,24%	3,72%
2005	2,78%	5,76%	4,30%	3,01%	6,90%	5,03%	2,82%	5,50%	4,18%	2,65%	5,88%	4,32%
2015	3,54%	6,95%	5,28%	3,19%	6,90%	5,10%	3,77%	7,00%	5,40%	3,24%	6,87%	5,12%
2030	4,52%	7,97%	6,28%	3,53%	6,77%	5,18%	4,87%	8,31%	6,62%	4,17%	7,71%	6,00%

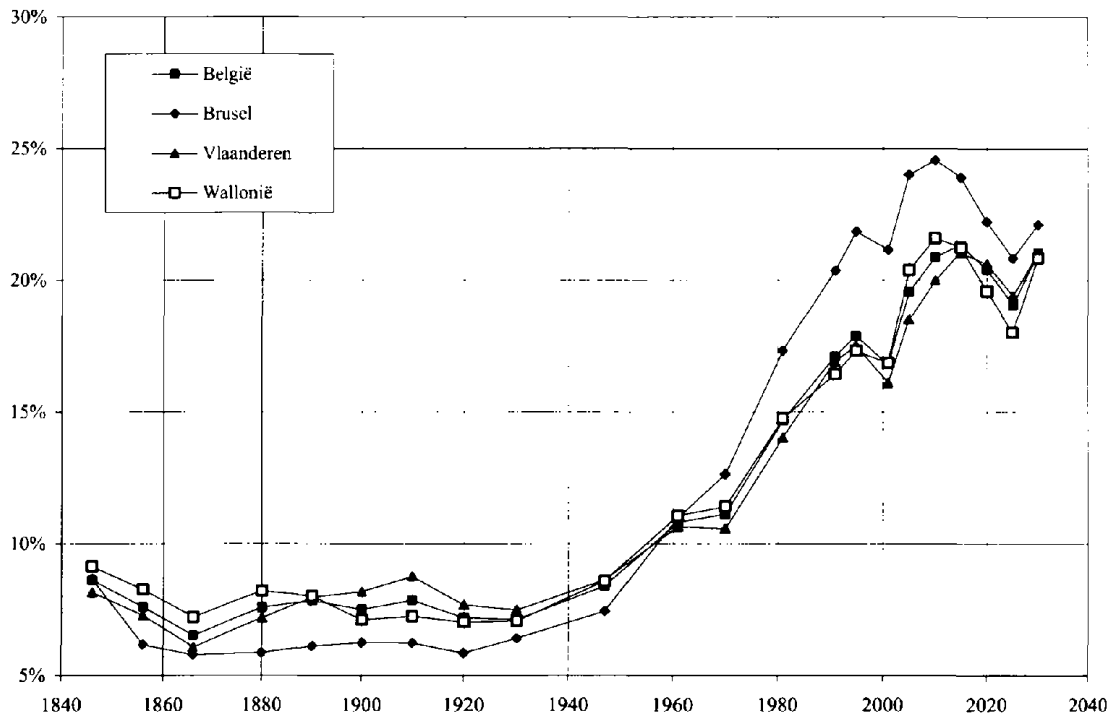
Bron: NIS, Planbureau

De verhouding tussen de 80-plussers en de 60-plussers (hoogbejaardenindex)

≥80 jaar/ ≥60 jaar (%)	België			Brussels Gewest			Vlaanderen			Wallonië		
	Mannen	Vrouwen	Totaal	Mannen	Vrouwen	Totaal	Mannen	Vrouwen	Totaal	Mannen	Vrouwen	Totaal
	1846	8,41%	8,79%	8,61%	7,40%	9,48%	8,65%	8,09%	8,11%	8,15%	8,75%	9,46%
1856	7,28%	7,86%	7,60%	4,38%	7,46%	6,17%	7,13%	7,38%	7,26%	7,90%	8,53%	8,26%
1866	5,64%	7,39%	6,50%	4,55%	6,72%	5,78%	5,19%	6,97%	6,06%	6,28%	8,04%	7,21%
1880	7,06%	8,04%	7,57%	4,73%	6,54%	5,86%	6,90%	7,43%	7,18%	7,53%	8,89%	8,19%
1890	7,08%	8,53%	7,84%	5,24%	6,66%	6,13%	7,38%	8,50%	7,96%	6,94%	8,96%	8,01%
1900	6,73%	8,18%	7,50%	4,89%	7,12%	6,24%	7,56%	8,63%	8,17%	55,00%	7,95%	7,11%
1910	7,09%	8,61%	7,85%	4,60%	7,25%	6,24%	8,09%	9,27%	8,76%	6,28%	8,14%	7,24%
1920	6,40%	7,88%	7,19%	4,24%	6,81%	5,85%	7,13%	8,28%	7,68%	5,99%	7,81%	7,02%
1930	6,08%	8,04%	7,12%	4,84%	7,62%	6,40%	6,64%	8,16%	7,48%	5,83%	8,19%	7,06%
1947	7,26%	9,36%	8,38%	5,83%	8,58%	7,43%	7,77%	9,38%	8,61%	7,28%	9,61%	8,58%
1961	9,83%	11,65%	10,81%	8,49%	12,54%	10,99%	10,18%	11,00%	10,65%	9,63%	12,11%	11,07%
1970	9,44%	12,39%	11,12%	9,36%	14,66%	12,64%	9,58%	11,35%	10,57%	9,23%	12,95%	11,41%
1981	11,25%	17,05%	14,68%	12,29%	20,30%	17,32%	11,48%	15,99%	14,03%	10,61%	17,46%	14,75%
1991	12,16%	20,64%	17,10%	14,06%	24,27%	20,37%	12,54%	20,20%	16,91%	10,96%	20,23%	16,43%
1995	12,65%	21,70%	17,89%	15,05%	26,18%	21,85%	12,83%	21,13%	17,51%	11,64%	21,26%	17,32%
2005	14,49%	23,36%	19,56%	17,31%	28,45%	24,01%	14,02%	22,00%	18,51%	14,71%	24,32%	20,38%
2015	16,00%	25,47%	21,32%	17,47%	28,48%	23,91%	16,21%	25,00%	21,1%	15,34%	25,57%	21,24%
2030	16,61%	24,59%	21,02%	16,98%	26,06%	22,10%	16,79%	24,55%	21,04%	16,20%	24,37%	20,83%

Bron: NIS, Planbureau

Figuur 26. Evolutie van de hoogbejaardenindex (≥ 80 jaar/ ≥ 60 jaar) van de bevolking van België en zijn gewesten

Bron: NIS, Planbureau

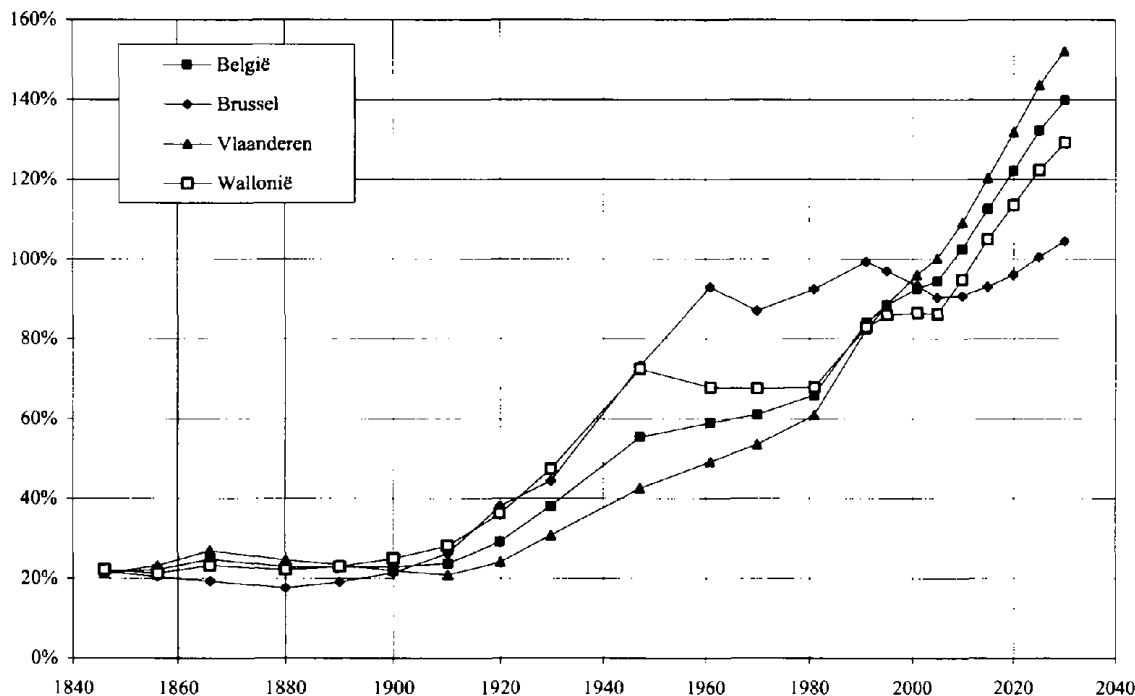
De veroudering aan de top van de leeftijds piramide wordt veroorzaakt door de toename van de levensduur van de ouderen. We herinneren eraan dat de vooruitgang inzake mortaliteit tijdens de laatste decennia vooral ten goede kwam aan de senioren. Als gevolg hiervan wordt de bevolking steeds ouder en men sterft op steeds hogere leeftijd. Doordat het aantal 80-plussers snel toeneemt is het al langer hoe minder aangewezen om alle gepensioneerden in één categorie – de derde leeftijd – onder te brengen, temeer daar ze zeer verschillende socio-economische en biologische kenmerken vertonen. De toegenomen levensverwachting en de minder spectaculaire toename van de levensverwachting in goede gezondheid, wettigen de invoering van een supplementaire indeling, de derde en de vierde leeftijd, de «jonge senioren» en de «oude senioren». De eerste zijn bijna allemaal in goede fysieke en intellectuele conditie en spelen een niet te verwaarlozen economische rol als verbruikers, maar ook als actoren in de informele sector. In de tweede groep vindt men veel personen met fysieke problemen en een grote afhankelijkheid. Tussen deze twee groepen bestaat geen strikte leeftijdsafbakening, maar het is zonder meer duidelijk dat de meeste 80-plussers thuishoren in de groep van «oude senioren», een groep die sterk zal groeien in de komende decennia. Men kan zich ook meer algemeen afvragen of de evolutie van de leeftijdsstructuur van de bevolking geen nieuwe afbakening van de drempels van de levenscyclus vereist? Het staat buiten kijf dat de drempel van de ouderdom vandaag niet meer overeenstemt met deze van 30, 50 en a fortiori, 100 jaar geleden. Een persoon van 60 jaar in 1996 lijkt absoluut niet op een 60-jarige van 1950 of van 1900. In plaats van de ouderdomsdrempel vast te leggen op een bepaald aantal jaren na de geboorte is het misschien beter deze drempel vast te leggen in functie van het aantal jaren voor het overlijden? Deze drempel zou dan schommelen, rekening houdend met de evolutie van de mortaliteit en de morbiditeit.

2.3.2.3. Naar een onafwendbare demografische veroudering. In de 21ste eeuw zijn er meer 60-plussers dan jongeren (<20 jaar)

De seniliteitsindex is de verhouding tussen de bevolking van meer dan 60 jaar en de bevolking van minder dan 20 jaar. Deze index die de gevolgen van de veroudering aan de basis (ontgroening) en aan de top (vergrijzing) met elkaar verbindt, evalueert feitelijk de demografische vervanging. Zijn progressie in minder dan een eeuw spreekt voor zichzelf: tot in 1910 telt men 4 à 5 jongeren (<20 jaar) voor één 60-plusser; heden ten dage bereikt deze verhouding de eenheid. Terwijl in de 19de eeuw de waarden van de regionale indices elkaar sterk benaderen, groeien ze in de 20ste eeuw uit elkaar, naargelang de evolutie en de differentiële schommelingen, vooral van de nataliteit en de vruchtbaarheid. Vandaag zijn de verschillen tussen Vlaanderen en Wallonië verdwenen; enkel het Brusselse Gewest onderscheidt zich nog door een seniliteitsindex die rond de eenheid schommelt (figuur 27 en tabel 8).

De veroudering zal in de volgende jaren versnellen, naargelang de talrijke generaties van de jaren tussen 1945 en 1965 geleidelijk de pensioengerechtigde leeftijd bereiken. Volgens het gemiddelde scenario van de laatste prognoses van het Nationaal Instituut voor de Statistiek, zal het relatieve aandeel van de senioren (60 jaar en ouder) het aandeel van de jongeren overschrijden in 2010 (figuren 22 en 27). Op die datum zullen de 60-plussers een vierde van de bevolking uitmaken en in 2030 een derde. Vermits alle actoren reeds aanwezig zijn, kan men schatten dat driekwart van de toekomstige demografische veroudering reeds in de actuele leeftijds piramides vervat is.

Figuur 27. De evolutie van de seniliteitsindex (≥ 60 jaar/ <20 jaar) van de bevolking van België en zijn gewesten

Bron: NIS, Planbureau

Tabel 8. Evolutie van de seniliteitsindex van de bevolking van België en zijn gewesten

Seniliteitsindex ≥60/<20 (%)	België			Brussels Gewest			Vlaanderen			Wallonië		
	Mannen	Vrouwen	Totaal	Mannen	Vrouwen	Totaal	Mannen	Vrouwen	Totaal	Mannen	Vrouwen	Totaal
	1846	19,83%	23,51%	21,64%	16,80%	26,47%	21,68%	19,58%	22,93%	21,24%	20,46%	23,96%
1856	19,93%	24,49%	22,19%	17,13%	23,61%	20,43%	20,94%	25,50%	23,20%	19,13%	23,43%	21,25%
1866	23,71%	25,98%	24,86%	16,45%	21,97%	19,28%	26,03%	28,00%	27,01%	22,14%	24,34%	23,22%
1880	21,72%	24,09%	22,91%	14,18%	20,81%	17,55%	23,75%	25,55%	24,63%	20,86%	23,37%	22,11%
1890	21,38%	24,11%	22,74%	15,22%	22,74%	19,07%	22,39%	24,45%	23,42%	21,56%	24,42%	22,98%
1900	21,34%	24,49%	22,91%	16,63%	26,03%	21,42%	20,82%	23,08%	21,94%	2,56%	26,63%	24,98%
1910	21,70%	25,72%	23,70%	20,71%	31,60%	26,28%	19,60%	22,15%	20,87%	25,68%	30,55%	28,08%
1920	26,39%	31,98%	29,17%	29,53%	46,25%	38,06%	22,39%	25,81%	24,10%	32,87%	39,57%	36,18%
1930	34,95%	41,18%	38,05%	37,05%	51,69%	44,38%	29,09%	32,41%	30,75%	43,52%	51,40%	47,42%
1947	49,93%	60,94%	55,37%	60,10%	86,66%	73,26%	40,01%	45,05%	42,51%	64,56%	80,55%	72,43%
1961	50,32%	68,00%	58,97%	70,75%	115,82%	92,96%	44,12%	54,48%	49,17%	56,31%	79,89%	67,83%
1970	50,92%	71,56%	61,02%	65,49%	109,34%	87,03%	46,80%	60,52%	53,50%	54,46%	81,20%	67,55%
1981	53,16%	79,35%	65,94%	67,33%	118,59%	92,45%	51,18%	71,10%	60,93%	52,93%	83,60%	67,92%
1991	68,55%	100,43%	84,11%	74,09%	125,51%	99,27%	69,24%	96,33%	82,44%	65,89%	100,74%	82,90%
1995	72,81%	104,91%	88,46%	73,49%	121,55%	96,97%	75,02%	102,75%	88,54%	68,83%	104,05%	85,99%
2005	78,71%	110,93%	94,42%	70,49%	111,19%	90,38%	85,90%	115,10%	100,09%	69,15%	104,09%	86,18%
2015	95,88%	129,95%	112,49%	75,39%	111,50%	92,98%	104,82%	136,65%	120,30%	86,70%	123,94%	104,92%
2030	121,36%	159,03%	139,71%	88,43%	121,35%	104,46%	134,62%	170,70%	152,13%	108,79%	150,45%	129,15%

Bron: NIS, Planbureau

De verlenging van de levensduur is ook verantwoordelijk voor de veroudering aan de top van de leeftijdspiramide. Men verwacht meestal dat de gemiddelde levensverwachting verder zal toenemen. Zowel dokters als biologen denken dat, rekening houdend met de verwachte veranderingen van de levenswijze, de verhoogde vooruitgang van de preventie-, opsporings- en behandelingstechnieken van ziekten, een gemiddelde levensverwachting van 90 jaar en een maximale levensverwachting van 115-120 jaar perfect mogelijk zijn. Maar en sinds kort zijn de meningen over de verlenging van de levensduur meer verdeeld en meestal minder optimistisch. Want, alhoewel er geen enkele reden bestaat om te twijfelen aan de vooruitgang van de techniek en de medische wetenschap, zouden andere factoren, waarvan men vandaag niet zo goed de gevolgen kan inschatten, roet in het eten kunnen strooien. Onder deze factoren kunnen we de mogelijke vooruitgang van virale epidemieën rangschikken; het is moeilijk om hun evolutie en hun impact op de gemiddelde levensduur in te schatten. Zo ook weten we niet welke gevolgen de aantasting van het milieu en vooral de toename van de pollutie zullen hebben op de morbiditeit en de mortaliteit. Ten slotte, zullen onze samenlevingen niet in toenemende mate verpauperen? En zal deze verpaupering niet van die aard zijn dat ze de toename van de gemiddelde levensduur zal vertragen, zelfs doen stilvallen, door haar negatieve invloed op welbepaalde gedragingen zoals de voeding, preventie, alcoholisme? Misschien zal de vooruitgang van de levensverwachting minder spectaculair zijn, maar elke winst zal zich wel vertalen door een min of meer sterke veroudering van de top van de leeftijdspiramide.

Kan de evolutie van de vruchtbaarheid of ja zelfs een aangepaste immigratiepolitiek de demografische veroudering voorkomen? Hoe de vruchtbaarheid zal evolueren blijft een groot vraagteken: zal ze verder afnemen, zich op het huidige peil stabiliseren of toenemen? Maar niets in de recente evolutie van onze maatschappij laat voorzien dat dit laatste op korte of middellange termijn mogelijk is. Theoretisch kan internationale migratie een dubbele impact hebben op de verjonging van een oude populatie. Enerzijds is de leeftijdsstructuur van de immigranten, afkomstig van derdewereldlanden, traditioneel jonger dan deze van het gastland. De komst van deze immigranten zal de jongere generaties dus versterken en de spanning tussen de uiterste leeftijdsklassen van de leeftijdspiramide verminderen. Anderzijds hebben deze immigranten relatief hoge vruchtbaarheidscijfers en hun komst zal de geboortecijfers doen toenemen of toch op zijn minst stabiliseren. Maar zelfs de meest optimistische scenario's, die bijvoorbeeld een verdubbeling van het huidige migratiesaldo voorspellen, voorzien dat deze internationale migratie de veroudering slechts in lichte mate zou beïnvloeden en deze zeker niet zal afremmen. Bovendien leidt aan de ene kant de verhoging van de demografische druk in de landen van het Zuiden en de opkomst van nieuwe emigratielanden, onder andere in Oost-Europa, tot een grotere migratiedruk, maar aan de andere kant ondervindt de immigratie tegenkanting van economische, politieke en culturele aard. De vraag die zich opdringt is deze: zal België, om een oplossing te vinden voor welbepaalde demografische tendensen met een hoge graad van inertie, bereid zijn de immigratiekraan te openen met een debiet dat geen enkele vergelijking heeft met het vroegere.

De veroudering van de bevolking lijkt dus onafwendbaar en overschrijdt ruimschoots het beperkte kader van de demografie. Dit is een maatschappelijk probleem, met nieuwe en belangrijke uitdagingen; het vraagt een snelle aanpassing van de mentaliteiten, van de gedragingen, van de levenswijzen, van de instituties en van de organisatie van de sociale zekerheid. De toename van het aantal senioren leidt onafwendbaar tot de toename van het verbruik in de gezondheidszorg en dus tot een stijging van de kosten van de gezondheidszorg. Maar het is vooral de toekomstige financiering van de pensioenen die het meeste zorgen baart. Het financieringssysteem van de pensioenen steunt op het demografisch evenwicht tussen het aantal rechthebbenden en het aantal bijdrageplichtigen. Maar de talrijke leeftijdsgroepen van de babyboomgeneratie hebben de spelregels grondig gewijzigd want de kinderen die zij niet wensten zijn er ook niet om voor hun pensioen te betalen. Hoe deze steeds groter wordende groep begunstigden, en die zelf natuurlijk ook wel bijgedragen hebben voor hun pensioen, een zelfde sociale bescherming bieden dan hun voorgangers? Het centrale probleem is dus het voortbestaan van het huidige systeem van pensioenverzekering. Zullen de nieuwe voorwaarden

ontstaan door de veroudering van de bevolking leiden tot een financiering gesteund op het verdelingsprincipe of eerder op het kapitalisatiesysteem; dit houdt wel het risico in van een sterke dualisering van de gepensioneerden: aan de ene kant de groep die zich onder andere door te sparen een riantere oude dag kan veroorloven en aan de andere kant diegenen die tevreden zullen moeten zijn met het «minimumpensioen». Wat er ook van zij, de verschillende generaties zullen onder elkaar een nieuw type sociaal contract moeten afsluiten, en het solidariteitsprincipe verstevigen dat zal steunen op consensusakkoorden tussen de ouderen en de jongeren.

Ten slotte, de demografische veroudering is niet de enige actuele en toekomstige verantwoordelijke voor de toename van de kosten van de sociale zekerheid. De vertraging van de economische groei en de toename van de werkloosheid verlagen de inkomsten en verzwaken de uitgaven in aanzienlijke mate. Strikt demografisch gezien is de bevolkingsveroudering een zaak van de ouderen en de jongeren. De socio-economische gevolgen van dit proces daarentegen betrekken de intermediaire leeftijdscategorieën, «de potentiële beroepsbevolking» van 20 tot 60 jaar, erbij.

2.3.3. DE LEEFTIJDGROEP VAN 20 TOT 59 JAAR: DE VEROUDERING BINNEN DE ACTIEVE-LEEFTIJDGROEP

2.3.3.1. Sedert 150 jaar maakt de bevolking in de actieve-leeftijd fase meer dan de helft van de bevolking uit

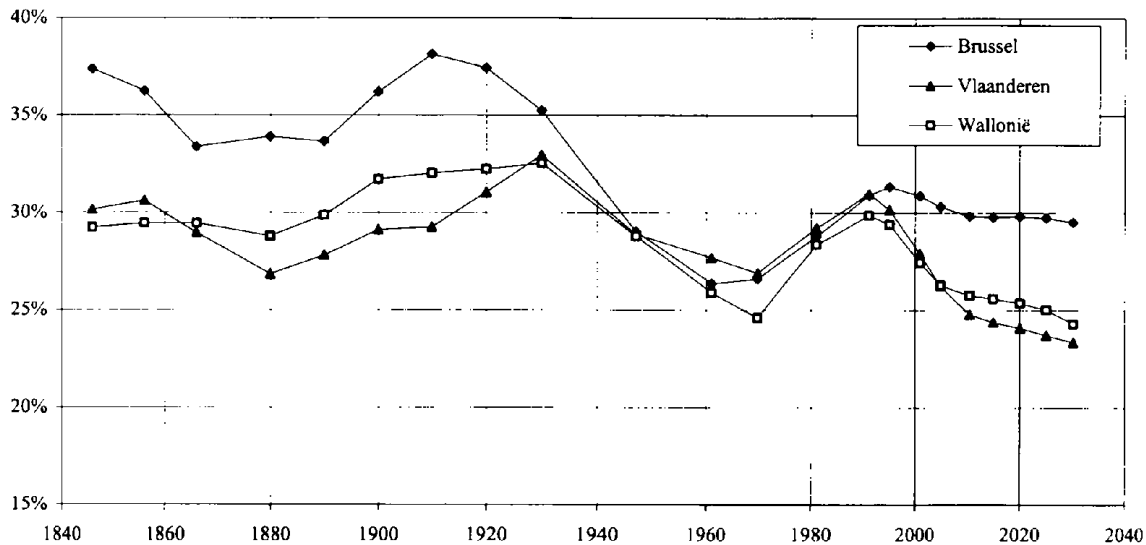
Sedert 1846 is het relatieve belang van deze leeftijdscategorie weinig veranderd. Toen stemde deze leeftijdscategorie overeen met de helft van de bevolking van België terwijl ze vandaag 55% bedraagt. Achter deze schijnbare stabiliteit verschuilen zich belangrijke interne mutaties. Binnen deze actieve-leeftijdscategorie richten we de aandacht op de groep van 20-39 jaar en die van 40-59 jaar (figuur 22 en tabel 9). Tot in 1930 nam de groep van de jonge actieven van 20-39 jaar ongeveer 30 % van de bevolking in. Van 1930 tot 1971 nam hun relatief belang af van 33 % naar 26%, vermits deze leeftijdscategorie samengesteld is uit de eerste generaties van de dalende vruchtbaarheid. Op dezelfde manier zijn het de talrijkere generaties die na de Tweede Wereldoorlog geboren zijn en in de periode van de «babyboom» die verantwoordelijk zijn, sedert 1970, voor het groeiend aandeel van de klasse van 20-39 jaar in de totale bevolking. Vandaag heeft deze leeftijdscategorie hetzelfde relatieve aandeel als in 1846.

Bij de volkstelling van 1846 nam de groep tussen 40 en 59 jaar bijna 20% van de bevolking in. Vandaag bedraagt hun relatief aandeel bijna 25%. Zoals figuur 22 illustreert is het verschil tussen het aandeel van de groep van 20-39 jaar en van 40-59 jaar gehalveerd ten opzichte van de 19de eeuw. Globaal vertoont de evolutie van deze twee leeftijdscategorieën dezelfde fases, maar met een verschuiving van 20 jaar, zodat hun aandeel na de Tweede Wereldoorlog gelijk is. Bij de volkstelling van 1947 omvat de groep van 20-40 jaar de generaties geboren tussen 1907 en 1927; toen werd de geboortebepaling in heel het land veralgemeend. Daarentegen omvat de groep 40-59-jarigen de talrijkere generaties geboren tussen 1887 en 1907. Naderhand daalt het relatieve aandeel van deze laatste groep met enkele procenten om zich sinds 1971 rond 25% te stabiliseren.

Op niveau van de gewesten vindt men dezelfde evolutie-sequenties en de huidige niveauverschillen beperken zich tot enkele procenten (figuren 28 en 29 en tabel 9). Wel stellen we vast dat tot de Tweede Wereldoorlog de jongvolwassenen van 20-39 jaar relatief belangrijker waren in het Brusselse Gewest dan in Vlaanderen of Wallonië. Dit is zonder twijfel het gevolg van de aantrekkingskracht die het Brusselse Gewest op deze leeftijdscategorie uitoefende. Op een minder uitgesproken manier zijn de

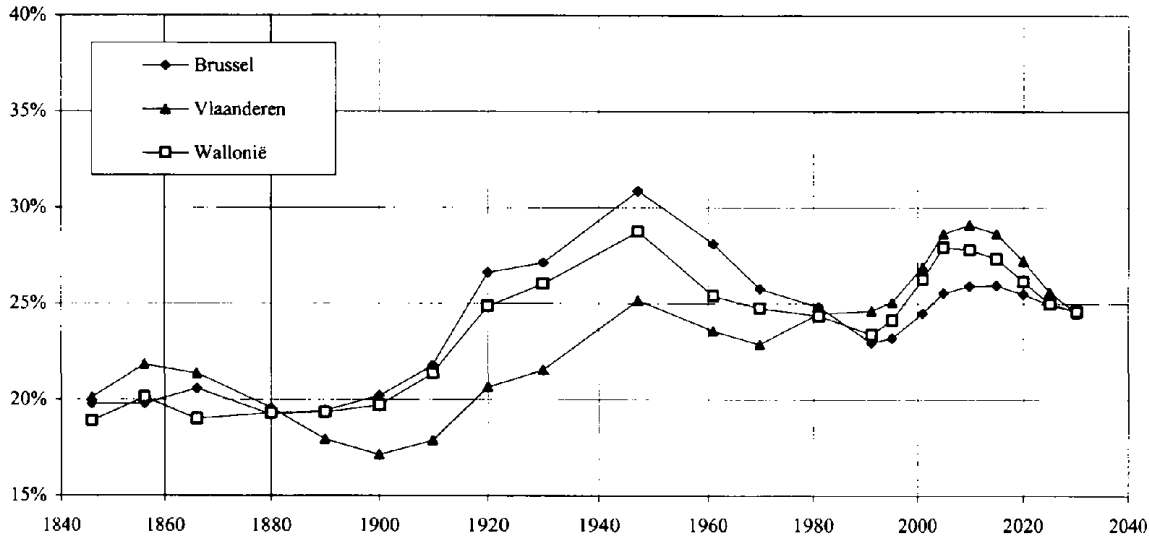
migraties waarschijnlijk verantwoordelijk voor het feit dat Wallonië tussen 1860 en 1920 relatief meer jongvolwassenen van 20 tot 39 jaar telde dan Vlaanderen.

Figuur 28. Evolutie van het relatief aandeel van de groep 20-39-jarigen in de drie Belgische gewesten

Bron: NIS, Planbureau

Figuur 29. Evolutie van het relatief aandeel van de groep 40-59-jarigen in de drie Belgische gewesten

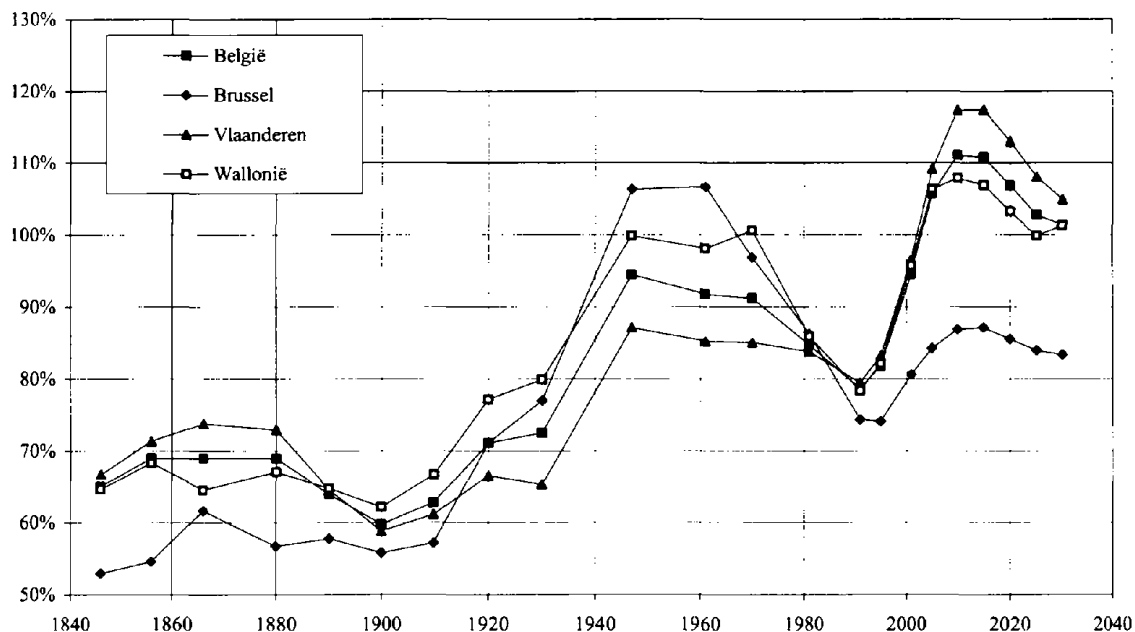

Bron: NIS, Planbureau

2.3.3.2. De veroudering van de bevolking binnen de actieveleeftijdscategorie

De verhouding tussen de 40-59-jarigen en de 20-39-jarigen geeft de veroudering weer van de bevolking in de actieve-leeftijdscategorieën (tabel 9 en figuur 30). Deze index toont dat de veroudering start in het begin van de 20ste eeuw en haar maximale waarde bereikt na de Tweede Wereldoorlog; tot 1970 noteert men hoge waarden. Sindsdien zijn de rangen van de 20-39-jarigen gevuld met de «babyboomers», wat tot een aanzienlijke daling van de index leidt. Sinds 1990 neemt men de omgekeerde tendens waar; het is het begin van de toekomstige veroudering van de actieve-leeftijdscategorieën als gevolg van het feit dat de talrijke babyboom-generatie de leeftijd 40-59 jaar bereikt en de veel minder talrijke «babyflop»-generatie in de groep 20-39 jaar terechtkomt. De volgende jaren zal de groep van 40-59 jaar de talrijkste leeftijdscategorie van de bevolking worden.

Figuur 30. Evolutie van de veroudering van de potentiële beroepsbevolking (40-59 jaar/20-39 jaar)

Bron: NIS, Planbureau

2.3.3.3. De afhankelijkheidsgraad van de niet-actieve leeftijdsklassen op de actieve leeftijdsklassen

De afhankelijkheidsgraad van de bevolking is de verhouding tussen het economisch afhankelijke deel van de bevolking en het economisch productieve deel. Meestal verwijst de teller van deze coëfficiënt naar de jongeren (< dan 20 jaar) en de ouderen (> dan 60 jaar) terwijl de noemer de intermediaire leeftijdscategorieën omvat, de 20-59-jarigen. Deze index, die de wijzigingen in de sociale verhoudingen die voortvloeien uit de wijzigingen in de leeftijdsstructuur illustreert, vertoont wel enkele tekortkomingen. De moeilijkheid berust er natuurlijk in een scheiding op basis van leeftijd door te voeren tussen economisch productieve en economisch afhankelijke bevolking. Rekening houdend met de verlenging van de studieduur en met de problemen binnen de werkgelegenheid, varieert de leeftijd waarop men begint te werken sterk; gemiddeld benadert die leeftijd 20 jaar of overschrijdt die

zelfs. Zo ook wordt het vastleggen van de pensioenleeftijd op 60 jaar, door de systemen van prepensioen en vervroegd pensioen, meer en meer een anachronisme. De periode waarin men werkt verkort dus en de gebruikelijke afbakening van actieve en niet-actieve bevolking op grond van leeftijd zijn te rigide. Ten slotte nog dit, de noemer van de coëfficiënt, dit wil zeggen de economisch productieve bevolking, houdt geen rekening met het belang van de werkloosheid en met de personen die niet deelnemen aan het arbeidsproces. Anders gesteld, en rekening houdend met de huidige socio-economische context, onderschat deze indicator de werkelijke afhankelijkheidsgraad, want meer dan waarschijnlijk is het aantal personen in de teller hoger dan de louter optelling van de jongeren (< dan 20 jaar) en de ouderen (> dan 60 jaar), en de werkelijke beroepsbevolking is minder omvangrijk dan de groep van 20-59 jaar. Om de continuïteit en de vergelijkbaarheid te waarborgen wordt in figuur 31 en tabel 10 wel deze indicator, zoals hij meestal gedefinieerd is, gebruikt, maar spreekt men niet meer van economisch productieve bevolking en economisch afhankelijke bevolking maar eerder van potentiële beroepsbevolking en potentieel niet-actieve bevolking.

De teller van deze afhankelijkheidsgraad bestaat uit twee parameters – de bevolking jonger dan 20 jaar en deze ouder dan 60 jaar. Deze twee hebben een verschillende invloed op de globale evolutie van deze indicator (figuren 32 en 33 en tabel 10). Op het einde van de 19de eeuw, toen het aandeel van de jongeren meer dan 40% bedroeg, was de afhankelijkheidsgraad heel hoog. In de 19de eeuw is het gewicht van de jongeren in de teller gelijk aan of hoger dan 80% (figuur 32 en tabel 10), terwijl dit van de ouderen slechts zelden de 20% overschrijdt (figuur 33 en tabel 10). Sedert 1880-1890 en tot aan de vooravond van de Tweede Wereldoorlog daalt de afhankelijkheidscoëfficiënt als gevolg van de daling van de vruchtbaarheid en van de nataliteit en de ermee samenhangende daling van het relatieve aandeel van de jongeren. Overigens, nadat hij gedurende gans de 19de eeuw stabiel gebleven is, stijgt de afhankelijkheidscoëfficiënt van de 60-plussers vanaf 1920, als gevolg van de vermeerdering van het aantal 60-plussers. Na de Tweede Wereldoorlog herneemt de stijging van deze index door het effect van de «babyboom» en het alsmaar groeiend aantal 60-plussers. In 1970 bedraagt de afhankelijkheidsgraad van de jongeren iets meer dan 60% en die van de ouderen bereikt bijna 40%. Vervolgens daalt de afhankelijkheidsgraad enkel ten gevolge van de «babyflop»; deze van de ouderen blijft stabiel ten gevolge van het bereiken van de pensioengerechtigde leeftijd van de minder talrijke generaties geboren tijdens de Eerste Wereldoorlog.

De regionale evolutie van deze indicator volgt, op enkele details na, de nationale sequenties. Wel is de afhankelijkheidscoëfficiënt van het Brusselse Gewest tot voor kort systematisch lager dan deze van Vlaanderen of Wallonië. Dit is het gevolg van de migratiebewegingen die de rangen van de potentiële beroepsbevolking versterkt hebben in de hoofdstad. De tijdsverschuiving in de daling van de nataliteit en de vruchtbaarheid tussen Vlaanderen en Wallonië is in grote mate verantwoordelijk voor de regionale verschillen die tussen 1880 en 1940 worden waargenomen. Sindsdien zijn deze verschillen bijna verdwenen.

De laatste jaren stabiliseert de afhankelijkheidsgraad zich, maar wat zal er in de toekomst gebeuren? Zoals figuur 31 aantoont zal deze index vanaf 2005 toenemen en in 2030 zal het aantal potentieel niet-actieven groter worden dan het aantal potentieel actieven. Deze tendens wordt enkel veroorzaakt door de toenemende afhankelijkheidsgraad van de ouderen, terwijl die van de jongeren zich waarschijnlijk stabiliseert. Volgens het gemiddeld scenario van de laatste bevolkingsprognoses van het NIS zal de afhankelijkheidsgraad van de ouderen in 2030 60% bedragen en die van de jongeren bijna 45%. De afhankelijkheidsgraad van Vlaanderen en Wallonië zullen samen en met een zelfde intensiteit toenemen. Tegengesteld hieraan zal de index van het Brusselse Gewest eerst afnemen, daarna stabiliseren tussen 2005 en 2010 en uiteindelijk licht toenemen tot in 2030. In de drie gewesten zal de toekomstige evolutie van de afhankelijkheidsgraad bijna exclusief bepaald worden door de evolutie van de afhankelijkheidsgraad van de ouderen.

Tabel 9. Evolutie van het relatief aandeel van de bevolking tussen 20-40 jaar en 40-60 jaar

20-40 jaar (%)	België			Brussels Gewest			Vlaanderen			Wallonië		
	Mannen	Vrouwen	Totaal	Mannen	Vrouwen	Totaal	Mannen	Vrouwen	Totaal	Mannen	Vrouwen	Totaal
1846	30,43%	29,84%	30,13%	38,74%	36,13%	37,38%	30,31%	30,02%	30,17%	29,63%	28,83%	29,23%
1856	30,88%	30,02%	30,45%	36,92%	35,61%	36,24%	30,91%	30,35%	30,63%	30,07%	28,80%	29,44%
1866	29,66%	29,27%	29,46%	32,59%	34,10%	33,39%	29,11%	28,83%	28,97%	29,89%	29,01%	29,45%
1880	28,20%	28,05%	28,13%	33,53%	34,23%	33,90%	26,81%	26,86%	26,84%	29,00%	28,56%	28,78%
1890	29,40%	28,79%	29,10%	33,33%	33,94%	33,66%	28,19%	27,41%	27,80%	30,22%	29,48%	29,86%
1900	31,09%	30,49%	30,79%	35,88%	36,47%	36,20%	29,33%	28,91%	29,12%	32,27%	31,14%	31,71%
1910	31,54%	30,87%	31,20%	38,09%	38,18%	38,14%	29,52%	29,00%	29,26%	32,62%	31,45%	32,04%
1920	32,21%	32,10%	32,16%	37,21%	37,61%	37,43%	31,11%	31,00%	31,05%	32,43%	32,03%	32,23%
1930	33,58%	32,74%	33,16%	35,74%	34,81%	35,25%	33,14%	32,80%	32,97%	33,33%	31,79%	32,56%
1947	29,70%	28,06%	28,87%	29,51%	28,60%	29,03%	29,30%	28,46%	28,88%	30,35%	27,21%	28,78%
1961	27,55%	26,34%	26,93%	27,38%	25,49%	26,36%	28,07%	27,30%	27,68%	26,73%	25,08%	25,89%
1970	27,06%	25,22%	26,12%	28,28%	25,15%	26,61%	27,64%	26,18%	26,91%	25,64%	23,61%	24,60%
1981	30,21%	27,66%	28,90%	30,69%	27,11%	28,79%	30,32%	28,15%	29,22%	29,86%	26,98%	28,37%
1991	31,91%	29,39%	30,62%	32,66%	29,36%	30,92%	32,13%	29,89%	31,00%	31,29%	28,54%	29,87%
1995	31,22%	28,88%	30,09%	33,09%	29,75%	31,34%	31,18%	29,16%	30,16%	30,75%	28,12%	29,40%
2005	27,62%	25,64%	26,61%	31,78%	28,97%	30,32%	27,12%	25,36%	26,23%	27,40%	25,21%	26,27%
2015	26,24%	24,30%	25,25%	30,90%	28,71%	29,78%	25,25%	23,53%	24,38%	26,77%	24,47%	25,58%
2030	25,20%	23,26%	24,21%	30,50%	28,58%	29,52%	24,27%	22,47%	23,35%	25,45%	23,23%	24,30%

Bron: NIS, Planbureau

Tabel 9 (vervolg)

40-60 jaar (%)	België			Brussels Gewest			Vlaanderen			Wallonië		
	Mannen	Vrouwen	Totaal	Mannen	Vrouwen	Totaal	Mannen	Vrouwen	Totaal	Mannen	Vrouwen	Totaal
	1846	19,29%	19,92%	19,60%	18,98%	20,55%	19,79%	19,87%	20,38%	20,13%	18,56%	19,23%
1856	21,16%	20,83%	21,00%	19,32%	20,20%	19,78%	22,07%	21,61%	21,84%	20,30%	19,94%	20,12%
1866	20,41%	20,21%	20,31%	20,69%	20,49%	20,58%	21,47%	21,28%	21,37%	19,14%	18,89%	19,01%
1880	19,41%	19,40%	19,40%	18,80%	19,61%	19,23%	19,58%	19,58%	19,58%	19,43%	19,17%	19,30%
1890	18,48%	18,72%	18,60%	18,97%	19,85%	19,44%	17,74%	18,12%	17,93%	19,37%	19,32%	19,34%
1900	18,21%	18,59%	18,40%	19,66%	20,68%	20,20%	16,93%	17,33%	17,13%	19,64%	19,78%	19,71%
1910	19,44%	19,71%	19,58%	21,35%	22,17%	21,79%	17,71%	18,04%	17,88%	21,37%	21,34%	21,36%
1920	22,88%	22,83%	22,85%	26,57%	26,65%	26,61%	20,56%	20,74%	20,65%	25,10%	24,62%	24,86%
1930	23,87%	24,20%	24,04%	26,79%	27,45%	27,13%	21,42%	21,66%	21,54%	25,90%	26,14%	26,02%
1947	26,89%	27,65%	27,27%	30,72%	30,98%	30,86%	24,79%	25,53%	25,16%	28,32%	29,17%	28,75%
1961	24,74%	24,68%	24,71%	28,26%	27,99%	28,11%	23,49%	23,70%	23,59%	25,72%	25,09%	25,40%
1970	23,95%	23,69%	23,82%	25,83%	25,74%	25,78%	22,89%	22,87%	22,88%	25,19%	24,35%	24,76%
1981	24,73%	24,23%	24,48%	25,41%	24,32%	24,83%	24,66%	24,29%	24,47%	24,66%	24,09%	24,37%
1991	24,63%	23,53%	24,07%	23,73%	22,29%	22,97%	25,16%	24,11%	24,63%	23,92%	22,90%	23,40%
1995	25,26%	23,96%	24,59%	23,93%	22,55%	23,21%	25,73%	24,44%	25,07%	24,78%	23,54%	24,14%
2005	28,80%	27,47%	28,12%	26,16%	24,97%	25,54%	29,36%	27,91%	28,63%	28,52%	27,38%	27,93%
2015	28,56%	27,41%	27,97%	26,61%	25,33%	25,95%	29,29%	27,99%	28,63%	27,75%	26,98%	27,35%
2030	25,16%	23,95%	24,55%	25,20%	24,02%	24,60%	25,17%	23,86%	24,50%	25,14%	24,10%	24,60%

Bron: NIS, Planbureau

Tabel 9 (vervolg)

40-60 jaar /20-40 jaar (%)	België			Brussels Gewest			Vlaanderen			Wallonië		
	Mannen	Vrouwen	Totaal	Mannen	Vrouwen	Totaal	Mannen	Vrouwen	Totaal	Mannen	Vrouwen	Totaal
	1846	63,39%	66,76%	65,05%	48,99%	56,88%	52,94%	65,56%	67,89%	66,72%	62,64%	66,70%
1856	68,52%	69,39%	68,97%	52,33%	56,73%	54,58%	71,40%	71,20%	71,30%	67,51%	69,24%	68,34%
1866	68,81%	69,05%	68,94%	63,49%	60,09%	61,64%	73,75%	73,81%	73,77%	64,03%	65,12%	64,55%
1880	68,83%	69,16%	68,97%	56,07%	57,29%	56,73%	73,03%	72,90%	72,95%	67,00%	67,12%	67,06%
1890	62,86%	65,02%	63,92%	56,92%	58,49%	57,75%	62,93%	66,11%	64,50%	64,10%	65,54%	64,77%
1900	58,57%	60,97%	59,76%	54,79%	56,70%	55,80%	57,72%	59,94%	58,83%	60,86%	63,52%	62,16%
1910	61,64%	63,85%	62,76%	56,05%	58,07%	57,13%	59,99%	62,21%	61,11%	65,51%	67,85%	66,67%
1920	71,03%	71,12%	71,05%	71,41%	70,86%	71,09%	66,09%	66,90%	66,51%	77,40%	76,87%	77,13%
1930	71,08%	73,92%	72,50%	74,96%	78,86%	76,96%	64,63%	66,04%	65,33%	77,71%	82,23%	79,91%
1947	90,54%	98,54%	94,46%	104,10%	108,32%	106,30%	84,61%	89,70%	87,12%	93,31%	107,20%	99,90%
1961	89,80%	93,70%	91,76%	103,21%	109,81%	106,64%	83,68%	86,81%	85,22%	96,22%	100,04%	98,11%
1970	88,51%	93,93%	91,19%	91,34%	102,35%	96,88%	82,81%	87,36%	85,02%	98,24%	103,13%	100,65%
1981	81,86%	87,60%	84,71%	82,80%	89,71%	86,25%	81,33%	86,29%	83,74%	82,59%	89,29%	85,90%
1991	77,19%	80,06%	78,61%	72,66%	75,92%	74,29%	78,31%	80,66%	79,45%	76,45%	80,24%	78,34%
1995	80,91%	82,96%	81,72%	72,32%	75,80%	74,06%	82,52%	83,81%	83,12%	80,59%	83,71%	82,11%
2005	104,27%	107,14%	105,67%	82,32%	86,19%	84,23%	108,26%	110,06%	109,15%	104,09%	108,61%	106,32%
2015	108,84%	112,80%	110,77%	86,12%	88,23%	87,14%	116,00%	118,95%	117,43%	103,66%	110,26%	106,92%
2030	99,84%	102,97%	101,40%	82,62%	84,04%	83,33%	103,71%	106,19%	104,93%	98,78%	103,75%	101,23%

Bron: NIS, Planbureau

Tabel 10. Evolutie van de afhankelijkheidsgraad van de potentieel niet-actieve bevolking ten opzichte van de potentiële beroepsbevolking

Afhankelijkheids- graad ((<20+≥60)/20-60) (%)	België			Brussels Gewest			Vlaanderen			Wallonië		
	Mannen	Vrouwen	Totaal	Mannen	Vrouwen	Totaal	Mannen	Vrouwen	Totaal	Mannen	Vrouwen	Totaal
	1846	101,13%	100,94%	101,07%	73,25%	76,45%	74,90%	99,30%	98,39%	98,83%	107,51%	108,09%
1856	92,14%	96,68%	94,38%	77,81%	79,18%	78,51%	88,75%	92,46%	90,59%	98,53%	105,17%	101,78%
1866	99,72%	102,12%	100,92%	87,67%	83,18%	85,29%	97,73%	99,54%	98,65%	103,96%	108,79%	106,34%
1880	110,04%	110,75%	110,39%	91,09%	85,74%	88,24%	115,56%	115,33%	115,42%	106,48%	109,51%	107,99%
1890	108,86%	110,50%	109,66%	91,20%	85,91%	88,32%	117,72%	119,64%	118,70%	101,63%	104,92%	103,23%
1900	102,86%	103,77%	103,29%	80,05%	74,98%	77,29%	116,17%	116,24%	116,19%	77,04%	96,39%	94,48%
1910	96,16%	97,71%	96,93%	68,25%	65,70%	66,88%	111,75%	112,56%	112,16%	85,20%	89,45%	87,28%
1920	81,47%	82,05%	81,79%	56,80%	55,60%	56,14%	93,54%	93,27%	93,42%	73,84%	76,52%	75,16%
1930	74,06%	75,62%	74,84%	59,92%	60,62%	60,29%	83,28%	83,64%	83,47%	68,82%	72,60%	70,69%
1947	76,73%	79,50%	78,13%	66,03%	67,86%	66,97%	84,88%	85,22%	85,05%	70,43%	77,37%	73,82%
1961	91,24%	96,02%	93,65%	79,73%	86,97%	83,57%	93,95%	96,08%	95,03%	90,66%	99,32%	94,99%
1970	96,04%	104,46%	100,24%	84,81%	96,50%	90,86%	97,90%	103,87%	100,84%	96,75%	108,51%	102,61%
1981	82,02%	92,73%	87,35%	78,24%	94,44%	86,50%	81,88%	90,68%	86,24%	83,42%	95,81%	89,63%
1991	76,88%	88,96%	82,85%	77,34%	93,61%	85,56%	74,53%	85,19%	79,76%	81,13%	94,40%	87,72%
1995	77,07%	89,27%	82,99%	75,39%	91,20%	83,34%	75,72%	86,59%	81,04%	80,08%	93,57%	86,78%
2005	77,22%	88,29%	82,70%	72,59%	85,39%	79,00%	77,05%	87,70%	82,28%	78,83%	90,15%	84,50%
2015	82,50%	93,39%	87,88%	73,87%	85,05%	79,44%	83,33%	94,12%	88,64%	83,42%	94,36%	88,93%
2030	98,55%	111,82%	105,11%	79,53%	90,10%	84,77%	102,27%	115,86%	108,97%	97,65%	111,28%	104,50%

Bron: NIS, Planbureau

Tabel 10 (vervolg)

Afnakelijkheidsgraad van de <20 jaar	België			Brussels Gewest			Vlaanderen			Wallonië		
	Mannen	Vrouwen	Totaal	Mannen	Vrouwen	Totaal	Mannen	Vrouwen	Totaal	Mannen	Vrouwen	Totaal
	(%)	(%)	(%)	(%)	(%)	(%)	(%)	(%)	(%)	(%)	(%)	(%)
1846	84,39%	81,73%	83,09%	62,72%	60,44%	61,55%	83,04%	80,04%	81,51%	89,25%	87,20%	88,24%
1856	76,83%	77,66%	77,24%	66,43%	64,06%	65,19%	73,39%	73,67%	73,53%	82,71%	85,21%	83,94%
1866	80,61%	81,06%	80,83%	75,28%	68,20%	71,50%	77,54%	77,77%	77,67%	85,11%	87,49%	86,30%
1880	90,40%	89,25%	89,82%	79,78%	70,97%	75,06%	93,38%	91,86%	92,61%	88,11%	88,77%	88,44%
1890	89,68%	89,03%	89,35%	79,16%	69,99%	74,18%	96,19%	96,13%	96,17%	83,61%	84,32%	83,94%
1900	84,77%	83,35%	84,04%	68,64%	59,49%	63,65%	96,15%	94,44%	95,29%	75,11%	76,12%	75,59%
1910	79,01%	77,72%	78,36%	56,54%	49,93%	52,96%	93,44%	92,16%	92,79%	67,79%	68,52%	68,15%
1920	64,46%	62,17%	63,32%	43,85%	38,02%	40,66%	76,43%	74,14%	75,28%	55,57%	54,83%	55,19%
1930	54,88%	53,57%	54,21%	43,72%	39,96%	41,76%	64,52%	63,17%	63,84%	47,95%	47,95%	47,95%
1947	51,18%	49,40%	50,29%	41,24%	36,35%	38,65%	60,62%	58,75%	59,68%	42,80%	42,85%	42,81%
1961	60,70%	57,15%	58,91%	46,69%	40,30%	43,31%	65,19%	62,20%	63,70%	58,00%	55,21%	56,60%
1970	63,63%	60,89%	62,25%	51,25%	46,10%	48,58%	66,69%	64,71%	65,70%	62,64%	59,88%	61,24%
1981	53,55%	51,71%	52,64%	46,76%	43,20%	44,95%	54,17%	52,99%	53,59%	54,55%	52,18%	53,38%
1991	45,61%	44,39%	45,00%	44,42%	41,51%	42,94%	44,04%	43,39%	43,72%	48,90%	47,03%	47,96%
1995	44,60%	43,57%	44,04%	43,46%	41,17%	42,31%	43,26%	42,71%	42,98%	47,43%	45,86%	46,66%
2005	43,21%	41,86%	42,54%	42,58%	40,43%	41,50%	41,45%	40,77%	41,12%	46,60%	44,17%	45,39%
2015	42,12%	40,61%	41,36%	42,11%	40,21%	41,16%	40,69%	39,77%	40,24%	44,68%	42,14%	43,40%
2030	44,52%	43,17%	43,85%	42,21%	40,70%	41,46%	43,59%	42,80%	43,22%	46,77%	44,43%	45,60%

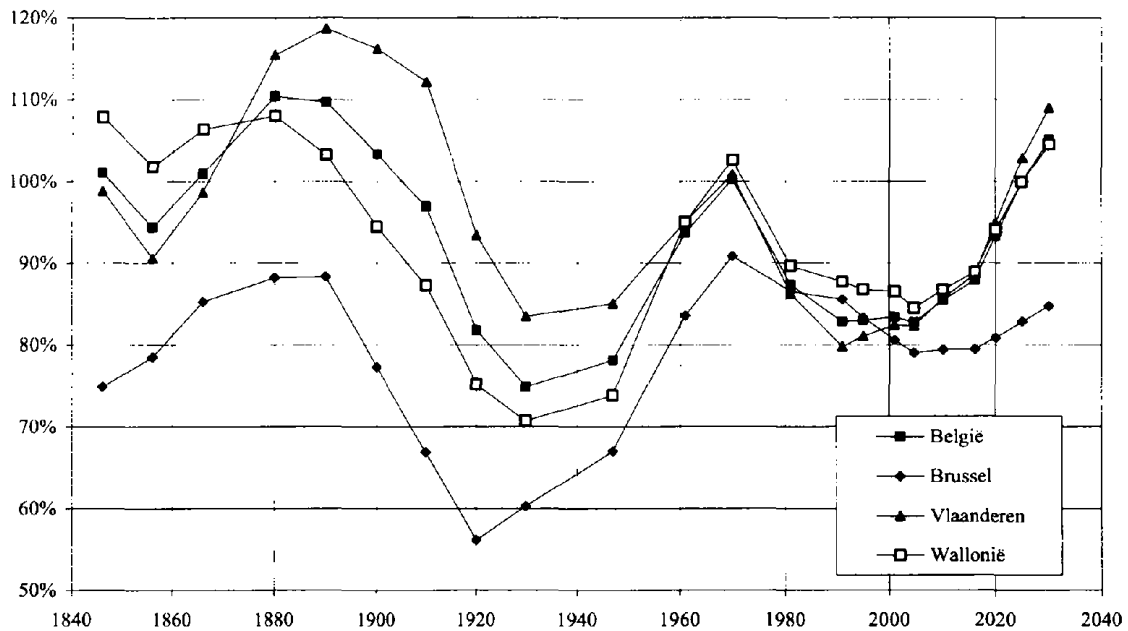
Bron: NIS, Planbureau

Tabel 10 (vervolg).

Afhankelijkheidsgraad van de ≥60 jaar	België			Brussels Gewest			Vlaanderen			Wallonië		
	Mannen		Vrouwen	Mannen		Vrouwen	Mannen		Vrouwen	Mannen		Vrouwen
			Totaal			Totaal			Totaal			Totaal
(≥60/20-60) (%)												
1846	16,73%	19,21%	17,98%	10,53%	16,00%	13,35%	16,26%	18,35%	17,32%	18,26%	20,89%	19,58%
1856	15,32%	19,02%	17,14%	11,38%	15,12%	13,32%	15,36%	18,78%	17,06%	15,82%	19,96%	17,84%
1866	19,11%	21,06%	20,09%	12,39%	14,98%	13,79%	20,19%	21,77%	20,98%	18,85%	21,29%	20,04%
1880	19,64%	21,50%	20,58%	11,31%	14,77%	13,18%	22,18%	23,47%	22,81%	18,38%	20,74%	19,55%
1890	19,17%	21,47%	20,31%	12,05%	15,91%	14,14%	21,53%	23,50%	22,52%	18,03%	20,59%	19,29%
1900	18,09%	20,42%	19,25%	11,42%	15,49%	13,63%	20,02%	21,80%	20,91%	1,93%	20,27%	18,88%
1910	17,14%	19,99%	18,57%	11,71%	15,77%	13,92%	18,31%	20,41%	19,37%	17,41%	20,93%	19,14%
1920	17,01%	19,88%	18,47%	12,95%	17,58%	15,47%	17,11%	19,13%	18,14%	18,27%	21,69%	19,97%
1930	19,18%	22,06%	20,63%	16,20%	20,66%	18,53%	18,77%	20,47%	19,63%	20,87%	24,65%	22,74%
1947	25,55%	30,10%	27,84%	24,79%	31,50%	28,32%	24,26%	26,47%	25,37%	27,63%	34,52%	31,01%
1961	30,54%	38,87%	34,74%	33,03%	46,67%	40,26%	28,76%	33,88%	31,32%	32,66%	44,11%	38,39%
1970	32,41%	43,57%	37,99%	33,56%	50,40%	42,28%	31,21%	39,16%	35,15%	34,11%	48,62%	41,37%
1981	28,47%	41,03%	34,71%	31,48%	51,23%	41,55%	27,72%	37,68%	32,65%	28,87%	43,63%	36,25%
1991	31,27%	44,58%	37,85%	32,91%	52,10%	42,62%	30,49%	41,80%	36,04%	32,22%	47,38%	39,76%
1995	32,47%	45,70%	38,95%	31,94%	50,04%	41,03%	32,45%	43,88%	38,06%	32,65%	47,72%	40,12%
2005	34,01%	46,43%	40,16%	30,01%	44,96%	37,50%	35,61%	46,93%	41,16%	32,22%	45,98%	39,11%
2015	40,38%	52,78%	46,52%	31,75%	44,84%	38,27%	42,65%	54,35%	48,41%	38,74%	52,23%	45,53%
2030	54,03%	68,65%	61,26%	37,32%	49,39%	43,31%	58,68%	73,06%	65,75%	50,88%	66,85%	58,90%

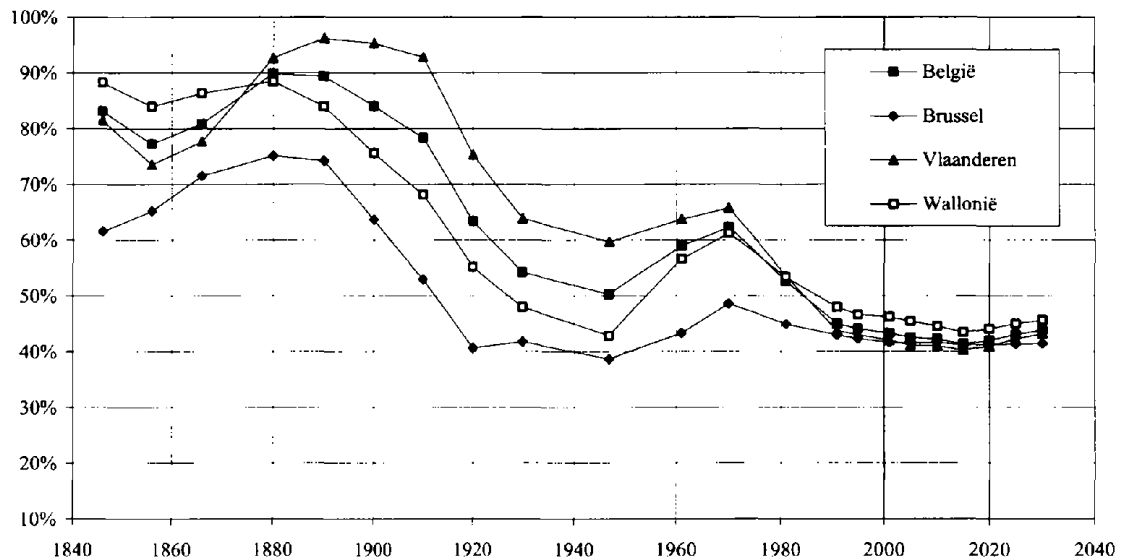
Bron: NIS, Planbureau

Figuur 31. Evolutie van de afhankelijkheidsgraad (<20 jaar - ≥ 60 jaar)/20-59 jaar)

Bron: NIS, Planbureau

Figuur 32. Evolutie van de afhankelijkheidsgraad van de jonge potentieel niet-actieve bevolking (<20 jaar/20-59 jaar)

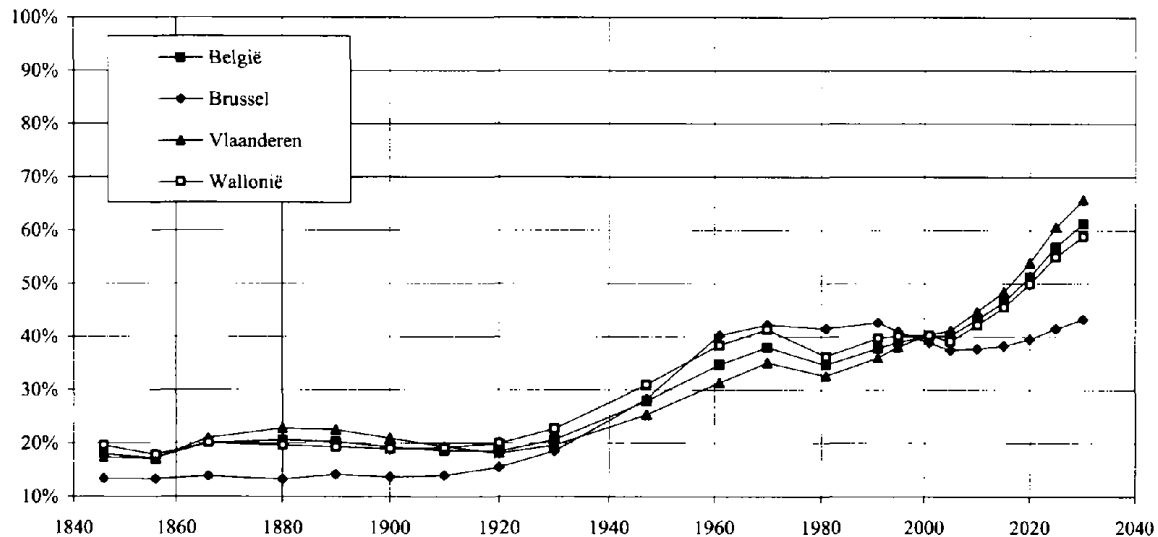

Bron: NIS, Planbureau

Ook de noemer van deze index wijzigt sterk, in het bijzonder wordt de verhouding tussen de jonge en de oudere potentieel actieve bevolking grondig gewijzigd (figuur 30). Dit proces tast het dynamisme van de economische activiteit aan en zal waarschijnlijk nog vele ondernemingen in moeilijkheden ertoe aanzetten om hun werknemers ouder dan 50 jaar te ontslagen. Deze zullen de effectieven van de

jonge gepensioneerden versterken en dus ook de economisch afhankelijke personen, terwijl de levensverwachting in goede gezondheid ook nog stijgt. Bijgevolg zal de «vrije tijd» van de derde en vierde leeftijd nog toenemen en is het noodzakelijk dit potentieel van activiteiten te integreren in een globaal maatschappelijk project en te zorgen voor een evenwichtige verdeling tussen de generaties.

Figuur 33. Evolutie van de afhankelijkheidsgraad van de oudere potentieel niet-actieve bevolking (≥ 60 jaar/20-59 jaar)

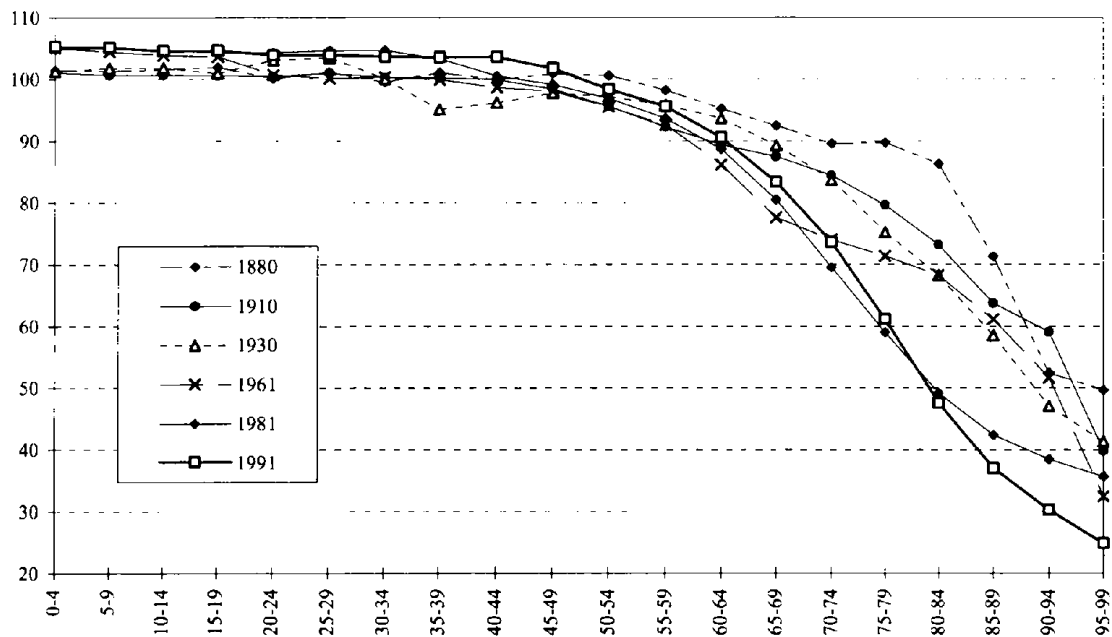
Bron: NIS, Planbureau

2.4. DE VERVROUWELIJING VAN DE OUDERE BEVOLKING

Buiten de toenemende veroudering vervrouwelijkt de groep 60-plussers steeds meer. Alhoewel er in België, zoals figuur 34 dit illustreert, steeds een overwicht geweest is van vrouwelijke 60-plussers, neemt dit verschil sinds 15 jaar in sterke mate toe en dan vooral in de oudste leeftijdsgroepen. Zo telt men in 1880 bij de 80-plussers 81 mannen voor 100 vrouwen. In 1961 is deze masculiniteitsindex gezakt tot 65 en in 1991 bedraagt hij nog maar 42. Met andere woorden, de «vicrde leeftijd» telt 2,4 maal meer vrouwen dan mannen. Ander veelzeggend cijfer: vandaag zijn er vier vrouwen ouder dan 95 jaar voor 1 man van dezelfde leeftijd. Deze sterke vervrouwelijking van de oudere bevolking wordt vooral veroorzaakt door de mannelijke oversterfte.

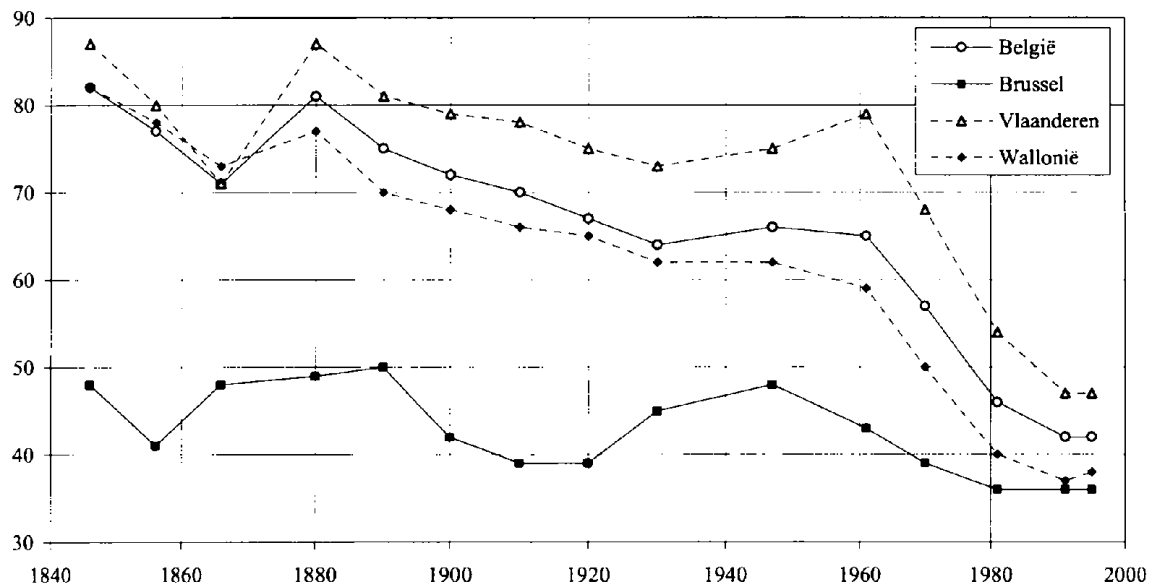
Alhoewel de vervrouwelijking van de 80-plussers dezelfde evolutie vertoont in Vlaanderen en Wallonië, bestaan er toch regionale verschillen. In 1995 telt men in Vlaanderen 2,2 vrouwen boven de 80 jaar voor 1 man, in Wallonië is de verhouding 2,6 vrouwen voor 1 man van die leeftijd (figuur 35). We stellen trouwens vast dat het Brusselse Gewest, en dit sinds ten minste 150 jaar, een zeer lage masculiniteitsindex heeft bij de oudere leeftijdscategorieën. Dit kenmerk is het gevolg van de grote aantrekkingskracht van Brussel tot voor kort op vrouwen.

Figuur 34. Evolutie van de masculiniteitsindex (aantal mannen voor 100 vrouwen) per leeftijdsgroep van vijf jaar, in België

Bron: NIS, Planbureau

Figuur 35. Evolutie van de masculiniteitsindex bij de 80-plussers

Bron: NIS, Planbureau

3. DE BEVOLKING VAN DE BELGISCHE GEMEENTEN: LOOP VAN DE BEVOLKING EN LEEFTIJDSTRUCTUUR

3.1. DE EVOLUTIE VAN HET BEVOLKINGSCIJFER VAN DE BELGISCHE GEMEENTEN VAN 1831 TOT 1991

De demografische tendensen op niveau van België en van de gewesten, verbergen de grote verscheidenheid op gemeentelijk niveau. Er bestaan specifieke kenmerken die de grenzen van de gewesten overschrijden. Op basis van de 15 volkstellingen van België, 16 indien men de telling van 1831 erbij rekent, kan men een aantal gemeenschappelijke profielen onderscheiden in de bevolkingsevolutie van de gemeenten. De laatste tellingen bevatten een uitzonderlijk lange reeks gegevens over de bevolking van de gemeenten. Maar wil men deze gegevens onderling kunnen vergelijken, dan moet de territoriale indeling constant blijven. De schatting van de bevolkingsgegevens volgens de huidige territoriale afbakening werd uitgevoerd met het programma DICOMM⁸ vanaf de volkstelling van 1831, met toevoeging van de gemeenten van de Oostkantons. De analyse houdt eveneens rekening met de wijziging van het Belgische grondgebied na de Eerste Wereldoorlog⁹.

Na de herleiding¹⁰ van het bevolkingsaantal van de gemeenten op een zelfde schaal, worden de gemeenten gegroepeerd volgens hun bevolkingsevolutie¹¹. De classificatieanalyse van de relatieve bevolkingsevolutie van de gemeenten, volgens hun huidige territorium, mondt uit in een optimale hergroepering in vier typen. Figuur 36 en kaart 1 stellen respectievelijk de bevolkingsevolutie van deze categorieën en hun ruimtelijke ligging voor.

Het eerste type met een vlak verloop van de bevolkingsevolutie gedurende deze 160 jaar treffen we aan in 190 gemeenten: de bevolking groeit er weinig of niet in de 19de eeuw, in de 20ste eeuw stagneert ze of neemt ze zelfs af. Tot dit type behoren vooral gemeenten van het zuiden en het zuidwesten van West-Vlaanderen, het oosten van Henegouwen, Haspengouw, de gemeenten tussen Samber en Maas en de Ardennen. Het betreft zeer landelijk gebleven gebieden, afgelegen van de industriële ontwikkelingspolen (met uitzondering van het Doornikse), door het ontbreken van belangrijke verkeersassen. Nochtans komen er ook middelgrote steden in deze groep voor, zoals Aat, Tielt, Doornik en Ieper, en kleinere steden zoals Dinant, Diksmuide, Veurne, Neufchâteau en Philippeville. Ten slotte behoort Brussel-Centrum ook tot

⁸ De resultaten zijn onder andere verschenen in *Algemene Volks- en Woningtelling op 1 maart 1991*, Deel 1A, *Bevolkingscijfers, Algemeenheden*, Ministerie van Economische Zaken, Nationaal Instituut voor de Statistiek, Brussel, 1996.

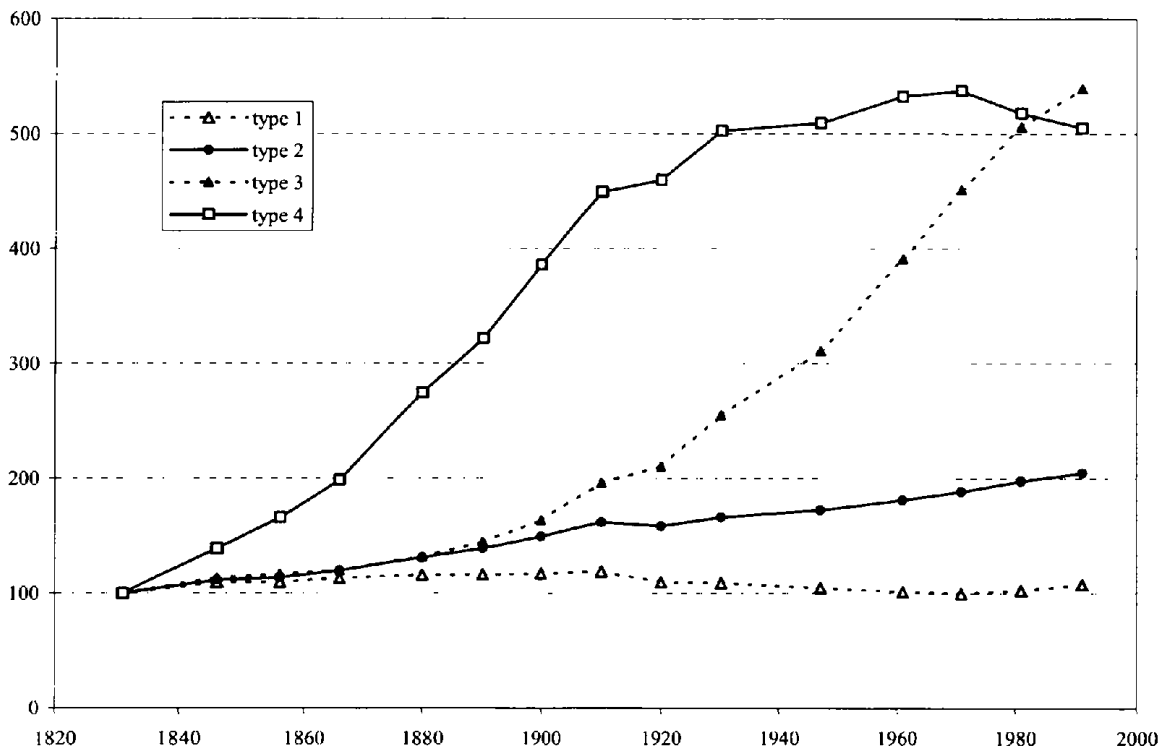
⁹ Marc Leenaerts, *Estimation du chiffre de population des communes des cantons de l'est avant leur annexion à la Belgique*, Louvain-la-Neuve, onuitgegeven tekst, Institut de démographie, 1987. Het bevolkingscijfer werd geschat op datum van de Belgische volkstellingen door lineaire interpolatie van de gegevens van de Pruisische of Duitse tellingen.

¹⁰ De bevolkingsevolutie van elk van de Belgische gemeenten bij de 15 opeenvolgende volkstellingen werd gestandaardiseerd zodat het totaal van de 15 overeenstemt met 15 000 eenheden, of gemiddeld 1000 bij elke telling.

¹¹ De cijfers die de relatieve evolutie van elke gemeentelijke bevolking kenmerken werden gebruikt in een clusteranalyse van het type «Partitioned clusters». Hier worden groepen gevormd waarbij men tracht de som van het kwadraat van de afwijking zo klein mogelijk te houden. Deze methode werkt met de euclidische afstand. In tegenstelling met de hiërarchische classificatiemethode moet het aantal clusters vastliggen voor de procedure. De keuze gebeurt na het bestuderen van de indeling in verschillende groepen (van vier tot negen groepen).

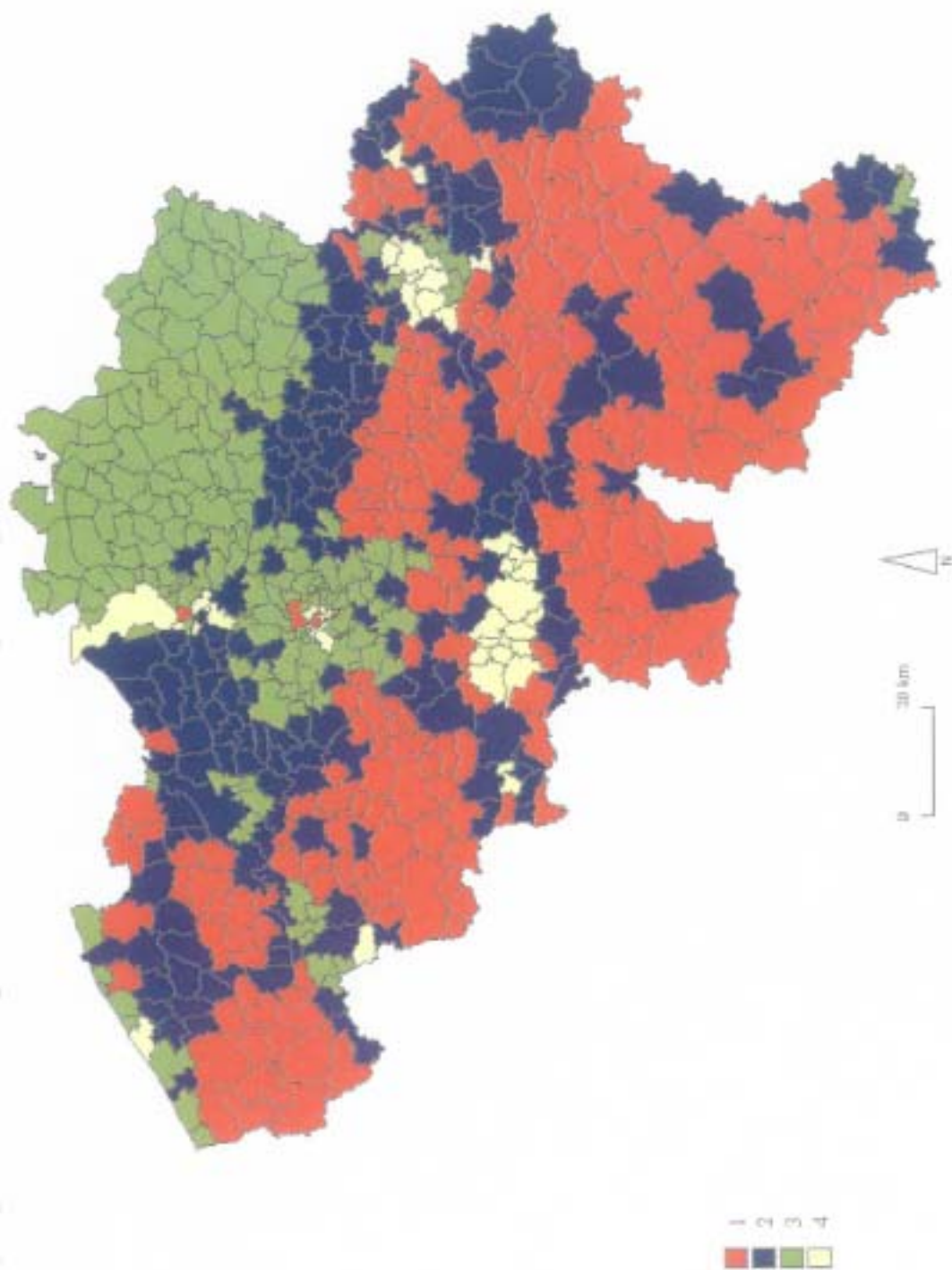
deze eerste groep gemeenten. In de 19de eeuw vertoonde Brussel een snellere bevolkingsgroei dan het gemiddelde van deze groep vermits de bevolking tussen 1831 en 1890 er verdubbelde. Op het einde van de 19de eeuw is het historische hart van de hoofdstad gesatureerd. Vanaf dan begint de bevolkingsafname zodat er in 1991 nog maar 136 424 mensen in Brussel-Centrum wonen, even veel als in 1846. De centrale gemeenten van de meeste grote agglomeraties vertonen dezelfde demografische evolutie. Indien de gemeentelijke indeling zou toelaten ze te herkennen, dan zouden de centrale gemeenten van de agglomeratie Antwerpen, Charleroi, Gent en Luik ook tot de eerste groep behoren.

Figuur 36. Evolutie van de bevolking in de vier typen gemeenten, van 1831 tot 1991 (1831 = index 100)

Tot het tweede type behoren 181 gemeenten. De bevolkingstoename gedurende deze 160 jaar verloopt lineair en de bevolking verdubbelt er gemiddeld tussen 1831 en 1991. Bijna gans Oost-Vlaanderen behoort tot dit type, alsook een gebied bij Kortrijk, een ander bij Brugge, de Hene-Samber-Maasvallei met uitzondering van de meeste industrie centra, een deel van de arrondissementen Luik en Verviers, Belgisch-Lotharingen, de streek tussen Leuven en Tongeren en enkele Ardense gemeenten. Over het algemeen hebben deze gemeenten noch een bevolkingsexplosie, noch een belangrijke bevolkingsafname gekend.

Kaart 1. Typologie van de bevolkingsevolutie tussen 1831 en 1991 (4 klassen)

Tot deze groep behoren ook belangrijke steden zoals Gent, Brugge, Kortrijk, Namen en Bergen. Bij de steden met gemiddelde omvang vermelden we Leuven, Roeselare, Sint-Niklaas of nog Verviers. Ten slotte behoren ook kleinere steden tot deze categorie, zoals Aarlen, Bastenaken, Eeklo, Hoei, Zinnik, Thuin, Tongeren, Virton.

De bevolking van de gemeenten van het derde type groeit exponentieel sinds 1831. Er zijn er 176; sommige liggen in de stadsrand, vooral rond Brussel, Antwerpen, Gent en Luik. Het zijn gemeenten die in het gebied liggen waar de suburbanisatie en periurbanisatie plaatsgrijpen.

De andere gemeenten van deze groep liggen aan de Belgische Kust en in de Kempen. De kustgemeenten groeiden snel op het ritme van hun aantrekkingskracht op de bevolking. De analyse van de migratiebeweging op pensioenleeftijd toont dat deze attractie ook nu nog aanwezig is. De aanwezigheid van de Kempen in deze groep is nauw verbonden met de demografische en economische kenmerken van deze streek. Gedurende een groot deel van de 20ste eeuw was de vruchtbaarheid nergens in België zo hoog als in de Kempen, waardoor de natuurlijke aangroei er ook groot was. Terzelfder tijd kenden de steenkoolmijnen, ontdekt in het begin van de eeuw, ook een enorme bloei, wat ook veel arbeidskrachten aantrok, vooral van buitenlandse oorsprong.

Ten slotte komt het vierde profiel voor in 42 gemeenten. De meeste gemeenten van dit type behoren tot de oude Waalse industriebeekens. De industriële ontwikkeling en de aanwezigheid van steenkool toerden kleine dorpen van amper enkele honderden inwoners in een mum van tijd om tot dichtbevolkte industriecentra met duizenden inwoners. Na de «Grote Oorlog», in weerwil van het herstel van de steenkoolontginning en de siderurgie – zoals dit ook na de Tweede Wereldoorlog zal gebeuren – vertraagt de demografische groei van deze industriegemeenten aanzienlijk. Twee demografische factoren veroorzaken deze bruske trendwijziging: de sterke daling van de natuurlijke aangroei, ten gevolge van de snelle en onomkeerbare daling van de vruchtbaarheid sinds 1875, en het ineenzakken van de migratie. De derde fase van de demografische evolutie van deze gemeenten is er een van afname ten gevolge van de geleidelijke desindustrialisatie van de sites. De abrupte daling van de werkgelegenheid, maar ook de degradatie van het milieu en van de bewoning, verklaren grotendeels deze bevolkingsafname, waarbij vooral jonge gezinnen wegtrekken.

Buiten de gemeenten van de oude industriebeekens van Henegouwen en Luik, behoren ook een aantal Brusselse gemeenten tot deze vierde groep. Het gaat over Anderlecht en Molenbeek, de gemeenten met de meest uitgesproken industriële bestemming, evenals over een aantal gemeenten van de eerste «gordel». Ten slotte behoren ook de oude textielsteden Dison en Moeskroen, gemeenten van de Rupelstreek, en ook Oostende, hoofdstad van de kustgemeenten, tot deze groep. Wat er ook van zij, deze 42 gemeenten hebben een uitgesproken stedelijk karakter.

3.2. DE EVOLUTIE VAN HET BEVOLKINGSCIJFER VAN DE BELGISCHE GEMEENTEN VAN 1993 TOT 1998: DE INVLOED VAN DE VERSTEDELIJING

De gegevens hierover zijn afkomstig van het Rijksregister en bestrijken een periode van vijf jaar, namelijk van 1 januari 1993 tot 31 december 1997. De gemeentelijke analyse gebeurt aan de hand van twee interpretatiemethoden. De eerste is cartografisch. Elk van de bestudeerde variabelen wordt op schaal van de 589 Belgische gemeenten cartografisch voorgesteld. De tweede methode deelt de 589 gemeenten in in verschillende woongebieden, volgens de typologie van de Belgische stadsgewesten van 1996 van het Nationaal Instituut voor de Statistiek. Volgens deze typologie zijn er in België 17 grote stadsgewesten (kaart 2). Buiten het Brusselse Gewest vindt men in Vlaanderen de volgende stadsgewesten: Antwerpen,

Brugge, Kortrijk, Gent, Hasselt-Genk, Leuven, Mechelen, Oostende en Sint-Niklaas. Wallonië heeft zeven stadsgewesten: Charleroi, La Louvière, Luik, Bergen, Namen, Doornik en Verviers. Deze stadsgewesten stemmen overeen met de voornaamste verdichtingszones van het land, zowel wat betreft de concentratie van de bevolking, van de economische activiteiten als van vele uitingen van het socio-culturele leven. Ze werden afgebakend aan de hand van een aantal criteria. Deze criteria bestrijken zeer uiteenopende gebieden zoals de bewoning, het inkomen, de beroepsbevolking, de demografische groei, de bevolkingsdichtheid, de pendel...

Elk stadsgewest bestaat uit verschillende samenstellende delen: de kernstad, de andere agglomeratiegemeenten, de banlieuegemeenten en de «forensenwoonzone». De kernstad en de andere agglomeratiegemeenten vormen samen de agglomeratie, terwijl de banlieuegemeenten en de forensenwoonzone de periurbane zone vormen. Let op: Waals-Brabant maakt deel uit van de Brusselse periurbane zone. Ten slotte blijven er «restgemeenten» over, die buiten de invloedssfeer van een belangrijk stadscentrum liggen. Tot deze restgemeenten behoren kleine steden naar omvang zoals Oudenaarde, Maaseik, Ronse, Sint-Truiden, Ieper, Hoei, Aarlen, Dinant, Ciney of Rochefort. Deze werden afgebakend op basis van de typologie van de *Atlas van België*, en ze stemmen meestal overeen met «centra van 2de niveau of lokale steden – kleine steden». De andere gemeenten die niet tot de groep van kleine steden behoren werden «rurale» gemeenten genoemd.

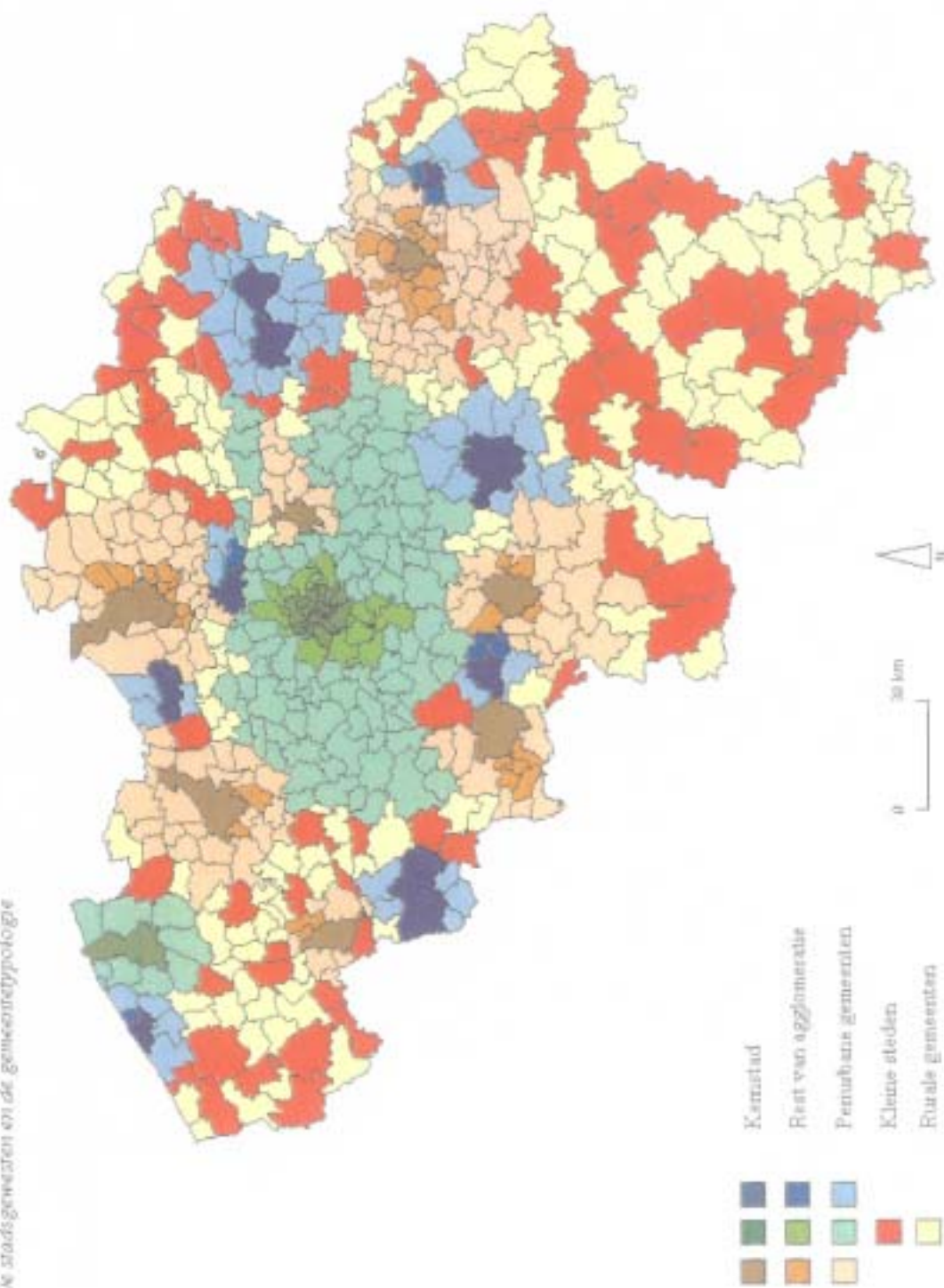
In 1998 woont meer dan 75% van de Belgische bevolking in stadsgewesten (42% in de stedelijke agglomeraties en 34 % in de periurbane gemeenten) terwijl 13% van de bevolking in kleine steden woont en 11% in wat we «rurale» gemeenten noemen.

3.2.1. DE BEVOLKING VAN DE MEESTE BELGISCHE GEMEENTEN NEEMT TOE

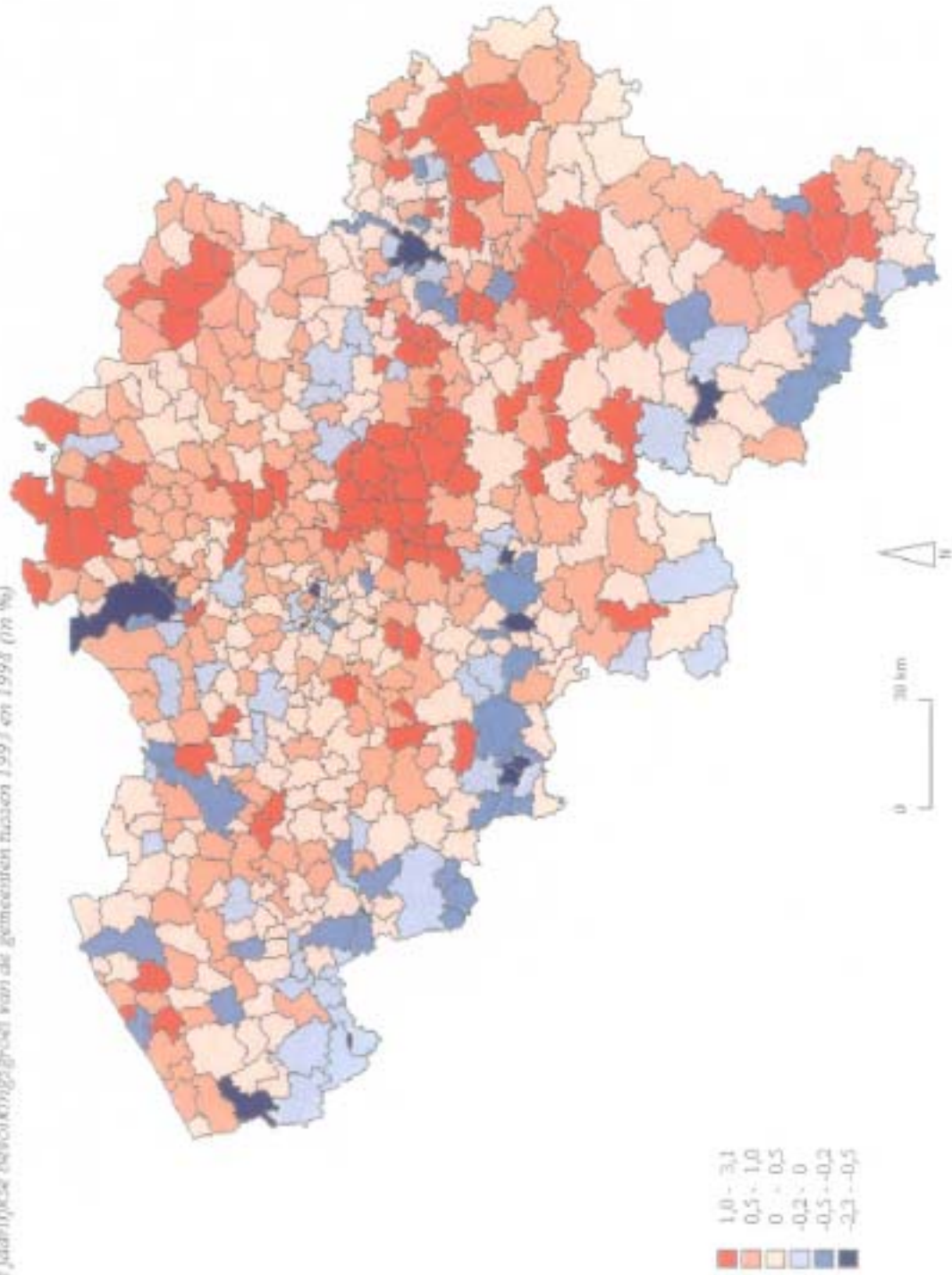
Tussen 1993 en 1998, neemt de bevolking van 108 (18%) van de 589 Belgische gemeenten af, terwijl het bevolkingstal van 481 gemeenten (82%) toeneemt (kaart 3). Bij de grootste bevolkingsafname vindt men de stad Luik met een daling van iets meer dan 4%. Tijdens dezelfde periode daalt de bevolking van Antwerpen met meer dan 3%, Gent en Oostende met meer dan 2%, Charleroi met 1,5% en Brugge, Kortrijk en Bergen met 1%. De meeste grote stedelijke centra vertonen een «demografisch deficit» in deze periode, als voortzetting van een reeds geruime tijd ingezette tendens. Enkele steden vormen hierop een uitzondering: Namen, Leuven en de bipool Hasselt-Genk waar de bevolking tussen 1993 en 1998 toeneemt.

We vestigen er ook de aandacht op dat het aantal inwoners van de Brusselse agglomeratie (het geheel van de 19 gemeenten) licht toeneemt (+ 0,3%) zodat er een einde komt aan de decennialange demografische aderlating. Maar er bestaan grote verschillen tussen de 19 gemeenten: Ganshoren, Sint-Lambrechts-Woluwe, Koekelberg en Vorst zijn het meest deficitair, Brussel-Centrum en Elsene stagneren ongeveer, terwijl Evere, Watermaal-Bosvoorde of nog Sint-Joost-ten-Node sterk in aantal toenemen.

Kaart 2. De stadsgewesten en de gemeentetypologie

Kaart 3. De jaarlijkse bevolkinggroei van de gemeenten tussen 1997 en 1998 (in %)

Buiten de traditionele stadscentra neemt de bevolking ook in andere gebieden af. De bevolking van de meeste gemeenten van de oude Waalse industriebekkens (de Borinage, het Centrum, het bekken van Charleroi en van Luik) neemt af. Hier ook is deze tendens reeds lang geleden ontstaan. Na de demografische euforie van de 19de eeuw en hun relatieve status-quo gedurende de eerste 60 jaar van de 20ste eeuw, belanden deze industriegemeenten in de derde fase van hun evolutie, namelijk de demografische achteruitgang (figuur 36). Deze achteruitgang kenmerkt ook Vlaamse gemeenten, vroegere industriegemeenten, in de buurt van Kortrijk en van Aalst.

In meer afgelegen zones stelt men eveneens een bevolkingsafname vast. Het gaat hier bijvoorbeeld over Ardense gemeenten van de Semoisvallei of meer algemeen over de meeste gemeenten aan de Franse grens gelegen, van Alveringem tot Rouvroy. Deze tendens is kenmerkend voor het Doornikse, de Thiérache en de Westhoek.

Toch nemen de meeste Belgische gemeenten tijdens de periode 1993-1998 inwoncrtaal toe. Een oppervlakkige waarneming van kaart 3 situeert deze demografische toename in de gemeenten ten oosten van de noord-zuidas Antwerpen-Brussel-Charleroi-Virton. Meer precies gesteld: de zones met een sterke bevolkingstoename bestaan uit gemeenten betrokken bij het periurbanisatieproces. Het betreft een uitgestrekt gebied in het centrum van het land; het omvat Vlaams- en Waals-Brabant evenals Naams en Luiks Haspengouw. Meer naar het noorden zijn de gemeenten rond Antwerpen en Gent ook betrokken bij dit periurbanisatieverschijnsel; dit geldt ook voor het uitgestrekte gebied ten zuiden van Luik dat begrensd wordt door de Ourthe en de Vesder. Sommige gemeenten tussen Namen en Dinant vertonen bijna even hoge groeipercentages. Dit is ook het geval voor vele gemeenten tussen Houffalize en Aarlen – deze liggen ver van de grote stedelijke centra maar in de nabijheid van snelle verkeersassen – en zijn gekenmerkt door de stadsvlucht vanuit het Groot-Hertogdom Luxemburg. Een zelfde verklaring geldt voor de gemeenten ten oosten van Verviers, maar hier is de groei veroorzaakt door de stadsvlucht uit Aken.

Het periurbanisatieverschijnsel en de nabijheid van snelle verkeersassen – deze twee factoren zijn trouwens met elkaar gecorreleerd – volstaan niet om de demografische toename van de Belgische gemeenten te verklaren. Andere elementen spelen ook een rol. Zo bijvoorbeeld speelt de attractiviteit van de kustgemeenten een rol, onder andere voor de senioren (kaart 9). Gepensioneerden migreren eveneens naar Ardense gemeenten, omwille van het aantrekkelijke natuurlijke kader. Of anders gezegd, zowel in het kader van het periurbanisatieproces of van het opzoeken van een rustiger omgeving, is de leefomgeving een belangrijke beïnvloedende factor voor demografische groei.

Ten slotte, traditioneel behoren de Limburgse Kempen, alhoewel niet bijzonder attractief (kaart 6), door de hoge natuurlijke aangroei, ook tot de demografische groeizones.

3.2.2. DE DEMOGRAFISCHE DYNAMIEK VAN DE GEMEENTEN EN DE VERSTEDELIJING

Sedert twee eeuwen is België het toneel van een radicale (r)evolutie, die men verstedelijking noemt. Deze verstedelijking herleidt zich niet louter tot de concentratie van de bevolking in een beperkt aantal gebieden, «stad», «agglomeratie» of «stadsgewest» genoemd. Het betreft ook en vooral een uitgebreid proces van herverdeling van de bevolking, dat in verschillende fases kan uiteenvallen. Eerst groeide de bevolking van de grote stedelijke centra; dit proces greep grosso modo gedurende heel de 19de eeuw plaats, alhoewel dit reeds voor de industriële revolutie in gang gezet werd. In de 19de eeuw gebeurde de verstedelijking van de voorsteden – de suburbanisatie – simultaan met deze van de stadscentra, maar het aangroei ritme was er veel hoger. Sinds het begin van de jaren 1960 vertraagt de suburbanisatie. De aangroei gebeurt nu in de periferie ervan; de suburbanisatie verandert in periurbanisatie. Of anders

uitgedrukt, de verstedelijkte zones breiden zich verder en verder buiten hun vroegere grenzen uit. B. Jouret (1972) definieert het Brusselse stadscentrum als «de motor van de stedelijke kolonisatie van het Brabantse grondgebied». Volgens hem worden de aangrenzende gemeenten «gebrusseliseerd».

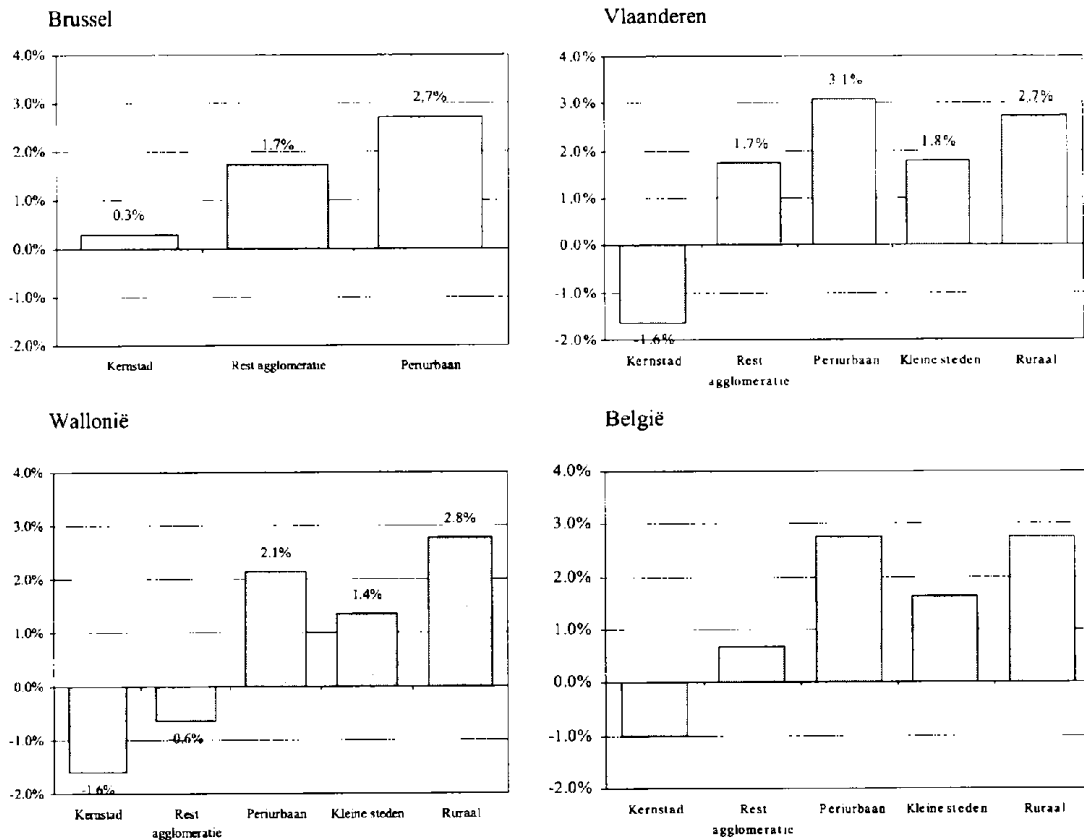
Vanaf het einde van de jaren 1960 wijzigt de houding ten overstaan van de stad. Deze wijziging wordt veroorzaakt door een aantal factoren zoals de schaarste aan stedelijke en suburbane gronden, de toename van hun prijs, een steeds negatiever imago van het stadscentrum, de druk van de milieubewegingen, de stijging van de levensstandaard en dus ook het verlangen naar meer ruimte en naar de gezinswoning, de uitbreiding van het wegen- en autowegennet en de toename van het individuele autoverkeer. De toename van de transportmiddelen en de uitbreiding van de verkeerswegen hebben de afstand tussen woon- en werkplaats als mogelijke hinderpaal uit de weg geruimd en in belangrijke mate bijgedragen om de landelijke gebieden uit hun isolement te halen. Door de periurbanisatie wordt nieuw leven ingeblazen in rurale gemeenten met een aangename leefomgeving, die in de buurt liggen van werkgelegenheidszones en snelle communicatiewegen, en die eertijds hun bevolking zagen dalen. Toch mag men in vele gevallen «demografische opleving» niet verwarren met «nieuw leven inblazen in een dorp». Inderdaad, meestal gaat residentiële migratie – de stuwende kracht van de demografische groei van de periurbane gemeenten – voor een belangrijk van de beroepsbevolking samen met pendelen tussen woon- en werkgemeente. De onthaalgemeenten hebben zich geleidelijk omgevormd tot «slaapgemeenten». Wat meer is, de toename van het relatief gewicht van de ingeweken stedelingen veroorzaakt de teloorgang van de traditionele vormen van «dorpsociabiliteit». De grens tussen het stedelijke en het landelijke vervaagt geleidelijk en geeft ontstaan aan een «stedelijk platteland» of aan een landelijke omgeving gepolariseerd door de stad¹².

Tabel 12 (p.83) bevestigt de belangrijkste resultaten van de cartografische analyse (kaart 3). De bevolking van de stedelijke agglomeraties, en meer bepaald van de kernstad, daalt in de vijfjarige periode 1993-1998. De demografische aderlating van de kernstad is praktisch algemeen en enkel Leuven, Namen en Genk-Hasselt vormen hierop een uitzondering. De toestand in de «overige agglomeratiegemeenten» is minder homogeen en er is een duidelijke tweedeling tussen de Vlaamse en Waalse gemeenten. Inderdaad, in het Noorden van het land neemt de bevolking van de gemeenten van de eerste gordel toe (tabel 12 en figuur 37), in Wallonië neemt de bevolking daar af. In Wallonië stemmen deze gemeenten wel grotendeels overeen met oude industriekernen.

De periurbane gemeenten kennen een aanhoudende demografische groei; deze is wel belangrijker in de Brusselse periurbane zone en in Vlaanderen dan in Wallonië. De totale demografische groei van het Waalse periurbane gebied wordt afgeremd door de bevolkingsafname in de periurbane zone van La Louvière, Bergen en Doornik. Tevens stellen we vast dat de bevolkingstoename van de rurale gemeenten, zowel in Vlaanderen als in Wallonië, bijna even hoog is als in de periurbane zone. Dit geldt ook voor de kleine steden, maar het groeitempo is lager.

¹² Deze twee paragrafen zijn overgenomen, na vertaling, uit Eggerickx T., Poulain M. (1993).

Figuur 37. Bevolkingsevolutie van de Belgische gemeenten tussen 1993 en 1998, naar woonmilieu

Bron: NIS-RR

3.3. DE DEMOGRAFISCHE DETERMINANTEN VAN HET BEVOLKINGSCIJFER VAN DE GEMEENTEN: NATUURLIJKE AANGROEI EN MIGRATIESALDO

3.3.1. DE RESPECTIEVE IMPACT VAN DE NATUURLIJKE AANGROEI EN HET MIGRATIESALDO

3.3.1.1. De beslissende rol van het migratiesaldo

Het bevolkingscijfer van de gemeenten wordt door een dubbele beweging beïnvloed: de natuurlijke beweging, bestaande uit de geboorten en sterften, en de migratiebewegingen bestaande uit de immigratie en de emigratie. Het verschil tussen de geboorte- en de sterftcijfers is de natuurlijke aangroei terwijl het migratiesaldo bestaat uit het verschil tussen het aantal aankomsten en vertrekken.

Algemeen wordt het groeipercentage van de bevolking van de gemeenten meer beïnvloed door het migratiesaldo dan door de natuurlijke aangroei. Zo is de impact van het migratiesaldo op de evolutie van het bevolkingscijfer groter dan deze van de natuurlijke aangroei in 69% van de gevallen (of 409

gemeenten). Bovendien bedraagt de lineaire correlatiecoëfficiënt tussen het groeipercentage van de bevolking van de 589 Belgische gemeenten en het migratiesaldo 0,90 (figuur 38), terwijl hij maar 0,43 bedraagt indien men het groeipercentage vergelijkt met de natuurlijke aangroei (figuur 39).

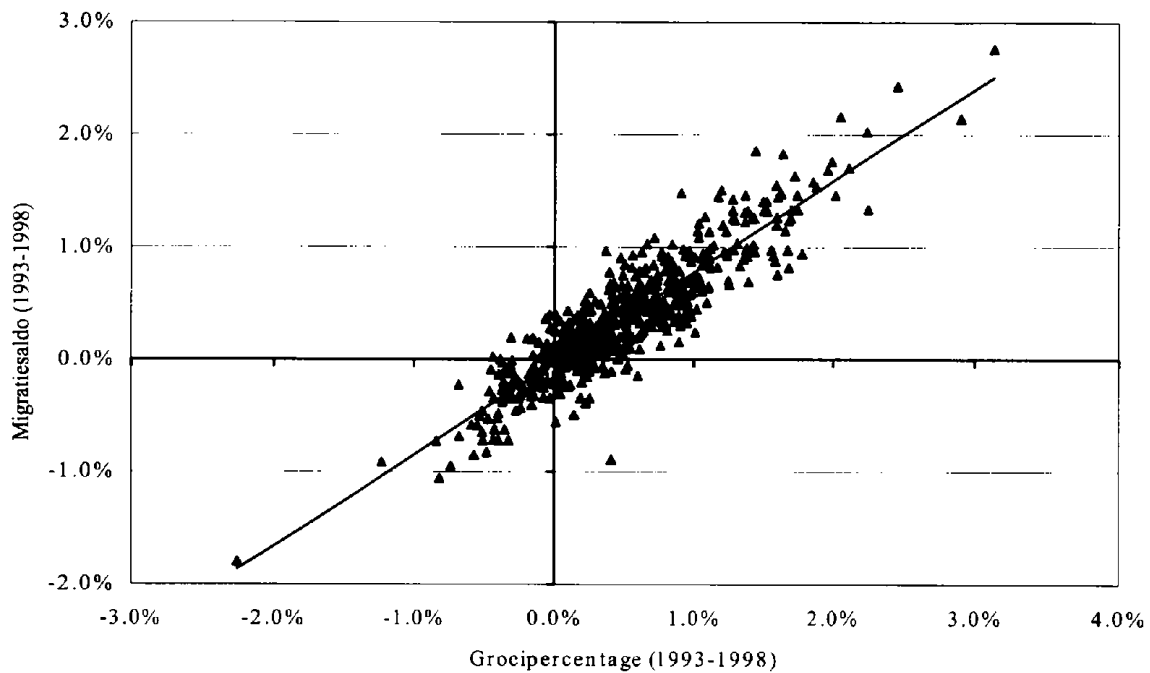
Door het teken, positief of negatief, en de respectieve absolute waarden van de natuurlijke aangroei en van de migratiesaldi met elkaar te combineren, verkrijgt men 8 verschillende mogelijkheden voor de componenten van de bevolkingsevolutie. Zo kan men de impact van respectievelijk de natuurlijke aangroei en de migratiesaldi meten voor elk van de 589 Belgische gemeenten, voor de periode 1993-1998 (tabel 11, kaart 4).

Tabel 11. De impact van de natuurlijke aangroei en het migratiesaldo op de evolutie van het bevolkingscijfer van de 589 Belgische gemeenten, van 1993 tot 1998

Combinatie	Aantal	%	Impact op de evolutie van het bevolkingscijfer
N+ < M+	223	37,9	Toename
N+ > M+	90	15,3	Toename
N+ > M-	53	9,0	Toename
N+ < M-	50	8,5	Afname
N- < M+	117	19,9	Toename
N- > M+	24	4,1	Afname
N- < M-	19	3,2	Afname
N- > M-	13	2,2	Afname

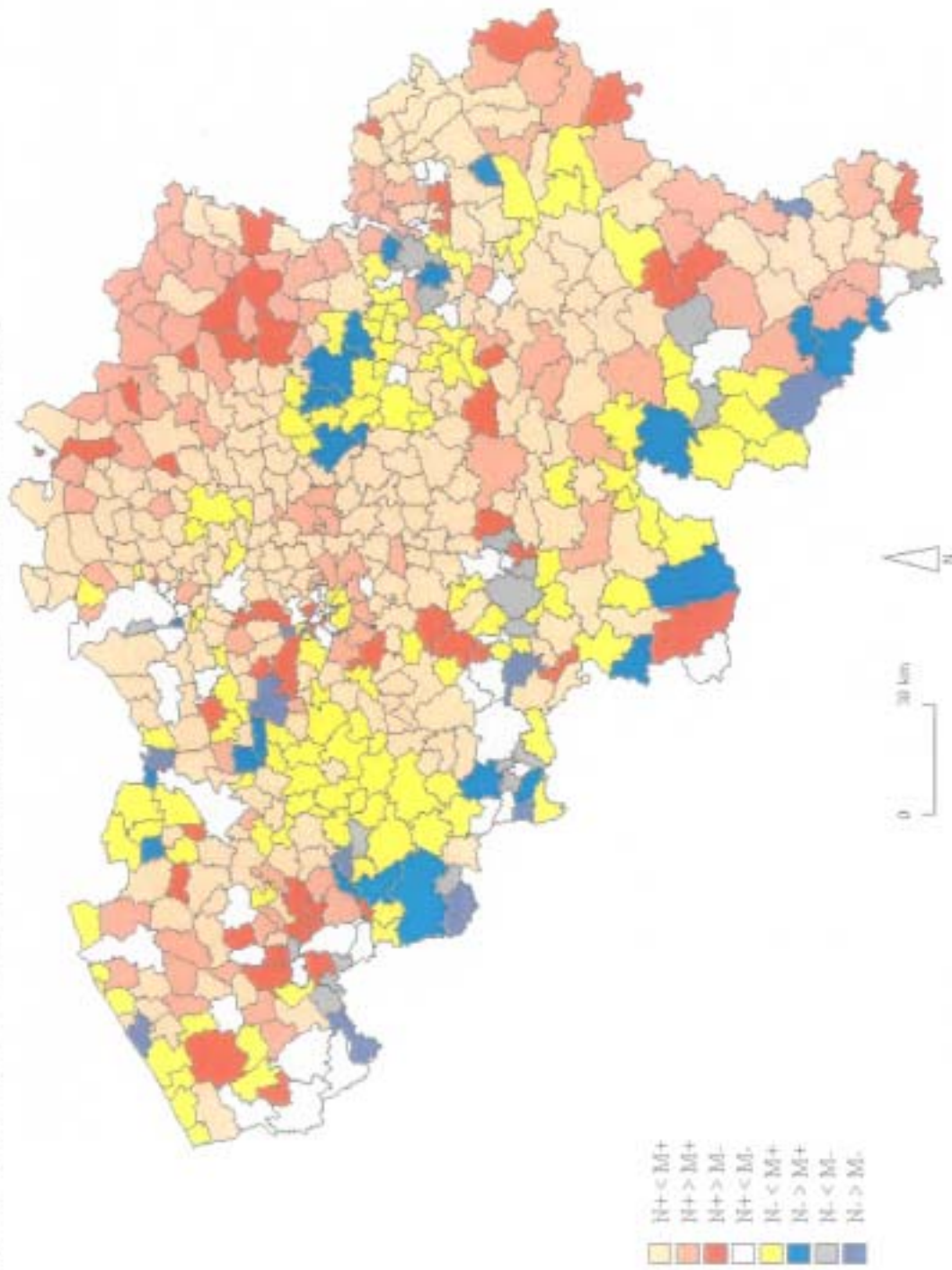
N = Natuurlijke aangroei en M = migratiesaldo

Figuur 38. Het verband tussen het jaarlijkse groeipercentage en het jaarlijks migratiesaldo van de bevolking van elk van de 589 gemeenten, tussen 1993 en 1998 ($r = 0,90$)

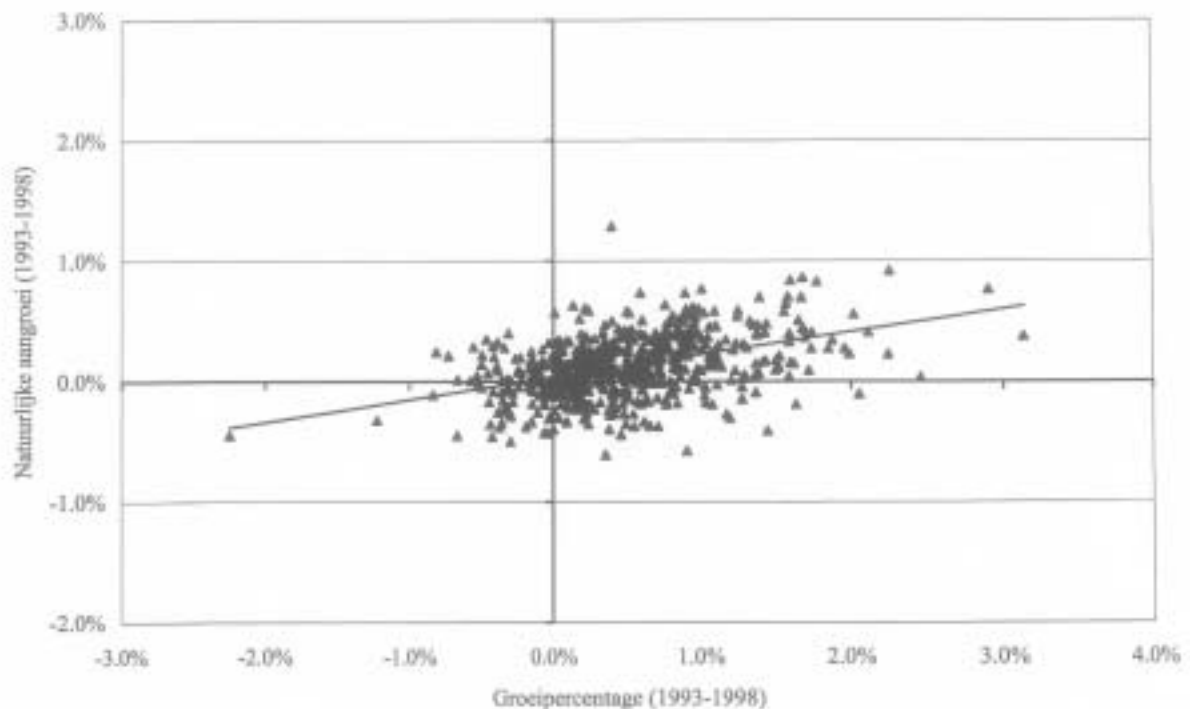
Bron: NIS-RR

Kaart 4. De impact van de natuurlijke aangroei en de migratiesalarij op de bevolkingsevoluitie tussens 1993 en 1998

In maar weinig gemeenten wordt de bevolkingstoename enkel door de natuurlijke aangroei veroorzaakt (53, waarvan enkele Kempense en enkele landelijke Vlaamse gemeenten); er zijn nog minder gemeenten die hun bevolking zien afnemen ten gevolge van de natuurlijke aangroei (24 gemeenten, vooral in Haspengouw en langs de Franse grens). Men kan dus stellen dat het migratiesaldo de stuwende kracht van de demografische evolutie – toename of afname – van de meeste gemeenten is.

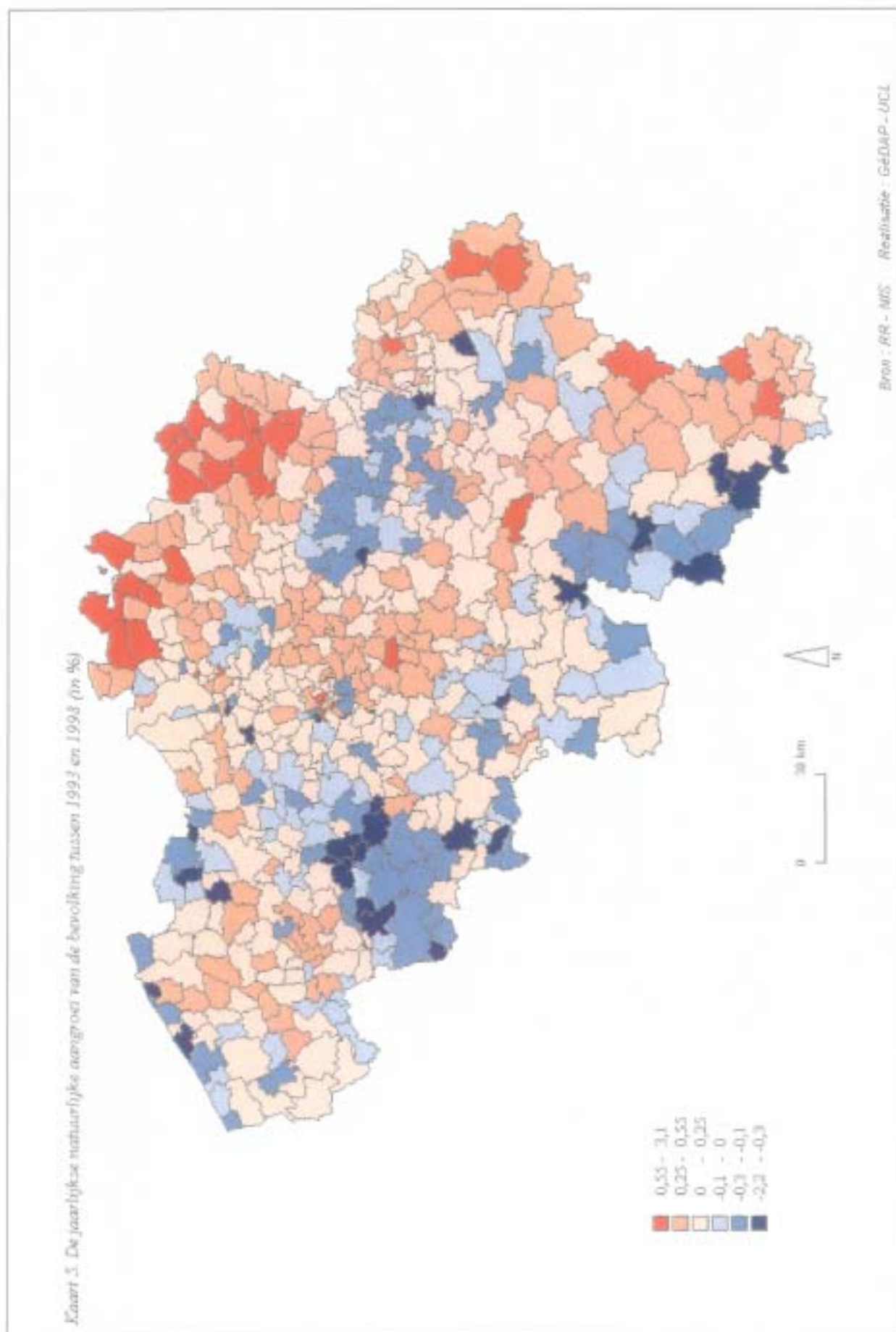
Figuur 39. Het verband tussen het jaarlijkse groeipercentage en de jaarlijkse natuurlijke aangroei van de bevolking van elk van de 589 gemeenten, tussen 1993 en 1998 ($r = 0,43$)

Bron: NIS-RR

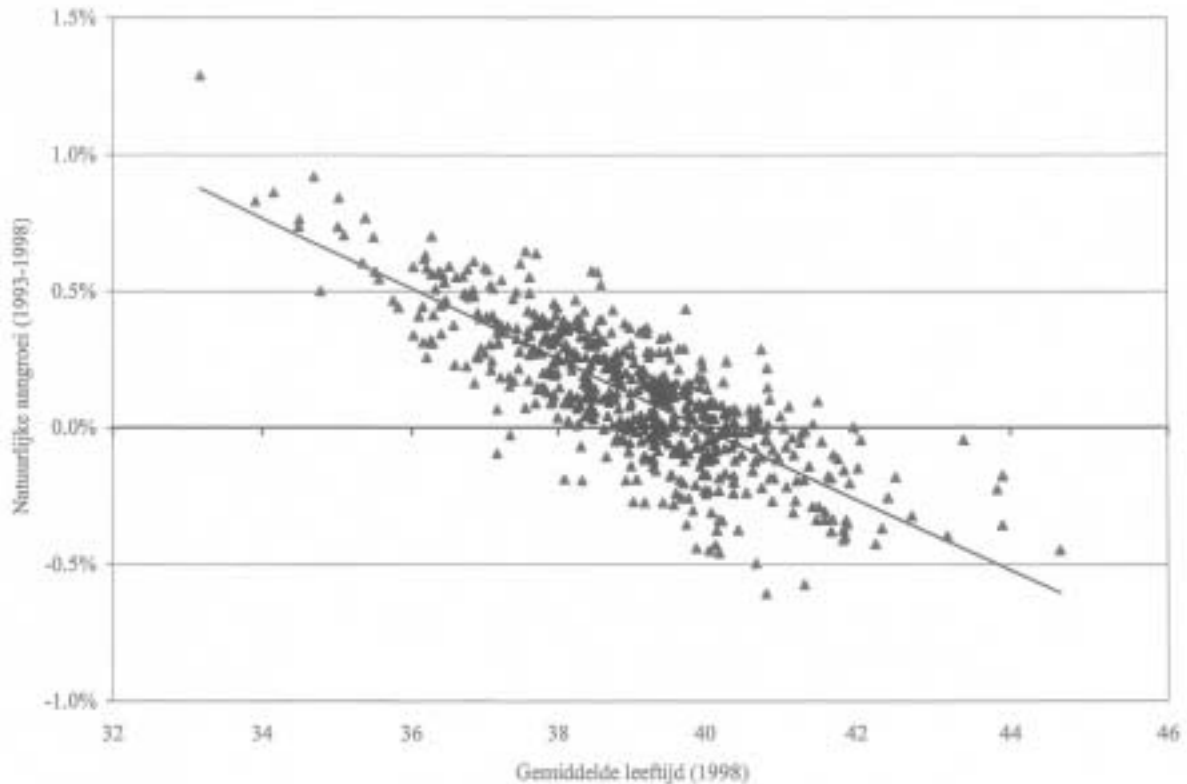
3.3.1.2. De natuurlijke aangroei van de gemeenten (1993-1998)

De waarde van de natuurlijke aangroei hangt af van het geboortecijfer, het sterftcijfer en indirect van de leeftijdsstructuur van de bevolking. Van de 589 Belgische gemeenten heeft 30% (of 177 gemeenten) in de periode 1993-1998 (kaart 5) een negatieve natuurlijke aangroei. In Haspengouw, West-Henegouwen, rond Ronse, de kustgemeenten, de streek rond Eeklo en de Ardense gemeenten in de buurt van de Franse grens treft men een overwicht van de sterfte op de geboorte aan. Deze negatieve natuurlijke aangroei vindt men ook in enkele stedelijke gemeenten: Luik, Charleroi en enkele Brusselse gemeenten. Ten slotte stelt men ook vast dat de meeste gemeenten met een negatieve natuurlijke aangroei ook overeenstemmen met gemiddeld de meest verouderde bevolking. Zoals figuur 40 illustreert is de correlatie tussen deze twee variabelen – de natuurlijke aangroei en de gemiddelde leeftijd van de bevolking – negatief en zeer significant ($r = -0,80$).

Een groot aantal gemeenten heeft echter een positieve natuurlijke aangroei. Tot deze groep behoren vele Kempense gemeenten, waar men traditioneel een hoge natuurlijke aangroei aantreft (+0,7% in de oude mijngemeenten), erfenis van een vruchtbaarheid die lange tijd boven het vervangingsniveau bleef en een globaal minder verouderde bevolking. In Wallonië bevindt zich ook een groot gebied met gemeenten met een redelijk hoge natuurlijke aangroei; het strekt zich diagonaal uit van Waals-Brabant naar het Lotharings plateau via Namen en Marche. Ook de gemeenten van de Hoge Venen en van het Plateau van Herve behoren tot dit type gemeenten.

Figuur 40. Het verband tussen de natuurlijke aangroei (1993-1998) van de gemeenten en de gemiddelde leeftijd (1998) van de bevolking ($r \approx -0,80$)

Bron: NIS-RR

3.3.1.3. Het migratiesaldo van de gemeenten (1993-1998)

De meeste Belgische gemeenten (453, of 77%) hebben een positief migratiesaldo (kaart 6). Deze gemeenten liggen bijna allemaal in de periferie van de grote agglomeraties, die gekenmerkt worden door stadsvlucht. De meest attractieve gemeenten liggen in Waals-Brabant en Haspengouw, de zuidelijke periferie van Gent en van Namen, de oostelijke en zuidelijke rand van Antwerpen, de verre zuidwestelijke periferie van de Brusselse agglomeratie, de Ourthe- en Amblèvevallei, en ten slotte een zone begrepen tussen Bastenaken, Neufchâteau en Aarlen, waar de gemeenten van de Oostkantons op aansluiten. Herinneren we eraan dat deze laatste gemeenten hun voordeel halen uit de stadsvlucht uit het Groot-Hertogdom Luxemburg en de streek rond Aken.

De gemeenten die het meest bevolking afstoten daarentegen, deze met het grootste migratiedeficit, liggen langs de Waalse industriële en meer algemeen in de grote Belgische agglomeraties. In Vlaanderen hebben de gemeenten binnen de vierhoek Ieper, Roeselare, Tielt en Kortrijk ook een negatief migratiesaldo.

3.3.1.4. De loop van de bevolking in de voornaamste woonmilieus (1993-1998)

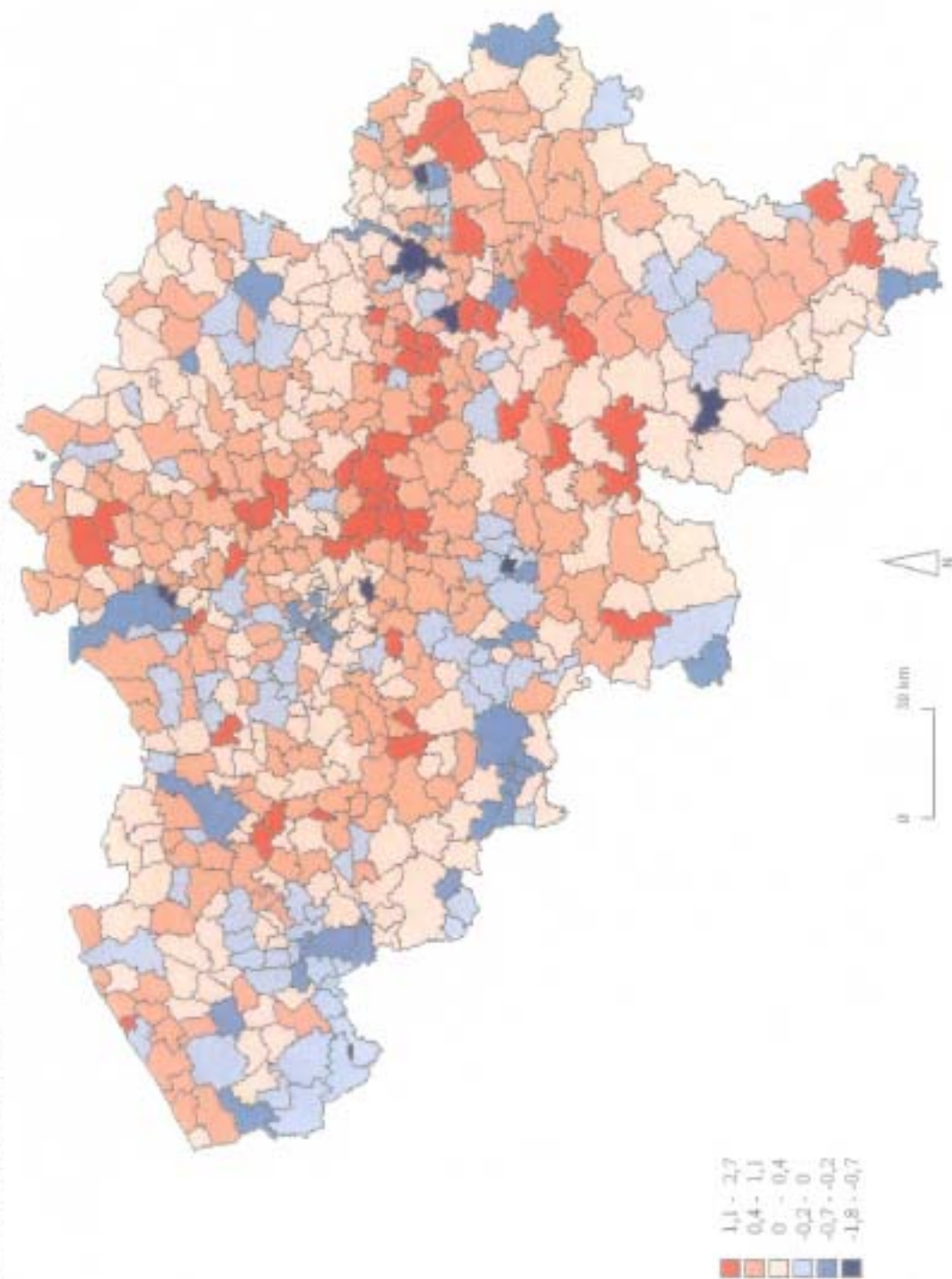
Tabel 12 geeft de natuurlijke aangroei en het migratiesaldo voor de belangrijkste woonmilieus, zoals gedefinieerd in de typologie van de stadsgewesten van het Nationaal Instituut voor de Statistiek.

Tabel 12. De componenten van de bevolkingsevolutie in de belangrijkste Belgische woonmilieus (1993-1998)

Gewest	Woonmilieu	Jaarlijkse natuurlijke aangroei	Jaarlijks migratiesaldo	Jaarlijks groeipercentage
Brussels Gewest	Agglomeratie	1,0%	-0,3%	0,7%
	<i>Kernstad</i>	1,1%	-0,8%	0,3%
	<i>Rest van agglomeratie</i>	0,6%	1,1%	1,7%
	Periurbane zone	0,4%	2,3%	2,7%
Vlaanderen	Agglomeratie	0,5%	-1,5%	-1,0%
	<i>Kernstad</i>	0,4%	-2,0%	-1,6%
	<i>Rest van agglomeratie</i>	0,8%	1,0%	1,7%
	Periurbane zone	1,0%	2,1%	3,1%
	Kleine steden	0,9%	0,9%	1,8%
	Rurale gemeenten	1,1%	1,6%	2,7%
Wallonië	Agglomeratie	-0,1%	-1,1%	-1,2%
	<i>Kernstad</i>	-0,1%	-1,5%	-1,6%
	<i>Rest van agglomeratie</i>	-0,1%	-0,5%	-0,6%
	Periurbane zone	0,1%	2,0%	2,1%
	Kleine steden	0,4%	0,9%	1,4%
	Rurale gemeenten	0,8%	2,0%	2,8%
België	Agglomeratie	0,5%	-1,0%	-0,5%
	<i>Kernstad</i>	0,5%	-1,5%	-1,0%
	<i>Rest van agglomeratie</i>	0,3%	0,3%	0,7%
	Periurbane zone	0,6%	2,1%	2,8%
	Kleine steden	0,7%	0,9%	1,6%
	Rurale gemeenten	1,0%	1,8%	2,8%

Bron: NIS-RR

Kaart 6. Het jaarlijkse migratiesaldo van de bevolking van de Belgische gemeenten tussen 1993 en 1998 (in %)

De analyse van de natuurlijke aangroei en het migratiesaldo als samenstellende delen van de loop van de bevolking toont de scherpe tegenstelling tussen de stedelijke agglomeraties en de andere woonmilieus. De kleinste natuurlijke aangroei, zelfs negatief zoals in Wallonië, treft men in de stedelijke agglomeraties aan. Enkel het geval Brussel vormt hierop een uitzondering; de aanwezigheid van een belangrijke groep vreemdelingen met «hoge vruchtbaarheid» verklaart grotendeels de hoge natuurlijke aangroei in deze agglomeratie. Zowel in het Noorden als in het Zuiden van het land is de natuurlijke aangroei groot in de rurale gemeenten. Dit geldt ook voor de kleine steden en de periurbane gebieden van Vlaanderen. In Wallonië worden de periurbane gebieden, dit in tegenstelling met Vlaanderen, gekenmerkt door een klein overwicht van de geboortecijfers op de sterftcijfers. Indien men de verschillende stadsgewesten onderling vergelijkt, stelt men vast dat het gebied dat men als periurbaan bestempelt, weinig homogeen is (bijlage 1). Enerzijds is de natuurlijke aangroei in de perifere gemeenten van de belangrijkste Henegouwse en Luikse agglomeraties erg negatief, terwijl de periurbane gebieden van Verviers, Namen en Waals-Brabant anderzijds een erg hoge positieve natuurlijke aangroei vertonen, gelijkwaardig of zelfs superieur aan de Vlaamse.

Wat de migratiesaldi betreft zijn deze systematisch negatief in de stedelijke agglomeraties en positief in de andere woonmilieus. Periurbane gemeenten zijn zeer attractief, evenals de rurale gemeenten die buiten de stedelijke invloedssfeer liggen. Slorpen deze landelijke gebieden met een lage bevolkingsdichtheid een deel van de stedelijke emigratie en/of emigratie van andere woonmilieus, zoals periurbane gemeenten of kleine steden, op? Enkel een meer diepgaande analyse van de herkomst en de bestemming van de migranten zal toelaten deze vraag te beantwoorden.

3.3.2. HET MIGRATIESALDO PER LEEFTIJDGROEP

3.3.2.1. De migratiekalender

Daar migraties sterk beïnvloed worden door de leeftijd, kunnen migratiebewegingen grote veranderingen veroorzaken in de leeftijdsstructuur van de bevolking. Het leeftijdsprofiel van de migratie volgt een klassieke kalender (figuur 41) die in vier belangrijke fases uiteenvalt:

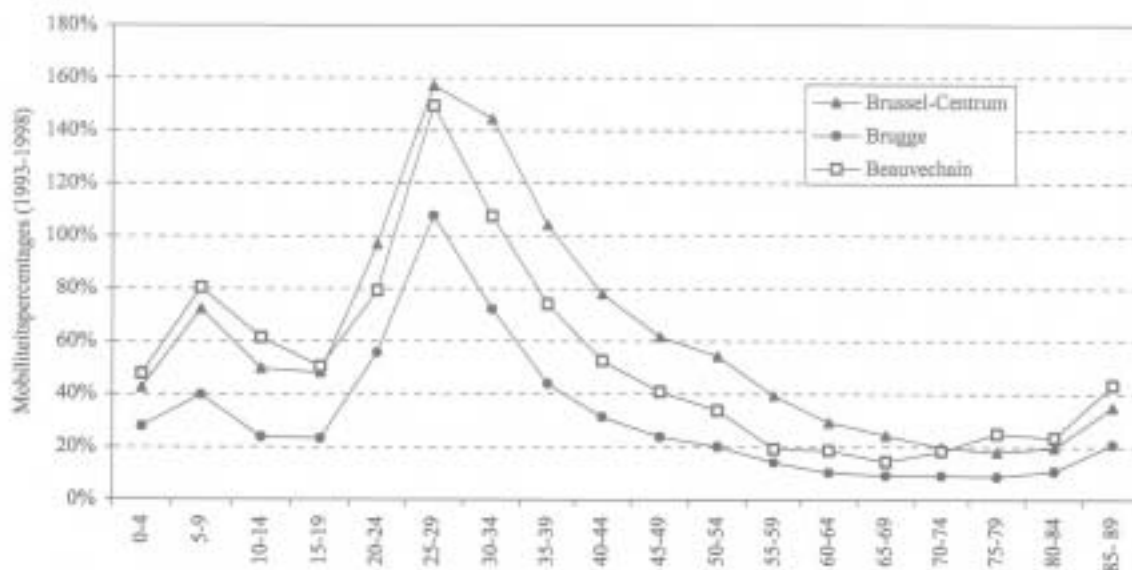
- De mobiliteit neemt vlug toe vanaf de leeftijd van 17-18 jaar en bereikt een maximale intensiteit tussen 25 en 30 jaar. Deze hoge mobiliteit valt samen met de leeftijd van de levensfase waarin emancipatie, huwelijk, einde van de scholingsperiode en het zoeken van de eerste job plaatsvinden.
- Tussen 30 en 60 jaar vermindert het mobiliteitsniveau exponentieel; dit is toe te schrijven aan het geleidelijk bereiken van een zekere stabiliteit, zowel in de gezins- als in de werksituatie. De mobiliteit van kinderen is een weerspiegeling van de mobiliteit van de ouders, de snelle daling van de mobiliteitspercentages in de groep 10-18 jaar volgt deze van de groep ouder dan 30 jaar.
- Op pensioenleeftijd, zo ongeveer rond 60-65 jaar, nemen de mobiliteitspercentages licht toe. Dit verschijnsel is in België wel veel minder uitgesproken dan in andere landen, zoals bijvoorbeeld de Verenigde Staten.
- Ten slotte breekt een nieuwe fase van verhoogde mobiliteit aan op de leeftijd van 75-80 jaar, vooral bij de vrouwen. Dit stemt overeen met de leeftijd waarop men weduwe wordt, fysiek afhankelijk wordt en in toenemende mate verhuist naar een rusthuis.

3.3.2.2. De attractiviteit of de «afstoting» van de gemeenten: de leeftijd als bepalende factor

Vroeger waren migraties voornamelijk een antwoord op een ongunstig economisch klimaat. Vandaag vallen de kenmerken en de motivatie van migraties niet meer eenduidig samen met de economische factor. Ook andere factoren oefenen een invloed uit. Een gemeente trekt migranten aan omdat ze over troeven beschikt. Maar de beoordeling van deze troeven varieert volgens de personen en onder andere volgens hun

leeftijd; men kan redelijkerwijze aannemen dat de prioriteiten van een jongere die begint te werken niet noodzakelijk samenvallen met deze van een volwassene van 35-40 jaar en nog minder met deze van een gepensioneerde. Voor jongeren tussen 20 en 30 jaar is werk de prioritaire doelstelling. Voor een volwassene met een vast beroep die zich ergens blijvend wil vestigen, is de beschikbaarheid van woningen van overwegend belang. Zo ook kan de leefomgeving de belangrijkste aantrekkingsfactor zijn bij de senioren. Ten slotte zijn de gewijzigde nuptialiteit, de nabijheid en de verscheidenheid van diensten die een gemeente aanbiedt, de vlotte dagelijkse pendel... ook andere mogelijke migratiemotieven.

Figuur 41. De migratiekalender van enkele Belgische gemeenten (1993-1998)

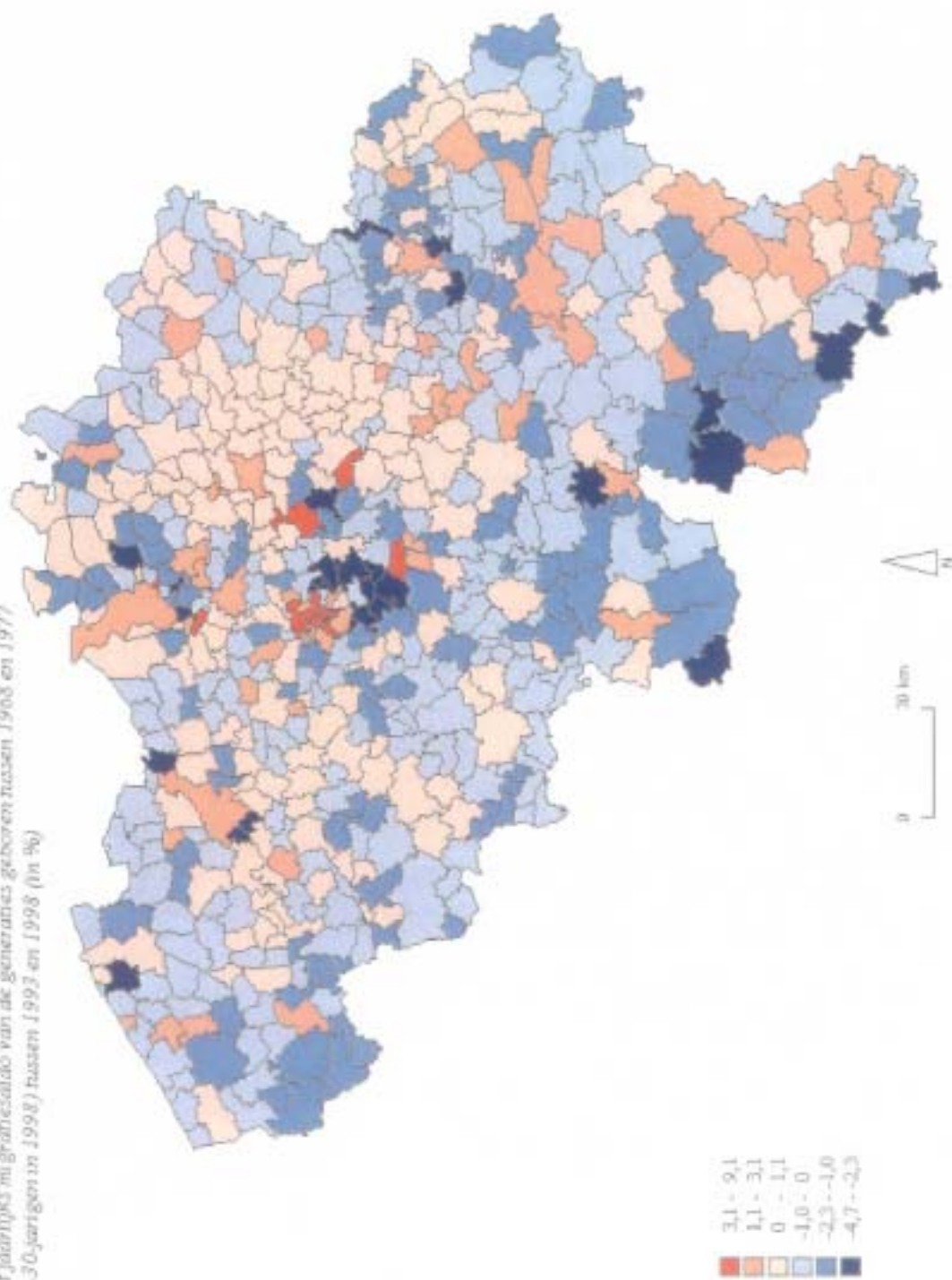
Bron: NIS-RR

Er bestaan dus belangrijke en leeftijdsgebonden migratiestromen naar welbepaalde zones voor welbepaalde motieven. Dit leidt onvermijdelijk tot min of meer grote wijzigingen in de leeftijdsstructuur van de bevolking; wijzigingen die een verjonging van de piramide veroorzaken indien de gemeente attractief is voor jonge gezinnen en hun kinderen of, integendeel, een versnelde veroudering veroorzaken indien de gemeente vooral ouderen aantrekt en/of jongvolwassenen afstoot. De kaarten 7, 8, 9 en 10 stellen respectievelijk de migratiesaldi voor van de bevolking tussen 20 en 30 jaar, tussen 30 en 45 jaar, tussen 60 en 75 jaar en ouder dan 80 jaar in 1998, of met andere woorden de sleutelleeftijden van de migratiekalender.

- De jongeren tussen 20 en 30 jaar en de aantrekkingskracht van de grote stadscentra

Zoals kaart 7 illustreert, blijven jongeren tussen 20 en 30 jaar in 1998 aangetrokken door de grote stadscentra. Steden van een zekere omvang bezitten belangrijke troeven om jongeren aan te trekken, vandaar de zeer positieve migratiesaldi: concentratie van werkgelegenheid, uitgebreide huurwoningmarkt, socio-culturele polen zowel voor ontspanning als voor hoger onderwijs. De grootste positieve migratiesaldi vindt men trouwens in de steden waar belangrijke universiteiten gevestigd zijn: dit is het geval voor Brussel, Antwerpen, Gent, Luik, Leuven, Ottignies-Louvain-la-Neuve, en in mindere mate voor Namen en Bergen. In tegenstelling hiermee blijken de steden Kortrijk, Oostende, Sint-Niklaas en Doornik deze leeftijdsgroep af te stoten (bijlage 2).

Kaart 7. Het jaarlijks migratiesaldo van de generaties geboren tussen 1968 en 1977
(20-30-jarigen in 1998) tussen 1993 en 1998 (in %)

Andere gemeenten die verwijderd liggen van de belangrijke steden vertonen ook positieve migratiesaldi voor de jongeren; het gaat voornamelijk over een uitgestrekte zone van het Hageland tot Haspengouw, een geheel van gemeenten tussen de Ourthe en de Amblève, het gebied tussen Bastenaken, Libramont en Aarlen en de streek rond Tielt. Deze gemeenten, de meeste zijn rurale gemeenten, oefenen waarschijnlijk een aantrekkingskracht op de jongeren uit door hun redelijk lage woningprijzen. Zo stelt men trouwens ook vast dat in de periurbane gebieden de gemeenten met de hoogste koop- of huurprijzen voor woningen, de grootste negatieve migratiesaldi voor jongeren optekenen in 1998 (tabel 13 en bijlage 2). Periurbanisatie en woningmarkt beïnvloeden elkaar ontegensprekelijk. De aantrekkingskracht van periurbane gemeenten vertaalt zich ongetwijfeld door een verhoogde druk op de woningprijzen; door uitbreiding leidt dit tot een duidelijke sociale segregatie van de ruimte. Zo veroorzaken de waanzinnig hoge prijzen voor de huur of verkoop van appartementen of huizen de noodgedwongen verhuis van jonge gezinnen met lage of gemiddelde inkomens naar gunstigere woonoorden. Dit leidt tot een sociaal onevenwicht gecorreleerd met een oververoudering van de bevolking; het gevolg hiervan is de gedwongen uittocht van jonge gezinnen die niet de tijd hebben om te wachten op het overlijden van hun ouders om hun woning te erven en die ook niet de middelen hebben om de economische strijd aan te gaan met de nieuwkomers.

Tabel 13. Het migratiesaldo van leeftijdsgroepen (leeftijd in 1998) van de voornaamste woonmilieus in België (1993-1998)

Gewest	Woonmilieu	Migratiesaldo 20-29 jaar (1998)	Migratiesaldo 30-44 jaar (1998)	Migratiesaldo 60-74 jaar (1998)	Migratiesaldo > 80 jaar (1998)
Brussels Gewest	Agglomeratie	13,3%	-1,6%	-3,9%	-2,6%
	<i>Kernstad</i>	19,9%	-4,1%	-5,0%	-3,8%
	<i>Rest van agglomeratie</i>	-5,7%	4,8%	-1,6%	1,5%
	Periurbane zone	0,0 %	4,8%	0,4%	1,9%
Vlaanderen	Agglomeratie	6,6%	-4,6%	-0,5%	-3,1%
	<i>Kernstad</i>	8,9%	-6,3%	-0,8%	-5,1%
	<i>Rest van agglomeratie</i>	-3,2%	2,3%	0,5%	7,6%
	Periurbane zone	-0,8%	3,9%	1,2%	3,5%
	Kleine steden	0,2%	0,5%	1,1%	-0,1%
Rurale gemeenten	-0,7%	2,7%	0,8%	1,7%	
Wallonië	Agglomeratie	1,7%	-2,8%	-1,6%	-1,8%
	<i>Kernstad</i>	4,8%	-4,4%	-2,0%	-2,7%
	<i>Rest van agglomeratie</i>	-3,1%	-0,6%	-0,4%	-0,1%
	Periurbane zone	-3,3%	4,5%	0,8%	5,8%
	Kleine steden	-1,5%	0,7%	1,3%	2,2%
Rurale gemeenten	-1,6%	4,1%	0,9%	0,0%	
België	Agglomeratie	7,1%	-3,1%	-1,6%	-2,6%
	<i>Kernstad</i>	11,3%	-5,1%	-0,4%	-4,1%
	<i>Rest van agglomeratie</i>	-3,9%	1,8%	-2,0%	2,3%
	Periurbane zone	-1,0%	4,4%	0,8%	3,3%
	Kleine steden	-0,4%	0,6%	1,3%	0,8%
Rurale gemeenten	-0,9%	3,1%	0,9%	1,1%	

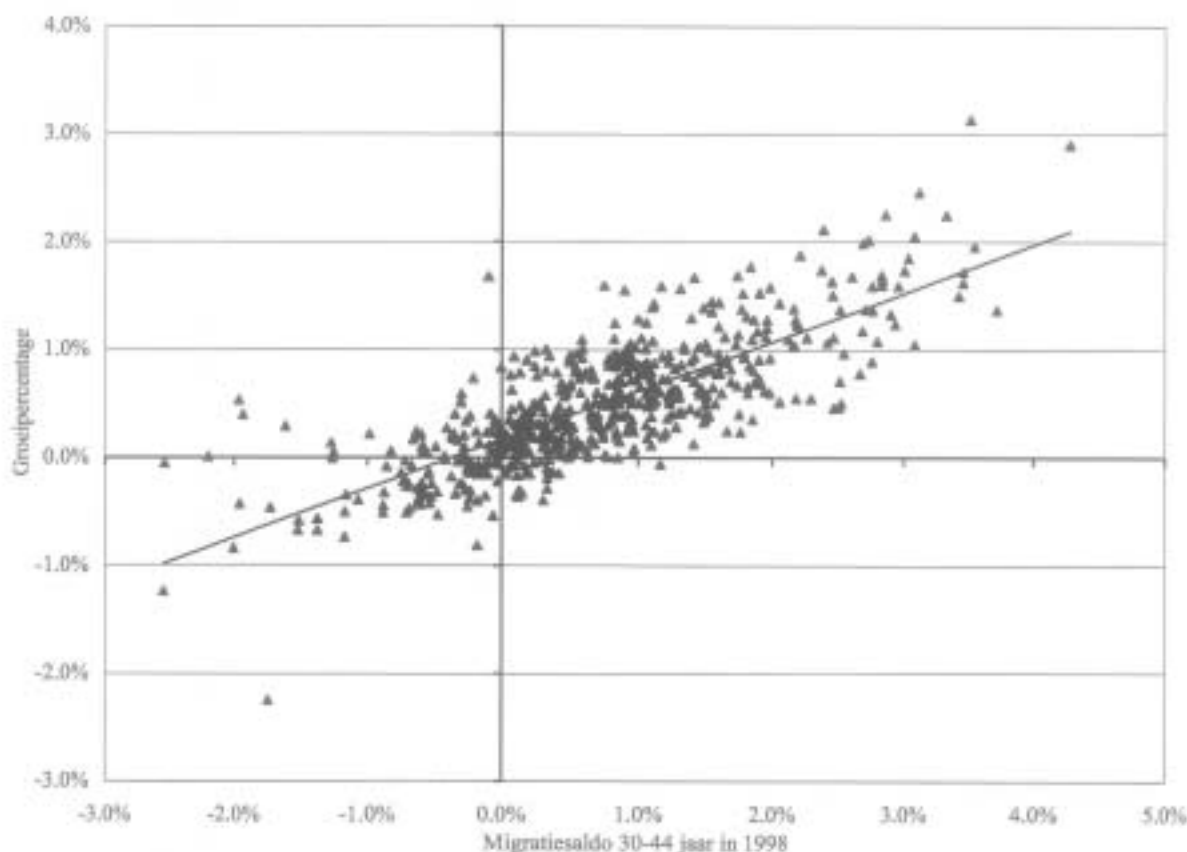
Bron: NIS-RR

Ten slotte worden vele gemeenten aan de Franse grens door een negatief migratiesaldo gekenmerkt; ze liggen ver van de grote werkgelegenheidsgebieden en beschikken ook niet over verkeersassen om deze te bereiken.

- *De residentiële migratie van de bevolking tussen 30 en 45 jaar en de periurbanisatie*

De bevolking tussen 30 en 45 jaar (in 1998) bezit een grote mobiliteit. De impact van het migratiesaldo van deze leeftijdsgroep op de totale migratiebalans van de gemeenten, en dus op het groeipercentage van de bevolking, is groot, zoals figuur 42 illustreert.

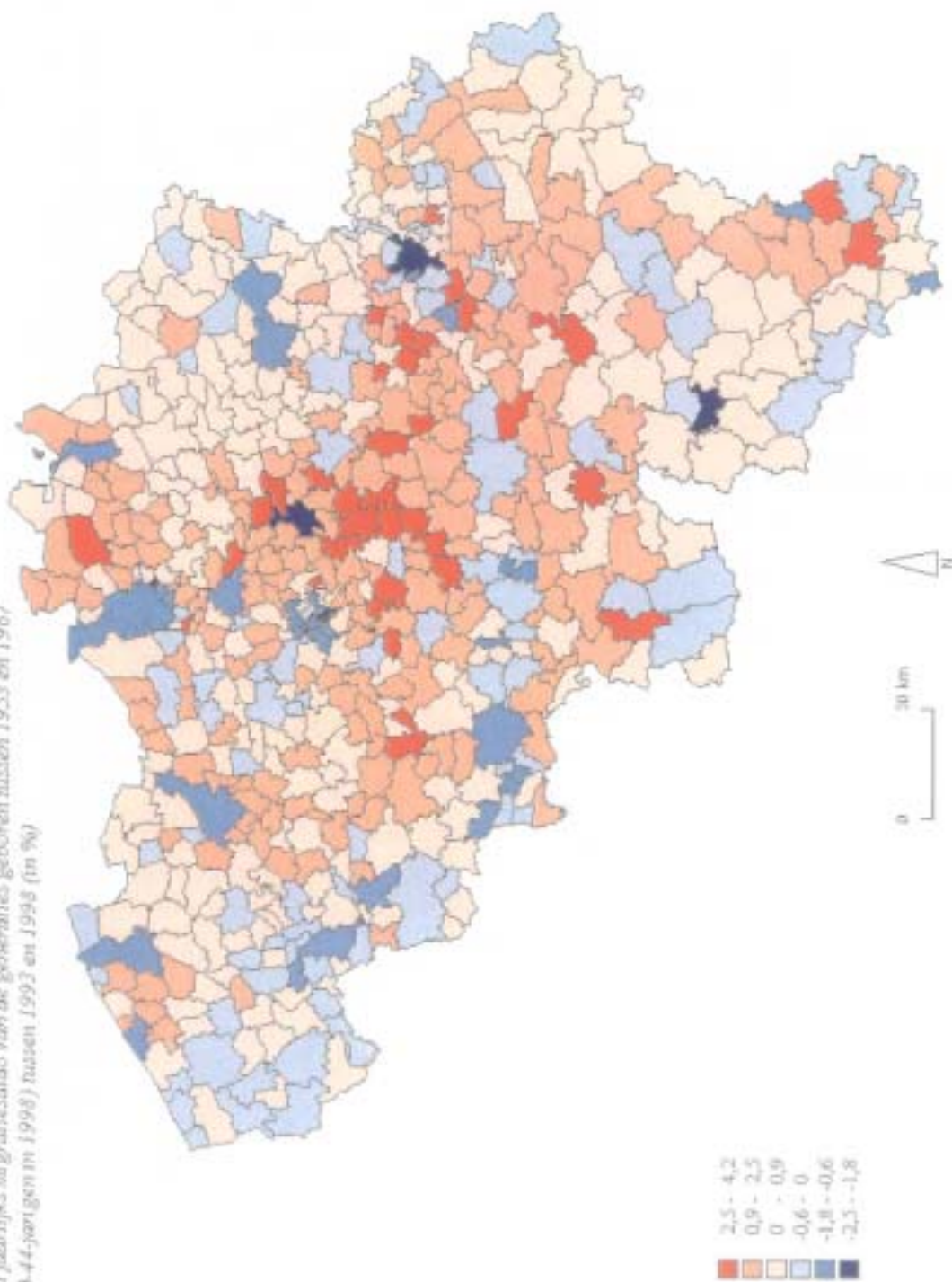
Figuur 42. De correlatie tussen de jaarlijkse groeipercentages van de bevolking van de 589 gemeenten van België en het migratiesaldo van de bevolking tussen 30 en 44 jaar (in 1998) tussen 1993 en 1998 ($r = 0,79$)

Bron: NIS-RR

Alle woonmilieus, met uitzondering van de stadscentra en de gemeenten van de oude Waalse industriebeekens, zijn attractief voor deze leeftijdscategorie (tabel 13). Men stelt ook vast dat de migratiesaldi van de bevolking tussen 30 en 44 jaar nauwelijks positief zijn in kleine steden. Deze leeftijdscategorie verwerpt dus de stad in haar geheel en wordt vooral aangetrokken door de periurbane gebieden en in mindere mate door de rurale gemeenten. Deze gemeenten worden door een residentiële immigratie gekenmerkt. Sinds verscheidene decennia vestigen jonge huishoudens – waarvan de situatie op professioneel en familiaal vlak zich stabiliseert – en die belang hechten aan een aangename leefomgeving in de nabijheid van de grote werkgelegenheidspolen en de snelle verkeersassen, zich hier. De grootste positieve migratiesaldi voor deze leeftijdscategorie vindt men in het oostelijk deel van Waals-Brabant, in Luiks Haspengouw en in de nabijheid van Leuven (kaart 8).

Kaart 8. Het jaarlijks migratiesaldo van de generaties geboren tussen 1953 en 1967 (20-44-jarigen in 1998) tussen 1993 en 1998 (in %)

De massale aankomst van jongvolwassenen en hun kinderen in dit type gemeente verjongt de leeftijdsstructuur aldaar. Omgekeerd veroorzaakt het vertrek uit de stedelijke gemeenten van het meest dynamische deel van de bevolking, uit demografisch standpunt althans, een leegloop van de jonge leeftijdsklassen; dit houdt het risico in dat in de toekomst de denataliteit en de veroudering versterkt worden.

- *De migratie na pensionering: de aantrekkingskracht van de kustgemeenten en de Ardennen*

De stadsvlucht treft ook de leeftijdsgroep van 60 tot 74 jaar, zoals de negatieve migratiesaldi van de steden en hun nabije periferie aantonen (kaart 9 en tabel 13). Dit geldt onder andere voor de Brusselse agglomeratie. Dit is ook zo in een deel van Luiks Haspengouw, in de meeste gemeenten van de oude Waalse industriegebieden, in een zone begrepen tussen Kortrijk en Doornik, en ten slotte in de oostelijke rand van Belgisch-Lotharingen.

Omgekeerd oefenen vele periurbane gemeenten, de kleine steden en de rurale gemeenten een aantrekkingskracht uit op deze leeftijdsgroep. Enerzijds gaat het over een groot aantal Ardense gemeenten, onder andere in de Semoisvallei, de omgeving van Spa-Stavelot-Malmédy of tussen Durbuy en Marche-en-Famenne, en anderzijds over de kustgemeenten. Deze migraties in de pensioenleeftijd zijn zonder twijfel gericht naar gemeenten met een bijzonder aantrekkelijke natuurlijke omgeving. Ten slotte zal de komst van deze oudere personen, zoals ook hun vertrek uit de stedelijke agglomeraties, gevolgen hebben voor de demografische veroudering door een toename of een afname van het relatief aandeel gepensioneerden.

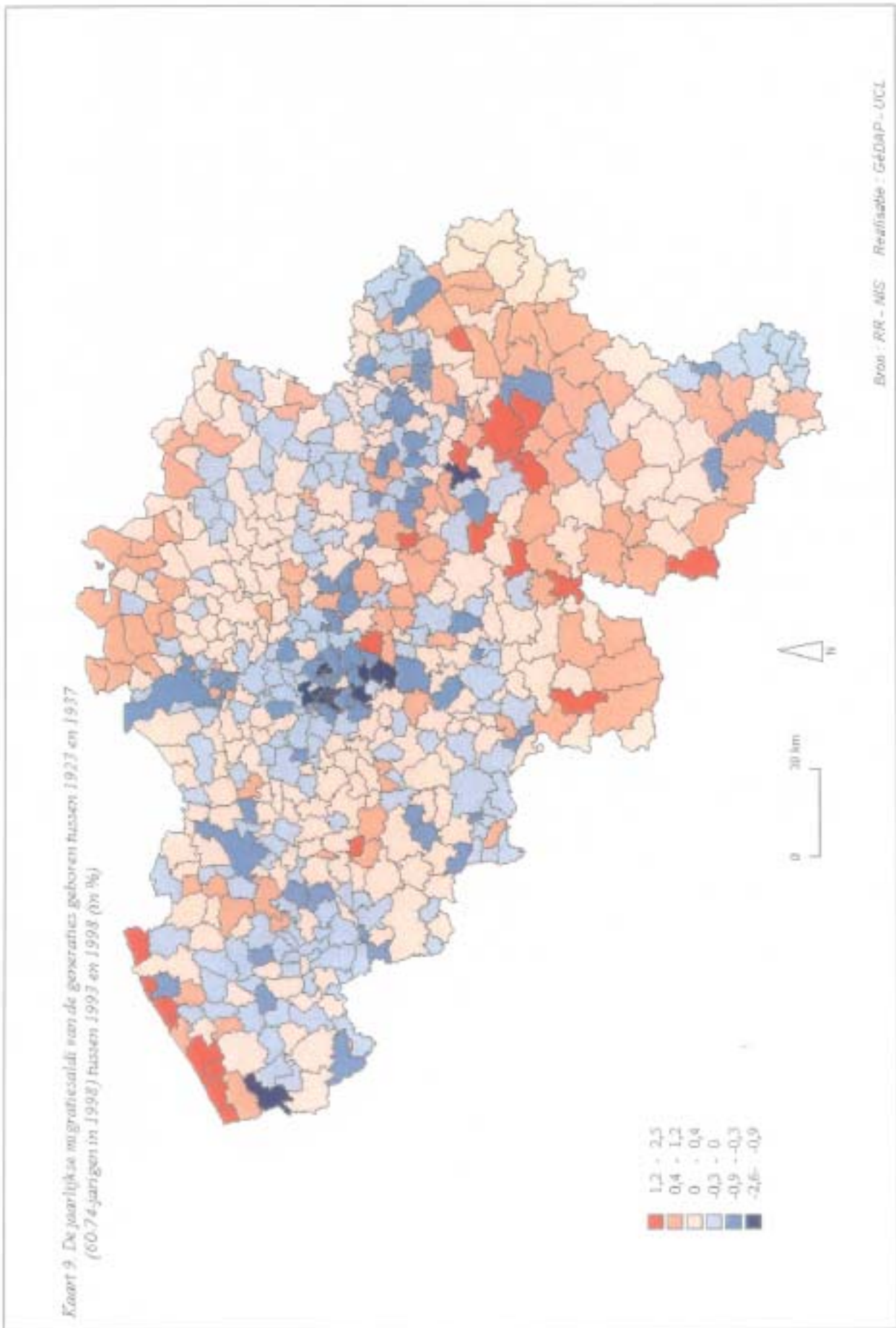
- *De migratie na weduwschap: terugkeer naar de periurbane zone?*

Zoals reeds gezegd zijn het vooral vrouwen die na 80 jaar migreren; deze migraties zijn verbonden met het weduwschap. Deze zeer oude personen worden absoluut niet aangetrokken door de stadscentra, maar wel door het periurbane milieu; in Vlaanderen ook door de nabije stedelijke periferie (kaart 10 et tabel 13). Gaat het hier over een «terugkeer»migratie van de overlevende echtgeno(o)t(e) naar de woonst van een van de kinderen en/of over een verhuis naar gemeenten die bijzonder goed uitgerust zijn met onthaal- en verzorgingsdiensten voor bejaarden, in de nabijheid van de grote agglomeraties en de grote ziekenhuizen? De afgezonderde ligging van een gemeente wordt door deze bejaarden zeker negatief beoordeeld. De negatieve of nauwelijks positieve migratiebalans van vele Ardense gemeenten zijn hiervan een overtuigend bewijs.

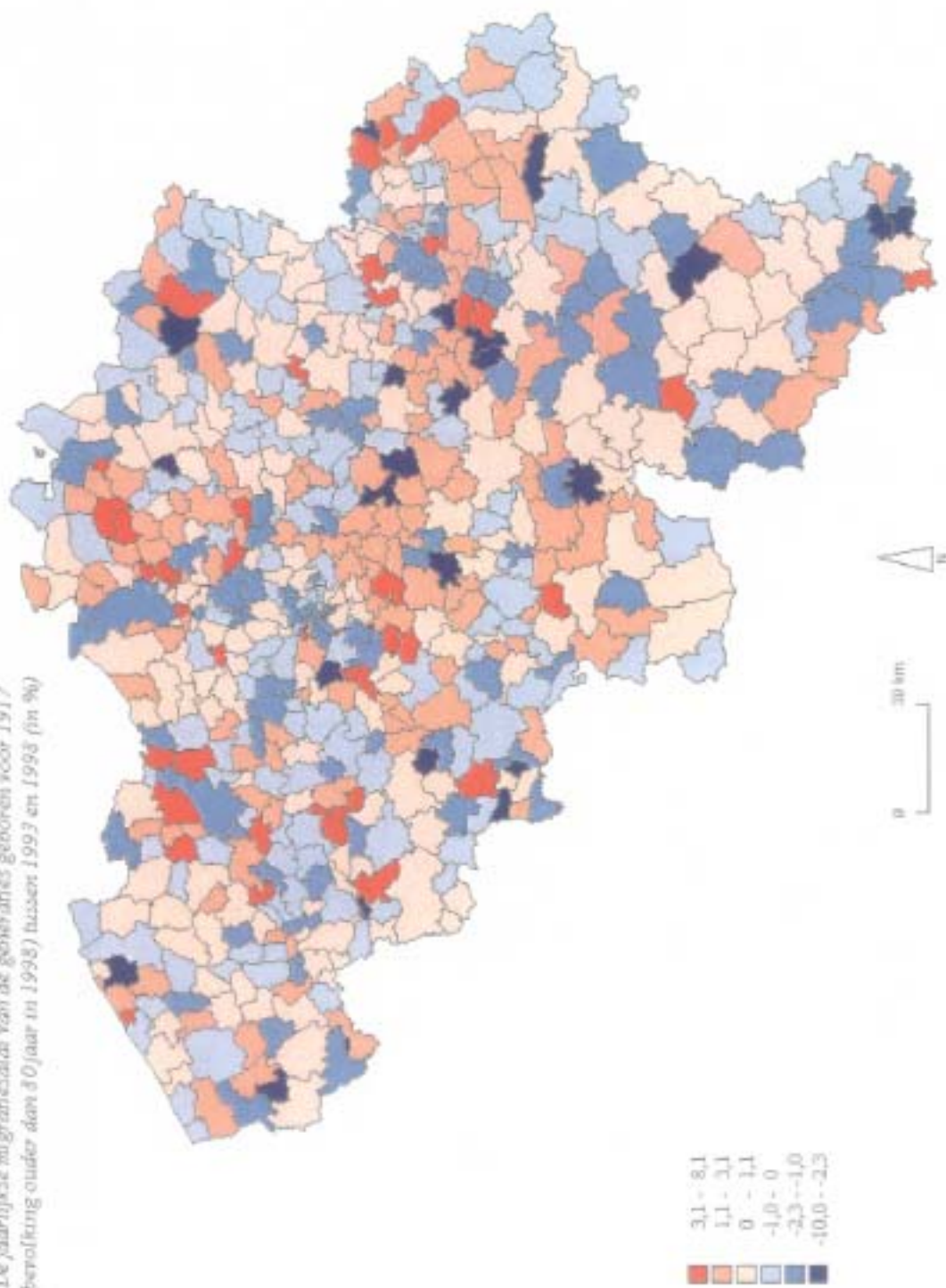
- *Samengevat...*

Figuur 43 stelt de migratiesaldi voor per leeftijdsgroep van vijf jaar voor de periode 1993-1998 volgens het woonmilieu. Men stelt vast dat:

- De kernstad stoot meer mensen af dan ze aantrekt voor elke leeftijdsgroep, uitgezonderd de jongeren tussen 15 en 30 jaar. De volwassenen tussen 30 en 40 jaar samen met hun kinderen jonger dan 10 jaar en de bejaarden ouder dan 85 jaar hebben de hoogste negatieve migratiesaldi.
- De «overige» agglomeratiegemeenten, met andere woorden de nabije stedelijke periferie, zijn licht attractief voor personen tussen 30 en 45 jaar en hun kinderen jonger dan 20 jaar. Na 75 jaar is de aantrekkingskracht van deze gemeenten belangrijk en vergroot nog met de leeftijd. Ten slotte zijn de migratiesaldi voor deze woonomgeving voor alle andere leeftijdscategorieën negatief.

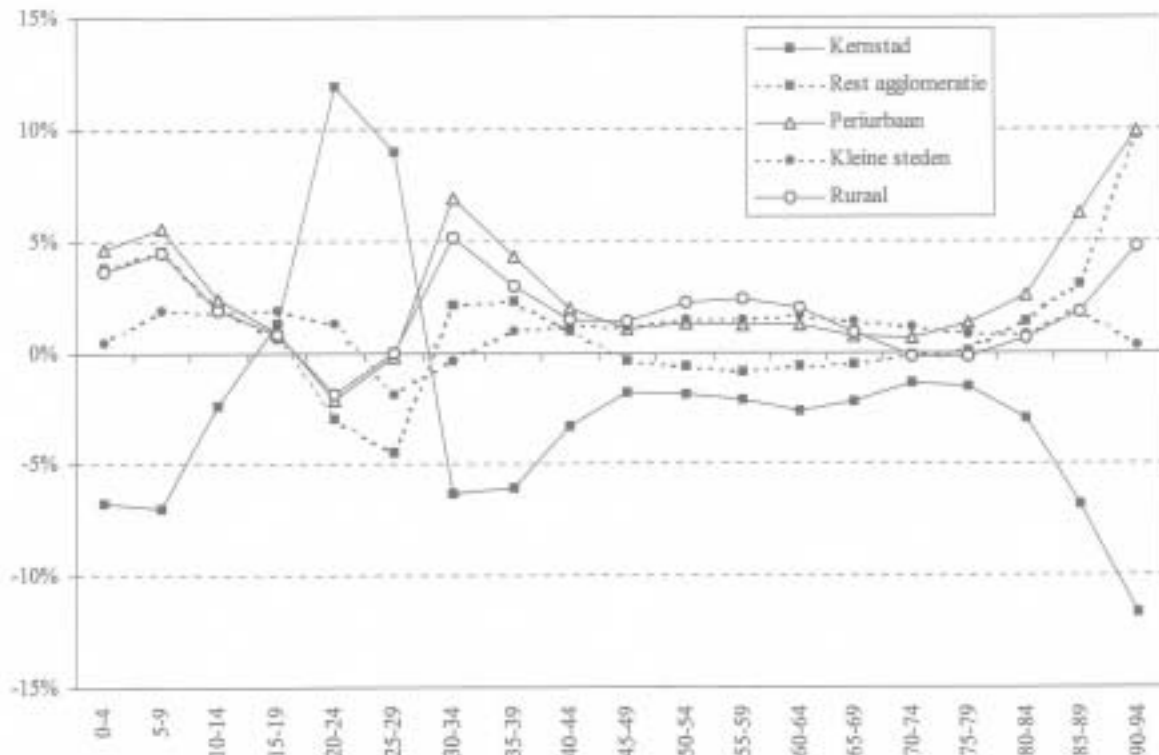
*Kaart 10. De jaarlijkse migratievald van de generaties geboren voor 1917
(bevolking ouder dan 80 jaar in 1998) tussen 1993 en 1998 (in %)*

Het profiel van de migratiesaldi naar leeftijd van de periurbane en de rurale gemeenten is sterk gelijkend. Deze woonmilieus zijn sterk attractief voor de volwassenen tussen 30 en 40 jaar en hun jonge kinderen, en de periurbane gemeenten ook voor de bejaarden ouder dan 80 jaar. Enkel de migratiesaldi van de jongeren tussen 20 en 30 jaar zijn er negatief.

- Ten slotte, de kleine steden vertonen het vlakste profiel voor de migratiesaldi naar leeftijd. Ze zijn echter wel licht attractief voor alle leeftijdscategorieën met uitzondering van de jongvolwassenen tussen 25 en 29 jaar.

Figuur 43. De migratiesaldi per leeftijdsgroep van vijf jaar volgens de voornaamste woonmilieus (1993-1998)

Bron: NIS-RR

3.4. DE LEEFTIJDSTRUCTUUR VAN DE BEVOLKING OP GEMEENTELIJKE SCHAAL

3.4.1. GROTE VERSCHIEDENHEID VAN DE LEEFTIJDSPIRAMIDEN

Zoals reeds vroeger werd vastgesteld gelijken de leeftijdspiramiden van de bevolking van Vlaanderen en van Wallonië steeds meer op elkaar. Dit komt door de convergentie van het vruchtbaarheidsgedrag en de mortaliteit die decennialang de regionale configuratie van de leeftijdsopbouw hebben geboetseerd. Op schaal van de gemeenten is dit ook zo, maar migratiebewegingen spelen eveneens een determinerende rol in de leeftijdsverdeling van de bevolking. Zo ontstaan er sterk heterogene situaties. Kaart 11 zet dit zeer duidelijk in beeld. De index stelt voor elke gemeente de som van het kwadraat van de afwijking tussen het relatieve aandeel, per leeftijdsgroep van 5 jaar, van de bevolking van de gemeente en deze van het Rijk,

dat als vergelijkingsstandaard werd gekozen, voor. Hoe lager de index, hoe groter de overeenkomst tussen de leeftijdsopbouw van de gemeente en deze van het Rijk. Voor Vlaanderen en Wallonië is de waarde van de index respectievelijk 4 en 7. Op schaal van de gemeenten benadert deze index de waarde 7 in gemeenten zoals Halle of Fleurus en overstijgt de waarde 50 in Elsene en Sint-Joost-ten-Node.

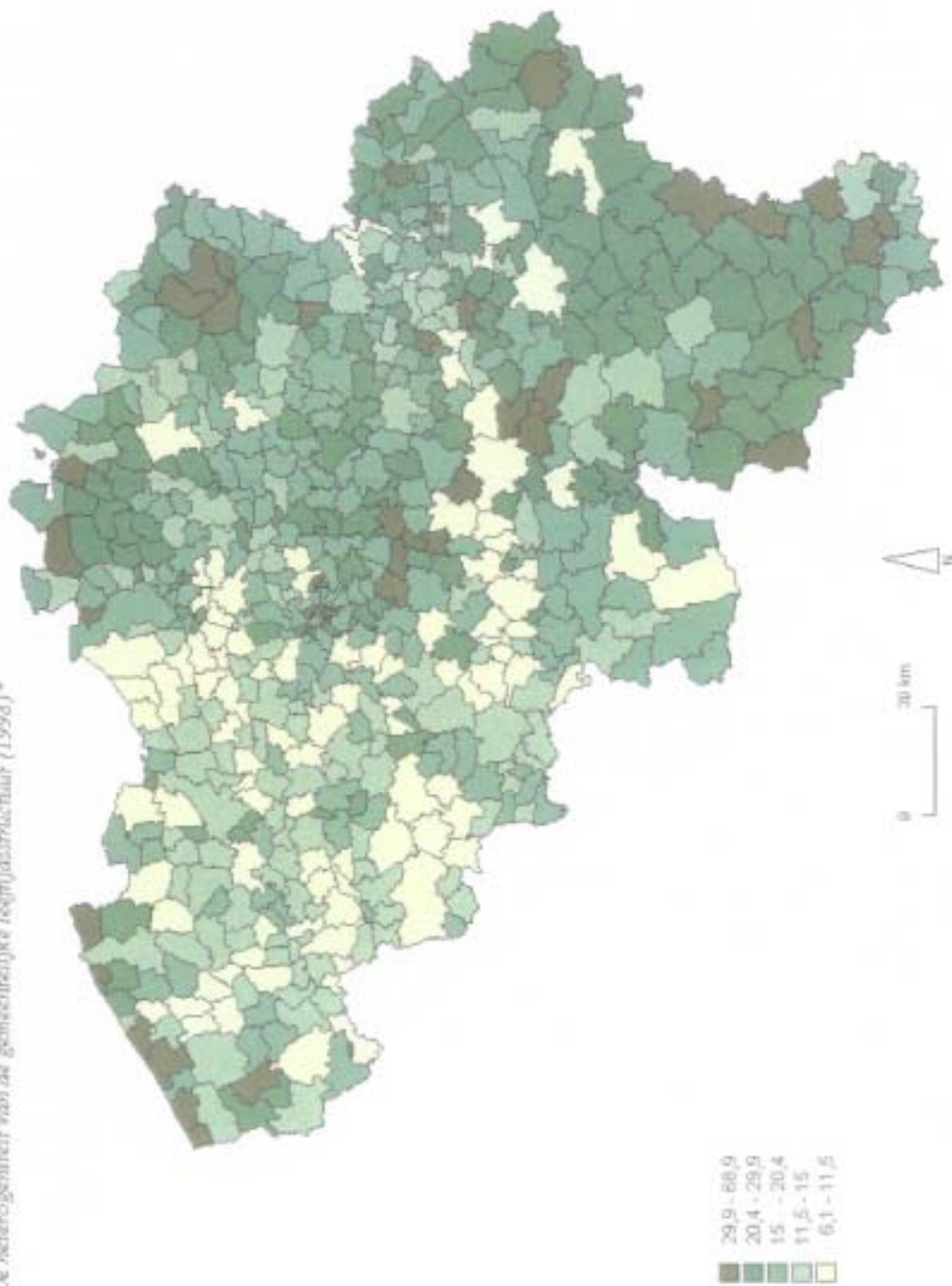
Figuur 44 stelt leeftijdspiramiden van enkele gemeenten voor en vestigt de aandacht op hun diversiteit. Hierna volgt een zeer beperkte analyse. De twee eerste piramiden werden gekozen als uiterste voorbeelden van de veroudering. Het gaat enerzijds over Ganshoren (figuur 44a), de meest verouderde bevolking van België, gekenmerkt door een zeer uitgesproken oververtegenwoordiging van 60-plussers en een zeer groot deficit van jongeren (<25 jaar) maar ook van volwassenen tussen 30 en 55 jaar. Maar de jongste leeftijdsopbouw van het Rijk vindt men anderzijds ook in het Brusselse Gewest: de gemeente Sint-Joost-ten-Node (figuur 44b). In vergelijking met de Belgische standaard zijn er weinig 60-plussers, maar jongeren (<20 jaar) en volwassenen tussen 35 en 50 jaar zijn er overtallig. Deze speciale leeftijdsopbouw is te wijten aan het groot aantal vreemdelingen, vooral van Turkse en Maghrebijnse origine, met een hoge vruchtbaarheid.

Figuur 44c en 44d stellen respectievelijk de gemeenten Antwerpen en Luik voor. Dit zijn typische leeftijdspiramiden voor grote steden. Men stelt een oververtegenwoordiging vast, samengaande met een zeer uitgesproken vervrouwelijking, van de bevolking ouder dan 65 jaar. Andere hoofdkenmerken: een ondervertegenwoordiging van volwassenen tussen 35 en 50 jaar en van hun kinderen jonger dan 20 jaar en een redelijk belangrijk aandeel van jongvolwassenen tussen 20 en 30 jaar. Deze stedelijke leeftijdspiramiden zijn een weerspiegeling van de aantrekkings- en afstotingskrachten van grote agglomeraties op de verschillende leeftijdscategorieën. Dit geldt eveneens voor de periurbane gemeenten, voorgesteld op figuur 44e en 44f.

Chastre (periurbane zone van Brussel) (figuur 44e) evenals Malle (periurbane zone van Antwerpen) (figuur 44f), hebben een redelijk jonge leeftijdspiramide: de ouderen zijn er ondervertegenwoordigd terwijl de volwassenen van 35-50 jaar en de bevolking jonger dan 20 jaar er overtallig zijn. Chastre bezit in tegenstelling hiermee een zeer uitgesproken deficit van de jongvolwassenen tussen 25 en 35 jaar. De correlatie tussen de opbouw van de leeftijdspiramide en het profiel van de migratiesaldi naar leeftijd van deze periurbane gemeenten is zeer groot.

De migratiebewegingen beïnvloeden eveneens in zekere mate de leeftijdsstructuur van de gemeenten Blankenberge (figuur 44g) en Vresse-sur-Semois (figuur 44h). Deze twee gemeenten bezitten een zeer aangename leefomgeving en oefenen een grote aantrekkingskracht uit op de senioren. Hierdoor is de veroudering aan de top van de leeftijdspiramide bij deze twee gemeenten zeer uitgesproken. Omgekeerd zijn er relatief weinig jongvolwassenen en kinderen in deze gemeenten. De combinatie van deze twee kenmerken veroorzaakt een belangrijke demografische veroudering, zodat deze twee gemeenten tot de «oudste» van België behoren.

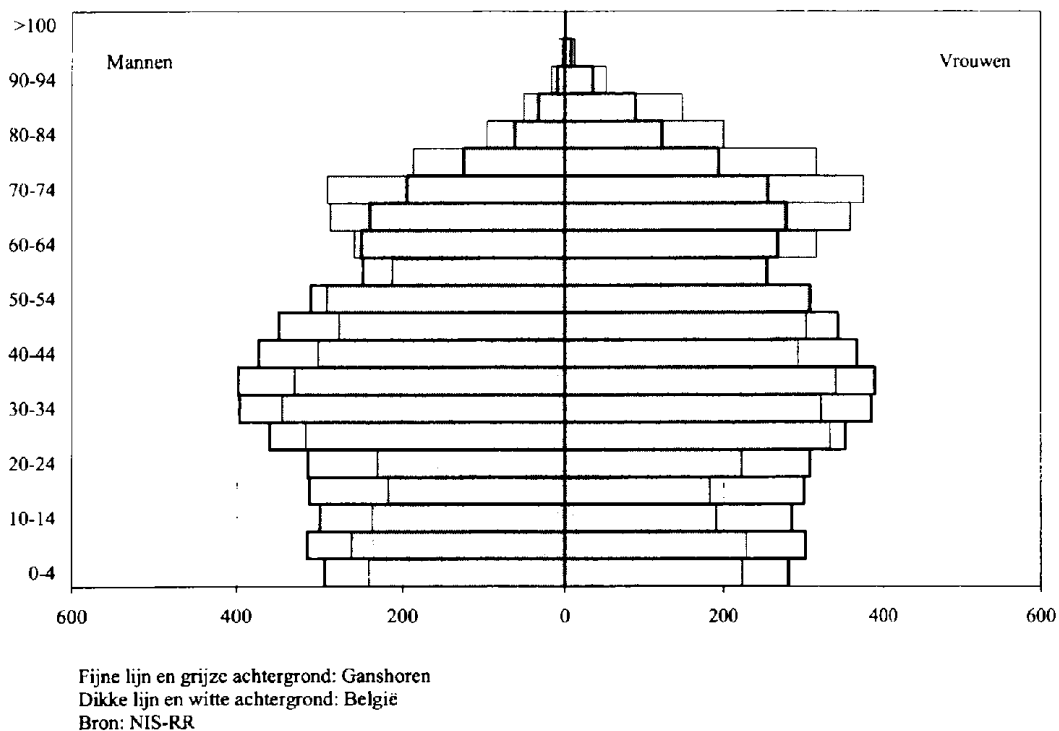
Kaart 11. De heterogeniteit van de gemeentelijke leeftijdsstructuur (1998)*

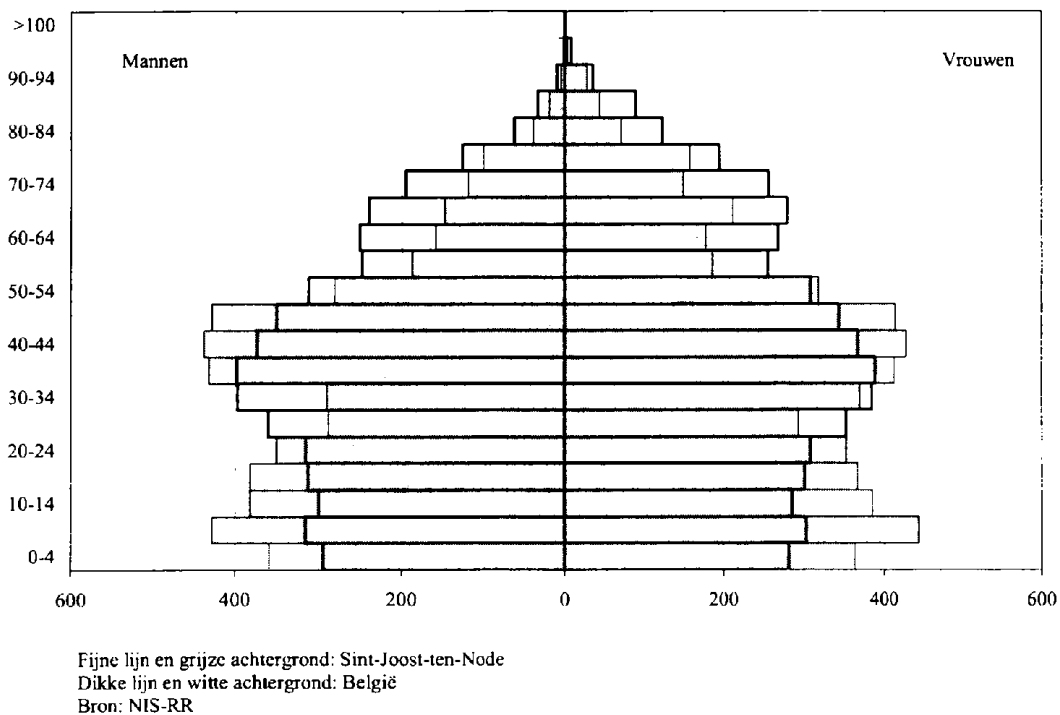
* Joz van het leeuwenveld van de afwijking tussen het relatieve aandeel per leeftijdsgroep van 5 jaar van de bevolking in de gemeente en deze van het Rijk.

Bron: RR - NIS Reefsiaabé : GEDAP - JICL

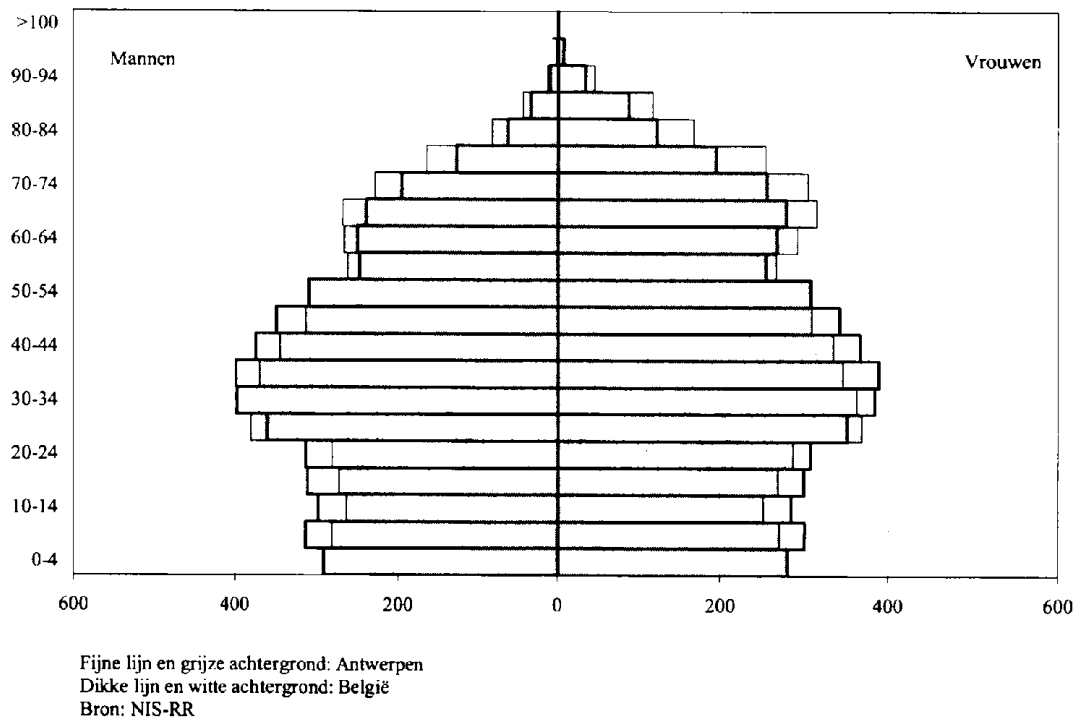
Figuur 44a. Vergelijking van de leeftijdspiramide van Ganshoren en van België
(basis gemeente van 10 000 inwoners) (1998)

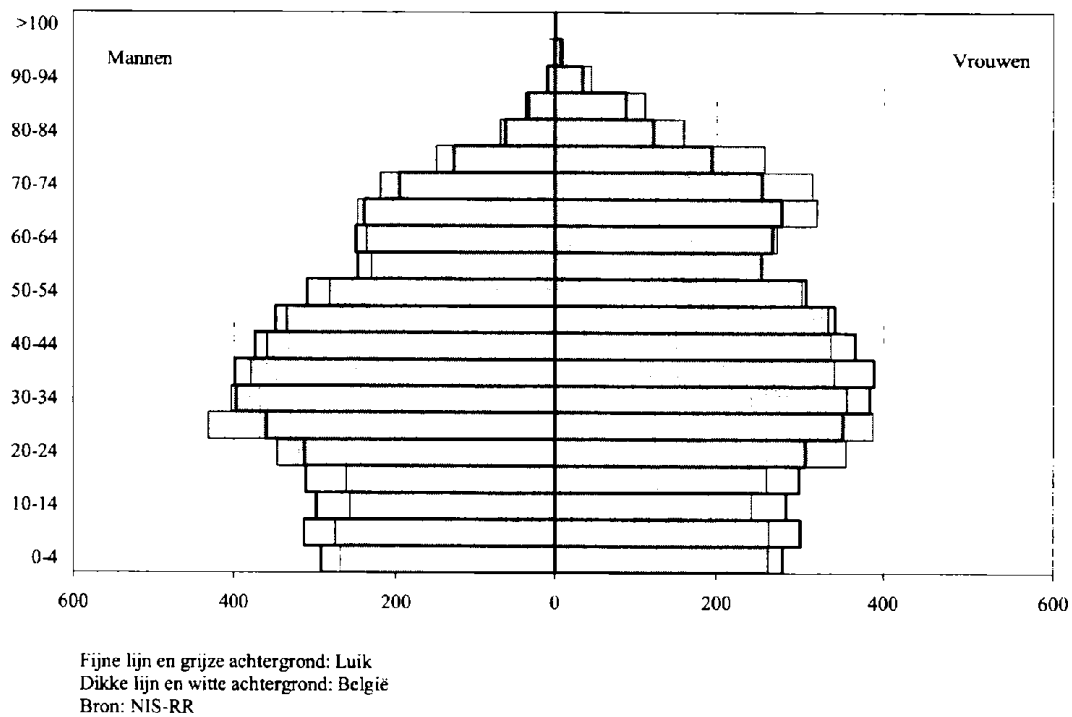
Figuur 44b. Vergelijking van de leeftijdspiramide van Sint-Joost-ten-Node en van België
(basis gemeente van 10 000 inwoners) (1998)

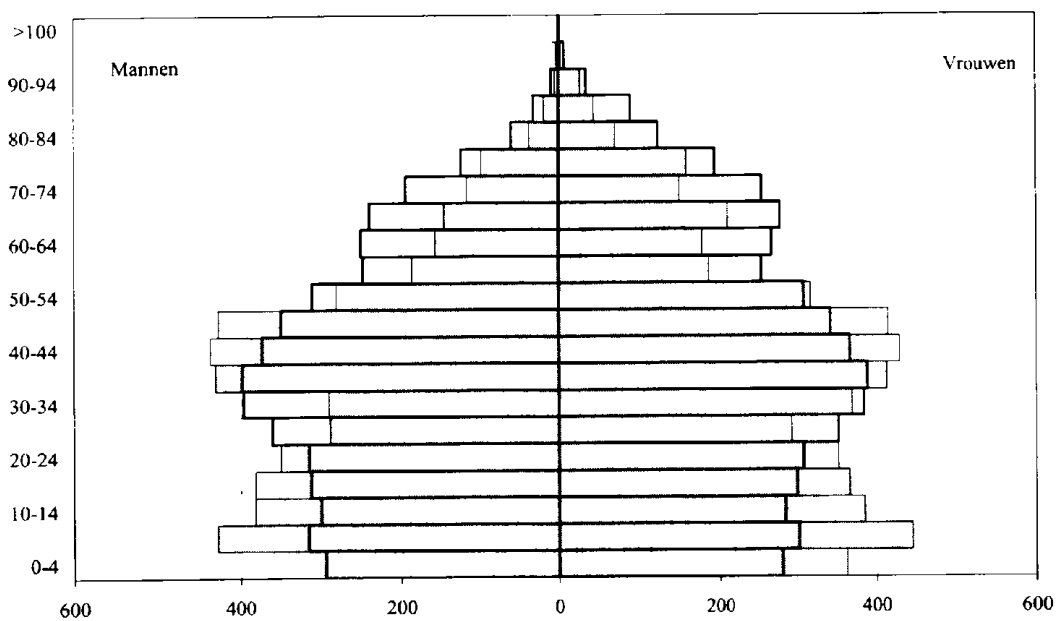
Figuur 44c. *Vergelijking van de leeftijdspiramide van Antwerpen en van België (basis gemeente van 10 000 inwoners) (1998)*

Figuur 44d. *Vergelijking van de leeftijdspiramide van Luik en van België (basis gemeente van 10 000 inwoners) (1998)*

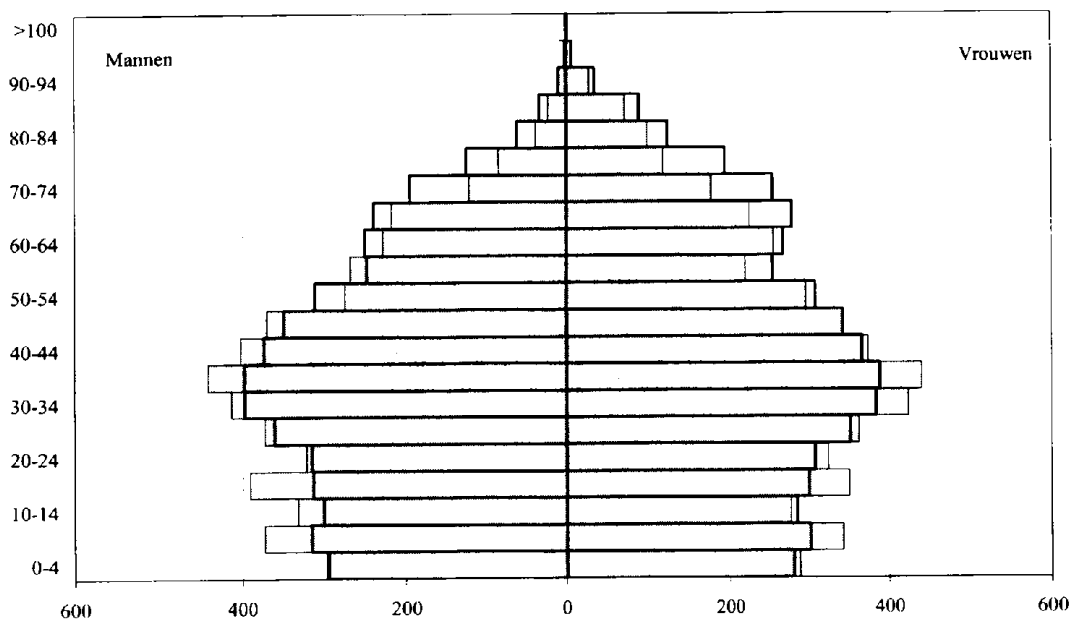

*Figuur 44e. Vergelijking van de leeftijdspiramide van Chastre en van België
(basis gemeente van 10 000 inwoners) (1998)*

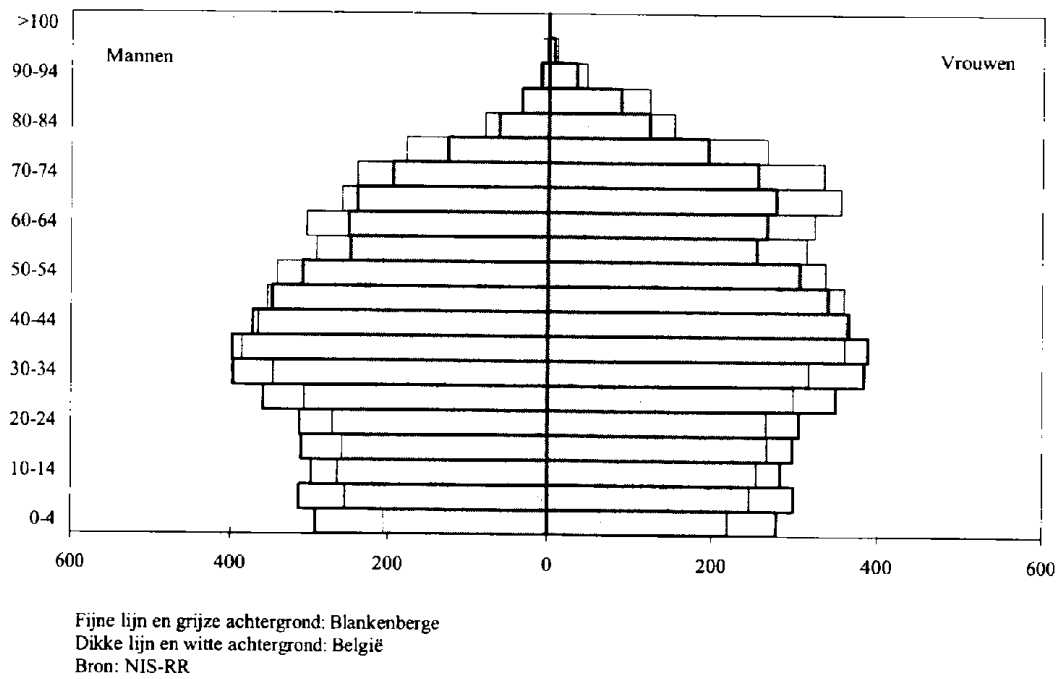
Fijne lijn en grijze achtergrond: Chastre
Dikke lijn en witte achtergrond: België
Bron: NIS-RR

*Figuur 44f. Vergelijking van de leeftijdspiramide van Malle en van België
(basis gemeente van 10 000 inwoners) (1998)*

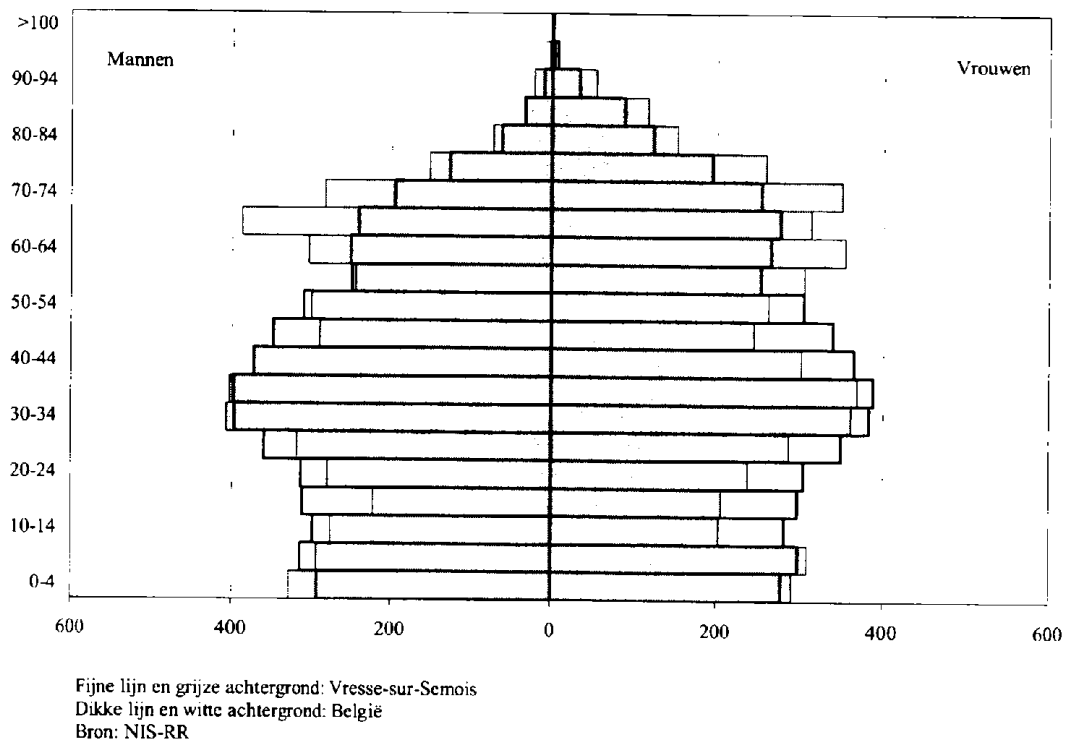

Fijne lijn en grijze achtergrond: Malle
Dikke lijn en witte achtergrond: België
Bron: NIS-RR

Figuur 44g. Vergelijking van de leeftijds piramide van Blankenberge en van België (basis gemeente van 10 000 inwoners) (1998)

Figuur 44h. Vergelijking van de leeftijds piramide van Vresse-sur-Semois en van België (basis gemeente van 10 000 inwoners) (1998)

3.4.2. DE DEMOGRAFISCHE VEROUDERING OP GEMEENTELIJKE SCHAAL

3.4.2.1. De gemiddelde leeftijd van de bevolking in 1998 en de evolutie tussen 1993 en 1998

De gemiddelde leeftijd is een synthetische indicator met een grote gemeentelijke verscheidenheid. Zo is er een verschil van bijna 12 jaar tussen Sint-Joost-ten-Node, de gemeente met de minst verouderde bevolking in 1998 (gemiddelde leeftijd 33,1 jaar) en Ganshoren, de gemeente met de sterkste veroudering (44,6 jaar). De reikwijdte van dit verschil kunnen we op de volgende manier illustreren; de toestand van Sint-Joost-ten-Node stemt overeen met de toestand van de Belgische bevolking in 1930, terwijl de gemiddelde leeftijd van Ganshoren waarschijnlijk overeenstemt met deze van de Belgische bevolking in de jaren 2050-2060.

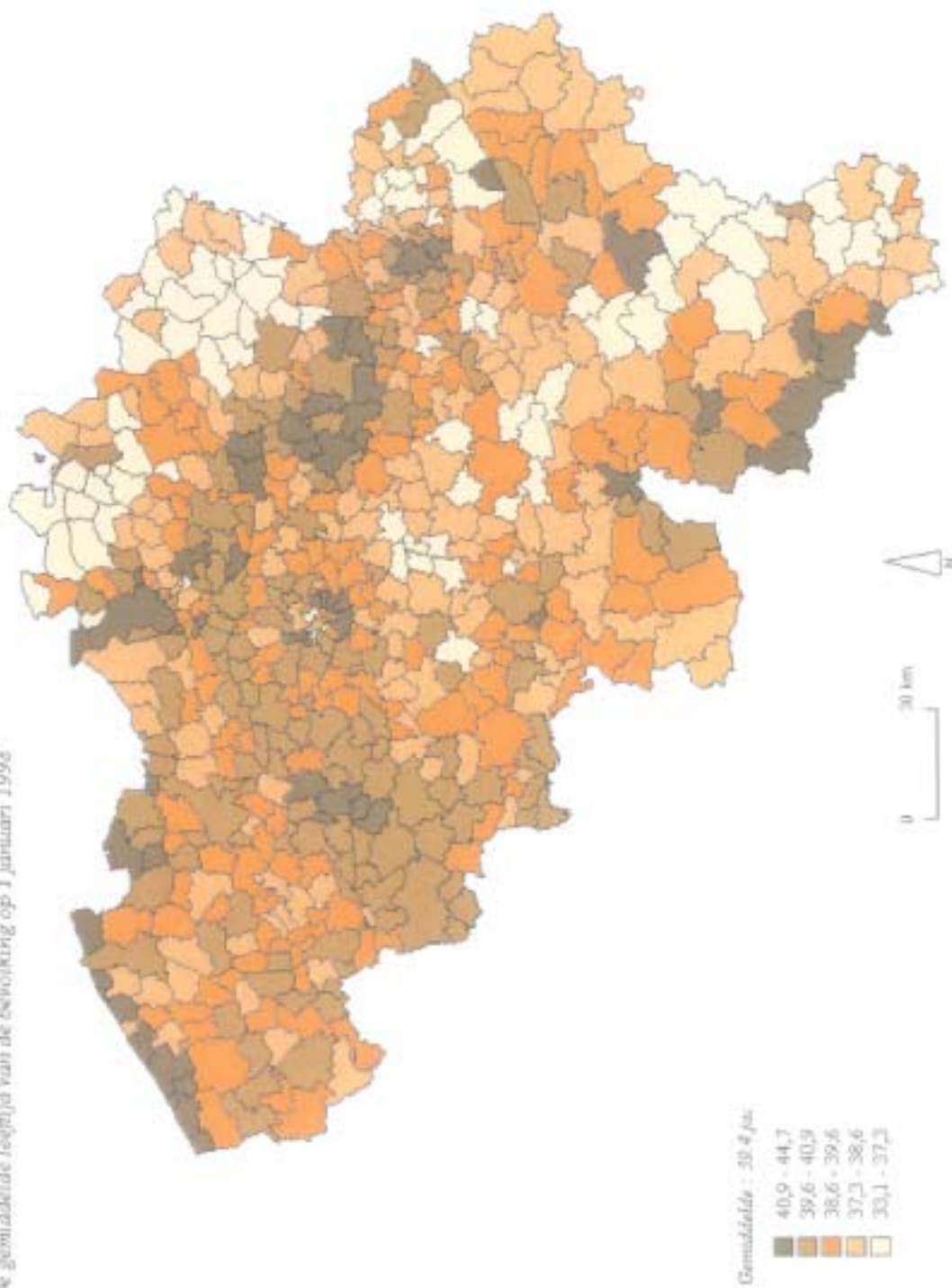
Op regionale schaal weerspiegelen de verschillen in de gemiddelde leeftijd de ruimtelijke verschillen in de vroegtijdigheid en in de intensiteit van de daling van de vruchtbaarheid en de achteruitgang van de mortaliteit. Op een kleinere ruimtelijke schaal, op het niveau van de gemeenten en de stedelijke agglomeraties, beïnvloeden de migratiebewegingen waarvan de oriëntatie wijzigt volgens het leeftijdsprofiel, ook de gemiddelde leeftijd van de bevolking.

Zo oefenen de toeristische bestemming en de aangename leefomgeving van de kustgemeenten, de Semoisvallei en sommige Ardense gemeenten zoals Spa of La Roche-en-Ardenne een grote aantrekkingskracht uit op de 60-plussers. Deze inwijking van personen op pensioenleeftijd, gekoppeld aan de uittocht van de jonge generaties, versnelt de veroudering van deze gemeenten (kaart 12). Andere lokale oververouderingsassen vallen op. Dit geldt voor de gemeenten van de oude Waalse industrieas, van de grootstedelijke as Antwerpen-Brussel en, algemeen gesproken, van alle stadscentra en hun agglomeratie (tabel 14 en bijlage 3). Sinds medio de jaren 1960, heeft «de stadsvlucht», die voornamelijk bij jonge koppels en hun kinderen plaatsgrijpt, de oververoudering van de stedelijke gebieden veroorzaakt. Ten slotte, de gemiddelde leeftijd is hoog in een uitgestrekt gebied dat het Doornikse en het zuiden van Oost-Vlaanderen evenals het Hageland en Limburgs Haspengouw omvat.

Men kan echter ook zones onderscheiden met een lagere gemiddelde leeftijd dan het nationale gemiddelde. Het typevoorbeeld hiervan zijn de Kempense gemeenten waar de onherroepelijke daling van de vruchtbaarheid meer dan een halve eeuw later startte dan in de rest van het land. Ook vele gemeenten van Waals- en Vlaams-Brabant, de voornaamste begunstigden van de Brusselse periurbanisatie die vooral jonge gezinnen treft, hebben een lagere gemiddelde leeftijd. Tot deze categorie behoren ook de gemeenten rond Namen, de gemeenten aan weerszijden van de «autoroute des Ardennes» tussen Namen en Aarlen, de gemeenten langs de Duitse grens en in mindere mate de gemeenten van het arrondissement Thuin langs de Franse grens.

Hoe evolueerde de gemiddelde leeftijd van de bevolking tussen 1993 en 1998 (kaart 13)? Tussen 1993 en 1998, nam de gemiddelde leeftijd van de bevolking van de meeste Belgische gemeenten toe. Slechts 44 gemeenten volgen deze tendens niet, de gemiddelde leeftijd daalt er. Hieronder vindt men enkele Haspengouwse gemeenten, gemeenten van Zuid-Luxemburg en de streek rond Aat en vooral 12 van de 19 gemeenten van het Brusselse Gewest – de gemeenten in het centrum, het noorden en het westen van de agglomeratie. Deze lichte verjonging van de Brusselse gemeenten, zoals trouwens ook de zeer lichte veroudering van de stadscentra (tabel 14), worden voor een deel verklaard door de belangrijke demografische vernieuwing in dit woonmilieu; het vertrek van het oudere deel van de bevolking wordt goedge maakt door de aankomst van jongvolwassenen.

Kaart 1.2. De gemiddelde leeftijd van de bevolking op 1 januari 1998

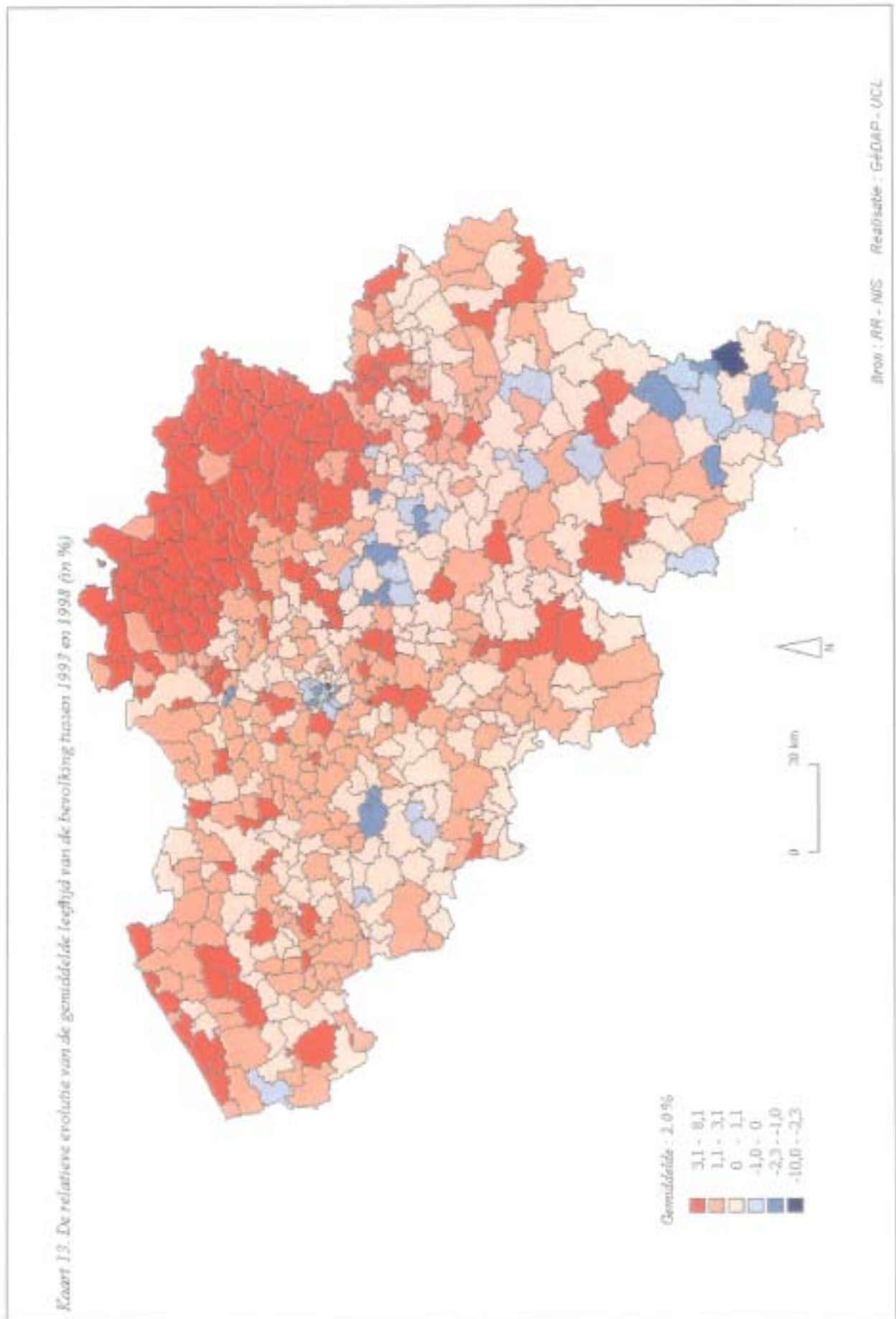
Tabel 14. De gemiddelde leeftijd van de bevolking in de verschillende Belgische woonmilieus (1993-1998)

Gewest	Woonmilieu	Gemiddelde leeftijd van de bevolking op 1 januari 1998	Relatieve evolutie van de gemiddelde leeftijd tussen 1993 en 1998
Brussels Gewest	Agglomeratie	39,4	0,2%
	<i>Kernstad</i>	39,3	-0,5%
	<i>Rest van agglomeratie</i>	39,7	2,1%
	Periurbane zone	39,5	2,1%
Vlaanderen	Agglomeratie	40,5	1,9%
	<i>Kernstad</i>	40,7	1,7%
	<i>Rest van agglomeratie</i>	39,6	3,0%
	Periurbane zone	38,9	2,9%
	Kleine steden	39,1	3,2%
	Rurale gemeenten	38,8	3,0%
Wallonië	Agglomeratie	39,6	1,7%
	<i>Kernstad</i>	39,8	1,6%
	<i>Rest van agglomeratie</i>	39,5	2,0%
	Periurbane zone	38,7	2,1%
	Kleine steden	38,9	1,9%
	Rurale gemeenten	38,3	1,3%
België	Agglomeratie	39,9	1,3%
	<i>Kernstad</i>	40,0	1,0%
	<i>Rest van agglomeratie</i>	39,6	2,3%
	Periurbane zone	39,1	2,4%
	Kleine steden	39,0	2,8%
	Rurale gemeenten	38,6	2,4%

Bron: NIS-RR

De gemiddelde leeftijd van de bevolking neemt paradoxaal het snelst toe in die gebieden waar de bevolking globaal het jongst is. Dit is het geval in de Antwerpse en Limburgse Kempen, de gemeenten van de Oostkantons en vele periurbane gemeenten. Maar bij de periurbanisatie gaat het vooral over «vestigings»migraties. Hieruit volgt een eerder trage vernieuwing van de bevolking, gekoppeld aan een ruimtelijk delocaliseringsproces van jonge koppels met een gemiddeld of laag inkomen die het zich niet kunnen veroorloven zich in dit gebied te vestigen; de oorzaken hiervoor zijn de hoge huur- of aankooprijzen voor woningen en de relatieve schaarste aan sociale woningen in deze gemeenten.

Ten slotte veroudert de bevolking ook snel in de kustgemeenten, in de driehoek Kortrijk-Ieper-Tielt, tussen Samber en Maas en in vele gemeenten van de Semoisvallei.

3.4.2.2. Het aandeel van de jongeren (<20 jaar) in 1998 en hun evolutie tussen 1993 en 1998

In 1998 bedraagt het aandeel van de jongeren in de Belgische bevolking bijna 25% en in Wallonië zijn ze relatief gezien het talrijkst. Indien we het specifieke geval van de Kempen buiten beschouwing laten bevestigt dit percentage, op gemeentelijke schaal nu, het duidelijke contrast tussen het Noorden en het Zuiden van het land (kaart 14). Niet enkel op niveau van de gewesten, maar ook op niveau van de 589 Belgische gemeenten bestaan er sterke contrasten. Zo hebben de meeste steden (Antwerpen, Luik, Gent, Brugge) de laagste aandelen van jongeren (tabel 15 en bijlage 3). Dit geldt ook voor het gebied ten oosten van Leuven ingesloten tussen Aarschot en Diest in het noorden en Tienen en Tongeren in het zuiden, de kustgemeenten, gemeenten van het Aalsterse en in mindere mate de gemeenten van de oude Waalse industrieas.

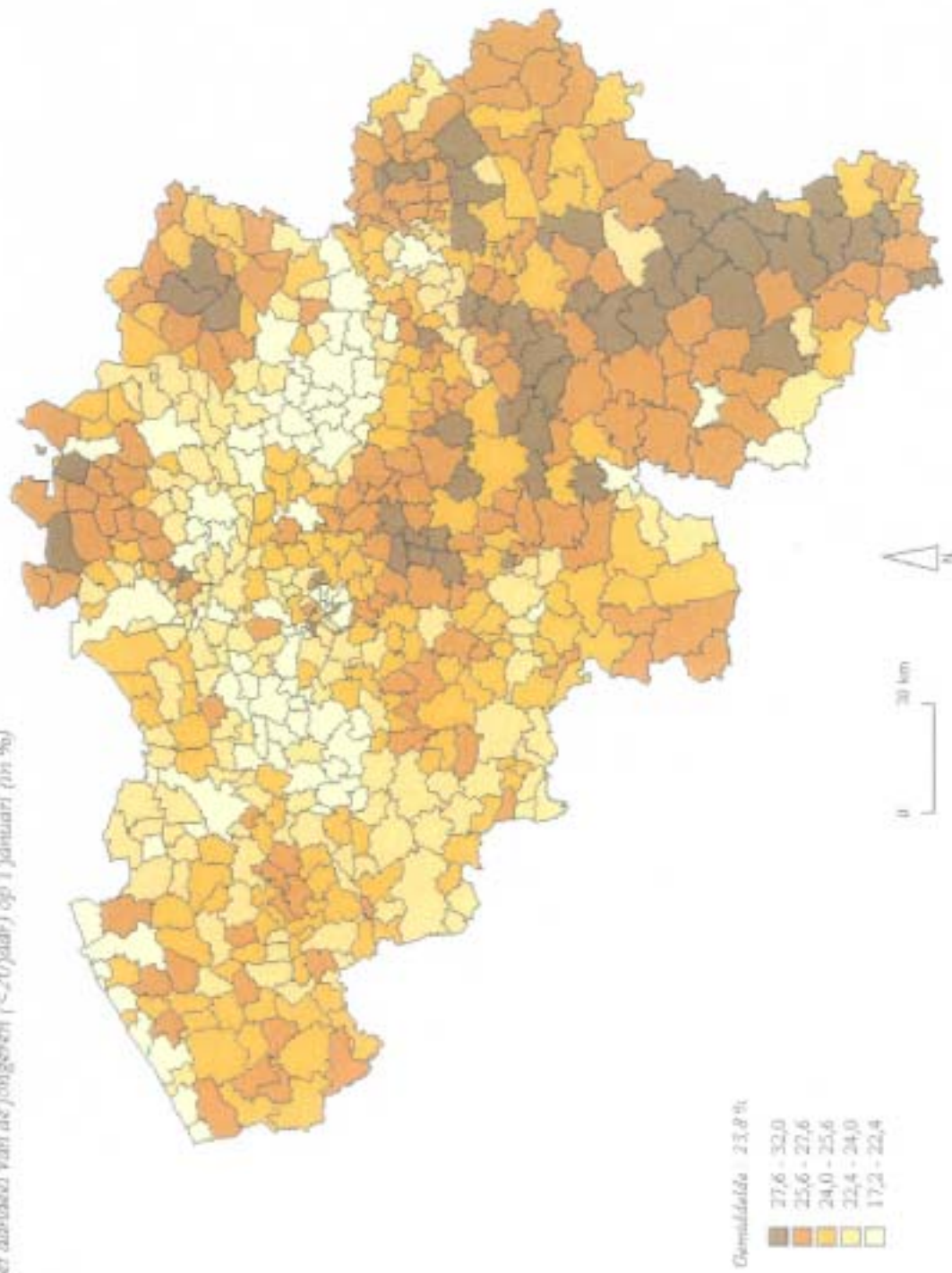
Maar de jongeren zijn relatief talrijk in Waals-Brabant en meer algemeen in de periurbane gemeenten (tabel 15). Ook in de Oostkantons en het Land van Herve, de meeste Ardense gemeenten en de Kempen zijn ze goed vertegenwoordigd. Dit kenmerk wordt deels verklaard door een iets hogere vruchtbaarheid in de laatste twee regio's, en voor de Kempen ook nog door de aanwezigheid van vele inwoners van Turkse en Marokkaanse oorsprong.

Tabel 15. Het aandeel van de jongeren (<20 jaar) in de voornaamste Belgische woonmilieus (1993-1998)

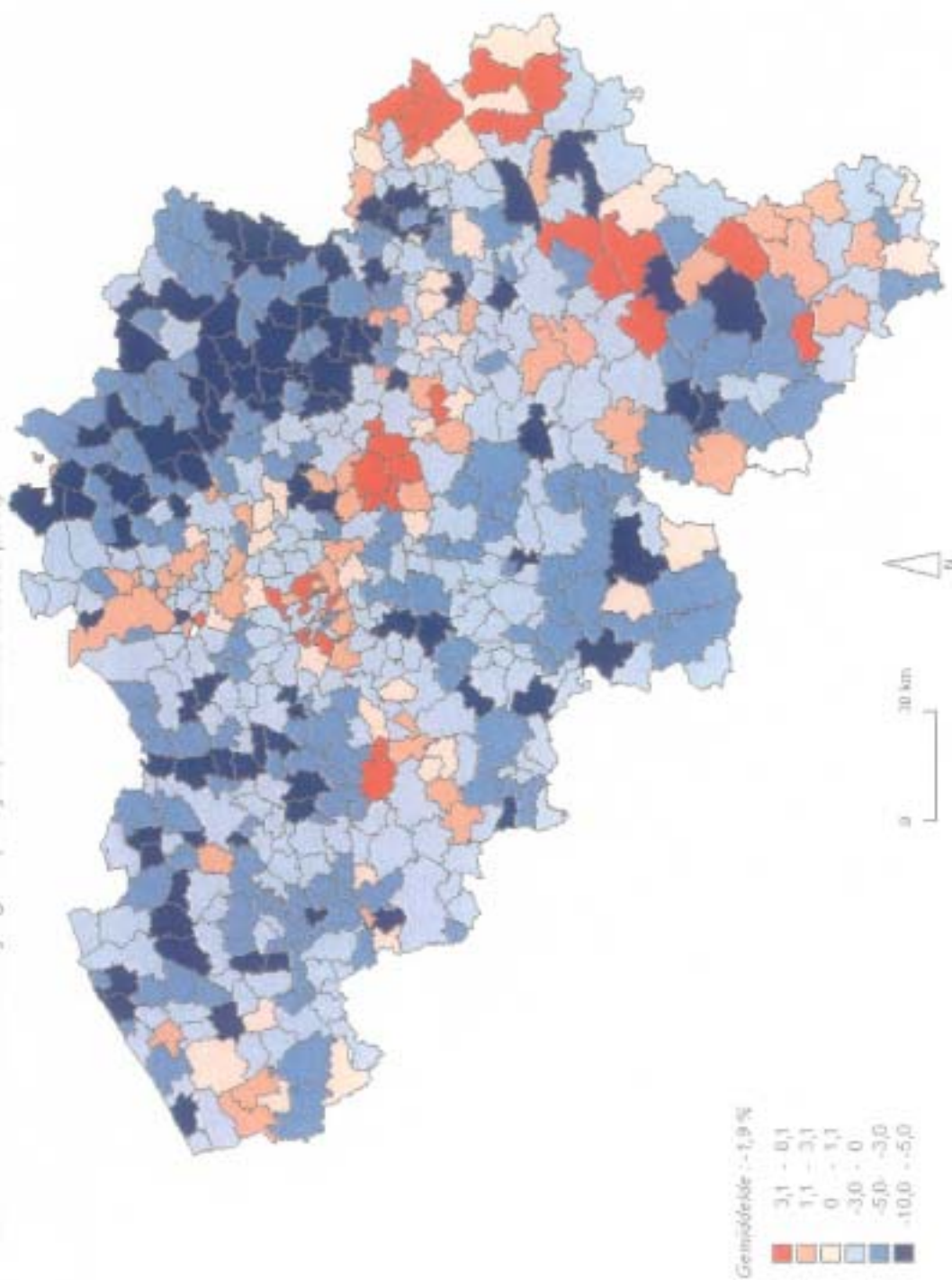
Gewest	Woonmilieu	Het aandeel jongeren op 1 januari 1998	Relatieve evolutie van het aandeel jongeren tussen 1993 en 1998
Brussels Gewest	Agglomeratie	23,5%	0,7%
	<i>Kernstad</i>	23,2%	0,8%
	<i>Rest van agglomeratie</i>	24,2%	0,2%
	Periurbane zone	23,5%	-1,9%
Vlaanderen	Agglomeratie	22,4%	-0,6%
	<i>Kernstad</i>	22,0%	-0,4%
	<i>Rest van agglomeratie</i>	23,8%	-1,6%
	Periurbane zone	24,2%	-3,4%
	Kleine steden	23,9%	-3,9%
Rurale gemeenten	24,4%	-3,5%	
Wallonië	Agglomeratie	23,7%	-2,0%
	<i>Kernstad</i>	23,2%	-1,9%
	<i>Rest van agglomeratie</i>	24,3%	-2,1%
	Periurbane zone	25,3%	-2,7%
	Kleine steden	25,4%	-1,8%
Rurale gemeenten	26,1%	-0,7%	
België	Agglomeratie	23,1%	-0,7%
	<i>Kernstad</i>	22,7%	-0,4%
	<i>Rest van agglomeratie</i>	24,1%	-1,3%
	Periurbane zone	24,2%	-2,7%
	Kleine steden	24,4%	-3,1%
Rurale gemeenten	24,9%	-2,6%	

Bron: NIS-RR

Kaart 1.4. Het aandeel van de jongeren (<20 jaar) op 1 januari (in %)

Kaart 1.5. De relatieve evolutie van het aandeel jongeren (<20 jaar) tussen 1997 en 1998 (in %)

Tussen 1993 en 1998 daalt het relatieve aandeel van de jongeren beneden de 20 jaar in de meeste Belgische gemeenten (kaart 15). Slechts 124 gemeenten maken hierop een uitzondering. Bij deze laatste horen Antwerpen, Mechelen, sommige Brusselse gemeenten en de nabije agglomeratie (tabel 15), een twintigtal Ardense gemeenten en vele gemeenten die recent bij de periurbanisatie (streek van Edingen en Geldenaken) en bij de stadsvlucht (Oostkantons en de zuidoostelijke Ardennen) betrokken zijn.

Het aandeel jongeren daalt in veel gemeenten, die nogal gelijkmatig over het Belgische grondgebied verspreid liggen. Enkel de Kempen tekenen zich af met een scherpe daling van het aandeel jongeren. Indien men de verschillende samenstellende delen van de stadsgewesten bekijkt, is de daling van het aandeel jongeren minder uitgesproken in de stedelijke agglomeraties dan in de andere woonmilieus en dit zowel in Vlaanderen als in Wallonië (tabel 15).

3.4.2.3. Het aandeel van de 60-plussers in 1998 en hun evolutie tussen 1993 en 1998

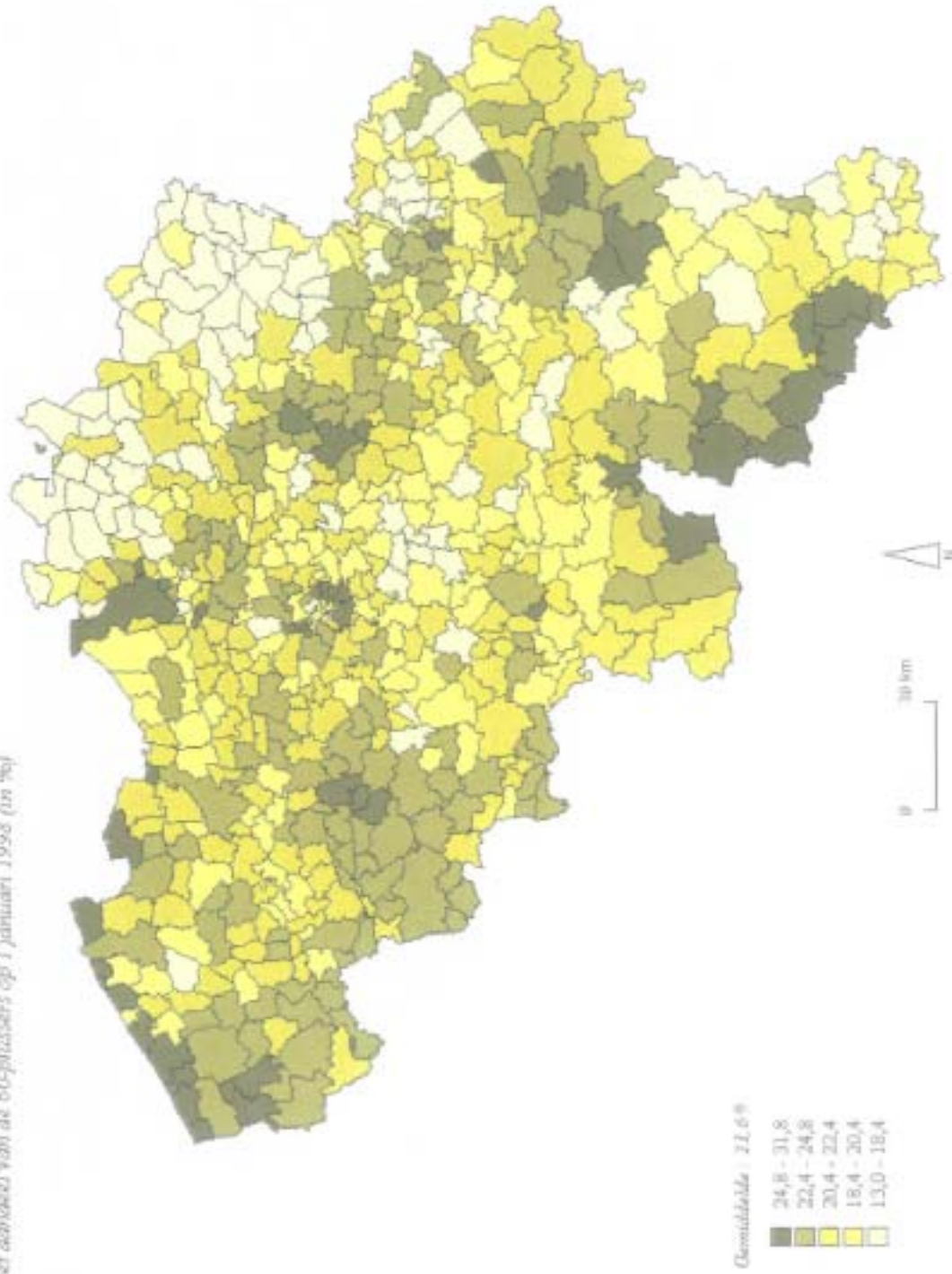
In 1998 maken de 60-plussers meer dan 21% van de totale Belgische bevolking uit. Kaart 16 toont de grote verscheidenheid op gemeentelijk niveau. De verschillen variëren van het enkele tot het dubbele tussen gemeenten zoals Sint-Joost-ten-Node, Opglabbeek, Ottignies-Louvain-la-Neuve of Thimister-Clermont, waar minder dan 14% van de bevolking de 60 jaar overschrijdt en gemeenten zoals Daverdisse, De Panne en Ganshoren, waar dit aandeel 30% overschrijdt. Meer algemeen is het aandeel 60-plussers in verscheidene substreken ruimschoots boven het nationale gemiddelde: West-Henegouwen, Haspengouw, de meeste gemeenten van Oost- en West-Vlaanderen, gemeenten uit de oude Waalse industriegebieden en de Ardennen, met uitzondering van de gemeenten langs de as Namen-Aarlen.

De meeste stedelijke agglomeraties – en in het bijzonder de kernsteden – vertonen hoge aandelen 60-plussers (tabel 16 en bijlage 3). De stedelijke agglomeratie van Brussel verschilt hiervan want in de «centrale» gemeenten Brussel, Molenbeek, Sint-Gillis, Sint-Joost en Schaarbeek zijn deze aandelen erg klein. Dit geldt ook voor de periurbane zone evenals voor de Antwerpse en Limburgse Kempen.

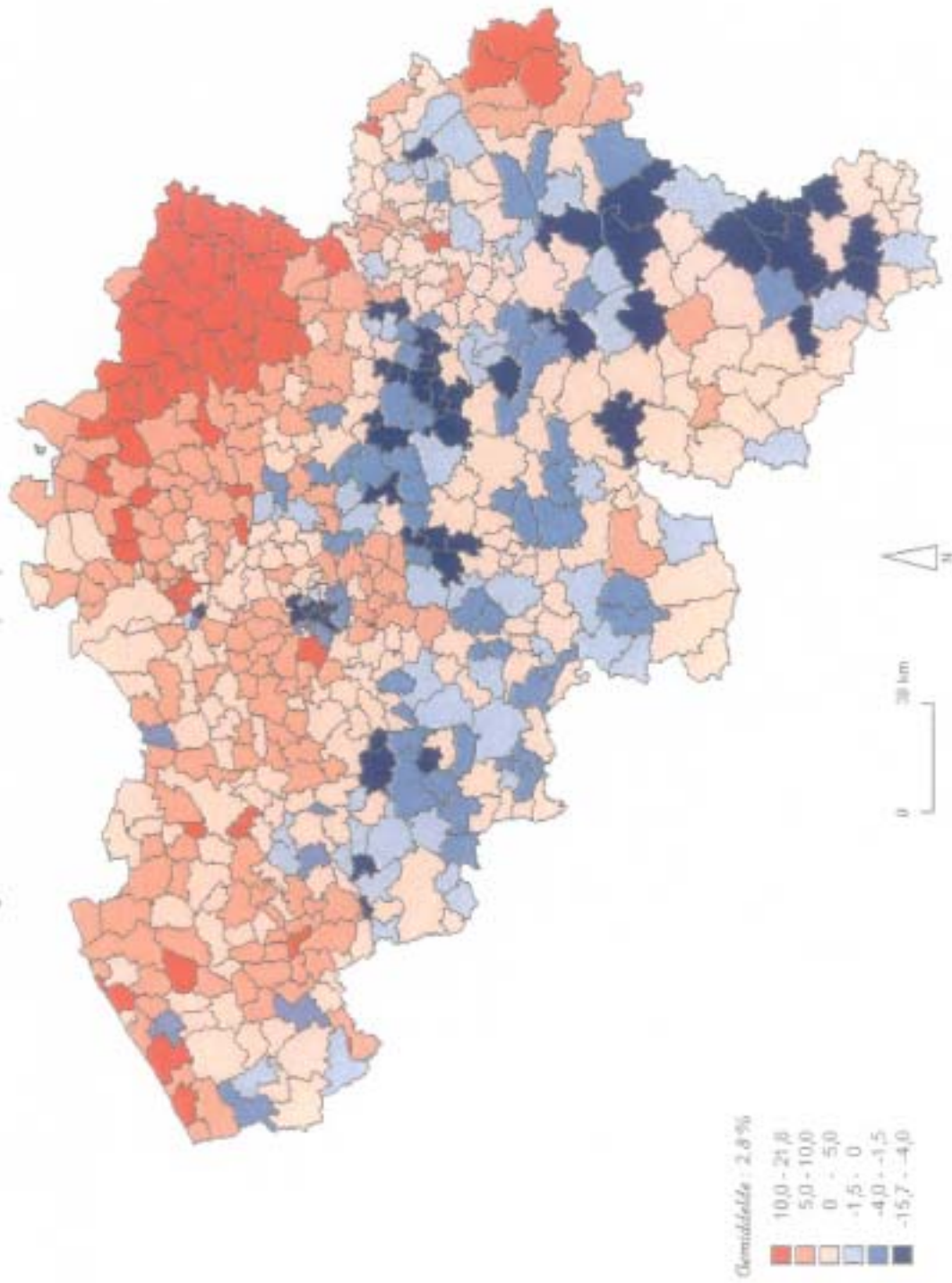
Er bestaat een duidelijk contrast tussen Vlaanderen en Wallonië voor de evolutie van het aandeel 60-plussers tussen 1993 en 1998 op gemeentelijk niveau. In het Noorden van het land neemt deze leeftijdsgroep snel toe, onder andere in de Kempen, de kustgemeenten en het Kortrijkse. In Wallonië neemt het aandeel 60-plussers veel trager toe en in een heel aantal gemeenten neemt dit zelfs af. Enkel in de Oostkantons, het centrale deel van Waals-Brabant en enkele Ardense gemeenten aan de Franse grens neemt het aandeel 60-plussers snel toe (kaart 17).

Ten slotte, ongeacht het woonmilieu, groeit het aandeel 60-plussers vlugger in Vlaanderen dan in Brussel en vooral dan in Wallonië (tabel 16). Dit neemt niet weg dat dit percentage vlugger toeneemt in de kleine steden, in de gemeenten van de nabije stedelijke periferie (rest van agglomeratie) en in de periurbane zones dan in de stadscentra en in de rurale gemeenten (van Wallonië).

Kaart 16. Het aandeel van de 60-plussers op 1 januari 1998 (in %)

Kaart 17. De relatieve evolutie van het aandeel 60-plussers tussen 1993 en 1998 (in %)

Tabel 16. Het aandeel van de 60-plussers in de voornaamste Belgische woonmilieus (1993-1998)

Gewest	Woonmilieu	Het aandeel 60-plussers op 1 januari 1998	Relatieve evolutie van het aandeel 60-plussers tussen 1993 en 1998
Brussels Gewest	Agglomeratie	21,8%	-1,9%
	<i>Kernstad</i>	21,8%	-4,6%
	<i>Rest van agglomeratie</i>	21,8%	5,8%
	Periurbane zone	21,3%	3,4%
Vlaanderen	Agglomeratie	23,7%	4,0%
	<i>Kernstad</i>	24,2%	3,3%
	<i>Rest van agglomeratie</i>	21,6%	7,7%
	Periurbane zone	20,3%	6,5%
	Kleine steden	21,0%	7,3%
Rurale gemeenten	20,4%	6,7%	
Wallonië	Agglomeratie	22,6%	0,3%
	<i>Kernstad</i>	22,8%	-0,3%
	<i>Rest van agglomeratie</i>	22,4%	1,3%
	Periurbane zone	20,6%	0,7%
	Kleine steden	21,8%	1,9%
Rurale gemeenten	21,1%	-0,1%	
België	Agglomeratie	22,8%	1,0%
	<i>Kernstad</i>	23,0%	-0,1%
	<i>Rest van agglomeratie</i>	22,1%	4,1%
	Periurbane zone	20,7%	4,2%
	Kleine steden	21,3%	5,3%
Rurale gemeenten	20,7%	4,4%	

Bron: NIS-RR.

3.4.2.4. Het aandeel van de 80-plussers in 1998 en hun evolutie tussen 1993 en 1998

In 1998 bestaat 3,6% van de Belgische bevolking uit 80-plussers. De Belgische gemeenten vertonen weer redelijk grote afwijkingen van dit gemiddelde. Zo omvat deze leeftijdscategorie meer dan 6% van de bevolking van Ganshoren en nauwelijks 1% van de bevolking van Oplabbeek. In het algemeen vindt men de laagste percentages in de Kempen (kaart 18). Ook in Waals-Brabant, de Oostkantons en een aantal gemeenten rond Bastenaken en Aarlen zijn deze percentages laag. De aandelen zijn het hoogst in Oost- en West-Vlaanderen, het Doornikse, in Haspengouw, de gemeenten van de Semoisvallei en in de gemeenten aan de Ourthe en de Amblève. Ten slotte zijn deze aandelen ook hoog in de kernstad (tabel 17).

Hoe evolueerde het relatieve aandeel van de 80-plussers tussen 1993 en 1998 (kaart 19)? Hier blijkt nu een oost-westscheiding op te treden. Inderdaad, de meeste gemeenten met een snelle toename van het aandeel 80-plussers liggen ten oosten van de as Antwerpen-Brussel-Charleroi. Dit is meer precies het geval in vele Kempense gemeenten en in de Ardennen, in de oostelijke periferie van Luik en een deel van Waals-Brabant. In tegenstelling hiermee zijn er ten westen van deze as maar weinig gemeenten met een significante toename van deze leeftijdscategorie. Integendeel, in de meeste gemeenten neemt het relatief aandeel van deze bejaarden af tussen deze twee data. We herinneren eraan dat deze dalende tendens veroorzaakt wordt doordat de minder talrijke leeftijdsklassen geboren tijdens de Eerste Wereldoorlog nu deze leeftijd bereiken. Ten slotte is de relatieve achteruitgang van deze leeftijdsklasse eveneens meer uitgesproken in de kernstad (tabel 17).

Tabel 17. Het aandeel van de 80-plussers in de voornaamste Belgische woonmilieus (1993-1998)

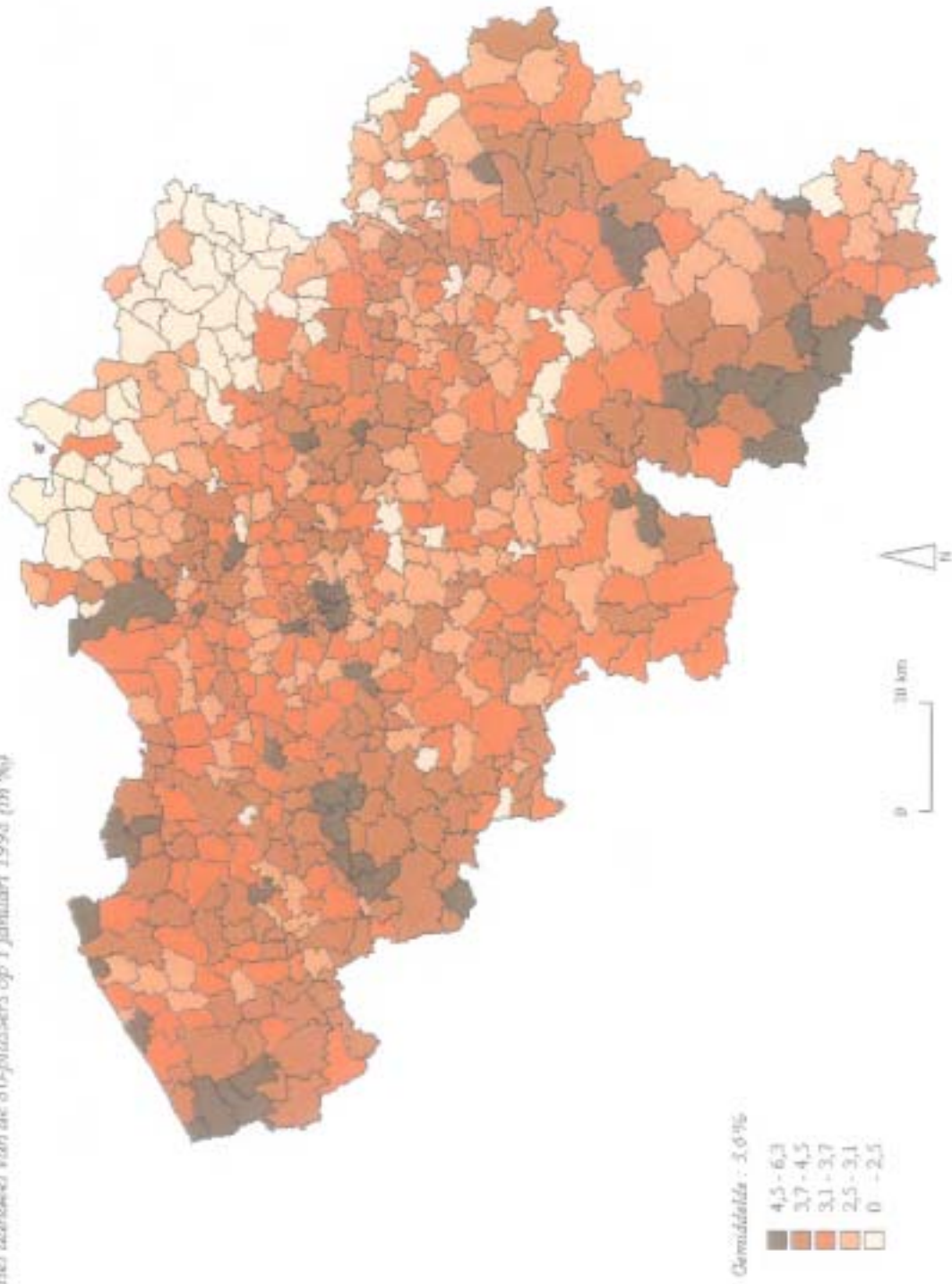
Gewest	Woonmilieu	Het aandeel 80-plussers op 1 januari 1998	Relatieve evolutie van het aandeel 80-plussers tussen 1993 en 1998
Brussels Gewest	Agglomeratie	4,2%	-5,1%
	<i>Kernstad</i>	4,5%	-6,2%
	<i>Rest van agglomeratie</i>	3,3%	-0,5%
	Periurbane zone	3,4%	-2,2%
Vlaanderen	Agglomeratie	4,1%	-1,1%
	<i>Kernstad</i>	4,3%	-1,4%
	<i>Rest van agglomeratie</i>	3,4%	1,5%
	Periurbane zone	3,2%	-2,7%
	Kleine steden	3,3%	0,3%
Rurale gemeenten	3,1%	-1,9%	
Wallonië	Agglomeratie	3,6%	-3,6%
	<i>Kernstad</i>	3,8%	-4,0%
	<i>Rest van agglomeratie</i>	3,4%	-2,8%
	Periurbane zone	3,2%	-2,7%
	Kleine steden	3,7%	-2,5%
Rurale gemeenten	3,3%	-3,7%	
België	Agglomeratie	4,0%	-3,1%
	<i>Kernstad</i>	4,2%	-3,6%
	<i>Rest van agglomeratie</i>	3,3%	-1,1%
	Periurbane zone	3,3%	-2,5%
	Kleine steden	3,4%	-0,8%
Rurale gemeenten	3,2%	-2,5%	

Bron: NIS-RR

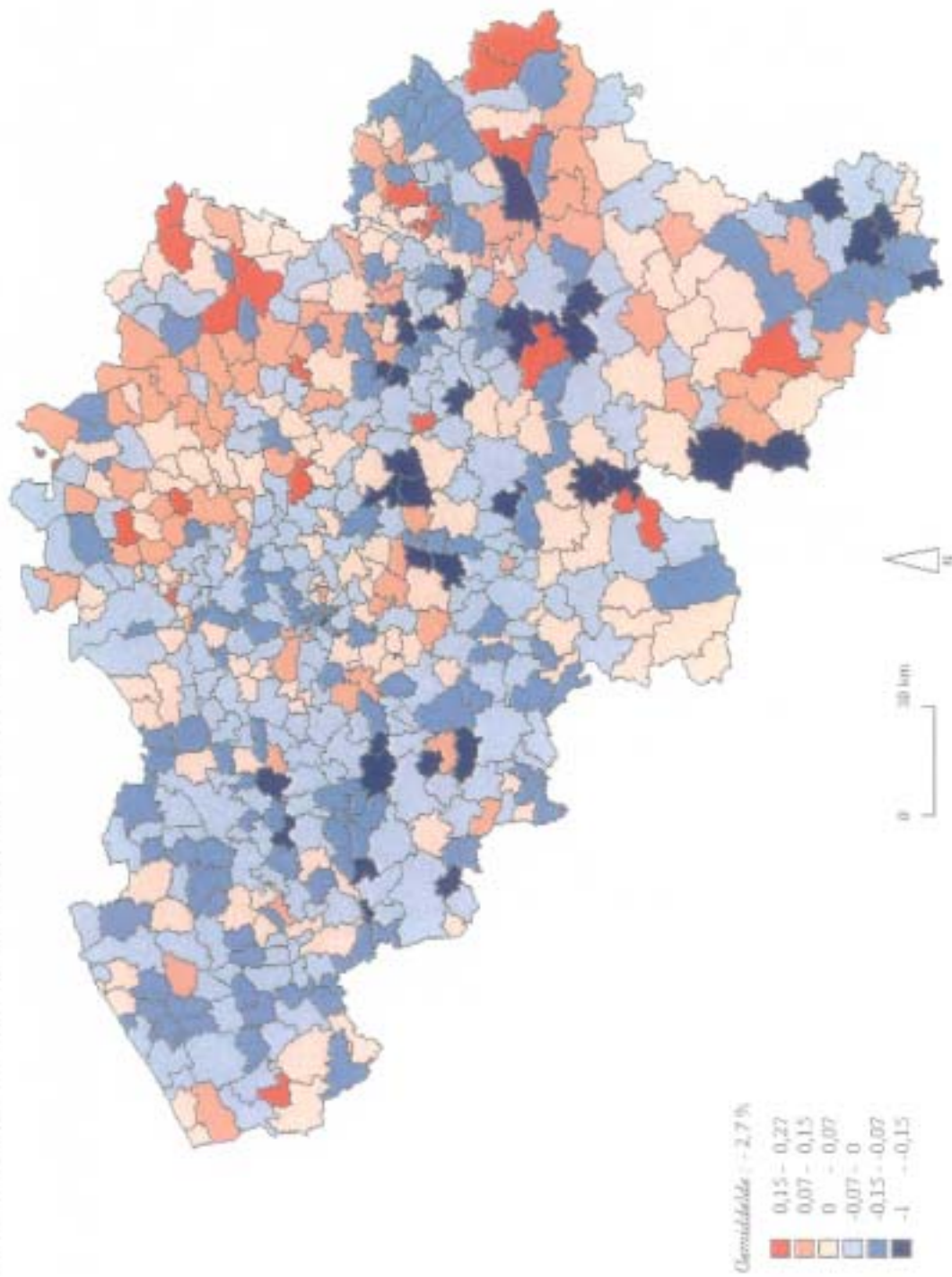
3.4.2.5. De statistische verhoudingen tussen de grote leeftijdsgroepen in 1998

De seniliteitsindex is de verhouding tussen het aantal personen ouder dan 60 jaar en het aantal personen jonger dan 20 jaar. In zekere zin integreert deze index terzelfder tijd het effect van de veroudering van de basis en aan de top van de leeftijds piramide. De cartografische voorstelling van deze index (kaart 20) lijkt dus sterk op deze van de gemiddelde leeftijd van de bevolking in 1998 (kaart 12). In verschillende zones van België benadert deze coëfficiënt, of overschrijdt hij zelfs, de eenheid. Deze zones met een sterk verouderde bevolking, zoals reeds vermeld, zijn het Doornikse en het zuiden van Oost-Vlaanderen, het Hageland en Limburgs Haspengouw, de kustgemeenten, de gemeenten van de Semoisvallei aan de Franse grens, de oude Waalse industriebekkens en de stadscentra (tabel 18). Maar het aantal jongeren haalt het ruimschoots van het aantal ouderen in de Kempen, in de periurbane gemeenten en in de vele gemeenten langs de «autoroute des Ardennes» tussen Namen en Aarlen.

Kaart 18. Het aandeel van de 80-plussers op 1 januari 1998 (in %)

Kaart 19. De relatieve evolutie van het aandeel 80-plussers tussen 1997 en 1998 (in %)

De hoogbejaardenindex geeft het relatieve aandeel weer van de 80-plussers in de groep 60-plussers. Dit aandeel bereikt 20% in het Brusselse Gewest (kaart 21) en is over het algemeen het hoogst in de kernstad (tabel 17). Vooral in het noordwesten van het land wordt de top van de leeftijdspiramide gekenmerkt door het fenomeen van «oververoudering». Het gaat meer bepaald over een geheel van gemeenten aan weerszijden van een as die Eeklo met Doornik verbindt over Gent en Oudenaarde. Het gebied in de driehoek Tielt, Ieper en Veurne vertoont ook dit fenomeen, evenals meer naar het oosten de omgeving van Leuven. In Wallonië is de hoogbejaardenindex groot in vele Ardense gemeenten en in enkele Haspengouwse en Condruzische gemeenten. Ten slotte is deze index het kleinst in de Kempen, de Brusselse en Luikse randgemeenten, de Oostkantons, de streek van Durbuy en Aarlen en tussen Philippeville en Namen.

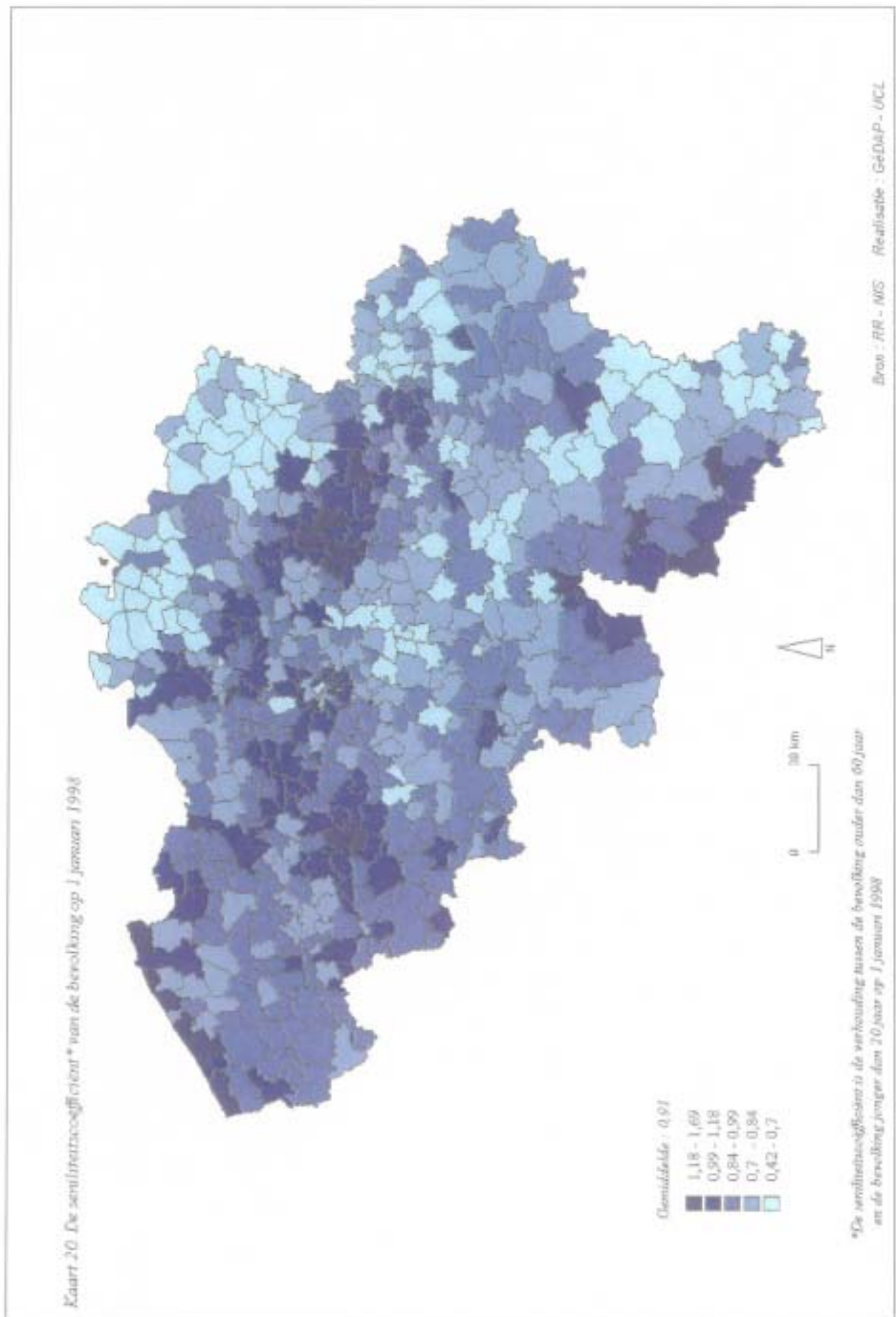
Tabel 18. De verhouding tussen de grote leeftijdsgroepen in de voornaamste Belgische woonmilieus (1993-1998)

Gewest	Woonmilieu	De seniliteitscoëfficiënt (>60 jaar/<20 jaar) op 1 januari 1998	De hoogbejaardenindex (>80 jaar/>60 jaar) op 1 januari 1998
Brussels Gewest	Agglomeratie	0,93	19,3%
	<i>Kernstad</i>	0,94	20,8%
	<i>Rest van agglomeratie</i>	0,91	14,9%
	Periurbane zone	0,91	15,9%
Vlaanderen	Agglomeratie	1,06	17,4%
	<i>Kernstad</i>	1,10	17,7%
	<i>Rest van agglomeratie</i>	0,91	15,6%
	Periurbane zone	0,84	15,7%
	Kleine steden	0,88	15,7%
Rurale gemeenten	0,84	15,4%	
Wallonië	Agglomeratie	0,96	16,1%
	<i>Kernstad</i>	0,98	16,9%
	<i>Rest van agglomeratie</i>	0,92	15,0%
	Periurbane zone	0,81	15,7%
	Kleine steden	0,86	16,9%
Rurale gemeenten	0,81	15,6%	
België	Agglomeratie	0,98	17,5%
	<i>Kernstad</i>	1,01	18,4%
	<i>Rest van agglomeratie</i>	0,91	15,1%
	Periurbane zone	0,86	15,8%
	Kleine steden	0,87	16,1%
Rurale gemeenten	0,83	15,4%	

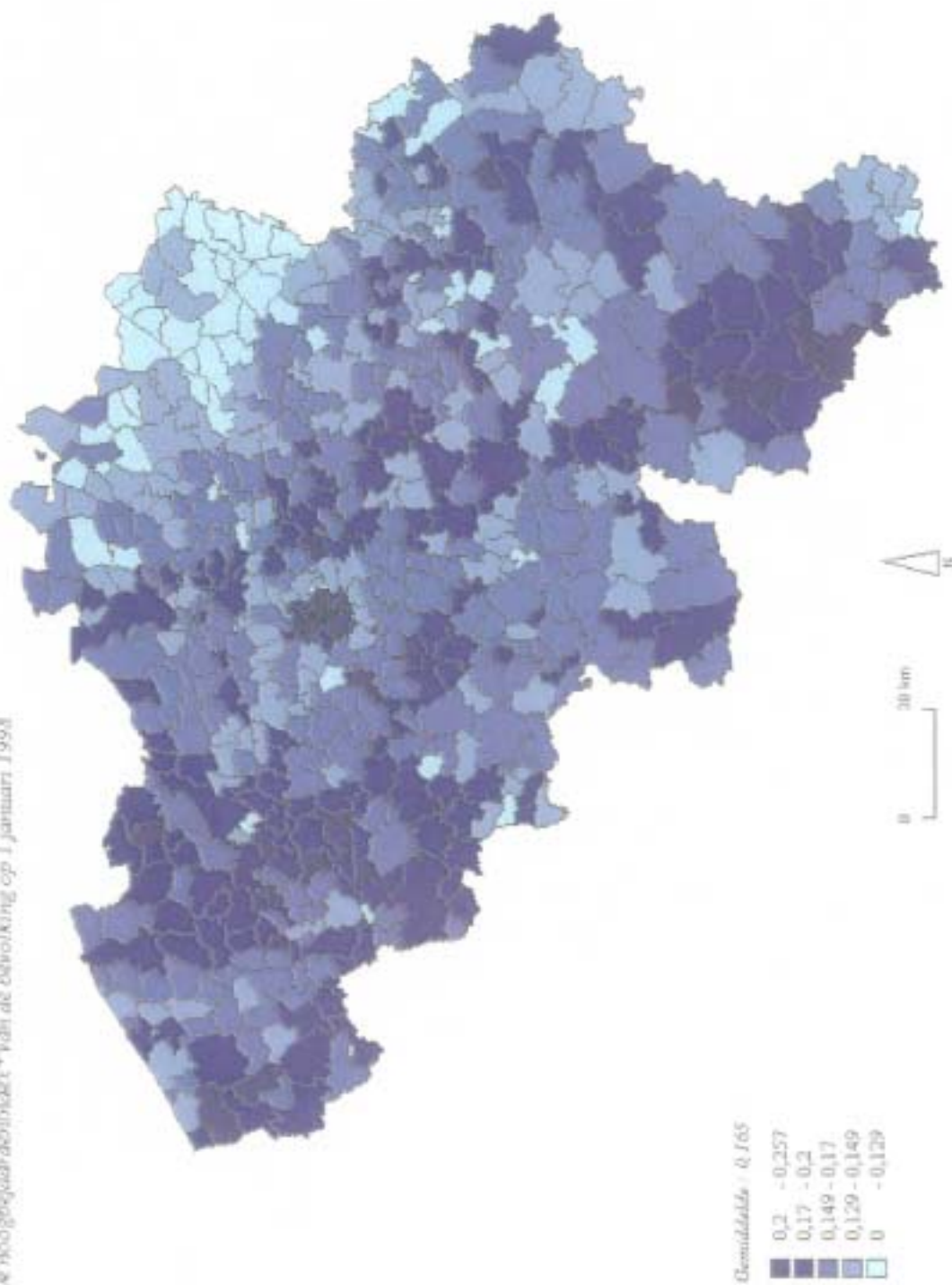
Bron: NIS-RR

3.4.3. DE POTENTIELE BEROEPSBEVOLKING: DE 20-59-JARIGEN

Strikt demografisch genomen belangt de veroudering van de bevolking enkel de jongste en de oudste leeftijdsgroepen aan. Maar de socio-economische gevolgen van dit proces betrekken ook de intermediaire leeftijdsgroepen hierbij, de «potentiële beroepsbevolking», de 20-59-jarigen.

Kaart 21. De hoogbejaardensindex* van de bevolking op 1 januari 1993

*De hoogbejaardensindex is de verhouding tussen de bevolking ouder dan 80 jaar en de bevolking ouder dan 60 jaar op 1 januari 1993.

Bron : RR - NSI Realisatie : GeDAIP - JCI

3.4.3.1. Het aandeel van de bevolking tussen 20 en 59 jaar in 1998

In 1998 bedroeg het aandeel van de personen tussen 20 en 59 jaar in België 54,5%. In de meeste gemeenten ten zuiden van de Sambre-Maas is het aandeel van de potentiële beroepsbevolking lager dan het nationale gemiddelde (kaart 22). In gemeenten zoals Bouillon, Florenville, Gedinne of Rendeux is dit aandeel lager dan 50%. Deze leeftijdsgroep is ook weinig vertegenwoordigd in de arrondissementen Ieper en Veurne en in een grote stad zoals Antwerpen. In tegenstelling hiermee is deze groep oververtegenwoordigd in de Kempen, de streek rond Leuven en in een uitgestrekt gebied tussen Antwerpen, Gent, Oudenaarde en Brussel.

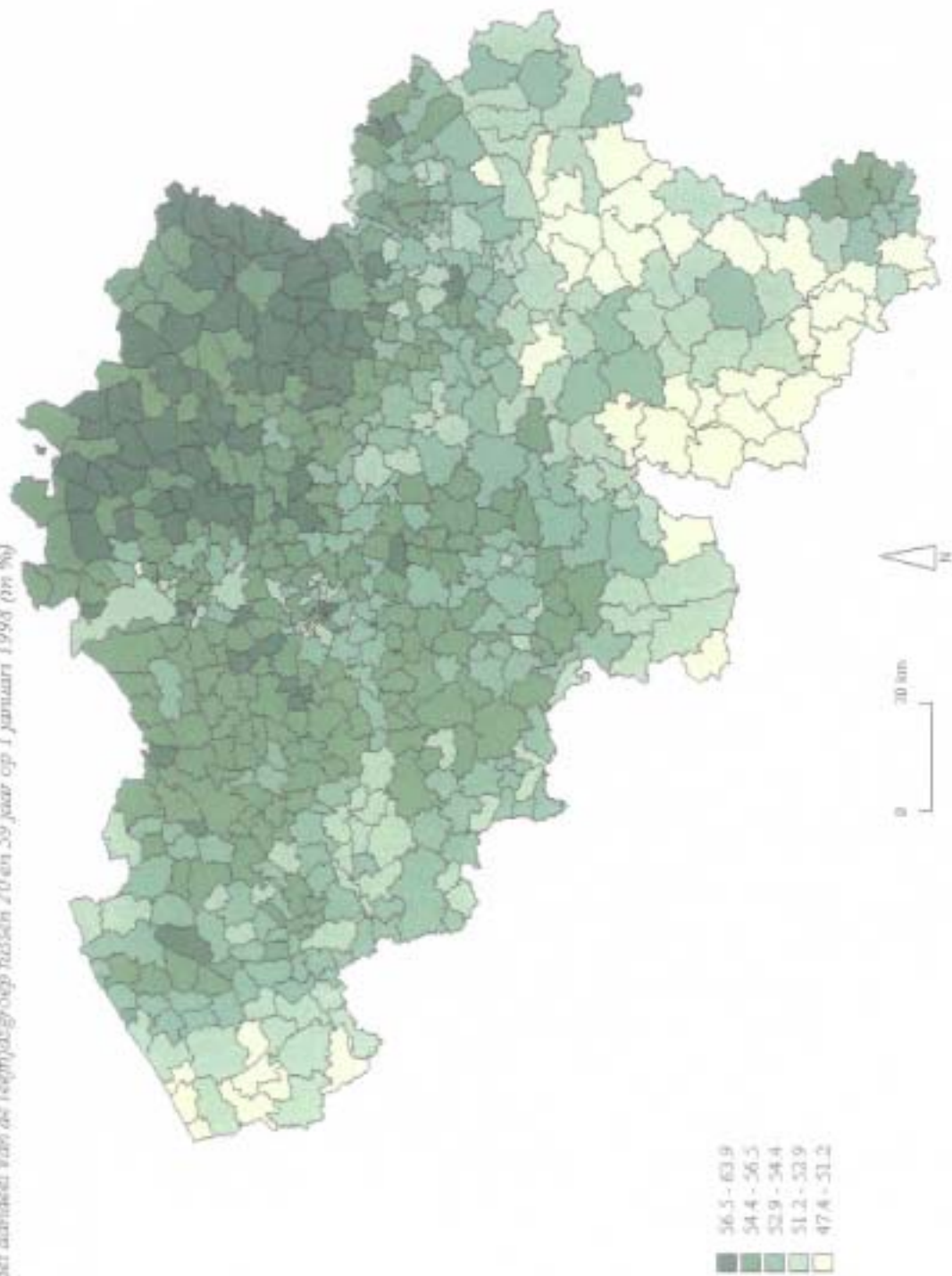
Ten slotte zijn de verschillen voor deze variabele maar klein in de verschillende woonmilieus die we hebben onderscheiden (tabel 19 en bijlage 4). Wel merken we op dat gemiddeld de hoogste aandelen van de groep 20-59 jaar voorkomen in de periurbane gebieden.

Tabel 19. Enkele indices in verband met de potentiële beroepsbevolking in de voornaamste Belgische woonmilieus (1993-1998)

Gewest	Woonmilieu	% tussen 20-59 jaar in 1998	Afhankelijkheidsgraad (<20 jaar + > 60 jaar) / 20-59 jaar	Veroudering van de potentiële beroepsbevolking 40-59 jaar / 20-59 jaar
Brussels Gewest	Agglomeratie	54,7%	82,9%	81,7%
	<i>Kernstad</i>	55,0%	87,8%	75,5%
	<i>Rest van agglomeratie</i>	53,8%	85,8%	99,9%
	Periurbane zone	55,2%	81,2%	92,8%
Vlaanderen	Agglomeratie	53,9%	85,4%	87,6%
	<i>Kernstad</i>	53,8%	85,9%	85,6%
	<i>Rest van agglomeratie</i>	54,5%	83,4%	96,4%
	Periurbane zone	55,5%	80,1%	90,4%
	Kleine steden	55,1%	81,6%	87,3%
Rurale gemeenten	55,2%	81,3%	87,4%	
Wallonië	Agglomeratie	53,7%	86,1%	87,6%
	<i>Kernstad</i>	54,0%	85,2%	84,8%
	<i>Rest van agglomeratie</i>	53,7%	87,4%	91,7%
	Periurbane zone	54,1%	84,7%	92,4%
	Kleine steden	52,8%	89,4%	86,3%
Rurale gemeenten	52,8%	89,4%	84,8%	
België	Agglomeratie	54,1%	84,8%	85,7%
	<i>Kernstad</i>	54,2%	84,4%	82,0%
	<i>Rest van agglomeratie</i>	53,8%	85,9%	93,3%
	Periurbane zone	55,1%	81,4%	91,6%
	Kleine steden	54,3%	84,2%	87,0%
Rurale gemeenten	54,4%	83,8%	86,5%	

Bron: NIS-RR

Kaart 22. Het aandeel van de leeftijdsgroep tussen 20 en 59 jaar op 1 januari 1998 (in %)

3.4.3.2. De statistische verhouding tussen de economisch actieve en de niet-actieve bevolking: de afhankelijkheidsgraad in 1998

De verhouding tussen de potentiële niet-actieve bevolking – de bevolking jonger dan 20 jaar en de bevolking ouder dan 60 jaar – en de potentiële beroepsbevolking – de bevolking tussen 20 en 59 jaar – laat toe een index van economische lasten te berekenen, de afhankelijkheidsgraad. De gemeenten met verhoudingsgewijze het grootste aantal personen in de beroepsleeftijd ten opzichte van de jongeren en ouderen, hebben de laagste economische lasten.

Kaart 23 toont voor deze variabele homogene gemeentegroepen. Eens te meer vertonen de Kempen een relatief lage afhankelijkheidsgraad, omdat ze een klein aandeel ouderen en een oververtegenwoordiging van de bevolking in de beroepsleeftijd hebben. Dezelfde factoren, en bijkomend nog een laag aandeel jongeren, verklaren de gunstige coëfficiënt van Oost-Vlaanderen. In Wallonië hebben de arrondissementen Aat, Zinnik en Charleroi de laagste afhankelijkheidsgraad. Dit wordt verklaard door het relatief laag aandeel ouderen terwijl de potentiële beroepsbevolking het nationale gemiddelde benadert.

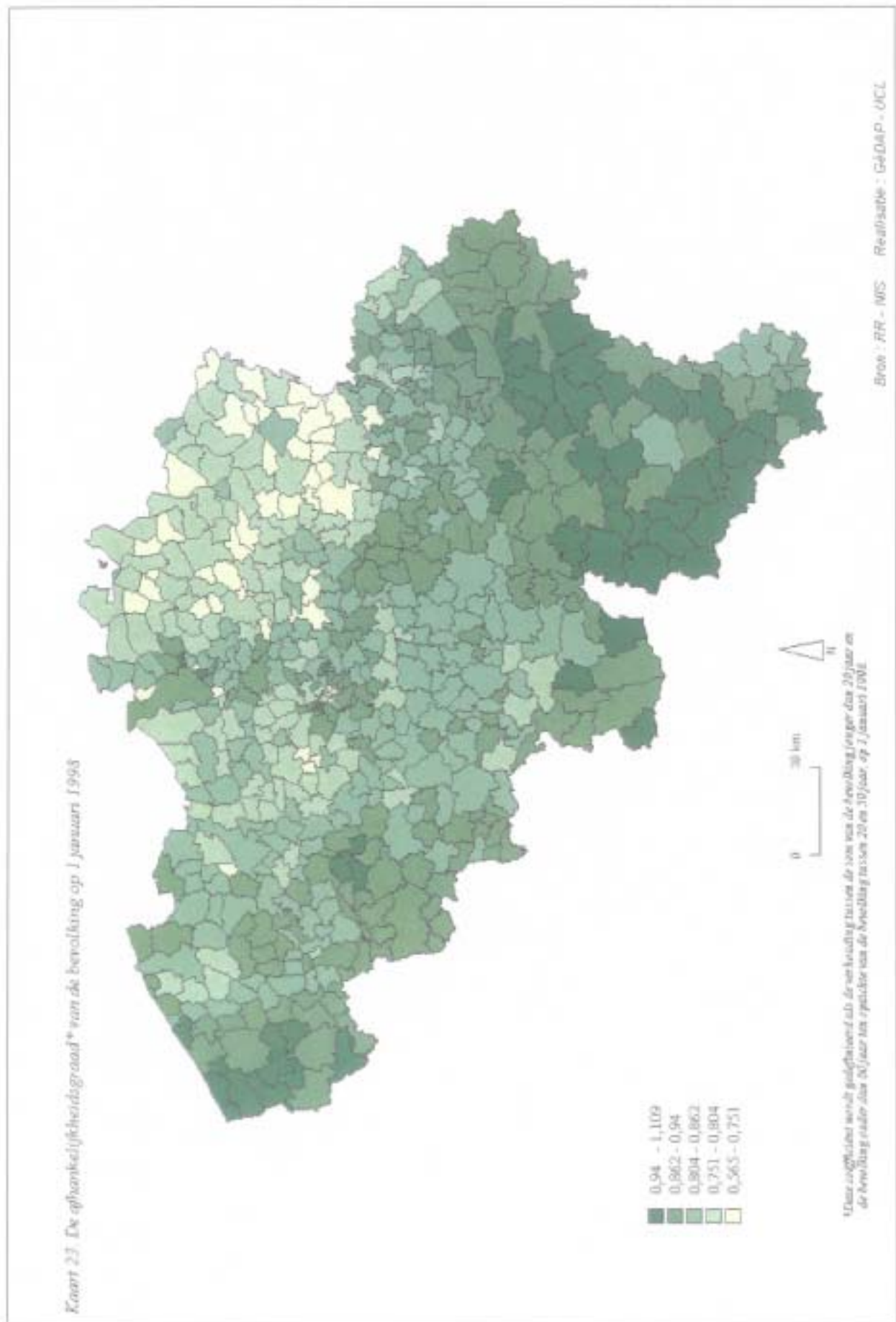
De oververtegenwoordiging van de 60-plussers verklaart grotendeels de hoge afhankelijkheidsgraad van de meeste gemeenten langs de Franse grens. Het gaat over de streek rond Doornik, Kortrijk en Oudenaarde, de arrondissementen Ieper, Diksmuide en Veurne en de gemeenten van de Semoisvallei. Algemeen wordt gans de Ardennen «getroffen» door een hoge afhankelijkheidsgraad; er zijn veel personen in de niet-actieve leeftijdsfase terwijl de potentiële beroepsbevolking er niet zo goed vertegenwoordigd is. Ook Haspengouw heeft een hoge afhankelijkheidsgraad evenals de grootstedelijke as Antwerpen-Brussel.

Ten slotte is de afhankelijkheidsgraad naar woonmilieu (tabel 19 en bijlage 4) het laagst in de periurbane zones en het hoogst in de «rest van de agglomeratie». Deze tendens kenmerkt Vlaanderen niet, daar de hoogste afhankelijkheidsgraad er in de kernstad voorkomt.

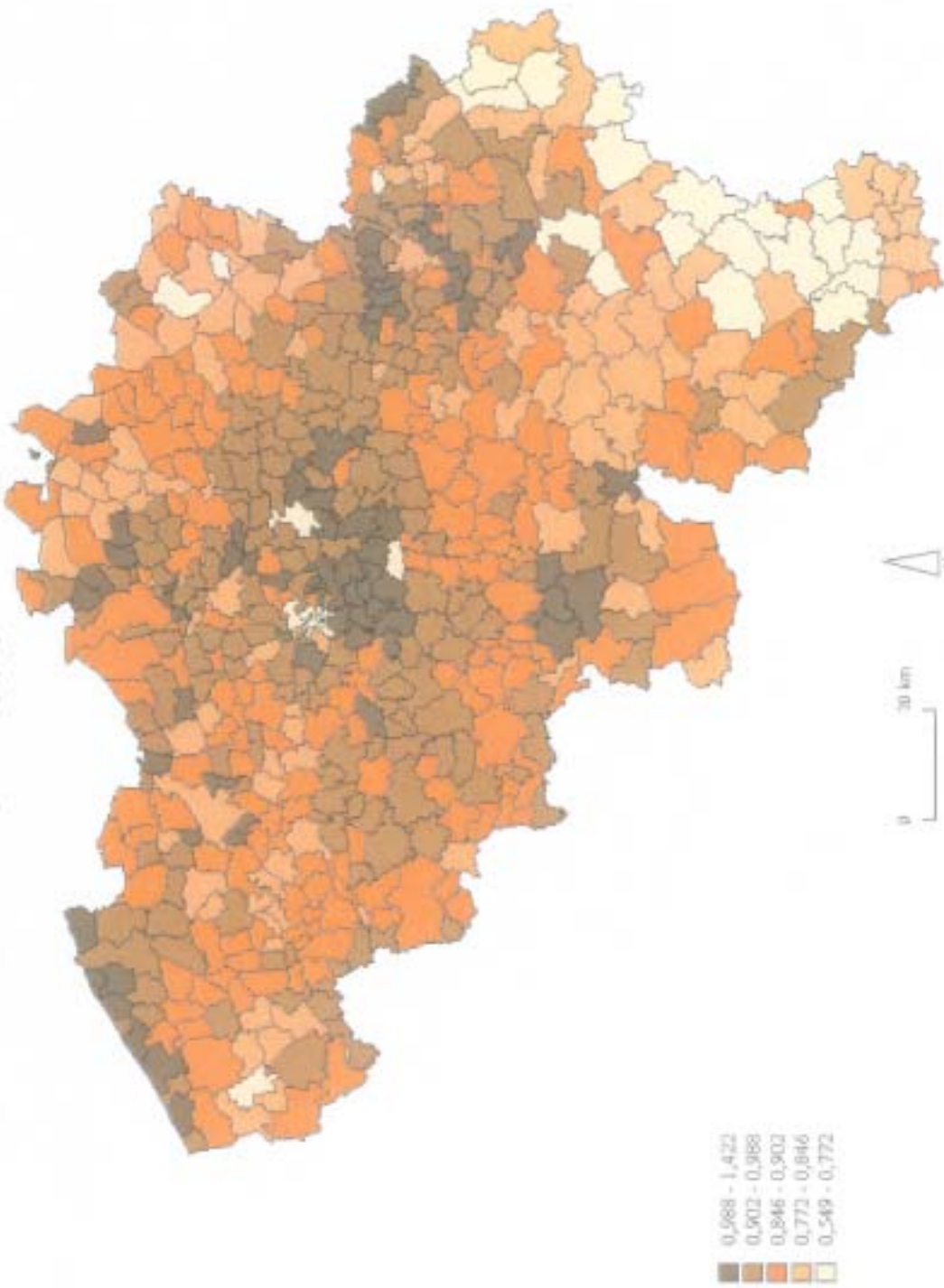
3.4.3.3. De veroudering van de potentiële beroepsbevolking in 1998

De verhouding van de bevolking tussen 40-59 jaar en tussen 20-39 jaar leidt tot de «verouderingscoëfficiënt van de potentiële beroepsbevolking». Hoe meer deze index de waarde 1 of 100% benadert, hoe sterker de beroepsbevolking verouderd is. Dit is zo in het centrale gedeelte van België (kaart 24). Het is meer bepaald in de gemeenten van «de rest van de agglomeratie» en in mindere mate in de periurbane gemeenten dat de hoogste coëfficiënten voorkomen (tabel 18). De periferie van Brussel, Leuven, Luik, Charleroi en Antwerpen vertonen een sterke veroudering van de potentiële beroepsbevolking. De sedentarisatie van de bevolking betrokken bij het periurbanisatieproces en dus ook de zwakke demografische vernieuwing van deze gemeenten, verklaren waarschijnlijk deze tendens. De kustgemeenten hebben ook een hoge verouderingscoëfficiënt van de potentiële beroepsbevolking (kaart 24).

De stadscentra, maar ook de oostelijke rand van de Ardennen worden echter door de laagste waarden gekenmerkt.

Kaart 2.4. De verouderingscoëfficiënt* van de potentiële beroepsbevolking op 1 januari 1998

*De verouderingscoëfficiënt naar de beroepsbevolking is de verhouding van de bevolking tussen 40 en 59 jaar en tussen 20 en 39 jaar op 1 januari 1998.

BESLUIT

Van 1831 tot heden is de bevolking van België toegenomen van bijna 4 miljoen tot meer dan 10 miljoen inwoners. Deze toename, alhoewel continu, gebeurde niet steeds met een zelfde ritme. In de 19de eeuw neemt de Belgische bevolking snel toe, onder andere door de positieve natuurlijke aangroei dankzij een hoge nataliteit en het begin van een dalende mortaliteit. Rond 1870-1880 zakten de geboorte- en vruchtbaarheidscijfers in elkaar, zodat de impact van de natuurlijke aangroei op de bevolkingstoename vermindert. In de loop van de 20ste eeuw vermindert de bevolkingstoename geleidelijk en bedraagt nu ongeveer nul. Nochtans heeft de «babyboom»-periode van na de Tweede Wereldoorlog alsook punctuele pieken in de internationale immigratie af en toe een «zweepslag» toegediend aan de demografische groei.

Meer nog dan de evolutie van het bevolkingscijfer en zijn samenstellende delen, natuurlijke aangroei en migratiesaldo, hebben twee hoofdenmerken de demografische evolutie van de Belgische bevolking sedert meer dan een eeuw beïnvloed: aan de ene kant de sterke daling van de vruchtbaarheid die van iets meer dan 4 kinderen per vrouw in 1880 daalt tot gemiddeld 1,5 à 1,6 kinderen per vrouw vandaag, en aan de andere kant de verlenging van de levensverwachting, waardoor we nu tweemaal ouder worden dan 150 jaar geleden. Deze twee factoren - eerst de daling van de vruchtbaarheid, dan die van de mortaliteit - zijn verantwoordelijk voor de veroudering van de bevolking. Zo is de gemiddelde leeftijd van de bevolking toegenomen van 28,5 jaar in 1900 tot 39,4 jaar in 1998; het relatief aandeel van de bevolking jonger dan 20 jaar is van 43% in 1880 gezakt tot 24% nu, terwijl het aandeel 60-plussers terzelfder tijd is toegenomen van 10% tot 22%. Het uitzicht van de leeftijdspiramen wijzigde geleidelijk: van driehoekig in de 19de eeuw naar de vorm van een hooimijt heden, met een steeds smallere basis en een steeds meer opgeblazen top met een overwicht aan de kant van de vrouwen. In de toekomst zal het relatief aandeel van de «derde» en de «vierde» leeftijd nog gevoelig toenemen. Deze «grijze revolutie» zet de westerse maatschappijen voor nieuwe en belangrijke uitdagingen. De sociale en economische gevolgen van de veroudering van de bevolking, bijvoorbeeld in termen van pensioenen en gezondheidszorgen, mogen niet onderschat worden. Meer algemeen zal het beeld dat de maatschappij heeft van de oudere mens moeten bijgestuurd worden. Een van de nieuwe uitdagingen van de maatschappij is zijn «senioren» terug te integreren in het sociaal weefsel en een nieuw waarde kader op te bouwen dat niet gebaseerd is op werk.

Tijdens de laatste twee eeuwen waren de demografische trends en de gedragingen van de bevolking van de Belgische gewesten heterogeen. Buiten het specifieke geval van het Brussels Gewest, waar de bevolkingsevolutie, sterk beïnvloed door de migratiebewegingen, moet gezien worden in het licht van het urbanisatieproces, valt vooral de demografische dualiteit tussen de twee andere taalregio's, Vlaanderen en Wallonië, op. Gemeenschappelijke variabelen volstaan niet om de afwijkende chronologie en de verschillen van hun respectievelijke demografische loopbaan te verklaren. In de 19de eeuw, in een context van intense industrialisering en verstedelijking, neemt Wallonië enkele lengten voorsprong op Vlaanderen. Enerzijds zijn de sterftcijfers in het Zuiden lager en dalen ze ook vlugger dan in het Noorden en anderzijds heeft de daling van de nataliteit en de vruchtbaarheid zich in de periode 1870-1875 ingezet in Wallonië, een dertigtal jaar vroeger dan in Vlaanderen. In de 20ste eeuw keert de situatie om en nu bezit Vlaanderen een dynamischere demografie. Na de Tweede Wereldoorlog vervagen de regionale demografische verschillen geleidelijk. Zowel qua nataliteit en mortaliteit als qua leeftijdsstructuur zijn de verschillen tussen Vlaanderen en Wallonië zeer klein.

Deze uniformering van de demografische kenmerken en gedragingen vindt men niet terug op gemeentelijke schaal. Zowel op niveau van de samenstellende elementen van de loop van de

bevolking als op niveau van de leeftijdsstructuur bestaan er belangrijke verschillen in het demografische gemeentelijke landschap. Zo bevat het Brusselse Gewest bij wijze van voorbeeld zowel de «jongste» (Sint-Joost-ten-Node) als de «oudste» (Ganshoren) gemeente van België. Alhoewel de specifieke evolutie van de vruchtbaarheid en de mortaliteit sommige verschillen kan verklaren – dit is bijvoorbeeld het geval voor Limburg waar een relatief jonge leeftijdsstructuur het gevolg is van een latere daling van de vruchtbaarheid – zijn de migratiebewegingen de grote oorzaak van de demografische verschillen op gemeentelijk vlak.

De fundamentele rol van de mobiliteit is een van de hoofdkenmerken van de demografie op gemeentelijke schaal omdat migratie een fenomeen is waarvan de omvang pas duidelijk blijkt op een zeer kleine schaal. Een groot deel van de migratiebewegingen, onder andere naar leeftijd, gebeuren in het kader van de verschillende fasen van het verstedelijkingsproces (ontvolking van de stedelijke agglomeraties, suburbanisatie, periurbanisatie...). De kenmerken van de bevolkingsgroepen betrokken in dit herverdelingsproces van de bevolking verklaren gedeeltelijk de socio-demografische verschillen binnen de verschillende woonmilieus zoals de kernstad, de periurbane zones of de rurale gemeenten.

BIBLIOGRAFIE

- ANDRE R., PEREIRA-ROQUE J., (1974), *La démographie de la Belgique au XIXe siècle*, Bruxelles, Institut de Sociologie de l'U.L.B.
- ANDRÉ, R., GUILMOT, P., (1987), «Analyse du vieillissement dans les aires d'influence urbaine en Wallonie», *Espace, Populations, Sociétés*, 2, pp. 403-414.
- ANNAERT J., DENIS J., DETHIER L., DUMONT M.E., GOOSSENS M., PIEDANNA V., SPORCK J.A., VAN DER HAEGEN H., (1972), *Les zones d'influence des centres et la structure des activités urbaines*, Atlas de Belgique, Bruxelles.
- BRUNEEL C., (1987), «L'essor démographique», *La Belgique autrichienne, 1713-1794*, Crédit Communal de Belgique, Bruxelles, pp. 163-200.
- CRIBIER, F., DIELEMAN, F., (1993), «La mobilité résidentielle des retraités en Europe occidentale», *Espace, Populations, Sociétés*, 3, pp. 445-449.
- DAMAS H., (1963-1964), «Le mouvement naturel de la population belge. Son évolution de 1846 à 1960», *Population et Famille*, Bruxelles, n°2, pp. 64-120.
- DAMAS, H., WATTELLAR, C., VEYS, D., POULAIN, M., (1988), *La Belgique en 43 arrondissements*, Bruxelles
- DEBUISSON M., POULAIN M., (1999), «Démographie de la Belgique au XXe siècle», *Histoire des populations de l'Europe, III. Les temps incertains 1914-1918*, sous la direction de J.-P. Bardet et de J. Dupâquier, Fayard, Paris, pp. 425-436.
- DECROLY, J.-M., GRIMMEAU, J.-P., (1991), *La démographie à l'échelle locale. Une géographie de la population de la Belgique dans les années 1980*, Bruxelles, Centre de recherche et d'information sociopolitique, Courrier hebdomadaire 1308-1309, 58 p.
- DESAMA C., (1980), «L'expansion démographique du XIXe siècle», H. Hasquin éd., *La Wallonie. Le pays et les hommes. Histoire-économies-sociétés, tome II, de 1830 à nos jours*, La Renaissance du livre, Bruxelles, pp. 139-157.
- DUCHENE J., LESTHAEGHE R., (1975), «Essai de reconstitution de la population belge sous le régime français : quelques caractéristiques démographiques de la population féminine», *Population et Famille*, 36, n°3, pp. 1-47.
- EGGERICKX T., (1990), «Les soldes migratoires et leurs conséquences à l'échelon local : le cas de la Région bruxelloise et du centre de la Wallonie (1982-1987)», *Revue Belge de Géographie*, 3, pp. 133-151.
- EGGERICKX T., (1999), «Le mouvement de périurbanisation en Wallonie et à Bruxelles. Son impact socio-démographique», *Chaire Quetelet 1999, Population et défis urbains*, Louvain-la-Neuve, 26-29 octobre 1999, 26 p. (à paraître).
- EGGERICKX T., POULAIN, M., (1989), «Evolution de la population et développement local : le centre de la Wallonie», *Espace, Populations, Sociétés*, 1, pp. 131-134.
- EGGERICKX T., POULAIN M., (1990), «1.000.000 de Bruxellois. Esquisse démographique des communes de la Région Bruxelloise», *Les dossiers bruxellois, Dire*, n°12/13, 180 p.
- EGGERICKX T., POULAIN M., (1993), «Le rôle démographique de l'immigration et le nombre d'étrangers en Belgique à l'aube du XXIe siècle», *Migrations et Espace*, n°5, 59 p.
- EGGERICKX T., POULAIN M., (1993), «Les phases du processus d'urbanisation en Belgique de 1831 à 1990», *Croissance démographique et urbanisation. Politiques de peuplement et aménagement du territoire*, Séminaire international de l'AIDELF, Rabat 15-17 mai 1990, Paris, AIDELF, pp. 83-92.
- EGGERICKX T., POULAIN M., (1998), «La population de la Belgique au XIXe siècle», *Histoire des populations de l'Europe, II. La révolution démographique 1750-1914*, sous la direction de J.-P. Bardet et de J. Dupâquier, Fayard, Paris, pp. 349-361.
- GRIMMEAU J.-P., (1989), «Les déterminants du rapport de féminité en Belgique», *Espace, Populations, Sociétés*, 1, pp. 123-129.
- GRIMMEAU J.-P., (1992), «Les migrations et la frontière linguistique», *Espace, Populations, Sociétés*, 2, pp. 253-258.
- GRIMMEAU J.-P., (1995), «Les migrations entre la Flandre et la Wallonie», *Bulletin du Crédit communal*, 192, pp. 23-41.

- GRIMMEAU J-P., VAN CRIEKINGEN, M., ROELANDTS, M., (1998), «Les migrations d'émancipation en Belgique», *Espace, Populations, Sociétés*, 2, pp. 235-247.
- Institut National de Statistique, (1994), *Table de mortalité 1991-1993*, Bruxelles.
- Institut National de Statistique, (1999), *Table de mortalité 1998 et 1996-1998*, Bruxelles.
- JADIN L., (1967), «Aspects régionaux de la fécondité en Belgique depuis 1830», *Recherches économiques de Louvain*, t.33, pp. 341-375.
- JOURET B., (1972), *L'agglomération bruxelloise, approche géographique et sociologique. II. Définition spatiale du phénomène urbain bruxellois*, Bruxelles.
- LACONTE P., POULAIN, M., (1985), «Bruxelles : le ralentissement de la rurbanisation», *Espace, Populations, Sociétés*, 1, pp. 144-150.
- LANNOY P., (1996), *Le village périphérique. Un autre visage de la banlieue. Spatialisation du quotidien et représentations sociales*, Collection Villes et entreprises, Paris.
- LEENAERTS M., (1987), *Estimation du chiffre de population des communes des Cantons de l'est avant leur annexion à la Belgique*, Institut de Démographie, Université catholique de Louvain, Louvain-la-Neuve, (texte inédit).
- LESTHAEGHE R., (1972), «Vruchtbaarheidscontrole, nuptialiteit en sociaal-economische veranderingen in België, 1846-1910», *Bevolking en Gezin*, pp. 251-305.
- LESTHAEGHE R., (1977), *The Decline of Belgian Fertility, 1800-1970*, Princeton University Press..
- LESTHAEGHE R., (1991), «Moral control, secularization and reproduction in Belgium 1600-1900», *Historiens et Populations. Liber Amicorum Etienne Hélin*, Louvain-la-Neuve, Académia, pp. 259-279.
- MASUY-STROOBANT G., (1983), *Les déterminants individuels et régionaux de la mortalité infantile. La Belgique d'hier et d'aujourd'hui*, CIACO, Louvain-la-Neuve.
- MASUY-STROOBANT G., POULAIN M., (1983), «La variation spatiale et temporelle du déclin de la mortalité infantile dans nos régions», *Espace, Populations, Sociétés*, 1, pp. 67-73.
- MOLS R., (1975), *Evolution, répartition et structures de la population.*, Dossiers de démographie de la Belgique 1, Société Belge de Démographie, Liège.
- MORELLI A., ss. dir., (1992), *Histoire des étrangers et de l'immigration en Belgique*, Ed. Vie Ouvrière, Bruxelles.
- Perspectives de population 1995-2050*, Institut national de Statistique, Bureau Fédéral du Plan, Bruxelles, s.d.
- POULAIN M., (1987), «Le vieillissement local de la population en Wallonie », *Espace, Populations, Sociétés*, 2, pp. 375-386.
- POULAIN M., FOULON M., (1978), «L'immigration flamande en Wallonie : évaluation à l'aide d'un indicateur anthroponymique», *Working Paper du Département de Démographie*, Louvain-la-Neuve, n°42, 40 p.
- POULAIN M., VAN GOETHEM B., (1982), «Evolution de la mobilité interne de la population belge de 1948 à 1979», *Population*, 2, pp. 319-340.
- POULAIN M., TABUTIN D., (1977), «Mortalité aux jeunes âges en Belgique de 1840 à 1970», *Population et Famille*, t.42, n°3, pp. 49-86.
- POULAIN M., VANDERMOTTEN C., (1984), «150 ans de dualité démographique en Belgique», *Espace, Populations, Sociétés*, 1, pp. 137-154.
- POULAIN M., VANDERMOTTEN C., (1984), «150 ans de dualité démographique en Belgique», *Espace, Populations, Sociétés*, 1, pp. 137-154.
- Rapport POLIWA, Etat démographique de la Wallonie et éléments pour une politique de population*, (1977), Centre d'étude de la population et de la famille, Bruxelles, 412 p.
- SARDON J.-P., (1995), «Indice de Coale, indices comparatifs, génération moyenne, indicateur conjoncturel et composantes», *Population*, n°1, pp. 170-176.
- SMOLART-MEYNART A., STENGERS J., ss. dir., *La Région de Bruxelles. Des villages d'autrefois à la ville d'aujourd'hui*, Crédit Communal, Bruxelles, s.d., 363 p.
- STENGERS J., (1980), «Les mouvements migratoires en Belgique aux 19e et 20e siècles», *Les migrations internationales de la fin du 18e siècle à nos jours*, Paris, C.N.R.S., 1980, pp. 283-317.
- VAN DER HAEGEN H., (1991), «Les franges périurbaines en Belgique, quelques éléments de recherche concernant leur délimitation, leur population et leurs caractéristiques sociales», *Espace, Populations, Sociétés*, 2, pp. 259-270.
- VAN DER HAEGEN H., VAN HECKE E., JUCHTMANS G., (1996), «Les régions urbaines belges en 1991», *Etudes Statistiques*, n° 104, pp. 3-42.
- VAN PRAAG P., (1981), «Demografische ontwikkeling van de Zuidelijke Nederlanden, circa 1800-circa 1975», *Algemene Geschiedenis der Nederlanden*, t.10, Haarlem, Fibula-Van Dishoeck, pp. 94-105.

- VANDERMOTTEN C., VANDEWATTYNE P., (1985), «Les étapes de la croissance et de la formation des armatures urbaines en Belgique», *Bulletin du Crédit communal*, 154, pp. 41-62.
- WILLEMS P., (1991) «Demografisch overzicht België : 1950-1990», *Bevolking en Beleid*, 1991, Brussel, Centrum voor Bevolkings- en Gezinsstudien, Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap.
- WILLEMS P., WATTELAR C., (1991), «Belgium / La Belgique», *Démographie Européenne/ European Population*, vol.1, pp.41-61.
- WILLEMS P., WIJECHREMA S., LESTHAEGHE R., (1981), «De evolutie van de vruchtbaarheid in België, 1950-1980», *Bevolking en Gezin*, n°3, pp. 257-292.

Bijlage 1. De samenstellende elementen van de loop van de bevolking van de Belgische gewesten (1993-1998)

Stadsgewest	Woonmilieu	Jaarlijkse natuurlijke aangroei	Jaarlijks migratiesaldo	Jaarlijkse bevolkingsgroei
Brussel	Kernstad	1,1%	-0,8%	0,3%
	«Rest agglomeratie»	0,6%	1,1%	1,7%
	Banlieue	1,3%	2,5%	3,8%
	Forensenwoonzone	0,1%	2,2%	2,2%
Antwerpen	Kernstad	0,1%	-3,4%	-3,4%
	«Rest agglomeratie»	0,8%	0,4%	1,2%
	Banlieue	1,4%	3,1%	4,5%
	Forensenwoonzone	0,7%	2,4%	3,1%
Brugge	Kernstad	0,1%	-1,2%	-1,1%
	Banlieue	1,3%	1,8%	3,1%
	Forensenwoonzone	-0,1%	2,7%	2,6%
Kortrijk	Kernstad	0,3%	-1,5%	-1,1%
	«Rest agglomeratie»	1,5%	-0,7%	0,7%
	Banlieue	1,5%	-0,5%	1,0%
	Forensenwoonzone	0,4%	-0,3%	0,1%
Gent	Kernstad	0,3%	-2,7%	-2,3%
	«Rest agglomeratie»	0,3%	2,5%	2,9%
	Banlieue	0,2%	2,8%	3,0%
	Forensenwoonzone	0,2%	1,7%	1,9%
Hasselt-Genk	Kernstad	2,0%	-0,9%	1,1%
	Banlieue	2,9%	1,1%	4,0%
	Forensenwoonzone	2,1%	0,9%	3,0%
Leuven	Kernstad	2,2%	0,5%	2,7%
	Banlieue	1,6%	3,1%	4,7%
	Forensenwoonzone	0,5%	1,6%	2,1%
Mechelen	Kernstad	0,7%	-1,1%	-0,4%
	«Rest agglomeratie»	-1,0%	6,4%	5,4%
	Banlieue	0,0%	2,4%	2,4%
	Forensenwoonzone	0,0%	2,0%	2,0%
Oostende	Kernstad	-1,8%	-0,4%	-2,2%
	«Rest agglomeratie»	0,6%	7,0%	7,6%
	Banlieue	0,8%	3,3%	4,1%
	Forensenwoonzone	-0,5%	4,8%	4,3%
Sint-Niklaas	Kernstad	0,5%	-1,1%	-0,6%
	Banlieue	1,8%	2,7%	4,4%
	Forensenwoonzone	1,2%	2,3%	3,5%

Bijlage 1(vervolg). De samenstellende elementen van de loop van de bevolking van de Belgische gewesten (1993-1998)

Stadsgewest	Woonmilieu	Jaarlijkse natuurlijke aangroei	Jaarlijks migratiesaldo	Jaarlijkse bevolkingsgroei
Charleroi	Kernstad	-0,3%	-1,2%	-1,6%
	«Rest agglomeratie»	-0,3%	-0,8%	-1,1%
	Banlieue	0,0%	1,5%	1,6%
	Forensenwoonzone	0,1%	1,3%	1,4%
Luik	Kernstad	-0,6%	-3,6%	-4,2%
	«Rest agglomeratie»	-0,1%	-0,1%	-0,2%
	Banlieue	0,4%	2,7%	3,1%
	Forensenwoonzone	-0,1%	2,6%	2,5%
La Louvière	Kernstad	0,6%	-1,0%	-0,4%
	«Rest agglomeratie»	-0,1%	0,0%	-0,2%
	Forensenwoonzone	-0,9%	-0,5%	-1,5%
Bergen	Kernstad	0,4%	-1,6%	-1,2%
	«Rest agglomeratie»	-0,4%	-1,5%	-1,9%
	Banlieue	-1,1%	2,4%	1,3%
	Forensenwoonzone	-0,2%	-0,7%	-0,8%
Namen	Kernstad	0,3%	0,3%	0,6%
	Banlieue	1,5%	3,3%	4,9%
	Forensenwoonzone	0,8%	2,2%	2,9%
Doornik	Kernstad	-0,5%	0,2%	-0,3%
	Banlieue	-1,1%	-0,8%	-1,8%
	Forensenwoonzone	-1,2%	0,2%	-1,1%
Verviers	Kernstad	0,8%	-1,6%	-0,8%
	«Rest agglomeratie»	1,6%	-2,3%	-0,7%
	Banlieue	1,4%	5,9%	7,4%
	Forensenwoonzone	2,3%	2,9%	5,2%
Vlaanderen	Kleine steden	0,9%	0,9%	1,8%
Vlaanderen	«Rurale» gemeenten	1,1%	1,6%	2,7%
Wallonië	Kleine steden	0,4%	0,9%	1,4%
Wallonië	«Rurale» gemeenten	0,8%	2,0%	2,8%
België		0,6%	0,6%	1,2%
Brussel		1,1%	-0,8%	0,3%
Vlaanderen		0,7%	0,8%	1,5%
Wallonië		0,3%	0,7%	1,0%

Bron: NIS-RR

Bijlage 2. De jaarlijkse migratiesaldi per leeftijdsgroep in de Belgische gewesten (1993-1998)

Stadsgewest	Woonmilieu	Migratiesaldo 30-44 jaar in 1998	Migratiesaldo 20-29 jaar in 1998	Migratiesaldo 60-74 jaar in 1998	Migratiesaldo + 80 jaar in 1998
Brussel	Kernstad	-4,1%	19,9%	-5,0%	-3,8%
	«Rest agglomeratie»	4,8%	-5,7%	-1,6%	1,5%
	Banlieue	6,3%	-2,9%	0,0%	5,2%
	Forensenwoonzone	4,1%	1,2%	0,6%	0,6%
Antwerpen	Kernstad	-7,6%	9,7%	-2,3%	-7,1%
	«Rest agglomeratie»	1,3%	-4,2%	0,3%	8,9%
	Banlieue	6,4%	-3,5%	0,6%	7,1%
	Forensenwoonzone	3,8%	3,0%	1,2%	0,8%
Brugge	Kernstad	-3,7%	0,4%	0,4%	-2,8%
	Banlieue	4,7%	-3,6%	0,6%	1,3%
	Forensenwoonzone	1,6%	-0,9%	6,1%	-0,3%
Kortrijk	Kernstad	-3,5%	-3,7%	-0,3%	3,2%
	«Rest agglomeratie»	-1,4%	-0,1%	-0,4%	-4,4%
	Banlieue	0,0%	-6,2%	0,0%	1,7%
	Forensenwoonzone	0,5%	-3,5%	-0,6%	0,8%
Gent	Kernstad	-8,6%	14,3%	-1,7%	-8,3%
	«Rest agglomeratie»	6,8%	-3,4%	0,5%	4,1%
	Banlieue	5,7%	-2,0%	0,5%	11,7%
	Forensenwoonzone	2,7%	0,7%	0,8%	3,9%
Hasselt-Genk	Kernstad	-3,1%	0,1%	0,4%	1,3%
	Banlieue	2,1%	0,0%	-0,1%	1,4%
	Forensenwoonzone	1,5%	0,6%	0,1%	0,2%
Leuven	Kernstad	-9,8%	40,1%	-0,3%	-3,8%
	Banlieue	8,5%	-3,0%	0,5%	2,5%
	Forensenwoonzone	3,3%	2,9%	0,2%	-4,8%
Mechelen	Kernstad	-4,3%	7,9%	-0,5%	-7,3%
	«Rest agglomeratie»	14,0%	-10,8%	0,6%	16,9%
	Banlieue	5,5%	-3,9%	-1,2%	14,3%
	Forensenwoonzone	4,1%	-0,4%	1,9%	-2,1%
Oostende	Kernstad	-4,4%	-2,0%	5,6%	-3,3%
	«Rest agglomeratie»	8,9%	8,7%	6,5%	15,8%
	Banlieue	7,7%	-2,3%	-0,1%	-2,6%
	Forensenwoonzone	4,0%	-0,8%	8,9%	4,8%
Sint-Niklaas	Kernstad	-2,7%	-1,6%	-0,1%	0,2%
	Banlieue	4,7%	-0,4%	1,3%	3,7%
	Forensenwoonzone	6,1%	-4,8%	0,3%	5,6%

Bijlage 2(vervolg). De jaarlijkse migratiesaldi per leeftijdsgroep in de Belgische gewesten (1993-1998)

Stadsgewest	Woonmilieu	Migratiesaldo 30-44 jaar in 1998	Migratiesaldo 20-29 jaar in 1998	Migratiesaldo 60-74 jaar in 1998	Migratiesaldo + 80 jaar in 1998
Charleroi	Kernstad	-3,0%	2,5%	-1,2%	-2,0%
	«Rest agglomeratie»	-0,8%	-3,5%	-0,5%	-1,0%
	Banlieue	3,6%	-5,0%	0,1%	6,3%
	Forensenwoonzone	3,8%	-3,3%	0,1%	4,5%
Luik	Kernstad	-10,0%	12,3%	-2,5%	-6,2%
	«Rest agglomeratie»	0,0%	-2,4%	0,0%	1,0%
	Banlieue	6,7%	-4,8%	0,4%	7,9%
	Forensenwoonzone	4,4%	-1,8%	1,0%	4,2%
La Louvière	Kernstad	-1,2%	0,3%	-1,0%	-6,8%
	«Rest agglomeratie»	0,0%	-2,7%	0,3%	4,4%
	Forensenwoonzone	-2,2%	-1,2%	0,7%	3,5%
Bergen	Kernstad	-3,5%	3,6%	-0,7%	-1,1%
	«Rest agglomeratie»	-2,3%	-4,2%	-0,6%	-4,8%
	Banlieue	4,7%	-3,0%	1,1%	13,6%
	Forensenwoonzone	1,0%	-5,2%	-0,3%	-2,5%
Namen	Kernstad	-2,9%	4,8%	1,3%	1,2%
	Banlieue	7,7%	-5,2%	0,8%	5,7%
	Forensenwoonzone	4,8%	-1,7%	1,2%	2,7%
Doornik	Kernstad	-0,9%	-0,3%	1,0%	3,3%
	Banlieue	0,3%	-5,3%	0,2%	-0,7%
	Forensenwoonzone	-0,5%	-2,6%	0,8%	12,1%
Verviers	Kernstad	-2,7%	1,9%	-0,9%	-4,3%
	«Rest agglomeratie»	-1,2%	-5,4%	-1,0%	-1,3%
	Banlieue	9,3%	1,4%	2,2%	8,9%
	Forensenwoonzone	6,7%	2,1%	0,2%	2,2%
Vlaanderen	Kleine steden	0,5%	0,2%	1,1%	-0,1%
Vlaanderen	«Rurale» gemeenten	2,7%	-0,7%	0,8%	1,7%
Wallonië	Kleine steden	0,7%	-1,5%	1,8%	2,2%
Wallonië	«Rurale» gemeenten	4,1%	-1,6%	0,9%	0,0%
België		0,6%	2,5%	-0,2%	0,0%
Brussel		-4,1%	19,9%	-5,0%	-3,8%
Vlaanderen		0,9%	1,4%	0,3%	0,1%
Wallonië		1,4%	-0,7%	0,3%	1,3%

Bron: NIS-RR

Bijlage 3. Veroudering en structuur per leeftijdsgroep van de bevolking van de Belgische stadsgewesten in 1998

Stadsgewest	Woonmilieu	Gemiddelde leeftijd 1998	< 20 jaar 1998	> 60 jaar 1998	> 80 jaar 1998	Seniliteits-coëff 1998	Hoogbejaardenindex 1998
Brussel	Kernstad	39,26	23,2%	21,8%	4,5%	93,6%	20,8%
	«Rest agglomeratie»	39,69	24,2%	22,0%	3,3%	90,8%	14,9%
	Banlieue	38,59	25,2%	19,7%	3,1%	78,3%	15,9%
	Forensenwoonzone	39,90	22,7%	22,0%	3,5%	96,9%	15,9%
Antwerpen	Kernstad	41,43	21,8%	25,7%	4,8%	117,7%	18,6%
	«Rest agglomeratie»	39,74	23,8%	21,8%	3,4%	91,6%	15,4%
	Banlieue	38,07	25,7%	18,7%	2,9%	72,7%	15,3%
	Forensenwoonzone	39,50	23,3%	21,4%	3,5%	92,1%	16,2%
Brugge	Kernstad	40,83	22,0%	23,9%	4,2%	108,8%	17,7%
	Banlieue	38,36	25,1%	19,4%	3,2%	77,3%	16,5%
	Forensenwoonzone	41,42	21,6%	24,8%	4,1%	114,8%	16,5%
Kortrijk	Kernstad	40,39	23,3%	23,9%	4,2%	102,7%	17,5%
	«Rest agglomeratie»	38,82	24,1%	20,5%	2,9%	85,2%	14,0%
	Banlieue	37,91	26,2%	19,6%	3,0%	74,9%	15,1%
	Forensenwoonzone	39,52	24,1%	22,2%	3,6%	92,1%	16,2%
Gent	Kernstad	40,59	21,4%	23,7%	4,3%	110,9%	18,0%
	«Rest agglomeratie»	39,77	23,3%	21,6%	3,7%	92,6%	17,3%
	Banlieue	39,42	23,4%	20,9%	3,5%	89,4%	16,8%
	Forensenwoonzone	39,64	23,2%	21,9%	3,8%	94,4%	17,3%
Hasselt-Genk	Kernstad	38,31	24,4%	19,7%	2,6%	80,7%	13,1%
	Banlieue	36,26	26,2%	15,2%	1,8%	58,1%	11,5%
	Forensenwoonzone	37,46	25,0%	17,7%	2,2%	70,6%	12,5%
Leuven	Kernstad	39,73	20,1%	22,3%	4,3%	110,5%	19,4%
	Banlieue	38,49	25,2%	19,3%	3,3%	76,5%	16,9%
	Forensenwoonzone	40,86	21,8%	23,9%	3,5%	109,7%	14,8%
Mechelen	Kernstad	40,03	23,6%	23,7%	4,1%	100,4%	17,2%
	«Rest agglomeratie»	41,22	23,0%	23,9%	4,6%	104,1%	19,3%
	Banlieue	39,76	23,8%	22,2%	4,0%	93,4%	18,2%
	Forensenwoonzone	40,68	21,6%	22,7%	3,6%	105,5%	16,0%
Oostende	Kernstad	43,90	19,2%	29,4%	5,3%	153,5%	18,1%
	«Rest agglomeratie»	38,41	25,1%	19,5%	3,0%	77,7%	15,3%
	Banlieue	39,35	24,0%	21,7%	3,1%	90,1%	14,4%
	Forensenwoonzone	41,07	22,5%	24,8%	3,6%	110,1%	14,5%
Sint-Niklaas	Kernstad	40,07	23,1%	22,7%	3,6%	98,4%	16,1%
	Banlieue	38,51	24,5%	19,3%	3,0%	78,8%	15,7%
	Forensenwoonzone	38,53	24,8%	19,6%	3,3%	78,8%	16,6%

Bijlage 3 (vervolg). Veroudering en structuur per leeftijdsgroep van de bevolking van de Belgische stadsgewesten in 1998

Stadsgewest	Woonmilieu	Gemiddelde leeftijd 1998	< 20 jaar 1998	> 60 jaar 1998	> 80 jaar 1998	Seniliteits-coëff 1998	Hoogbejaardenindex 1998
Charleroi	Kernstad	39,65	23,5%	22,7%	3,6%	96,7%	15,8%
	«Rest agglomeratie»	39,17	24,6%	21,7%	3,3%	88,1%	15,2%
	Banlieue	38,79	24,9%	20,1%	3,1%	80,8%	15,3%
	Forensenwoonzone	38,64	25,1%	20,8%	3,2%	82,9%	15,4%
Luik	Kernstad	40,96	21,0%	24,7%	4,5%	117,6%	18,1%
	«Rest agglomeratie»	39,96	23,6%	23,0%	3,4%	97,5%	14,6%
	Banlieue	38,51	25,4%	19,8%	3,0%	78,0%	15,2%
	Forensenwoonzone	38,88	25,1%	21,0%	3,4%	83,9%	16,2%
La Louvière	Kernstad	38,99	24,6%	21,6%	3,3%	87,9%	15,5%
	«Rest agglomeratie»	38,79	25,0%	21,1%	3,5%	84,6%	16,4%
	Forensenwoonzone	40,21	22,9%	23,4%	3,6%	102,0%	15,4%
Bergen	Kernstad	38,98	23,8%	21,1%	3,4%	88,7%	16,1%
	«Rest agglomeratie»	39,25	24,7%	22,3%	3,4%	90,5%	15,3%
	Banlieue	39,58	24,1%	21,7%	3,6%	90,1%	16,5%
	Forensenwoonzone	39,34	24,6%	22,2%	3,4%	90,5%	15,1%
Namen	Kernstad	39,31	24,0%	21,9%	3,8%	91,0%	17,2%
	Banlieue	36,67	28,1%	17,4%	2,6%	61,9%	15,1%
	Forensenwoonzone	38,16	26,4%	20,6%	3,3%	78,2%	16,2%
Doomik	Kernstad	39,98	23,5%	23,0%	4,2%	97,8%	18,4%
	Banlieue	40,15	23,9%	23,8%	4,2%	99,8%	17,5%
	Forensenwoonzone	40,29	23,4%	24,0%	4,3%	102,6%	17,8%
Verviers	Kernstad	38,83	25,8%	22,4%	3,9%	86,7%	17,7%
	«Rest agglomeratie»	37,41	27,5%	20,1%	3,0%	73,0%	15,1%
	Banlieue	36,77	28,3%	17,9%	2,9%	63,2%	16,1%
	Forensenwoonzone	36,14	28,8%	17,3%	2,9%	59,9%	16,8%
Vlaanderen	Kleine steden	39,12	23,9%	21,0%	3,3%	87,9%	15,7%
Vlaanderen	«Rurale» gemeenten	38,77	24,4%	20,4%	3,1%	83,9%	15,4%
Wallonië	Kleine steden	38,89	25,4%	21,8%	3,7%	85,9%	16,9%
Wallonië	«Rurale» gemeenten	38,34	26,1%	21,1%	3,3%	80,9%	15,6%
België		39,36	23,8%	21,6%	3,6%	90,7%	16,5%
Brussel		39,26	23,2%	21,8%	4,5%	93,6%	20,8%
Vlaanderen		39,56	23,4%	21,7%	3,5%	92,6%	16,1%
Wallonië		39,02	24,8%	21,5%	3,5%	86,8%	16,2%

Bron. NIS-RR

Bijlage 4. De beroepsbevolking naar leeftijdsgroep in de Belgische stadsgewesten in 1998

Stadsgewest	Woonmilieu	20-39 jaar 1998	40-59 jaar 1998	20-59 jaar 1998	Afhankelijkheids- graad 1998	40-59/20-39 1998
Brussel	Kernstad	31,4%	23,7%	55,0%	81,8%	75,5%
	«Rest agglomeratie»	26,9%	26,9%	53,8%	85,8%	99,9%
	Banlieue	27,9%	27,2%	55,1%	81,6%	97,4%
	Forensenwoonzone	29,0%	26,3%	55,3%	81,0%	90,8%
Antwerpen	Kernstad	27,9%	24,5%	52,4%	90,7%	87,9%
	«Rest agglomeratie»	27,4%	26,9%	54,3%	84,0%	98,1%
	Banlieue	28,5%	27,0%	55,5%	80,1%	94,7%
	Forensenwoonzone	29,3%	26,0%	55,3%	80,8%	88,9%
Brugge	Kernstad	28,3%	25,8%	54,1%	84,7%	91,3%
	Banlieue	28,9%	26,6%	55,4%	80,4%	92,1%
	Forensenwoonzone	27,2%	26,4%	53,6%	86,5%	97,1%
Kortrijk	Kernstad	27,9%	24,9%	52,8%	89,3%	89,3%
	«Rest agglomeratie»	29,6%	25,8%	55,4%	80,5%	87,3%
	Banlieue	28,9%	25,3%	54,2%	84,4%	87,5%
	Forensenwoonzone	28,4%	25,3%	53,7%	86,3%	89,2%
Gent	Kernstad	30,3%	24,6%	54,9%	82,1%	81,0%
	«Rest agglomeratie»	28,2%	26,9%	55,1%	81,6%	95,6%
	Banlieue	28,9%	26,8%	55,7%	79,5%	92,8%
	Forensenwoonzone	29,4%	25,4%	54,8%	82,4%	86,5%
Hasselt-Genk	Kernstad	30,1%	25,8%	55,9%	78,9%	85,4%
	Banlieue	31,8%	26,7%	58,5%	70,9%	84,2%
	Forensenwoonzone	31,0%	26,3%	57,3%	74,4%	84,9%
Leuven	Kernstad	34,9%	22,7%	57,6%	73,6%	65,1%
	Banlieue	28,3%	27,2%	55,5%	80,1%	96,2%
	Forensenwoonzone	28,3%	26,0%	54,3%	84,2%	92,1%
Mechelen	Kernstad	28,6%	24,0%	52,6%	90,1%	83,7%
	«Rest agglomeratie»	25,7%	27,4%	53,1%	88,2%	106,6%
	Banlieue	28,3%	25,7%	54,0%	85,3%	90,8%
	Forensenwoonzone	28,5%	27,2%	55,7%	79,5%	95,5%
Oostende	Kernstad	25,4%	26,0%	51,4%	94,5%	102,5%
	«Rest agglomeratie»	29,1%	26,3%	55,4%	80,5%	90,6%
	Banlieue	28,5%	25,8%	54,3%	84,1%	90,8%
	Forensenwoonzone	26,6%	26,1%	52,8%	89,6%	98,2%
Sint-Niklaas	Kernstad	28,1%	26,1%	54,3%	84,3%	92,9%
	Banlieue	29,1%	27,2%	56,3%	77,7%	93,3%
	Forensenwoonzone	29,0%	26,6%	55,6%	79,8%	91,5%

Bijlage 4 (vervolg). De beroepsbevolking naar leeftijdsgroep in de Belgische stadsgewesten in 1998

Stadsgewest	Woonmilieu	20-39 jaar 1998	40-59 jaar 1998	20-59 jaar 1998	Afhankelijkheids- graad 1998	40-59/20-39 1998
Charleroi	Kernstad	29,0%	24,8%	53,8%	85,8%	85,7%
	«Rest agglomeratie»	28,1%	25,6%	53,7%	86,3%	91,3%
	Banlieue	27,8%	27,1%	55,0%	82,0%	97,4%
	Forensenwoonzone	28,7%	25,3%	54,0%	85,1%	88,2%
Luik	Kernstad	30,0%	24,4%	54,4%	83,9%	81,2%
	«Rest agglomeratie»	27,4%	25,9%	53,3%	87,5%	94,6%
	Banlieue	27,8%	26,9%	54,7%	82,8%	96,8%
	Forensenwoonzone	28,1%	25,8%	53,9%	85,7%	91,7%
La Louvière	Kernstad	28,9%	24,9%	53,8%	85,8%	86,2%
	«Rest agglomeratie»	28,8%	25,1%	53,9%	85,5%	87,2%
	Forensenwoonzone	28,3%	25,4%	53,7%	86,3%	89,8%
Bergen	Kernstad	29,7%	25,4%	55,1%	81,4%	85,5%
	«Rest agglomeratie»	28,1%	24,9%	53,0%	88,5%	88,7%
	Banlieue	27,6%	26,6%	54,2%	84,5%	96,5%
	Forensenwoonzone	27,9%	25,3%	53,2%	88,0%	90,8%
Namen	Kernstad	28,9%	25,2%	54,1%	84,8%	87,5%
	Banlieue	28,7%	25,8%	54,5%	83,5%	89,6%
	Forensenwoonzone	28,5%	24,5%	53,0%	88,6%	86,0%
Doornik	Kernstad	28,5%	25,1%	53,6%	86,7%	88,1%
	Banlieue	27,6%	24,7%	52,3%	91,2%	89,2%
	Forensenwoonzone	27,7%	24,9%	52,7%	89,9%	89,8%
Verviers	Kernstad	28,5%	23,4%	51,9%	92,8%	82,1%
	«Rest agglomeratie»	28,7%	23,7%	52,4%	90,9%	82,7%
	Banlieue	28,5%	25,3%	53,8%	85,9%	88,6%
	Forensenwoonzone	29,6%	24,3%	53,9%	85,5%	82,2%
Vlaanderen	Kleine steden	29,4%	25,7%	55,1%	81,6%	87,3%
Vlaanderen	«Rurale» gemeenten	29,4%	25,7%	55,2%	81,3%	87,4%
Wallonië	Kleine steden	28,3%	24,5%	52,8%	89,4%	86,3%
Wallonië	«Rurale» gemeenten	28,6%	24,2%	52,8%	89,4%	84,4%
België		29,0%	25,5%	54,5%	83,5%	88,0%
Brussel		31,4%	23,7%	55,0%	81,8%	75,5%
Vlaanderen		29,0%	25,9%	54,9%	82,2%	89,5%
Wallonië		28,4%	25,3%	53,7%	86,3%	89,2%

Bron. NIS-RR

Bijlage 5. Lijst van de Belgische gemeenten

1	AARTSELAAR	51	HERENTALS	101	KAPELLE-OP-DEN-BOS
2	ANTWERPEN	52	HERENTHOUT	102	LIEDEKERKE
3	HOECHOUT	53	HERSELT	103	LONDERZEEL
4	BOOM	54	HOOGSTRATEN	104	MACHELEN
5	BORSBEEK	55	HULSHOUT	105	MEISE
6	BRASSCHAAT	56	KASTERLEF	106	MERCHTEM
7	BRECHT	57	LILLE	107	OPWIJK
8	EDEGEM	58	MEERHOUT	108	OVERIJSE
9	ESSEN	59	MERKSPLAS	109	PEPINGEN
10	HEMIKSEM	60	MOL	110	SINT-PIETERS-LEEUV
11	HOVE	61	OLEN	111	STEENOKKERZEEL
12	KALMTHOUT	62	OUD-TURNHOUT	112	TERNAT
13	KAPELLEN	63	RAVELS	113	VILVOORDE
14	KONTICH	64	RETIE	114	ZAVENTEM
15	LINT	65	RUIKEVORSEL	115	ZEMST
16	MORTSEL	66	TURNHOUT	116	ROOSDAAL
17	NIEL	67	VORSELAAR	117	DROGENBOS
18	RANST	68	VOSSELAAR	118	KRAAINEM
19	RUMST	69	WESTERLO	119	LINKEBEEK
20	SCHELLE	70	LAAKDAL	120	SINT-GENESIUS-RODE
21	SCHILDE	71	ANDERLECHT	121	WEMMEL
22	SCHOTEN	72	OUDEGEM	122	WEZEMBEEK-OPPEM
23	STABROEK	73	ST-AGATHA-BERCHEM	123	LENNIK
24	WIJNEGEM	74	BRUSSEL	124	AFFLIGEM
25	WOMMELGEM	75	ETTERBEEK	125	AARSCHOT
26	WUUSTWEZEL	76	EVERE	126	BEGIJNENDIJK
27	ZANDHOVEN	77	VORST	127	BEKKEVOORT
28	ZOERSEL	78	GANSHOREN	128	BERTEM
29	ZWIJNDRECHT	79	ELSENE	129	BIERBEEK
30	MALLE	80	JETTE	130	BOORTMEERBEEK
31	BERLAAR	81	KOEKELBERG	131	BOUTERSEM
32	BONHEIDEN	82	ST-JANS-MOLENBEEK	132	DIEST
33	BORNEM	83	SINT-GILLIS	133	GEETBETS
34	DUFFEL	84	SINT-JOOST-TEN-NODE	134	HAACHT
35	HEIST-OP-DEN-BERG	85	SCHAARBEEK	135	HERFENT
36	LIER	86	UKKEL	136	HOEGAARDEN
37	MECHELEN	87	WATERMAAL-BOSVOORDE	137	HOLSBEEK
38	NIJLEN	88	SINT-LAMBRECHTS-WOLUWE	138	HULDENBERG
39	PUTTE	89	SINT-PIETERS-WOLUWE	139	KEERBERGEN
40	PUURS	90	ASSE	140	KORTENAKEN
41	SINT-AMANDS	91	BEERSEL	141	KORTENBERG
42	SINT-KATELIJNE-WAVER	92	BEVER	142	LANDEN
43	WILLEBROEK	93	DILBEEK	143	LEUVEN
44	ARENDONK	94	GALMAARDEN	144	LUBBEEK
45	BAARLE-HERTOG	95	GOOIK	145	OUD-HEVERLEE
46	BALEN	96	GRIMBERGEN	146	ROTSELAAR
47	BEERSE	97	HALLE	147	TERVUREN
48	DESSEL	98	HERNE	148	TIENEN
49	GEEL	99	HOEILAART	149	TREMELO
50	GROBBENDONK	100	KAMPENHOUT	150	ZOUTLEEUV

Bijlage 5 (vervolg). Lijst van de Belgische gemeenten

151	LINTER	201	ZONNEBEKE	251	LEDE
152	SCHERPENHEUVEL-ZICHEM	202	HEUVELLAND	252	NINOVE
153	TIELT-WINGE	203	LANGEMARK - POELKAPELLE	253	SINT-LIEVENS-HOUTEM
154	GLABBEEK	204	VLETEREN	254	ZOTTEGEM
155	BEAUVECHAIN	205	ANZEGEM	255	ERPE - MERE
156	BRAINE-L'ALLEUD	206	AVELGEM	256	BERLARE
157	BRAINE-LE-CHATEAU	207	DEERLIJK	257	BUGGENHOUT
158	CHAUMONT-GISTOUX	208	HARELBEKE	258	DENDERMONDE
159	COURT-SAINT-ETIENNE	209	KORTRIJK	259	HAMME
160	GENAPPE	210	KURNE	260	LAARNE
161	GREZ-DOICFAU	211	LENDELEDE	261	LEBBEKE
162	INCOURT	212	MENEN	262	WAASMUNSTER
163	ITTRÉ	213	WAREGEM	263	WETTEREN
164	JODOIGNE	214	WEVELGEM	264	WICHELEN
165	LA HULPE	215	ZWEVEGEM	265	ZELE
166	MONT-SAINT-GUIBERT	216	SPIERE-HELKIJN	266	ASSENEDE
167	NIVELLES	217	BREDENE	267	EKLO
168	PERWEZ	218	GISTEL	268	KAPRIJK
169	RIXENSART	219	ICHTEGEM	269	MALDEGEM
170	TUBIZE	220	MIDDELSKERKE	270	SINT-LAUREINS
171	VILLERS-LA-VILLE	221	OOSTENDE	271	ZELZATE
172	WATERLOO	222	OUDENBURG	272	AALTER
173	WAVRE	223	DE HAAN	273	DEINZE
174	CHASTRE	224	HOOGLEDE	274	DE PINTE
175	HELECINE	225	INGELMUNSTER	275	DESTELBERGEN
176	LASNE	226	IZEGEM	276	EVERGEM
177	ORP-JAUCHE	227	LEDEGEM	277	GAVERE
178	OTTIGNIES-LOUVAIN-LA-NEUVE	228	LICHTERVELDE	278	GENT
179	RAMILLIES	229	MOORSLEDE	279	KNESSELARE
180	REBECQ	230	ROESLARE	280	LOCHRISTI
181	WALHAIN	231	STADEN	281	LOVENDEGEM
182	BEERNEM	232	DENTERGEM	282	MELLE
183	BLANKENBERGE	233	MEULEBEKE	283	MERELBEKE
184	BRUGGE	234	OOSTROZEBEKE	284	MOERBEKE
185	DAMME	235	PITTEM	285	NAZARETH
186	JABBEKE	236	RUISELEDE	286	NEVELE
187	OOSTKAMP	237	TIELT	287	OOSTERZELE
188	TORHOUT	238	WIELSBEKE	288	SINT-MARTENS-LATEM
189	ZEDELGEM	239	WINGENE	289	WAARSCHOOT
190	ZUIENKERKE	240	ARDOOIE	290	WACHTEBEKE
191	KNOKKE-HEIST	241	ALVERINGEM	291	ZOMERGEM
192	DIKSMUIDE	242	DE PANNE	292	ZULTE
193	HOUTHULST	243	KOKSIJDE	293	KRUISSHOUTEM
194	KOEKELARE	244	NIEUWPOORT	294	OUDENAARDE
195	KORTEMARK	245	VEURNE	295	RONSE
196	LO-RENINGE	246	AALST	296	ZINGEM
197	IEPER	247	DENDERLEEUEW	297	BRAKEL
198	MESEN	248	GERAARDSBERGEN	298	KLUISBERGEN
199	POPERINGE	249	HAALTERT	299	WORTEGEM-PETEGEM
200	WERVIK	250	HERZELE	300	HOREBEKE

Bijlage 5 (vervolg). Lijst van de Belgische gemeenten

301	LIERDE	351	LESSINES	401	BEYNE-HEUSAY
302	MAARKEDAL	352	LE ROEULX	402	CHAUDFONTAINE
303	ZWALM	353	SILLY	403	COMBLAIN-AU-PONT
304	BEVEREN	354	SOIGNIES	404	DALHEM
305	KRUIBEKE	355	ECAUSSINES	405	ESNEUX
306	LOKEREN	356	ANDERLUES	406	FLERON
307	SINT-GILLIS-WAAS	357	BEAUMONT	407	HERSTAL
308	SINT-NIKLAAS	358	BINCHE	408	JUPRELLE
309	STEKENE	359	CHIMAY	409	LIEGE
310	TEMSE	360	ERQUELINNES	410	OUPEYE
311	ATH	361	FROIDCHAPELLE	411	SAINT-NICOLAS
312	BELOEIL	362	LOBBES	412	SERAING
313	BERNISSART	363	MERBES-LE-CHATEAU	413	SOUMAGNE
314	BRUGFLETTE	364	MOMIGNIES	414	SPRIMONT
315	CHIEVRES	365	THUIN	415	WISE
316	ELLEZELLES	366	ESTINNES	416	GRACE-HOLLOGNE
317	FLOBEQ	367	HAM-SUR-HEURE - NALINNES	417	BLEGNY
318	FRASNES-LEZ-ANVAING	368	MORLANWELZ	418	FLEMALLE
319	CHAPELLE-LEZ-HERLAIMONT	369	SIVRY-RANCE	419	NEUPRE
320	CHARLEROI	370	ANTOING	420	TROOZ
321	CHATELET	371	CELLES	421	AMEL
322	COURCELLES	372	ESTAIMPUIS	422	AUBEL
323	FARCIENNES	373	PECQ	423	BAELEN
324	FLEURUS	374	PERUWELZ	424	BULLINGEN
325	FONTAINE-L'EVEQUE	375	RUMES	425	BUTGENBACH
326	GERPINNES	376	TOURNAI	426	DISON
327	MANAGE	377	BRUNHAUT	427	EUPEN
328	MONTIGNY-LE-TILLEUL	378	LEUZE-EN-HAINAUT	428	HERVE
329	PONT-A-CELLES	379	MONT-DE-L'ENCLUS	429	JALHAY
330	SENEFFE	380	AMAY	430	KELMIS
331	AISEAU - PRESLES	381	BURDINNE	431	LIERNEUX
332	LES BONS VILLERS	382	CLAVIER	432	LIMBOURG
333	BOUSSU	383	FERRIERES	433	LONTZEN
334	DOUR	384	HAMOIR	434	MALMEDY
335	FRAMERIES	385	HERON	435	OLNE
336	HENSIES	386	HIUY	436	PEPINSTER
337	JURBISE	387	MARCHIN	437	RAEREN
338	LENS	388	MODAVE	438	SANKT-VITH
339	MONS	389	NANDRIN	439	SPA
340	QUAREGNON	390	OUFFET	440	STAVELLOT
341	QUIEVRAIN	391	VERLAINE	441	STOUMONT
342	SAINT-GHISLAIN	392	VILLERS-LE-BOUILLET	442	THEUX
343	COLFONTAINE	393	WANZE	443	VERVIERS
344	HONNELLES	394	ANTHISNES	444	WAIMES
345	QUEVY	395	ENGIS	445	WELKENRAEDT
346	MOUSCRON	396	TINLOT	446	TROIS-PONTS
347	COMINES	397	ANS	447	BURG-REULAND
348	BRAINE-LE-COMTE	398	AWANS	448	PLOMBIERES
349	ENGHIEN	399	AYWAILLE	449	THIMISTER - CLERMONT
350	LA LOUVIERE	400	BASSENGE	450	BERLOZ

Bijlage 5 (vervolg). Lijst van de Belgische gemeenten

451	BRAIVES	501	KORTESSEM	551	ROUVROY
452	CRISNEE	502	LANAKEN	552	ANHEE
453	DONCEEL	503	RIEMST	553	BEAURAING
454	FEXHE-LE-HAUT-CLOCHER	504	TONGEREN	554	BIEVRE
455	GEER	505	WELLEN	555	CINEY
456	HANNUT	506	MAASMECHELEN	556	DINANT
457	LINCENT	507	VOEREN	557	GEDINNE
458	OREYE	508	ARLON	558	HAMOIS
459	REMICOURT	509	ATTERT	559	HAVELANGE
460	SAINTE-GEORGES-SUR-MEUSE	510	AUBANGE	560	HOUYET
461	WAREMME	511	MARTELANGE	561	ONHAYE
462	WASSEIGE	512	MESSANCY	562	ROCHFORT
463	FAIMES	513	BASTOGNE	563	SOMME-LFUZE
464	AS	514	BERTOEGNE	564	YVOIR
465	BERINGEN	515	FAUVILLERS	565	HASTIERE
466	DIEPENBEEK	516	HOUFFALIZE	566	VRESSE-SUR-SEMOIS
467	GENK	517	VIELSALM	567	ANDENNE
468	GINGELOM	518	VAUX-SUR-SURE	568	ASSESE
469	HALEN	519	GOUVY	569	EGHEZEE
470	HASSELT	520	SAINTE-ODE	570	FLOREFFE
471	HERK-DE-STAD	521	DURBUY	571	FOSSES-LA-VILLE
472	LEOPOLDSBURG	522	EREZEE	572	GESVES
473	LUMMEN	523	HOTTON	573	METTET
474	NIEUWERKERKEN	524	LA ROCHE-EN-ARDENNE	574	NAMUR
475	OPGLABBEEK	525	MARCHE-EN-FAMENNE	575	OHEY
476	SINT-TRUIDEN	526	NASSOGNE	576	PROFONDEVILLE
477	TESSENDERLO	527	RENDEUX	577	SOMBREFFE
478	ZONHOVEN	528	TENNEVILLE	578	SAMBREVILLE
479	ZUTENDAAL	529	MANHAY	579	FERNELMONT
480	HAM	530	BERTRIX	580	JEMEPPE-SUR-SAMBRE
481	HEUSDEN-ZOLDER	531	BOUILLON	581	LA BRUYERE
482	BOCHOLT	532	DAVERDISSE	582	GEMBLOUX
483	BREE	533	HERBEUMONT	583	CERFONTAINE
484	KINROOI	534	LEGLISE	584	COUVIN
485	LOMMEL	535	LIBIN	585	DOISCHE
486	MAASEIK	536	NEUFCHATEAU	586	FLORENNES
487	NEERPELT	537	PALISEUL	587	PHILIPPEVILLE
488	OVERPELT	538	SAINTE-HUBERT	588	WALCOURT
489	PEER	539	TELLIN	589	VIROINVAL
490	HAMONT-ACHEL	540	WELLIN		
491	HECHTEL-EKSEL	541	LIBRAMONT-CHEVIGNY		
492	HOUTHAIEN-HELCHTEREN	542	CHINY		
493	MEEUWEN-GRUITRODE	543	ETALLE		
494	DILSEN	544	FLORENVILLE		
495	ALKEN	545	MEIX-DEVANT-VIRTON		
496	BILZEN	546	MUSSON		
497	BORGLOON	547	SAINTE-LEGER		
498	HEERS	548	TINTIGNY		
499	HERSTAPPE	549	VIRTON		
500	HOESELT	550	HABAY		

LIJST TABELLEN

Tabel 1	De componenten van de loop van de bevolking, bruto-geboorte- en sterftecijfers in België, in de 19de en 20ste eeuw (gemiddelde jaarlijkse percentages)	12
Tabel 2	Evolutie van het bevolkingscijfer van België en van zijn gewesten (cijfers van de volkstellingen)	22
Tabel 3	Evolutie van de loop van de bevolking in de drie Belgische gewesten	23
Tabel 4	Evolutie van de geboorte- en sterftecijfers in de drie Belgische gewesten	28
Tabel 5	Evolutie van de gemiddelde leeftijd van de bevolking van België en van de gewesten (in jaren)	42
Tabel 6	Evolutie van het relatief aandeel van de bevolking jonger dan 20 jaar	46
Tabel 7	Evolutie van het relatief aandeel van de 60-plussers en de 80-plussers	48
Tabel 8	Evolutie van de seniliteitsindex van de bevolking van België en zijn gewesten	53
Tabel 9	Evolutie van het relatief aandeel van de bevolking tussen 20-40 en 40-60 jaar	59
Tabel 10	Evolutie van de afhankelijkheidsgraad van de potentieel niet-actieve bevolking ten opzichte van de potentiële beroepsbevolking	62
Tabel 11	De impact van de natuurlijke aangroei en het migratiesaldo op de evolutie van het bevolkingscijfer van de 589 Belgische gemeenten, van 1993 tot 1998	82
Tabel 12	De componenten van de bevolkingsevolutie in de belangrijkste Belgische woonmilieus (1993-1998)	90
Tabel 13	Het migratiesaldo van leeftijdsgroepen (leeftijd in 1998) van de voornaamste woonmilieus in België (1993-1998)	97
Tabel 14	De gemiddelde leeftijd van de bevolking in de verschillende Belgische woonmilieus (1993-1998)	119
Tabel 15	Het aandeel van de jongeren (<20 jaar) in de voornaamste Belgische woonmilieus (1993-1998)	123
Tabel 16	Het aandeel van de 60-plussers in de voornaamste Belgische woonmilieus (1993-1998)	135
Tabel 17	Het aandeel van de 80-plussers in de voornaamste Belgische woonmilieus (1993-1998)	136
Tabel 18	De verhouding tussen de grote leeftijdsgroepen in de voornaamste Belgische woonmilieus (1993-1998)	141
Tabel 19	Enkele indices in verband met de potentiële beroepsbevolking in de voornaamste Belgische woonmilieus (1993-1998)	147

LIJST FIGUREN

Figuur 1	Evolutie van het bevolkingscijfer van België van 1784 tot 1996	10
Figuur 2	Evolutie van de gemiddelde jaarlijkse groeipercentages van de Belgische bevolking	10
Figuur 3	Jaarlijkse evolutie van de componenten van de loop van de Belgische bevolking (1831-1996)	11
Figuur 4	Jaarlijkse evolutie van de bruto-geboorte- en sterftcijfers in België, in de loop van de 19de en de 20ste eeuw	13
Figuur 5	Evolutie van het totaal vruchtbaarheidscijfer (TVC) van België van 1846 tot 1995	14
Figuur 6	Evolutie van de levensverwachting bij de geboorte naar geslacht in België	15
Figuur 7	Evolutie van de kindersterfte (vijfjaarlijkse gemiddelden) in België	16
Figuur 8	De daling van de sterfte naar leeftijd en naar geslacht tussen 1880-90 en 1928-32 en tussen 1959-63 en 1996-98 (verhouding tussen de sterftecoëfficiënten – voortschrijdend gemiddelde over vijf jaar)	17
Figuur 9	Evolutie van de mannelijke “over”sterfte naar leeftijd in België (verhouding tussen sterftecoëfficiënten van mannen en van vrouwen – voortschrijdend gemiddelde over vijf jaar)	18
Figuur 10	Jaarlijkse evolutie van het aantal immigranten en emigranten in België	19
Figuur 11	Relatieve evolutie van de bevolking van de drie Belgische gewesten	21
Figuur 12	Evolutie van de componenten van de loop van de bevolking in de drie Belgische gewesten (voortschrijdend gemiddelde over vijf jaar)	24
Figuur 13	Evolutie van de bruto-sterftcijfers in de drie Belgische gewesten (voortschrijdend gemiddelde over vijf jaar)	26
Figuur 14	Evolutie van de bruto-geboortecijfers in de drie Belgische gewesten (voortschrijdend gemiddelde over vijf jaar)	27
Figuur 15	Recente evolutie van het totaal vruchtbaarheidscijfer in de drie Belgische gewesten	29
Figuur 16	De leeftijds piramide van België op 1-3-1991 (absolute cijfers)	31
Figuur 17	Evolutie van de leeftijds piramide van België (absolute cijfers)	32
Figuur 18a	Vergelijkende evolutie van de leeftijds piramiden van de bevolking van het Brusselse Gewest en van België (teruggebracht op een zelfde basis)	35
Figuur 18b	Vergelijkende evolutie van de leeftijds piramiden van de bevolking van het Vlaamse Gewest en van België (teruggebracht op een zelfde basis)	36
Figuur 18c	Vergelijkende evolutie van de leeftijds piramiden van de bevolking van het Waalse Gewest en van België (teruggebracht op een zelfde basis)	37
Figuur 19	Naar een homogenisering van de regionale leeftijdsstructuur (som van het kwadraat van de afwijking van de relatieve structuur, per leeftijdsgroep van 5 jaar, van de bevolking van een gewest en van België)	39
Figuur 20	Evolutie van de gemiddelde leeftijd van de Belgische bevolking	40
Figuur 21	Evolutie van de gemiddelde leeftijd van de bevolking van de Belgische gewesten	41
Figuur 22	Evolutie van de bevolking volgens grote leeftijdscategorieën in België	43
Figuur 23	Evolutie van het relatief aandeel van de bevolking jonger dan 20 jaar in de drie Belgische gewesten	44
Figuur 24	Evolutie van het relatief aandeel van de 60-plussers in de drie Belgische gewesten	45
Figuur 25	Evolutie van de Belgische bevolking volgens grote leeftijdscategorieën, in relatieve waarden	47
Figuur 26	Evolutie van de hoogbejaardenindex (≥ 80 jaar/ ≥ 60 jaar) van de bevolking van België en zijn gewesten	51

Figuur 27	Evolutie van de seniliteitsindex (≥ 60 jaar/ < 20 jaar) van de bevolking van België en zijn gewesten	52
Figuur 28	Evolutie van het relatief aandeel van de groep 20-39-jarigen in de drie Belgische gewesten	56
Figuur 29	Evolutie van het relatief aandeel van de groep 40-59-jarigen in de drie Belgische gewesten	56
Figuur 30	Evolutie van de veroudering van de potentiële beroepsbevolking (40-59 jaar/20-39 jaar)	57
Figuur 31	Evolutie van de afhankelijkheidsgraad ($(< 20$ jaar en ≥ 60 jaar)/20-59 jaar)	65
Figuur 32	Evolutie van de afhankelijkheidsgraad van de jonge potentieel niet-actieve bevolking (< 20 jaar/20-59 jaar)	65
Figuur 33	Evolutie van de afhankelijkheidsgraad van de oudere potentieel niet-actieve bevolking (≥ 60 jaar/20-59 jaar)	66
Figuur 34	Evolutie van de masculiniteitsindex (aantal mannen voor 100 vrouwen) per leeftijdsgroep van vijf jaar, in België	67
Figuur 35	Evolutie van de masculiniteitsindex bij de 80-plussers	67
Figuur 36	Evolutie van de bevolking in de vier typen gemeenten, van 1831 tot 1991 (1831 = index 100)	69
Figuur 37	Bevolkingsevolutie van de Belgische gemeenten tussen 1993 en 1998, naar woonmilieu	81
Figuur 38	Het verband tussen het jaarlijks groeipercentage en het jaarlijks migratiesaldo van de bevolking van elk van de 589 gemeenten, tussen 1993 en 1998	82
Figuur 39	Het verband tussen het jaarlijks groeipercentage en de jaarlijkse natuurlijke aangroei van de bevolking van elk van de 589 gemeenten, tussen 1993 en 1998	85
Figuur 40	Het verband tussen de natuurlijke aangroei (1993-1998) van de gemeenten en de gemiddelde leeftijd (1998) van de bevolking	89
Figuur 41	De migratiekalender van enkele Belgische gemeenten (1993-1998)	94
Figuur 42	De correlatie tussen de jaarlijkse groeipercentages van de bevolking van de 589 gemeenten van België en het migratiesaldo van de bevolking tussen 30 en 44 jaar (in 1998) tussen 1993 en 1998	98
Figuur 43	De migratiesaldi per leeftijdsgroep van vijf jaar volgens de voornaamste woonmilieus (1993-1998)	107
Figuur 44a	Vergelijking van de leeftijdspiramide van Ganshoren en van België (basis gemeente van 10 000 inwoners) (1998)	111
Figuur 44b	Vergelijking van de leeftijdspiramide van Sint-Joost-ten-Node en van België (basis gemeente van 10 000 inwoners) (1998)	111
Figuur 44c	Vergelijking van de leeftijdspiramide van Antwerpen en van België (basis gemeente van 10 000 inwoners) (1998)	112
Figuur 44d	Vergelijking van de leeftijdspiramide van Luik en van België (basis gemeente van 10 000 inwoners) (1998)	112
Figuur 44e	Vergelijking van de leeftijdspiramide van Chastre en van België (basis gemeente van 10 000 inwoners) (1998)	113
Figuur 44f	Vergelijking van de leeftijdspiramide van Malle en van België (basis gemeente van 10 000 inwoners) (1998)	113
Figuur 44g	Vergelijking van de leeftijdspiramide van Blankenberge en van België (basis gemeente van 10 000 inwoners) (1998)	114
Figuur 44h	Vergelijking van de leeftijdspiramide van Vresse-sur-Semois en van België (basis gemeente van 10 000 inwoners) (1998)	114

LIJST KAARTEN

Kaart 1	Typologie van de bevolkingsevolutie tussen 1831 en 1991	71
Kaart 2	De stadsgewesten en de gemeentetypologie	75
Kaart 3	De jaarlijkse bevolkingsgroei van de gemeenten tussen 1993 en 1998 (in %)	77
Kaart 4	De impact van de natuurlijke aangroei en de migratiesaldi op de bevolkingsevolutie tussen 1993 en 1998	83
Kaart 5	De jaarlijkse natuurlijke aangroei van de bevolking tussen 1993 en 1998 (in %)	87
Kaart 6	Het jaarlijks migratiesaldo van de bevolking van de Belgische gemeenten tussen 1993 en 1998 (in %)	91
Kaart 7	Het jaarlijks migratiesaldo van de generaties geboren tussen 1968 en 1977 (20-30-jarigen in 1998) tussen 1993 en 1998 (in %)	95
Kaart 8	Het jaarlijks migratiesaldo van de generaties geboren tussen 1967 en 1953 (30-44-jarigen in 1998) tussen 1993 en 1998 (in %)	99
Kaart 9	De jaarlijkse migratiesaldi van de generaties geboren tussen 1923 en 1937 (60-74-jarigen in 1998) tussen 1993 en 1998 (in %)	103
Kaart 10	De jaarlijkse migratiesaldi van de generaties geboren voor 1917 (bevolking ouder dan 80 jaar in 1998) tussen 1993 en 1998 (in %)	105
Kaart 11	De heterogeniteit van de gemeentelijke leeftijdsstructuur (1998)	109
Kaart 12	De gemiddelde leeftijd van de bevolking op 1 januari 1998	117
Kaart 13	De relatieve evolutie van de gemiddelde leeftijd van de bevolking tussen 1993 en 1998 (in %)	121
Kaart 14	Het aandeel van de jongeren (<20 jaar) op 1 januari 1998 (in %)	125
Kaart 15	De relatieve evolutie van het aandeel jongeren (<20 jaar) tussen 1993 en 1998 (in %)	127
Kaart 16	Het aandeel van de 60-plussers op 1 januari 1998 (in %)	131
Kaart 17	De relatieve evolutie van het aandeel 60-plussers tussen 1993 en 1998 (in %)	133
Kaart 18	Het aandeel van de 80-plussers op 1 januari 1998 (in %)	137
Kaart 19	De relatieve evolutie van het aandeel 80-plussers tussen 1993 en 1998 (in %)	139
Kaart 20	De seniliteitscoëfficiënt van de bevolking op 1 januari 1998	143
Kaart 21	De hoogbejaardenindex van de bevolking op 1 januari 1998	145
Kaart 22	Het aandeel van de leeftijdsgroep tussen 20 en 59 jaar op 1 januari 1998 (in %)	149
Kaart 23	De afhankelijkheidsgraad van de bevolking op 1 januari 1998	153
Kaart 24	De verouderingscoëfficiënt van de potentiële beroepsbevolking op 1 januari 1998	155

SUMMARY

Age and sex are the two basic variables of demographic analysis. They are also the two variables around which demographic results of population censuses are organised. This first monographic study of the 1991 population census goes much further than the framework given by the analysis of population by sex and age. Numerous pages are dedicated to the study of the evolution of population size, natural and migratory balances, births, fertility and mortality in Belgium as a whole, in its three administrative regions and in its 589 communes.

Two main objectives have guided this monographic study. The first is to draw the main trends of the demographic evolution of Belgium and its three administrative regions since 1831. One of the main originalities of the study is that it reconstructs the longest and most reliable possible historical series. For the study of population movement, mortality and birth rates we have annual data covering the period 1831-1996. The age and sex structures come from different censuses carried out in Belgium from 1846 to 1991. This series has been completed with 1995 data coming from the series *Statistiques Démographiques*. The latter also proposes future tendencies based on the last central scenario of the last projections made by the Bureau du Plan. The main problem of this part was to reconstruct homogenous series for the three provinces. From a comparative perspective, it is basic to work with a "constant territory". We have therefore taken into account territorial variations that have taken place during the administrative history of the three regions. These have been considered with their present spatial definition.

The second objective of this study is two-sided. On the one hand, the aim is to describe the particular demographic trajectories followed by the three Belgian regions since the independence of the country. On the other, it is to show the diversity of recent demographic dynamics and structures that can be found in the 589 Belgian communes. This communal analysis can be read in two key forms. The first is cartographic. Each of the variables treated has been mapped for the 589 communes. The second is based on the association of communes in different habitats according to the typology of urban regions proposed by the National Institute of Statistics in 1996.

From 1831 to nowadays the population of Belgium has increased from nearly 4,000,000 to more than 10,000,000. This rise, though constant, had different rhythms. In the 19th century, the population of Belgium grew quickly, thanks to a positive natural balance composed of a high birth rate and an already decreasing mortality rate. Around 1870-1880 birth and fertility rates fell, weakening the impact of the natural balance on demographic growth. The latter will diminish progressively during the 20th century and is presently nearly insignificant. However, the "baby-boom" period, starting after the Second World War, and specific moments when international migration increased, have made demographic growth have sudden rises.

Apart from the evolution of the population volume and that of its natural and migratory determinants, two major features characterise the demographic evolution of Belgium in this last century. On the one hand, there is the fall of fertility from four children per women around 1880 to 1.5-1.6 nowadays. On the other hand, there is longevity that has presently allowed people to live double the time they did 150 years ago. These two factors- first the descent of fertility and then that of mortality- are responsible of demographic ageing. As a consequence, the mean age of the population of Belgium has increased from 28.5 in 1900 to 38,4 in 1995. The population aged less than 20 has fallen from a 43% in 1880 to 24% nowadays, while that over 60 has passed, in the same period of time from 10% to 21%. The configuration of the age pyramids have progressively been modified: from triangular in the last century to presently more

cylindrical, with an increasingly smaller base, a wider top and with a higher weight of women. In the future, the part corresponding to the eldest population should be more important. This "grey revolution" proposes our societies considerable changes and new situations. The social and economic implications of ageing, for example in terms of retirement pensions and health care can not be overestimated. In a more general sense, it is the general view that society has of the elderly that will have to change. One of the future challenges that societies have is the necessity to re-integrate "their elderly" in the society, to build new social values not based on work.

In the last two centuries, tendencies and demographic behaviour of the regional populations have not been the homogenous. The demographic duality between the two linguistic regions – Flanders and Wallonia – has been most outstanding. However, region of Brussels has not followed this pattern. There the evolution of the population, tightly linked to the impact of migratory movements, has to be explained within the urbanisation process. The chronology and causal analysis of the demographic trends followed by Flanders and Walonia can not be explained nor carried out with common variables. In the 19th century, in the context of a high urbanisation and industrialisation, Walonia increases its population more than Flanders. On the one hand, mortality is lower and decreases more rapidly in the south of the country than in the north. On the other hand, the descent of birth and fertility rates starts around 1870-1875 in Walonia, that is to say, about thirty years before than in Flanders. In the 20th century the positions of the two regions were swapped and Flanders is demographically more dynamic. Since the end of the Second World War, differences between the two regions diminished. Diversity in mortality and birth rates and the age structures of the two regions is nowadays small.

This tendency to homogenise characteristics and demographic behaviours can not be seen at the commune level. Important differences exist in the population movement components and age structure. For example, the region of Brussels (19 communes) has "youngest" commune in Belgium (Saint-Joose-ten-Noode) and the eldest (Ganshoren). Even though the evolution of fertility and mortality can explain some of the differences –the fact that the Limbourg had a relatively late fertility decline can help to understand its relatively young age structure- it is mainly migratory movements that explain the great demographic variability between communes.

The basic role played by mobility is one of the main specificities of local demography, as migrations are phenomena that only reach their whole relevance at a very high level of desegregation because the majority of these movements are within very short distances. A large part of the migratory movements, especially those by age, occur within the urbanisation process and its different phases (population loss of urban agglomerations, sub-urbanisation, peri-urbanisation...). The characteristics of the populations that intervene in this spatial population redistribution explain some of the social and demographic disparities that present different habitats such as urban centres, peri-urban spaces or rural communes.

